

การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย:คุณลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น กับ
แนวคิดในการออกแบบ

โดย
นายเจนยุทธ ล่อใจ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แบบ 2.1 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย:คุณลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมพื้น
ถิ่น กับแนวคิดในการออกแบบ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แบบ 2.1 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
ภาควิชาสถาปัตยกรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2561
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE CREATION OF THAI CONTEMPORARY ARCHITECTURE:SPATIAL
CHARACTERISTICS OF VERNACULAR ARCHITECTURE AND DESIGN CONCEPTS

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Doctor of Philosophy (Vernacular Architecture)
Department of Architecture
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2018
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ	การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย:คุณลักษณะของที่ว่าง
โดย	ทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น กับแนวคิดในการออกแบบ
สาขาวิชา	เจนยุทธ ล่อใจ
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แบบ 2.1 ปรัชญาดุชะฎีบัณฑิต ศาสตราจารย์ ดร. วีระ อินพันทั้ง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ชินศักดิ์ ตันติกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ศาสตราจารย์ ดร. วีระ อินพันทั้ง)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์)

56057801 : สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แบบ 2.1 ปรัชญาดุष्ฎิบัณฑิต

คำสำคัญ : สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย, พื้นที่ระหว่างใน - นอก, ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม

นาย เจนยุทธ ล่อใจ: การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย:คุณลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น กับแนวคิดในการออกแบบ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ศาสตราจารย์ ดร. วีระ อินพันทัง

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา เรือนที่อยู่อาศัยของไทยมีรูปแบบจากการรับแนวความคิดตามกระแสของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ส่งผลให้เกิดคุณภาพพื้นที่ซึ่งไม่สามารถตอบรับกับการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงนำไปสู่การค้นหาคูณลักษณะพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่น ที่เหมาะสมสอดคล้องต่อบริบทไทย โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สู่แนวทางการสร้างสรรค์ออกแบบร่วมสมัย ให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งวงวิชาการและวิชาชีพ

งานวิจัยนี้เป็นวิจัยพื้นฐาน โดยมีวิธีการวิจัยด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสื่อที่หลากหลาย ทั้งแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ รวมทั้งข้อมูลจากสถาปนิกผู้ออกแบบ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับสาระสำคัญ คือ ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม เรือนพื้นถิ่นไทย และเรือนร่วมสมัย การคัดสรรกลุ่มตัวอย่างและกรณีศึกษาเป็นการเลือกตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาเป็นหลัก โดยใช้หลักการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบรูปลักษณ์ทางกายภาพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม

ผลการวิจัยค้นพบว่า ตามบริบทของประเทศไทย พื้นที่ระหว่างใน - นอก เป็นรูปแบบสำคัญซึ่งปรากฏทั้งเรือนพื้นถิ่นและเรือนร่วมสมัย จากการสร้างสรรค์ออกแบบเพื่อตอบรับวัตถุประสงค์และปัจจัยในการอยู่อาศัยด้านต่างๆ ด้วยภูมิปัญญาการปลูกเรือนของชาวบ้าน รวมทั้งการสรรค์สร้างของสถาปนิก แสดงถึงคุณลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมซึ่งสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ผู้อยู่อาศัย และวิถีชีวิตในบริบทของไทยได้เป็นอย่างดี

56057801 : Major (Vernacular Architecture)

Keyword : Vernacular Architecture, Contemporary Vernacular Architecture, Intermediary Space, Spatial Characteristic

MR. JANEYUT LORCHAI : THE CREATION OF THAI CONTEMPORARY ARCHITECTURE:SPATIAL CHARACTERISTICS OF VERNACULAR ARCHITECTURE AND DESIGN CONCEPTS THESIS ADVISOR : PROFESSOR VIRA INPUNTUNG, Ph.D.

In the past, house in Thailand was influenced by the concept of Modernism. This leads its spatial quality to be unable to effectively respond to Thai way of life. In this study, the search for spatial characteristics of vernacular house which is hypothesized to be more appropriate for the context of Thailand is conducted. It is aimed at expanding the knowledge in vernacular architecture which will be adapted into contemporary design both in academically and professionally benefits.

In order to achieve the objective of the study, primary and secondary sources were collected including the information from the architects on the issues on spatial characteristic in architecture, Thai vernacular house and contemporary house. Then the collected data was examined through the selected case studies using spatial comparative and morphological analysis.

It was found that intermediary space is the significant architectural element, which appears in both Thai vernacular and contemporary house. To achieve the needs for dwelling under the specific context of Thailand, a set of wisdom was built. Together with the creativeness of the architects, such architectural space was created to appropriately immerse within the environment and thrive the dwellers' way of living under the context of Thailand.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. วีระ อินพันทัง เป็นอย่างสูง ผู้แนะแนวทาง ให้คำปรึกษาและข้อคิดอันเป็นประโยชน์ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ทั้งยังเป็นแบบอย่างในการทำงานให้แก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

กราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์ ผู้ให้คำปรึกษาตั้งแต่เริ่มต้นค้ำเพื่อทำการศึกษาวิจัย ขอขอบพระคุณประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ชินศักดิ์ ตันติกุล ที่กรุณาตรวจสอบ เสนอแนะ และให้ข้อพิจารณาต่างๆ เพื่อทำการแก้ไขรายละเอียด เนื้อหาของวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้มอบวิชาความรู้อัน อำนวยให้เกิดผลสำเร็จต่อการศึกษาคั้งนี้

การศึกษาวิจัยในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ลุล่วงได้ด้วยองค์ความรู้ซึ่งสั่งสมสืบมาในประเด็นเนื้อหาที่ เกี่ยวเนื่องจากผู้วิจัยหลายท่าน ประกอบกับข้อมูลอันมีค่าของกลุ่มตัวอย่างและกรณีศึกษา ทั้งจาก ชาวบ้านผู้สร้างสรรค์เรือนและสถาปนิกผู้ออกแบบ ขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

เจนยุทธ ล่อใจ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ.....	ซ
สารบัญตาราง.....	๗
สารบัญรูปภาพ.....	๘
บทที่ 1 บทนำ.....	19
ความสำคัญของปัญหา.....	19
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	21
สมมติฐานของการวิจัย.....	22
ขอบเขตของการวิจัย.....	22
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	23
นิยามศัพท์.....	24
ประโยชน์ที่ได้รับ.....	25
บทที่ 2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	26
ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม	27
1. ความหมายของ “ที่ว่าง”	27
1.1 การศึกษาเพื่อกำหนดความหมายและความเข้าใจเกี่ยวกับที่ว่างทางสถาปัตยกรรม	28
1.2 การศึกษาเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและหลักการในการศึกษาที่ว่างทางสถาปัตยกรรม..	29
1.3 การศึกษาเพื่อประยุกต์ใช้ในการออกแบบสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมใหม่.....	32
2. ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น	33

3. แนวทางและวิธีการศึกษาสู่สถาปัตยกรรมร่วมสมัย.....	35
เรือนพื้นถิ่นไทย.....	36
1. ความหมายและรูปแบบ.....	36
1.1 รูปลักษณะเรือนโดยทั่วไป.....	38
1.1.1 พิจารณาตามปัจจัยภายนอก.....	38
สภาพแวดล้อมตามบริบทที่ตั้งของประเทศไทย.....	38
สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง.....	40
ประเภทของเรือน.....	44
1.1.2 พิจารณาตามปัจจัยภายใน.....	46
ลักษณะทั่วไปตามความต้องการพื้นฐานของผู้อยู่อาศัย.....	46
1.2 รูปลักษณะเฉพาะของเรือน.....	50
1.2.1 พิจารณาตามปัจจัยภายนอก.....	50
ลักษณะเฉพาะตามสภาพแวดล้อมของภูมิภาค.....	50
1.2.2 พิจารณาตามปัจจัยภายนอก.....	53
ลักษณะเฉพาะตามระบบความเชื่อ และค่านิยม.....	53
2. คุณลักษณะของที่ว่าง.....	54
เรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน.....	55
1. ความหมายและรูปแบบ.....	55
2. คุณลักษณะของที่ว่าง.....	58
2.1 องค์ประกอบ กับ รูปแบบพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน.....	61
2.1.1 เสา - ช่วงเสา.....	61
2.1.2 พื้น และ ผังพื้น - ลำดับ และ ระดับ.....	61
2.1.3 ฝาเรือน - รูปแบบการปิดล้อมพื้นที่.....	62
2.1.4 โครงหลังคา - รูปแบบทรงหลังคาและจันทระชายคา.....	64

เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย	65
1. จากเรือนพื้นถิ่นสู่งานร่วมสมัย.....	65
2. ความหมายและรูปแบบ.....	67
2.1 รูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่.....	68
2.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมเขตร้อนชื้น.....	69
2.3 รูปแบบสถาปัตยกรรมยั่งยืน.....	70
3. แนวทางการสร้างสรรค์	72
พื้นที่ระหว่างใน - นอก.....	76
1. แนวคิดและทฤษฎี.....	79
หลักการทางวิทยาศาสตร์ Metabolism และ Symbiosis.....	86
พระพุทธศาสนา.....	87
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นญี่ปุ่น.....	87
2 รูปลักษณ์ และคุณลักษณะ.....	92
2.1 ระบบระเบียบของพื้นที่ระหว่างใน - นอก.....	92
2.2 คุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก.....	100
บทที่ 3.....	111
วิธีดำเนินการวิจัย	111
รูปแบบบ้านเรือนในท้องถิ่นไทย.....	111
1. การรวบรวมข้อมูล.....	115
1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	115
1.1.1 การเลือกกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย.....	115
1.1.2 ระบบข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง.....	116
1.2 วิธีการเก็บข้อมูล	117
2. การวิเคราะห์ข้อมูล.....	117

2.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบ ความเหมือน - ความต่าง	118
2.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดทฤษฎี	118
2.3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบ - เนื้อหา.....	119
2.4 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลง	119
3. การสังเคราะห์ข้อมูล.....	121
บทที่ 4 พื้นที่ระหว่างใน - นอก	123
ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง	123
1. กรณีศึกษา เรือในพื้นที่ไทย.....	125
1.1 ข้อมูลพื้นฐานและรูปแบบ	125
V 01 เรือกาแล	126
V 02 เรือในทลิ่งเมืองน่าน	128
กลุ่มเรือในพื้นที่ในภาคกลาง	129
V 03 เรือในทลิ่ง	129
เรือไทยเดิมแบบนอกระบบ	132
เรือพื้นที่แบบแผนชาวบ้าน	132
V 04 เรือในทลิ่ง	133
V 05 เรือในทลิ่ง	134
V 06 เรือในพื้นที่ในภาคอีสาน	136
V 07 เรือในทลิ่ง	138
V 08 เรือในทลิ่ง	139
V 09 เรือในทลิ่ง	141
V 10 เรือในทลิ่ง	142
V 11 เรือในทลิ่ง	142
1.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบกรณีศึกษาเรือในพื้นที่ไทย	144

2. กรณีศึกษา เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย.....	156
2.1 ข้อมูลพื้นฐานและรูปแบบ	156
C 01 บ้านร้านค้า.....	157
C 02 บ้าน U3.....	159
C 03 บ้านฤกษ์ฤทธิ.....	164
C 04 House KP	168
C 05 บ้านเอื้อนธรรม.....	170
C 06 บ้านต้นศิลป์	174
C 07 Stilt House.....	177
C 08 บ้านอยู่เย็น.....	180
C 09 บ้านอุดรธานี.....	182
C 10 บ้านบนเนิน.....	184
2.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย.....	188
3. พื้นที่ระหว่างใน - นอก: การสร้างสรรค์ผ่านกรณีศึกษา	208
3.1 องค์ประกอบ กับ รูปแบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของเรือน.....	209
3.1.1 เสา - ช่วงเสา.....	209
3.1.2 พื้น และ ผังพื้น - ลำดับ และ ระดับ.....	214
3.1.3 ฝาเรือน - รูปแบบการปิดล้อมพื้นที่.....	217
3.1.4 โครงหลังคา - รูปแบบทรงหลังคาและจันทระชายคา.....	219
3.2 คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก.....	220
3.2.1 มีความคลุมเครือ (Ambiguity).....	220
3.2.2 มีความสมดุล หรือ มีความเป็นกลาง.....	221
3.2.4 มีความเลื่อนไหลต่อเนื่อง	222
3.2.4 สามารถปรับเปลี่ยนได้ (Adjustment).....	223

4. แนวทางการออกแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย	224
4.1. หลักการ - วิถี - วิธี	224
4.1.1 คุณค่า สุนทรียะ และความงาม.....	224
4.1.2 ความสัมพันธ์ของพื้นที่: เรขาคณิต - วิธีคิดอย่างเป็นระบบ	228
4.2. ถิ่นที่ตั้ง - การปิดล้อม - วัสดุ.....	231
4.2.1 ความเป็นพื้นถิ่น กับ ที่ตั้ง.....	231
4.2.2 การปิดล้อม และ วัสดุ.....	233
สรุปแนวทางการออกแบบสร้างสรรค์เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ตามกรอบแนวคิดของขั้นตอนการ วิเคราะห์พื้นที่ระหว่างใน - นอก.....	237
บทที่ 5 บทสรุป	240
สรุปผลการวิจัย.....	240
ข้อค้นพบจากการวิจัย.....	241
ข้อจำกัดในการวิจัย.....	244
ข้อเสนอแนะการวิจัย.....	246
ภาคผนวก	247
รายการอ้างอิง.....	302
ประวัติผู้เขียน.....	307

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แนวทางการวิเคราะห์คุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน – นอก.....	121
ตารางที่ 2 เปรียบเทียบขนาดพื้นที่ระหว่างใน – นอก ของกรณีศึกษา.....	239

สารบัญรูปรูปภาพ

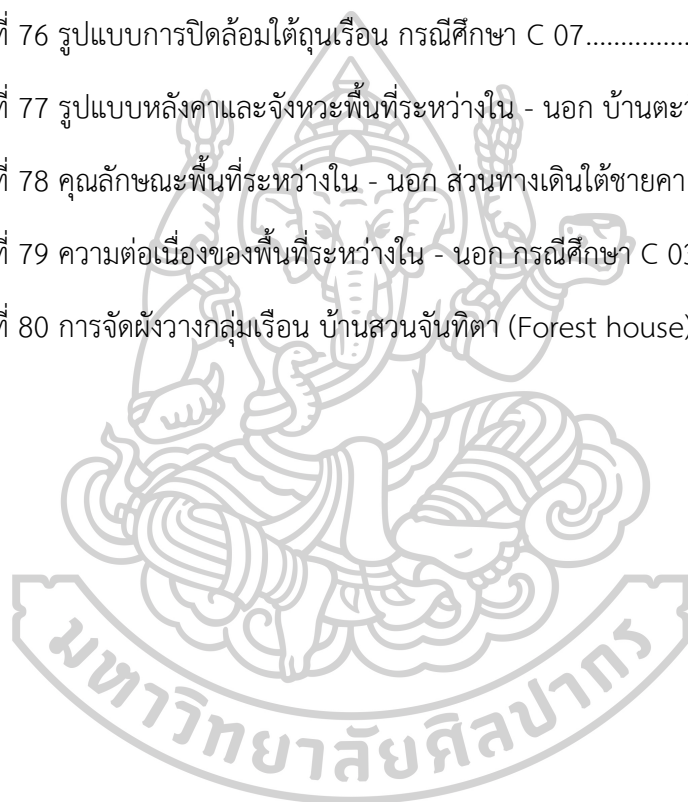
หน้า

รูปที่ 1 รูปแบบเรือนที่ไม่สอดคล้องต่อบริบทที่ตั้ง, บ้านขุนสมุทรจีน จ.สมุทรปราการ	21
รูปที่ 2 ที่ตั้งของประเทศไทยในพื้นที่อากาศแบบร้อนชื้น	40
รูปที่ 3 คุณลักษณะเรือนเครื่องก่อ และเรือนเครื่องไม้	44
รูปที่ 4 รูปเขียนเรือนพื้นถิ่นไทย ซึ่งสะท้อนรูปแบบเรือนที่ปลูกสร้างจากไม้	46
รูปที่ 5 แสดงความเป็นภายใน - ภายนอก ที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อของพื้นที่เรือนไทย ..	49
รูปที่ 6 รูปลักษณะเฉพาะตามสัดส่วนเรือน 4 ภาค	53
รูปที่ 7 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ 3 ส่วนทางตั้ง - 3 ส่วนทางนอน ในเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน .	59
รูปที่ 8 DKFF House เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ในรูปแบบสถาปัตยกรรมเขตร้อนชื้น	70
รูปที่ 9 แนวทางสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย	75
รูปที่ 10 Wheel of Heaven Church, Aldo Van Eyck (1966)	83
รูปที่ 11 “The Sky, the Earth and Diagonals”	93
รูปที่ 12 พื้นที่สีขาว - เทา - ดำ แสดงแนวคิดของพื้นที่ระหว่างใน - นอก	97
รูปที่ 13 เปรียบเทียบคุณลักษณะพื้นที่, เรือนไทย (บน) และเรือนญี่ปุ่น (ล่าง)	98
รูปที่ 14 Intermediary Nature (ซ้าย, กลาง) และ Intermediary Zone (ขวา)	100
รูปที่ 15 พื้นที่ 3 ส่วน ทางตั้ง	102
รูปที่ 16 พื้นที่ 3 ส่วน ทางนอน	103
รูปที่ 17 บ้านสีเทาแห่งกุกู ออกแบบโดย ชาตรี ลดาลลิตสกุล	107
รูปที่ 18 Azuma house: ระบบรูปทรงเรขาคณิต และคุณลักษณะพื้นที่	108
รูปที่ 19 “ตำหนักประถม” รูปแบบเรือนในท้องถิ่นไทยจากอิทธิพลตะวันตก	113
รูปที่ 20 ความหลากหลายของลักษณะรูปแบบบ้านเรือนในท้องถิ่นไทย	114
รูปที่ 21 ความสัมพันธ์ขององค์ความรู้ 3 ส่วน (หลักการ - วิถี - วิธี)	122

รูปที่ 22 ตำแหน่งที่ตั้งของกรณีศึกษา.....	124
รูปที่ 23 ผังพื้นที่และรูปตัด กรณีศึกษา V01.....	127
รูปที่ 24 ผังพื้นที่และรูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา V03.....	131
รูปที่ 25 ผังพื้นที่และรูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา V05.....	135
รูปที่ 26 เปรียบเทียบผังพื้นที่ กรณีศึกษา V 01 (ชาย) และ V 02 (ขวา).....	144
รูปที่ 27 รูปตัดบริเวณฮ่อมรินและพื้นที่เดินจากมุมมองภายใน.....	145
รูปที่ 28 ผังพื้นที่และรูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของเฮือนโง่ง.....	146
รูปที่ 29 เปรียบเทียบผังพื้นที่และรูปตัด กรณีศึกษา V 02 (ชาย) และ V 04 (ขวา).....	148
รูปที่ 30 เปรียบเทียบผังพื้นที่และรูปตัด กรณีศึกษา V 07 (ชาย) และ V 08 (ขวา).....	150
รูปที่ 31 พื้นดินแบบปิดล้อม เรือนพื้นดินญี่ปุ่น (ชาย) และ กรณีศึกษา V 07 (ขวา).....	151
รูปที่ 32 รูปแบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่เกี่ยวข้องกับพื้นดินและพื้นเรือน.....	152
รูปที่ 33 เปรียบเทียบระบบระเบียบพื้นที่ทางตั้ง - ทางนอน.....	154
รูปที่ 34 รูปลักษณะภายนอกเรือน กรณีศึกษา C 01.....	158
รูปที่ 35 รูปลักษณะภายนอกเรือน กรณีศึกษา C 02.....	161
รูปที่ 36 ผังพื้นที่ แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 02.....	162
รูปที่ 37 รูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 02.....	162
รูปที่ 38 ความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมโดยรอบเรือน กรณีศึกษา C 03.....	165
รูปที่ 39 ผังพื้นที่ กรณีศึกษา C 03.....	166
รูปที่ 40 รูปตัด กรณีศึกษา C 03.....	167
รูปที่ 41 พื้นที่ชานใต้หลังคาคลุมระหว่างเรือน กรณีศึกษา C 04.....	169
รูปที่ 42 ใต้ถุนเรือนและความต่อเนื่องของพื้นที่ จากองค์ประกอบร่วมสมัย.....	172
รูปที่ 43 ฮ่อมรินบนเรือนพี่สาว บ้านเฮือนธรรม กรณีศึกษา C 05.....	173
รูปที่ 44 ผังพื้นที่ แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 06.....	175
รูปที่ 45 รูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 06.....	176

รูปที่ 46	รูปลักษณะภายนอกเรือน กรณีศึกษา C 07	179
รูปที่ 47	รูปลักษณะภายนอกเรือน กรณีศึกษา C 08	181
รูปที่ 48	ระเบียง / ชาน รูปแบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 09.....	183
รูปที่ 49	หุ้่นลำลอง กรณีศึกษา C 10.....	185
รูปที่ 50	ผังพื้น กรณีศึกษา C 10	186
รูปที่ 51	ผังพื้นและรูปตัด กรณีศึกษา C 10	186
รูปที่ 52	คุณลักษณะพื้นที่ กรณีศึกษา C 03 ห้องนอน (ซ้าย) และส่วนพักผ่อน (ขวา)...	189
รูปที่ 53	ผังพื้น แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 07.....	190
รูปที่ 54	รูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 07.....	190
รูปที่ 55	แผนผังอิฐของลมและองค์ประกอบของใต้ถุนเรือน กรณีศึกษา C 07.....	191
รูปที่ 56	ผังพื้น แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 09.....	192
รูปที่ 57	รูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 09.....	192
รูปที่ 58	พื้นที่ระหว่างใน - นอก จากรูปแบบรั้ว (CHAT Architect).....	193
รูปที่ 59	พื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 02.....	195
รูปที่ 60	ชานโล่ง (ซ้าย) และพื้นที่ส่วนล่าง (ขวา) บ้านตะวันออก.....	196
รูปที่ 61	ผังพื้นและรูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 04.....	197
รูปที่ 62	ระบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 05.....	198
รูปที่ 63	ความต่อเนื่องของพื้นที่ระหว่างใน - นอก จากระดับพื้นเรือนและการปิดล้อม. 198	
รูปที่ 64	รูปแบบการจัดกลุ่มเรือน กรณีศึกษา C 01 (ซ้าย) และ C 03 (ขวา).....	200
รูปที่ 65	ชานใต้ถุนเรือน กรณีศึกษา C 06	201
รูปที่ 66	ส่วนพักผ่อน กรณีศึกษา C 08.....	202
รูปที่ 67	ส่วนโถงชาน กรณีศึกษา C 08.....	203
รูปที่ 68	ผังพื้นและรูปตัด กรณีศึกษา C 08 แนวคิดพื้นที่ระหว่างใน - นอก 2 ลักษณะ 204	
รูปที่ 69	ระบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก แบบเอียงโข่ง กรณีศึกษา C 09.....	206

รูปที่ 70 พื้นที่ระหว่างใน - นอก แบบเฮือนโข่ง กรณีศึกษา C 09.....	206
รูปที่ 71 ผังพื้นและรูปตัด กรณีศึกษา V 04 แบบแผนเรือนที่อิสระสอดคล้องต่อวิถีชีวิต	211
รูปที่ 72 ความเคลื่อนไหวเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายใน - ภายนอก กรณีศึกษา C 01	212
รูปที่ 73 คุณลักษณะพื้นที่เชื่อมต่อของผังเปิดโล่ง กรณีศึกษา C 09	213
รูปที่ 74 ระเบียงทางเดินล้อมลานกลางบ้าน กรณีศึกษา C 03.....	214
รูปที่ 75 ชานโถงโถงสูง 2 ชั้น กับองค์ประกอบของเรือน กรณีศึกษา C 08.....	216
รูปที่ 76 รูปแบบการปิดล้อมใต้ถุนเรือน กรณีศึกษา C 07.....	218
รูปที่ 77 รูปแบบหลังคาและจังหวะพื้นที่ระหว่างใน - นอก บ้านตะวันออก.....	220
รูปที่ 78 คุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ส่วนทางเดินใต้ชายคา กรณีศึกษา C 07...	222
รูปที่ 79 ความต่อเนื่องของพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 03	227
รูปที่ 80 การจัดผังวางกลุ่มเรือน บ้านสวนจันทิตา (Forest house)	230

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมในประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดและทฤษฎีการออกแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modernism) ส่งผลให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมและบริบทของไทย สอดคล้องกับเนื้อหาส่วนหนึ่งในบทนำจากหนังสือเรื่อง ความล้มเหลวของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ซึ่งให้เห็นผลกระทบจากแนวคิดและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันตามภูมิภาค

...ปฏิกริยาก่อตัวขึ้นคัดค้านอาคารสมัยใหม่ในบริบทที่เป็นสภาพแวดล้อมแบบดั้งเดิมที่พยายามจะเป็นของ “แตกต่าง” มากกว่าอยู่ร่วมอย่างเหมาะสม และการก่อตัวขึ้นใหม่ของกลุ่มวัฒนธรรมที่ไม่ใช่ตะวันตก ซึ่งเคยยอมรับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มาก่อน เพราะรู้สึกว่ามันด้อยกว่าทางวัฒนธรรม ได้หวนกลับมาพิจารณาคุณค่าดั้งเดิมทางทัศนภาพและทางสังคมของตนเอง... (สมชาติ จิงสิริอารักษ์, 2556: 31)

แสดงให้เห็นถึงความตระหนักในรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมต่อถิ่นที่ ภายหลังจากกระแสความคิดของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ได้เข้ามามีผลกระทบ

ในระยะเวลาต่อมา มีความพยายามในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้วยการใช้องค์ประกอบทางกายภาพ ตามคติความเชื่อ แบบแผนประเพณี หรือค่านิยมที่ต้องการกำหนดรูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมให้ตอบสนองต่อความงามตามหลักสุนทรียศาสตร์เพียงเท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงปัจจัยสำคัญอื่นๆ มากนัก เช่น คุณภาพของที่ว่างและลักษณะพื้นที่ซึ่งสอดคล้องต่อการใช้สอยตามวิถีชีวิต ขาดการพัฒนาตัดแปลงให้เหมาะสมกับยุคสมัยและบริบทแวดล้อม จนทำให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความขัดแย้ง “ผิดที่ ผิดทาง” (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2553)

ลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมตามอย่างสากลนิยม (International Style) ที่เป็นผลผลิตจากแนวคิดของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ จึงถูกวิพากษ์จนเกิดทิศทางการสร้างสรรค์ออกแบบใหม่ที่แตกต่าง สร้างความหลากหลายของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม แนวคิดสำคัญกลุ่มหนึ่ง ให้ความสำคัญกับการออกแบบสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะสัมพันธ์กับท้องถิ่น คือ ลัทธิพหุนิยม (Pluralism) ซึ่ง วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2532: 9) ถอดความหมายตามที่ Christian Norberg Schulz ได้อธิบายไว้ว่า

“ลัทธิพหุนิยมทางสถาปัตยกรรม” นั้นเกิดจากปฏิกิริยาที่ต่อต้านสถาปัตยกรรม “แบบสากลนิยม” ที่ยึดปรัชญาลัทธิ “ประโยชน์นิยม” โดยสถาปัตยกรรมในลัทธินี้มีเป้าหมายหลักคือการออกแบบอาคารแต่ละหลังที่สร้างขึ้นในแต่ละแห่ง (place) และแต่ละท้องถิ่นต้องมี “ลักษณะเฉพาะ” ซึ่ง “ลักษณะเฉพาะ” นี้ มิใช่เกิดจากอิทธิพลแวดล้อมทางภูมิศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องคำนึงถึงอิทธิพลหรือปัจจัยทางวิถีชีวิตตลอดถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยนำมาเป็นเกณฑ์สำหรับพิจารณาในการดำเนินการออกแบบ...

อันที่จริงแล้ว แนวคิดทางสถาปัตยกรรมที่ให้ความสำคัญกับรูปแบบพื้นถิ่น ปรากฏชัดขึ้นภายหลังจากการจัดแสดงนิทรรศการภาพถ่าย “Architecture Without Architects” โดย Bernard Rudofsky ในปี ค.ศ. 1964 สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture) ในฐานะสถาปัตยกรรมที่ไร้สถาปนิกออกแบบ จึงได้รับความสนใจ เล็งเห็นถึงคุณค่า และมีการศึกษากันในวงกว้าง เนื่องด้วยรูปแบบซึ่งสั่งสมไว้ด้วยภูมิปัญญา ตอบสนองวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัย มีความสัมพันธ์สอดคล้องต่อบริบทเฉพาะในถิ่นที่ตั้งต่างๆ

ต่อมาภายหลังจากแนวความคิดตามอย่างลัทธิพหุนิยม ที่เกิดขึ้นในช่วงหลังสมัยใหม่ (Post-modernism) และแนวคิดในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมร่วมสมัยไทย (Thai Contemporary Architecture) มีแนวทางที่มุ่งศึกษาองค์ความรู้ ซึ่งแฝงเร้นอยู่ภายในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ด้วยทัศนะใหม่ควบคู่กันไปกับความเจริญก้าวหน้าทางสังคมและเทคโนโลยี ในขณะเดียวกัน สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นซึ่งเปี่ยมด้วยคุณค่าก็เลือนหายลดจำนวนลงไปพร้อมกัน

หากพิจารณาในเบื้องต้น ปัจจุบันการศึกษาค้นคว้ารายละเอียดและรูปแบบ ตลอดจนองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น มีอยู่เป็นจำนวนมาก ครอบคลุมพื้นที่ตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย แต่การศึกษาเชื่อมโยงกับสถาปัตยกรรมร่วมสมัย ในแนวทางของการสร้างสรรค์ออกแบบยังพบไม่มากนัก โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมในรูปแบบเรือนเพื่อการอยู่อาศัย งานวิจัยนี้ จึง

พยายามค้นหาคุณลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีความเฉพาะ เหมาะสมต่อบริบทที่ตั้งของไทย เพื่อนำไปกำหนดแนวทางในการสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในกระบวนการออกแบบได้ต่อไป

รูปที่ 1 รูปแบบเรือนที่ไม่สอดคล้องต่อบริบทที่ตั้ง, บ้านขุนสมุทรจีน จ.สมุทรปราการ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยนี้ มีความมุ่งหมายหลักเพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงวิชาการ ต่อยอดจากงานวิจัยที่มีอยู่เดิม โดยอ้างอิงตามหลักการ แนวคิด และทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม ซึ่งสามารถนำข้อค้นพบที่ได้ไปประยุกต์ปรับใช้ในการออกแบบทางวิชาชีพได้อย่างเหมาะสมตามบริบทสังคมปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ค้นหาคุณลักษณะที่ว่างทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีความเฉพาะ เหมาะสมต่อบริบทที่ตั้งของไทย
2. อธิบายลักษณะและคุณภาพของที่ว่างซึ่งมีความเฉพาะ เหมาะสมต่อบริบทที่ตั้งของไทย เปรียบเทียบผ่านรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น กับ สถาปัตยกรรมร่วมสมัย

3. เสนอแนวทางในการสร้างสรรค์ออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยไทยจากการเรียนรู้เรือนพื้นถิ่น โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้เชื่อมโยงระหว่างแวดวงวิชาการกับวิชาชีพทางสถาปัตยกรรม

สมมติฐานของการวิจัย

สืบเนื่องจากความสำคัญของปัญหาการวิจัย เกี่ยวกับความไม่เหมาะสมของรูปแบบสถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัยตามบริบทสังคมเมืองของไทย ซึ่งเกิดจากการรับเอาแนวคิดและทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เข้ามาอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดการคำนึงถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่ก่อรูปขึ้นมาอย่างสอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของที่ตั้ง จนนำไปสู่สมมติฐานของการวิจัยว่า

พื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านมีคุณลักษณะเฉพาะ ซึ่งสามารถประยุกต์สู่การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัย ให้เหมาะสมต่อการใช้สอยและมีความสอดคล้องกับบริบทสังคมเมืองในปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เกี่ยวกับการศึกษาถึงคุณลักษณะของที่ว่าง ผ่านพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมร่วมสมัย อันประกอบด้วย

1.1. ที่ว่าง ทางสถาปัตยกรรม แบ่งเป็น

- นิยามตามความหมายโดยทั่วไป อ้างอิงจากแนวคิดและทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม
- ที่ว่างซึ่งมีคุณลักษณะเฉพาะ เหมาะสมต่อบริบทที่ตั้งของไทย

1.2. สถาปัตยกรรม เพื่อการอยู่อาศัยในรูปแบบของ

- เรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน
- เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ เนื่องจากการศึกษาวิจัยมุ่งเน้นประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับคุณลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมเป็นหลัก เบื้องต้น การศึกษาเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน จึงให้ความสำคัญกับพื้นที่ศึกษาครอบคลุมอยู่ในขอบเขตของประเทศไทย ถัดมาในส่วนรายละเอียดที่ศึกษาเชื่อมโยงสู่สถาปัตยกรรมร่วมสมัย ได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่เพิ่มเติม ให้ตอบรับกับที่อยู่อาศัยในบริบทสังคมเมืองเป็นหลัก

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การอ้างอิงถึงกรณีศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างของการวิจัย (Sample) กำหนดให้เรียกด้วยระบบตัวอักษรย่อ ตามด้วยเลขลำดับเรือน ดังนี้

กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน (Vernacular) แทนด้วย V 01, V 02, ...

กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย (Contemporary) แทนด้วย C 01, C 02, ...

2. การระบุเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้สอยของเรือนกรณีศึกษา คำนำหน้าที่ใช้เรียกมีนัยถึงคุณลักษณะพื้นที่ ซึ่งสะท้อนถึงระดับการปิดล้อม และความเป็นส่วนตัวของพื้นที่นั้นๆ

“พื้นที่” มีนัยถึง อาณาบริเวณพื้นที่ใช้สอยของเรือน โดยมีระดับการปิดล้อมและความเป็นส่วนตัวน้อย

“ส่วน” มีนัยถึง พื้นที่เรือน ที่มีการกั้นฝาผนังแบ่งส่วน ให้ได้ขนาดพอเหมาะต่อการใช้สอย โดยมีระดับการปิดล้อมและความเป็นส่วนตัวปานกลาง

“ห้อง” มีนัยถึง ส่วนของเรือน ที่มีการกั้นฝาผนังรอบทั้ง 4 ด้าน เพื่อใช้สอยได้อย่างมิดชิด โดยมีระดับการปิดล้อมและความเป็นส่วนตัวมาก

3. การศึกษาวิจัยให้ความสำคัญกับรูปแบบทางกายภาพที่สัมพันธ์กับคุณลักษณะพื้นที่ทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นผลลัพธ์จากปัจจัยด้านต่างๆ มากกว่าการอธิบายรายละเอียดของเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การร้อยเรียงคำที่ใช้จึงปรากฏในสองแนวทางระหว่างคำว่า “นอก” และ “ใน” กล่าวคือ

แนวทางแรก เมื่อต้องการขยายความถึงสาเหตุตามปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปลักษณะเรือนจะลำดับคำไว้เป็น “ภายนอก สู่ ภายใน” เนื่องจากปัจจัยภายนอกตามสภาพแวดล้อมและบริบทของที่ตั้งโดยส่วนใหญ่ จะส่งผลต่อรูปแบบทางกายภาพโดยทั่วไปของเรือน แล้วจึงมุ่งอธิบายเรื่องราวจากปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะขององค์ประกอบรูปลักษณะต่างๆ

แนวทางที่สอง เมื่อต้องการอธิบายรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะอันโดดเด่นทางสถาปัตยกรรม จะลำดับคำไว้จากในสู่นอก ดังที่ปรากฏเป็นคำสำคัญในงานวิจัยว่า “พื้นที่ระหว่างใน - นอก”

นิยามศัพท์

1. “ที่ว่าง” และ “พื้นที่” ในการศึกษาวิจัยนี้ เป็นการกล่าวเพื่อสื่อความหมายเดียวกัน หมายถึง ปริมาตรของพื้นที่ว่าง ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกันระหว่าง “ส่วนของอากาศที่เคลื่อนไหว” กับ “กายภาพขององค์ประกอบปิดล้อม”
2. “เรือน” โดยทั่วไป หมายถึง ที่อยู่อาศัยซึ่งปลูกสร้างขึ้นในบริเวณพื้นที่ดิน หรือ ความหมายตามที่ปรากฏในงานวิจัยชิ้นนี้ หากกล่าวในส่วนของเนื้อหาทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย “เรือน” หรือ “ตัวเรือน” อาจใช้ในความหมายถึงส่วนของห้องที่มีลักษณะทางกายภาพปิดล้อมเป็นพื้นที่ภายในหนึ่งหน่วยชัดเจน
3. “บ้าน” หมายถึง บริเวณที่เรือนตั้งอยู่ หรืออาจใช้เพื่อหมายถึง สิ่งปลูกสร้างสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยในความหมายลักษณะเดียวกับ “เรือน” เมื่อต้องการใช้อ้างอิงหรืออธิบายถึงงานออกแบบร่วมสมัยในงานวิจัยชิ้นนี้
4. “สถาปัตยกรรมร่วมสมัย” หมายถึง สถาปัตยกรรมซึ่งอยู่ในสมัยปัจจุบัน หรืออยู่ร่วมสมัยเดียวกันกับช่วงเวลาตามเนื้อหาที่กล่าวถึงในงานวิจัย
5. “แนวคิด” หมายถึง ความคิดซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินการใดๆ สำหรับเรือนพื้นถิ่นซึ่งปลูกสร้างโดยชาวบ้าน ใช้ในความหมายถึงแนวคิดในการสร้างสรรค์ ต่างจากเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยที่มีนัยถึงงานสถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัย ซึ่งสร้างสรรค์โดยสถาปนิก ใช้ในความหมายถึงแนวคิดในการออกแบบ เป็นหลัก

6. “บริบท” หมายถึง สิ่งแวดล้อมโดยรอบ ทั้งทางรูปธรรมที่สัมผัสได้ (Tangible) และทางนามธรรมที่สัมผัสไม่ได้ (Intangible)

7. “ห้องเสา” หมายถึง ส่วนของพื้นที่เรียนในช่วงระยะของกลุ่มเสา 4 ต้น นับเป็น 1 ห้องเสา อาจมีลักษณะที่เป็นได้ทั้งแบบปิดล้อมกันผาจนเป็น “ห้อง” หรือแบบที่เปิดโล่งเห็นเป็นเสาลอยเรียงรายอยู่ก็ได้เช่นกัน

ประโยชน์ที่ได้รับ

สืบเนื่องจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย ส่งผลให้องค์ความรู้จากข้อค้นพบที่ได้ ก่อเกิดคุณค่าอันเป็นประโยชน์ 2 ประการด้วยกัน คือ

ประการแรก เป็นประโยชน์ทางวิชาการ ด้วยการต่อยอดองค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น โดยขยายมุมมองหรือแนวทางในการทำความเข้าใจคุณค่าและภูมิปัญญาเนื่องในเรือนพื้นถิ่นผ่านคุณลักษณะเรือน ที่เกี่ยวเนื่องกับรายละเอียดเนื้อหาทางรูปลักษณะ เพื่อสร้างหลักการในการศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะของที่ว่างจากรูปแบบเรือนพื้นถิ่น ที่สัมพันธ์กับแนวคิดและทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม

ประการที่สอง เป็นประโยชน์ทางวิชาชีพ จากการสร้างความเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่ได้ในเชิงวิชาการ สู่วิธีการปฏิบัติทางวิชาชีพ ด้วยการเสนอแนะแนวทางการออกแบบคุณลักษณะของที่ว่างเพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดคุณภาพของพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณภาพเหมาะสมต่อการอยู่อาศัย และวิถีชีวิตในแต่ละพื้นที่

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื้อหาในส่วนของทบทวนทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใช้กรอบความคิดในการศึกษาตามวัตถุประสงค์และสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ว่า พื้นที่เรือนพื้นถิ่นชาวบ้านมีคุณลักษณะเฉพาะซึ่งสามารถประยุกต์สู่การสร้างสรรคสถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัย ให้เหมาะสมต่อการใช้งานและมีความสอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน รายละเอียดเนื้อหาแบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ

“ที่ว่าง” ทางสถาปัตยกรรม

การศึกษาความหมายของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม ตามแนวคิด ทฤษฎี จากหนังสือหรือเอกสารวิชาการ ได้อธิบายถึงที่ว่างว่ามีนัยเกี่ยวข้องกับถิ่นที่ตั้ง

เนื่องจากประสบการณ์การรับรู้ที่ว่าง มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างภายในกับภายนอก แม้ว่าพื้นฐานขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมทำหน้าที่ปกคลุม - ปิดล้อม แบ่งแยกพื้นที่เพื่อปกป้องคุ้มภัยให้เราสามารถอยู่อาศัยหรือใช้งานพื้นที่ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ความหมายของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมจึงไม่แบ่งแยกตัดขาดจากโลกภายนอก แตกต่างกันที่ระดับของการปิดล้อม จากรูปแบบขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมว่าแบ่งแยกพื้นที่ใน-นอก ไวก่อนน้อยเพียงใด

“เรือน” ในฐานะที่อยู่อาศัย

รายละเอียดของเนื้อหาส่วนนี้ ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาเรือนพื้นถิ่น 3 ประเภท คือ เรือนพื้นถิ่นไทย, เรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน และ เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย เพื่อค้นหาความหมายที่แตกต่างกันของเรือนแต่ละประเภท ซึ่งอยู่บนพื้นฐานความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงร่วมกันในบริบทของท้องถิ่นไทย

“พื้นที่ระหว่างใน - นอก”

ข้อค้นพบจากการศึกษาทบทวนทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเบื้องต้นพบว่า คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก (Intermediary Space) เป็นคุณลักษณะสำคัญซึ่งสามารถพัฒนาปรับใช้ในกระบวนการสร้างสรรค์เรือนร่วมสมัย เนื้อหาในส่วนนี้จึงเป็นการทบทวนความหมายของพื้นที่ระหว่างเพื่อกำหนดรายละเอียดทิศทางในการศึกษาพื้นที่เรือนพื้นถิ่นให้เหมาะสมต่อการพัฒนาต่อยอดนำมาใช้ออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัย

ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม

1. ความหมายของ “ที่ว่าง”

“ที่ว่าง” หรือ “Space” ในภาษาอังกฤษ เป็นคำที่สถาปนิกและแวดวงวิชาการทางสถาปัตยกรรมคุ้นเคยโดยใช้กันอย่างแพร่หลาย หากพิจารณาความหมายของที่ว่างผ่านกรอบความคิดทางปรากฏการณ์ศาสตร์ (Phenomenology)” อธิบายได้ว่า สิ่งต่างๆ ปรากฏขึ้นในลักษณะของความสัมพันธ์กันระหว่างสถานที่ (Place) กับการรับรู้ของมนุษย์ เป็นผลรวมของสิ่งที่ประกอบกันขึ้นในสภาพแวดล้อมรอบตัวเรา ทั้งจากสิ่งที่ป็นรูปธรรม สามารถรับรู้จับต้องได้ และสิ่งที่ป็นนามธรรม ดังตัวอย่างของความรู้สึกหรือบรรยากาศ โดยมีตัวเรานั้นอ้างอิง ทำให้สามารถรับรู้สถานภาพของสถานที่นั้นได้ทั้งในเชิงปริมาณ เช่น ความสูง ความกว้าง ความลึก ซึ่งเป็นขอบเขตของพื้นที่ รวมไปถึงการรับรู้ในเชิงคุณภาพ ดังตัวอย่างของความมืดสลัว หรือความโปร่งโล่ง ความทึบ ความอึดอัด ความหมายของที่ว่างรอบตัวเราจึงป็นสิ่งซึ่งประกอบขึ้นจากกายภาพต่างๆ ทั้งที่ธรรมชาติและมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น

อันที่จริงแล้ว “ที่ว่าง” ตามความเข้าใจโดยทั่วไปในคำว่า “Space” ป็นที่ว่างซึ่งมีอยู่ก่อนแล้วแต่เดิม หมายถึง ส่วนของปริมาตรอากาศที่อยู่รายล้อมรอบตัวเรา ป็นที่ว่างที่เลื่อนไหลต่อเนื่องไปไม่สิ้นสุด (Infinite Extension) จนกระทั่งเกิดการครอบครองที่ว่าง จึงส่งผลให้เห็นป็นขอบเขตของที่ว่างซึ่งถูกจำกัดขึ้น โดยมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับองค์ประกอบรอบข้างทางสถาปัตยกรรม ป็นตัวกำหนดและนิยามความหมายของที่ว่างนั้นๆ ให้เกิดขึ้น

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับที่ว่างทางสถาปัตยกรรม ต้นข้าว ปาณินท์ (Panin, 2009: 130) อธิบายไว้จากการศึกษาผ่านงานของ Camillo Sitte, Otto Wagner และ Adolf Loos ในทิศทางการสร้างสรรค์ที่ว่างซึ่งแตกต่างกัน โดยสรุปว่า การรับรู้ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม สามารถอ้างอิงได้โดยทั่วไป 3 ลักษณะ คือ

- ลักษณะของที่ว่าง ในส่วนของการปิดล้อม (Space as Enclosure) ซึ่งมีความสัมพันธ์สอดคล้องต่อปริมาตรที่เกิดขึ้น

- ลักษณะของที่ว่าง ในส่วนต่อเนื่อง (Space as Continuum) คือ สภาพของที่ว่างอากาศที่เลื่อนไหลไม่สิ้นสุด ซึ่งสามารถกำหนดหรือแบ่งย่อยที่ว่างนี้ได้
- ลักษณะของที่ว่าง ในส่วนซึ่งแผ่ขยายออกไปของร่างกาย (Space as Extension of Body) คือ ความหมายของที่ว่างซึ่งสามารถรับรู้ได้จากความนึกคิดในส่วนที่ขยายอาณาเขตออกไปอยู่ภายในปริมาตร ทำให้ที่ว่างเดียวกันนั้นอาจมีความต่างกันไปในเรื่องรายละเอียดตามแต่การรับรู้ พื้นฐาน และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

จากการทบทวนเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง ได้ให้ประเด็นและมุมมองในการศึกษาที่ว่างทางสถาปัตยกรรมโดยแบ่งได้ 3 กลุ่มแนวทางดังนี้

- 1.1 การศึกษาเพื่อกำหนดความหมายและความเข้าใจเกี่ยวกับที่ว่างทางสถาปัตยกรรม
- 1.2 การศึกษาเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและหลักการในการศึกษาที่ว่างทางสถาปัตยกรรม
- 1.3 การศึกษาเพื่อประยุกต์ใช้ในการออกแบบสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมใหม่

1.1 การศึกษาเพื่อกำหนดความหมายและความเข้าใจเกี่ยวกับที่ว่างทางสถาปัตยกรรม

การศึกษาที่ว่างทางสถาปัตยกรรมในกลุ่มแรกนี้ เริ่มต้นการศึกษาด้วยการตั้งคำถามถึงความหมายของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม และอธิบายในมุมมองวิธีการที่แตกต่างออกไป สัมพันธ์อ้างอิงกับหลักการและทฤษฎี ทั้งที่นำเสนอขึ้นมาใหม่หรือวิเคราะห์ต่อยอดจากพื้นฐานแนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่เดิม

ตัวอย่างเช่น การหาความหมายของที่ว่างจากกรอบความคิดด้านปรากฏการณ์ศาสตร์ที่กล่าวถึงแล้วนั้น Christian Norberg Schulz สถาปนิกนักทฤษฎีชาวสวีเดน ได้อธิบายถึงที่ว่างในลักษณะโครงสร้างของสถานที่ (Structure of Place) คือ ระบบระเบียบ 3 มิติขององค์ประกอบต่างๆ ซึ่งเมื่อประกอบขึ้นอย่างมีคุณลักษณะ (Character) จึงก่อให้เกิดบรรยากาศที่หล่อหลอมรวมเป็นความเฉพาะของสถานที่หนึ่งๆ

นอกจากนี้ ที่ว่างยังมีความหมายเชิงการรับรู้ที่เป็นนามธรรมกว่าความเป็นองค์ประกอบ 3 มิติที่จับต้องได้ (Concrete Space) อย่างเช่น การรับรู้ได้ถึงความเป็นภายใน - ภายนอก ของสถานที่ซึ่งเกิดจากลักษณะทางกายภาพ นำมาซึ่งการรับรู้ได้ถึงกลิ่นไหลเชื่อมต่อ หรือการแบ่งแยกปิดกั้นที่ว่างออกจากกัน (Extension and Enclosure) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรับรู้ตำแหน่งที่ตั้งและทิศทาง

ของมนุษย์ในสถานที่นั้นๆ ทั้งทิศทางตามแนวตั้งและทิศทางราบตามแนวนอน ลักษณะทางกายภาพของที่ว่างและระดับความต่อเนื่องหรือปิดล้อมนี้เองที่ทำให้เกิดจังหวะและลำดับ (Rhythm and Order) ในการรับรู้พื้นที่ว่างเกิดขึ้น

สอดคล้องกับต้นข้าว ปาณินท์ (Panin, 2009) ซึ่งอธิบายไว้ในหนังสือเรื่อง “*Architectural Spatiality*” เกี่ยวกับพื้นฐานของกรอบแนวคิดและทฤษฎีในเรื่องของที่ว่างจากสถาปนิกและนักปรัชญาชาวตะวันตก ซึ่งเป็นต้นทางของความคิดเกี่ยวกับคำว่าที่ว่างที่เกิดขึ้นในแวดวงสถาปัตยกรรม เมื่อพิจารณารากศัพท์ของคำว่า “ที่ว่าง” หรือ “Space” มาจากคำว่า “Raum” ในภาษาเยอรมันโบราณ หมายถึง การจำกัดส่วน หรือการทำให้เป็นขึ้นเป็นอัน ดังนั้นที่ว่างตามรากของคำศัพท์ดั้งเดิมจึงมีนัยเดียวกันกับความหมายของคำว่า “Concrete Space” ซึ่งมีนัยของรูปธรรมจับต้องได้ และเป็นส่วนกำหนดขอบเขตและขนาดของที่ว่างที่เกิดขึ้นสัมพันธ์กับมวล (Mass) และปริมาตร (Volume) ซึ่งแตกต่างไปจากคำว่า Space ในภาษาอังกฤษที่หมายถึงที่ว่างต่อเนื่องไม่สิ้นสุด (Infinite Extension)

ในประเด็นนี้จึงสรุปได้ว่า ที่ว่างทางกายภาพซึ่งเป็นรูปธรรมจับต้องได้นั้นเป็นสิ่งกำหนดขอบเขต สร้างความหมายและคุณลักษณะของที่ว่างที่เกิดขึ้น มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงต่อความนึกคิดและการรับรู้ตีความของมนุษย์ที่มีต่อที่ว่างนั้น ความหมายของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมจึงเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เริ่มครอบครองที่ว่างและเริ่มลงหลักปักฐานปลูกสร้างที่อยู่อาศัยของเขาขึ้นมา ณ สถานที่ใดที่หนึ่ง

1.2 การศึกษาเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและหลักการในการศึกษาที่ว่างทางสถาปัตยกรรม

เมื่อมีการก่อรูปของสถาปัตยกรรมเพื่อสนองตอบความต้องการของมนุษย์ สิ่งหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นมาเคียงคู่กันกับที่ว่าง คือ รูปทรง (Form) หากรูปทรงนั้นที่ทับต้นก็จะมองได้เป็นวัตถุหนึ่งซึ่งขาดที่ว่างภายใน แต่ยังคงมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ว่างโดยรอบวัตถุนั้น ในทางกลับกันหากยอมให้เกิดที่ว่างระหว่างรูปทรง (Negative Form) สิ่งหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นตามมาอย่างชัดเจน คือ ปริมาตร (Volume) โดยปริมาตรนี้ยังกินความหมายได้ทั้งสองนัย คือ ปริมาตรของวัตถุที่ทับต้น และปริมาตรของที่ว่างซึ่งเกิดขึ้นระหว่างวัตถุ ความหมายของที่ว่างจึงเป็นความสัมพันธ์กันของสิ่งซึ่งเกิดขึ้น 3 ส่วน คือ รูปทรง - ที่ว่าง - ปริมาตร

การศึกษาสถาปัตยกรรมภายหลังจากการเกิดขึ้นของคำว่า Space จึงสนใจไปในกายภาพ ซึ่งเป็นรูปธรรมจับต้องได้ง่ายของรูปทรง เป็นการแยกองค์ประกอบหรือเรื่องราวต่างๆ ของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมออกจากกัน กลายเป็นการทำความเข้าใจและพูดถึงที่ว่างด้วยองค์ประกอบทางกายภาพเพียงเท่านั้น

หนังสือ “Form Space & Order” โดย Ching (2007) ได้แบ่งแยกเนื้อหาทางสถาปัตยกรรมออกตามประเด็นต่างๆ โดยได้อธิบายให้เห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของเนื้อหาทางสถาปัตยกรรมแต่ละส่วน ตั้งแต่องค์ประกอบพื้นฐานมาจนถึงเรื่องราวของความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของรูปทรงและที่ว่างทางสถาปัตยกรรม

สรุปเป็นหลักเกณฑ์ในการมองที่ว่างทางสถาปัตยกรรมได้ 2 ส่วนดังนี้

1. ส่วนของที่ว่าง (Space)

- ส่วนของระบบที่ว่าง 3 มิติ คือปริมาตรที่ว่างซึ่งเกิดจากการรองรับความต้องการลักษณะต่าง จัดเรียงเป็นลำดับความสัมพันธ์ของที่ว่าง
- ส่วนระบบของที่ว่างจากการสัญจร คือความสามารถในการเคลื่อนไหวเข้าไปถึงพื้นที่ในแต่ละส่วน

2. ส่วนของรูปทรง (Form) คือองค์ประกอบของที่ว่างทางกายภาพ แบ่งเป็น

- ระบบขององค์ประกอบทางโครงสร้าง เช่น เสา, แนวเสา - คาน
- ระบบของส่วนปิดล้อม เช่น ผนัง, แผ่นพื้น - พื้นหลังคา

องค์ประกอบของที่ว่างทั้ง 2 ส่วน เมื่อก่อรูปขึ้นนั้นจะมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อกัน สอดคล้องต่อบริบทแวดล้อมต่างๆ เช่น ผู้คนที่อยู่และเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมนั้น, สถานที่ตั้งและสภาพแวดล้อมโดยรอบ ตลอดจนลักษณะทางสังคม - วัฒนธรรม

นอกจากนั้น ในรายละเอียดยังได้อธิบายให้เราเข้าใจได้ถึงการจัดระบบของที่ว่างผ่านลำดับและการเปลี่ยนไปขององค์ประกอบพื้นฐานในลักษณะที่หลากหลายแตกต่างกัน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความหมายของที่ว่าง, การรับรู้และความรู้สึกที่มีต่อที่ว่าง รวมทั้งมิติของการใช้งานพื้นที่ว่างในรูปแบบต่างๆ

อรศิริ ปาณินท์ (2538) ได้ให้ความหมายและกรอบแนวคิดในการศึกษาที่ว่างทางสถาปัตยกรรมเพิ่มเติม เกี่ยวเนื่องกับบริบทแวดล้อมและประโยชน์ใช้สอย ในหนังสือเรื่อง “ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม” บอกเล่าเรื่องราวของที่ว่างตั้งแต่หน่วยย่อยอย่างบ้านไปจนถึงที่ว่างของชุมชนและเมือง ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประจำวันและการใช้งานที่ว่างในระดับต่างๆ ในรายละเอียดของเนื้อหา นั้นได้ให้ความสำคัญกับ “ระบบที่ว่างภายใน-ภายนอก (Inner Space - Outer Space)” ที่มีลำดับและจังหวะของการปิดล้อมเลื่อนไหลที่ต่างกัน ทั้งที่เกิดขึ้นในผังพื้นที่ทางราบกับระดับในความเป็น 3 มิติทางตั้ง โดยได้แบ่งแยกลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมตามการใช้งานและความเป็นพื้นที่ภายใน-ภายนอก คือ ส่วนของที่ว่างภายในนั้นมักจะมีประโยชน์ใช้สอยค่อนข้างคงที่ซึ่ง “Positive Space” กับส่วนของที่ว่างภายนอกที่มักมีประโยชน์ใช้สอยไม่เฉพาะเจาะจงซึ่งจัดเป็น “Negative Space” ดังตัวอย่างของพื้นที่ระเบียงชานที่เป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับเรือน หรือเพื่อเชื่อมกลุ่มเรือนเข้าไว้ด้วยกัน ความหมายของคำว่า Negative Space ในที่นี้ อาจฟังดูคาบเกี่ยวสับสนได้กับ คำว่า “Negative Form” ในความหมายของที่ว่างระหว่างรูปทรงตามเนื้อหาในตอนต้น เพราะมักจะพบเจอการใช้คำว่า Negative Space ในความหมายว่าเป็นที่ว่างระหว่างรูปทรงหรือที่ว่างระหว่างส่วนขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอยู่บ่อยครั้งเช่นกัน

ระบบของที่ว่างภายใน - ภายนอกทางสถาปัตยกรรมนั้น นอกจากจะสัมพันธ์กับลักษณะการใช้งานแล้ว ยังมีความหมายที่สื่อสารและแสดงออกถึงลักษณะของกายภาพทางสถาปัตยกรรม เช่น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกันในบ้านเรือนของ 3 วัฒนธรรม คือ บ้านจีน บ้านญี่ปุ่น และบ้านไทย จะสังเกตเห็นได้ว่าในผังของบ้านจีนนั้นจะมีการปิดล้อมที่ว่างมิดชิดไม่ไหลถ่ายเทมากนัก รองลงมาคือบ้านญี่ปุ่น และบ้านไทยที่มีระบบที่ว่างในผังคลี่คลายเลื่อนไหลเชื่อมต่อกันมากกว่าตามลำดับ

ส่วนในระบบทางตั้งนั้นบ้านจีนจะมีลักษณะที่หนักตั้งติดดิน ในขณะที่บ้านญี่ปุ่นจะยกลอยจากพื้นขึ้นเพียงเล็กน้อยและมีรูปลักษณะที่เบาบางขึ้น จนมาถึงเรือนไทยนั้นมีการยกพื้นขึ้นสูงในระดับที่มองทะลุลอดผ่านไปได้โดยตลอด เป็นบ้านในลักษณะของเรือนบนเสาสูง (Stilt House) ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของเรือนพื้นบ้านในภูมิภาคแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ให้ความโปร่งเบามากกว่าบ้านจีนและบ้านญี่ปุ่น ดังนั้นคุณลักษณะของระบบที่ว่างทางสถาปัตยกรรมจึงประกอบกันขึ้นมาจากพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม กรอบความคิดประเพณี ที่เชื่อมโยงกับความต้องการด้านการใช้สอยพื้นที่ อีกทั้งยังสนองต่อบริบทถิ่นฐานที่ตั้ง ในเรื่องของภูมิประเทศ ภูมิอากาศ จากทิศทางการวางตัว สัดส่วน และจังหวะของการเปิดเผยระหว่างที่ว่างภายในกับที่ว่างภายนอก ด้วยเหตุปัจจัยที่หลากหลายนี้เอง

เมื่อต้องการศึกษาวิเคราะห์ถึงที่ว่างทางสถาปัตยกรรม ข้อคำนึงสำคัญประการหนึ่งจึงควรพิจารณาถึงความแตกต่างและเงื่อนไขเฉพาะของช่วงเวลาในแต่ละยุคสมัยนั้นๆ ประกอบกันด้วย

1.3 การศึกษาเพื่อประยุกต์ใช้ในการออกแบบสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมใหม่

เมื่อเข้าใจถึงนิยามความหมายของที่ว่างและลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมแล้ว จึงเกิดลักษณะแนวทางในการศึกษาเรื่องราวของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมอีกประเภทหนึ่ง คือ การศึกษาและนำพื้นฐานองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ก่อนมาวิเคราะห์ต่อยอด ประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวคิดหรือทิศทางในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมใหม่

ตัวอย่างเช่นกรอบแนวคิดจากบทความเรื่อง “ทัศนคติต่อที่ว่าง อัตลักษณ์ที่ซ่อนเร้นในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเอเชียร่วมสมัย” (ศรีศักดิ์ พัฒนาคิน, 2545: 129-153) เกี่ยวข้องกับมุมมองความคิดของแต่ละวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งสะท้อนสู่ระบบที่ว่างและรูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมกับการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนารูปแบบและแนวความคิดของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย โดยทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงความเหมือนและความต่างกันของแต่ละถิ่นที่ผ่านประเด็นหลักๆ ในเรื่องราวของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม คือ

- คุณลักษณะของการจัดลำดับที่ว่าง (Quality of Spatial Hierarchy)
- คุณลักษณะของการเชื่อมต่อในที่ว่าง (Quality of Spatial Transition)
- คุณลักษณะของที่ว่างปิดล้อม (Quality of Enclosed Space)
- คุณลักษณะของมุมมอง (Quality of Views)
- คุณลักษณะของแสงสว่าง (Quality of Light)

เมื่อลองพิจารณาประเด็นในการวิเคราะห์ข้างต้น คุณลักษณะของการจัดลำดับที่ว่างและการเชื่อมต่อในที่ว่างนั้นก็คือส่วนของที่ว่าง (Space) ซึ่งเป็นปริมาตรที่ว่างที่ประกอบกันในระบบ 3 มิติ ส่วนคุณลักษณะของการปิดล้อมนั้นคือส่วนของรูปทรง (Form) ที่เกิดขึ้น สมองต่อความต้องการอยู่ในที่ว่างนั้นของมนุษย์ในลักษณะต่างๆ ด้วยจังหวะการปิดและเปิดที่สัมพันธ์กันระหว่างทั้ง 2 ส่วนสะท้อนให้เกิดคุณลักษณะของมุมมองและแสงสว่างจากจังหวะของช่องเปิด (Void) ที่เลื่อนไหลเชื่อมโยงระหว่างที่ว่างภายในและภายนอก เกี่ยวเนื่องกับการดำเนินชีวิตในแต่ละวัฒนธรรม

เนื้อหาส่วนหนึ่งในเรื่องของการจัดการที่วางกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ศรีศักดิ์ได้ให้ความเห็นว่า คุณลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมในแต่ละแห่งนั้นขึ้นกับการออกแบบจัดวางซึ่งสัมพันธ์กับความสามารถในการรับรู้ถึงการเคลื่อนไหวที่มากน้อยต่างกัน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ที่ว่างหยุดนิ่ง (Static Space) คือพื้นที่ที่สามารถหยุดหรือทำกิจกรรมได้ โดยมากมักเป็นพื้นที่ว่างทางสถาปัตยกรรมที่มีชื่อเรียก เช่น พื้นที่นั่งเล่น ห้องนอน ห้องประชุม ตลาด กับอีกลักษณะ คือ ที่ว่างเคลื่อนไหว (Dynamic Space) อันได้แก่ ที่ว่างในการสัญจร (Circulation Space) และที่ว่างเชื่อมต่อ (Transition Space) ระหว่างกิจกรรมใช้สอยต่างๆ การแบ่งคุณลักษณะของที่ว่างทั้ง 2 ลักษณะนี้ยังสามารถเทียบเคียงได้กับการมองที่ว่างเป็น “Positive Space” ที่มีการใช้สอยคงที่ และ “Negative Space” ในส่วนของที่ว่างซึ่งไม่มีการใช้สอยเฉพาะ โดยมีความสัมพันธ์กับความเป็นที่ว่างภายใน-ภายนอกของ อรศิริ ปาณินท์ ได้เช่นเดียวกัน

ตามเนื้อหาที่อธิบายข้างต้น ลักษณะทางกายภาพของที่ว่างนั้นผูกผันแนบชิดเป็นหนึ่งเดียวกันกับที่ว่างในความหมายของ Space ซึ่งเป็นที่ว่างต่อเนื่องเคลื่อนไหวไม่สิ้นสุด โดยมีมนุษย์และสถานที่ตั้งเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดและนิยามที่ว่างทางสถาปัตยกรรมให้เกิดขึ้น “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” จึงถูกให้ความสำคัญมากขึ้นเรื่อยมาในช่วงหลัง ต่อเนื่องจากยุคสมัยใหม่ (Modern) และหลังสมัยใหม่ (Post - Modern) การให้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมซึ่งมีความดั้งเดิมสัมพันธ์กับถิ่นที่จึงเกิดขึ้น ทั้งนี้คงเนื่องมาจากการแปรเปลี่ยนของสภาพสังคมที่รวดเร็ว สามารถติดต่อสื่อสาร เรียนรู้และส่งผ่านข้อมูลต่างๆ กันได้อย่างง่ายดาย ทำให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่พัฒนาไปในทิศทางที่ขาดความเชื่อมโยงและเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมในสถานที่ตั้งนั้นๆ มากยิ่งขึ้น การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเพื่อการออกแบบร่วมสมัยจึงได้รับความสนใจมากขึ้น แต่การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นซึ่งมีคุณค่าและความเหมาะสมสอดคล้องต่อที่ตั้งเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในบริบทปัจจุบันนั้น ไม่สามารถที่จะถอดแบบมาใช้ได้โดยตรง จึงควรทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งรอบด้านเสียก่อน

2. ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

เนื้อหาส่วนหนึ่งจาก Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World (สารานุกรมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นโลก) โดย Oliver (1997: 60) ได้ อธิบายถึงรูปแบบทิศทางในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Type of approach) ผ่านเนื้อหาเกี่ยวกับที่ว่าง (Spatial) โดยจำแนกไว้ 2 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบแรก เริ่มจากการสำรวจและศึกษาตัวอาคารบ้านเรือนในมิติเกี่ยวกับรูปร่างรูปทรงทางกายภาพ (Morphological) แล้วจึงสืบย้อนกลับไปถึงรายละเอียดเนื้อหาที่เกี่ยวข้องต่างๆ อย่างเช่น ผู้ที่ปลูกสร้าง ผู้อยู่อาศัย เพื่อให้เข้าใจถึงแนวความคิดต่างๆ ที่เชื่อมโยงย้อนกลับไปสู่กายภาพของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ได้ทำการสำรวจไว้ โดยได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่าการศึกษาในแนวทางแรกนี้ โดยปกติแล้วเป็นการศึกษาของ นักโบราณคดี หรือนักประวัติศาสตร์ ที่เริ่มต้นจากชิ้นส่วนข้อมูลทางกายภาพเป็นสำคัญ เช่น วัสดุ โครงสร้าง รูปทรง ไปจนถึงรายละเอียดต่างๆ อย่างรูปแบบประเพณีหลังคาและวัสดุผนัง จากนั้นจึงเริ่มทำความเข้าใจปริมาตรของที่ว่างซึ่งสัมพันธ์กับผนังและรูปตัด หากสถาปัตยกรรมที่เข้าไปศึกษานั้น เป็นอาคารที่ปัจจุบันไม่มีผู้อยู่อาศัยแล้วก็จะยิ่งทำให้ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลทางกายภาพต่างๆ ชัดเจนขึ้น เนื่องจากกายภาพเหล่านั้นหยุดนิ่งไม่มีการประกอบสร้างเพิ่มเติมซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยเรื่องเวลา ทำให้สามารถศึกษาเปรียบเทียบข้ามกลุ่มวัฒนธรรมในช่วงเวลาเดียวกัน หรือเทียบเคียงในกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกันแต่ต่างช่วงเวลาได้

ส่วนอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจรายละเอียดของการอยู่อาศัยหรือประสบการณ์ (Experience) ที่เกิดขึ้นในที่ว่างส่วนต่างๆ เป็นการศึกษาในลักษณะที่สวนทางกับแนวทางแรก กลุ่มผู้ศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นนักวิชาการสายมานุษยวิทยาที่ให้ความสนใจกับรายละเอียดของวิถีชีวิต วัฒนธรรม จากภาษา คำพูด รูปแบบกิจกรรม ความเชื่อ และพิธีกรรม ซึ่งสะท้อนออกทางภาพลักษณ์ของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนั้น ทำให้เกิดความเข้าใจได้ว่าระบบของที่ว่างนั้นเกิดขึ้นจากสาเหตุปัจจัยใดบ้างอย่างไร

จากทั้งสองแนวทางการศึกษาข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าความหมายของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนั้น นอกจากจะประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก คือ “รูปทรง” และ “ที่ว่าง” ซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับปริมาตร ยังผูกผันแนบชิดกับเรื่องราวชีวิตของผู้คนที่มีปฏิสัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมนั้นด้วย ดังที่ ออร์ศิริ ปาณินท์ (2543) ได้เสนอว่า การศึกษาเรือนพื้นถิ่นนั้น จำเป็นต้องศึกษาความแปรเปลี่ยนของที่ว่าง รูปทรง และชีวิตไปพร้อมๆ กัน โดยศึกษาครอบคลุมถึงมิติที่เชื่อมโยงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกับที่ว่างซึ่งขยายออกไปสู่พื้นที่โดยรอบ ในความหมายของสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง (Built Environment) ที่สัมพันธ์โดยตรงกับธรรมชาติแวดล้อม

วีระ อินพันทัง (2545: 114-116) อธิบายเกี่ยวกับ ที่ว่าง รูปทรง และสัดส่วนของเรือนไว้ว่า

ที่ว่าง: โดยทั่วไปแล้ว ที่ว่างอันเป็นเนื้อที่ใช้สอยส่วนต่างๆ ของเรือนพื้นบ้านนิยมปิดล้อมด้วยฝาอย่างหลวมๆ ในเรือนหลังหนึ่งๆ มักมีพื้นที่ใช้สอยที่กั้นฝาไว้ทั้ง 4 ด้าน เป็นห้องหับที่มืดซิดเพียงห้องเดียวเพื่อเป็นห้องนอน เนื้อที่ใช้สอยส่วนอื่นอย่างโถงหรือครัวกั้นฝาเพียงบางด้านเท่านั้น ปล่อยให้โล่งไว้บางด้าน ส่วนระเบียงหรือชานเปิดโล่งทุกด้าน ไม่มีฝากั้น อนึ่ง ส่วนที่มีการกั้นล้อมด้วยฝาทั้งสี่ด้านก็มีไว้จะทำให้ที่ว่างมีลักษณะปิดเสียทีเดียว เพราะฝาเรือนที่ทำจากซี่ไม้ไผ่สานมีความโปร่งอยู่ในตัว ที่ว่างภายในเรือนพื้นบ้านจึงมีลักษณะเปิด สอดคล้องกับลักษณะสังคมไทยที่ไม่ปิดตัว มีความรู้จักมักคุ้นกันในหมู่เพื่อบ้านละแวกใกล้เคียง

3. แนวทางและวิธีการศึกษาสู่สถาปัตยกรรมร่วมสมัย

ในประเด็นเกี่ยวกับแนวทางการสร้างสรรค์และพัฒนาการออกแบบสถาปัตยกรรมใหม่ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2532) ได้เขียนถึงมูลเหตุและทิศทางของการศึกษาสถาปัตยกรรม ข้อเสนออันเกิดจากสถาปัตยกรรมในรูปแบบสากลนิยม (International Style) ที่เน้นประโยชน์ใช้สอยและการแก้ปัญหาทางกายภาพในด้านรูปแบบที่ขัดต่อสถาปัตยกรรมแบบแผนสกุลช่าง หรือแบบประเพณีนิยม (Traditional Style) จนถึงแนวคิดในยุคหลังสมัยใหม่ที่มีความพยายามดัดแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบสากลนิยมสู่ลักษณะของรูปแบบประเพณีนิยมมากขึ้น แต่ยังคงเป็นทิศทางที่สื่อถึงอัตลักษณ์ทางกายภาพหรือเพื่อแสดงออกทางวัฒนธรรมจนเป็นผลให้เกิดสถาปัตยกรรมที่แปลกแยก จึงได้เสนอแนวทางในการย้อนศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมในอดีตด้วยการมุ่งเน้นการสร้าง ความเข้าใจในทัศนะแบบใหม่ต่อการศึกษาศาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหลัก คือ

- รูปทรงทางกายภาพจำเป็นต้องสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพ
- ปัญหาทางเทคนิควิธีการก่อสร้าง, การคิดประดิษฐ์และประยุกต์ใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น
- เนื้อหาสาระที่แฝงเร้นอยู่กับรูปทรงและการแบ่งพื้นที่ว่างภายใน

โดยได้ให้ความสำคัญถึงประเด็นทางด้านเนื้อหาที่แฝงเร้นกับรูปทรงและการแบ่งพื้นที่ว่างภายในว่าเป็นสาระที่ควรศึกษาให้เข้าใจในเชิงลึกถึงที่มาของลักษณะทางสถาปัตยกรรม สอดรับกับแนวคิดและเนื้อหาที่ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2553) ได้เสนอไว้ถึงมุมมองต่อความเหมาะสมของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ไทยในปัจจุบัน 3 รูปแบบ ด้วยกัน คือ แนวรูปแบบสถาปัตยกรรม

ไทยประเพณี, แนวรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ และแนวรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยเชิงสุนทรียะ โดยได้ให้ข้อคิดถึงประเด็นที่ว่า การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ไทยนั้นควรใช้กระบวนการ คิดใหม่ – ทำใหม่ (Reinvention) ที่ตอบได้ทั้งเปลือกและแก่นทางสถาปัตยกรรมไทย เปลือก คือ เรื่องของของเส้นสายทางกายภาพ กับแก่น คือ ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องแฝงเร้นอยู่กับลักษณะรูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม

นอกจากนี้ วิมลสิทธิ์ ยังได้เสนอแนวทางสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสำหรับสังคมไทยสมัยใหม่ซึ่งสัมพันธ์กับเงื่อนไขต่างๆ ที่นำมาสู่การศึกษาสถาปัตยกรรมแบบ คิดใหม่ - ทำใหม่ ไว้ดังนี้

- ควรคำนึงถึงประเด็นความไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน
- ควรคำนึงถึงประเด็นเรื่องข้อจำกัดของรูปแบบที่ขัดแย้งเชิงบริบทกับสังคมปัจจุบัน
- จำเป็นต้องนำปัจจัยที่ตอบได้ทั้งเปลือกและแก่นทางสถาปัตยกรรมมาปรับใช้
- ควรมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบ Glocal Architecture คือ Global + Local
- ทั้งสากลนิยมและท้องถิ่นนิยม
- ควรสอดคล้องต่อเศรษฐกิจ, สังคม, วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ที่สามารถพัฒนาต่อยอดได้

เรือนพื้นถิ่นไทย

1. ความหมายและรูปแบบ

เมื่อกล่าวถึงเรือนพื้นถิ่น คำว่า “เรือน” ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หมายถึง “สิ่งปลูกสร้างที่ยกพื้นและกั้นฝา มีหลังคาคลุม สำหรับเป็นที่อยู่” ส่วนคำว่า “พื้นถิ่น” ไม่มีปรากฏโดยตรง จึงต้องพิจารณาประกอบกันระหว่างคำว่า “พื้น... น. แถบ, แถว, ถิ่น, เช่น คนพื้นนี้” กับคำว่า “ถิ่น น. ที่, แดน, ที่อยู่...” เมื่อรวมกันแล้วจึงให้ความหมายถึงถิ่นที่อยู่ ซึ่งสัมพันธ์กับอาณาบริเวณและลักษณะของแถบที่ตั้ง ตามหลักแหล่งเฉพาะถิ่นนั้นๆ นอกจากนี้คำว่าพื้นยังหมายถึง

“ทั่วไป, โดยมาก, เช่น ถิ่นนี้ทำสวนครัวกันเป็นพื้น” แสดงถึงความเฉพาะบางประการของถิ่นที่อยู่
นั้นๆ เพิ่มขึ้น

อันที่จริงแล้ว คำว่าพื้นถิ่นมาจากภาษาอังกฤษว่า “Vernacular” มีรากศัพท์เดิมในภาษา
ละติน แปลว่า “พื้นเมือง” (Native) โดยทั่วไปหมายถึงภาษาพูดของชนบทหรือของภูมิภาค ซึ่งใช้
ร่วมกับคำว่า Architecture หมายถึงสถาปัตยกรรมหรืออาคารพื้นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละ
ภูมิภาค (วิวัฒน์ เตมียพันธ์, 2553: 29)

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture) ปรากฏเป็นที่สนใจและให้คุณค่าใน
ฐานะสถาปัตยกรรมที่ไม่ได้ปลูกสร้างขึ้นโดยสถาปนิก ตามชื่อนิทรรศการภาพถ่ายและหนังสือ
Architecture Without Architects ของ Bernard Rudofsky ตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1964 และมีกระแส
ความสนใจอย่างต่อเนื่อง ทั้งในกลุ่มสถาปนิกนักออกแบบ ตลอดจนแวดวงวิชาการทางสถาปัตยกรรม
จากรูปแบบและรายละเอียดที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งสัมพันธ์กับบริบทในแต่ละถิ่นที่ จนเกิดเป็น
สารานุกรมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นโลก หรือ Encyclopedia of Vernacular Architecture of the
World โดย Paul Oliver ในปี ค.ศ. 1997

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น หากจำแนกตามประเภทของการใช้งาน ไม่ได้จำกัดเฉพาะบ้านเรือนที่
พักอาศัยเท่านั้น แต่ยังมีหลากหลายครอบคลุมไปถึงสิ่งปลูกสร้างเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ
ตามวัตถุประสงค์อื่นๆ การนำคำว่า “เรือน” มาใช้ร่วมกับคำว่า “พื้นถิ่น” มุ่งเน้นถึงขอบเขตความ
สนใจในการศึกษาว่ามีความเฉพาะเกี่ยวกับลักษณะรูปแบบของสิ่งปลูกสร้างเพื่อการอยู่อาศัย โดยมี
รายละเอียดเพิ่มเติมตามความหมายของเรือนพื้นถิ่น (Vernacular House) คือ ผู้สร้างสรรค์เป็น
ชาวบ้านเจ้าของเรือน ซึ่งมีองค์ความรู้ทางการก่อสร้างในลักษณะภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา มีความ
สอดคล้องต่อวิถีชีวิต ผืนดินถิ่นที่ตั้ง และปรากฏการณ์ต่างๆ ตามธรรมชาติแวดล้อม “เรือนพื้นถิ่น
ไทย” จึงเป็นเรือนอยู่อาศัยที่สัมพันธ์กับบริบทของประเทศไทยด้วยเหตุปัจจัยอันหลากหลาย
แสดงออกผ่านรูปลักษณ์และคุณลักษณะของเรือนซึ่งมีความเฉพาะของท้องถิ่นไทย

ในส่วนของคำว่า “เรือน” มักจะมีความคลุมเครือและก่อให้เกิดความสับสนเสมอกับคำว่า
“บ้าน” อันที่จริงแล้วทั้งคำว่า เรือน และ บ้าน สามารถใช้ได้ในความหมายถึงสิ่งปลูกสร้างสำหรับเป็น
ที่อยู่อาศัยในลักษณะทางกายภาพที่ก่อรูปร่างขึ้นจนเป็นสถานที่พักพิงอิงกายของคนในครอบครัว แต่
ที่ทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนกันนั้น เนื่องจากคำว่า บ้าน ยังมีนัยเพิ่มเติมเกินความได้กว้างออกไปในส่วน
ที่เป็นอาณาบริเวณพื้นที่และองค์ประกอบรายล้อมที่สิ่งปลูกสร้างนั้นตั้งอยู่

รูปลักษณะเรือนพื้นถิ่นไทย พิจารณาได้ในสองลักษณะ คือ ลักษณะร่วมที่เหมือนกัน โดยทั่วไปของเรือนพื้นถิ่นในประเทศไทย และ ลักษณะเฉพาะซึ่งแตกต่างกันตามภูมิภาคหรือท้องถิ่นที่ตั้ง โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อลักษณะและรูปแบบเรือน สามารถจำแนกได้เป็นปัจจัยภายนอก หมายถึง เหตุปัจจัยต่างๆ จากภายนอกเรือน และ ปัจจัยภายใน หมายถึง เหตุปัจจัยต่างๆ จากภายในเรือน โดยพิจารณาแต่ละปัจจัยทั้งลักษณะทางรูปธรรม คือ ลักษณะที่ปรากฏออกมาให้รับรู้ได้ทางกาย และ ลักษณะทางนามธรรม คือ สิ่งที่ได้เฉพาะทางจิตใจ เช่น ความรู้สึกต่างๆ

ปัจจัยภายนอก กำหนดรูปลักษณะเรือนจากความเฉพาะของถิ่นที่ตั้ง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ

- ภูมิประเทศ
- ภูมิอากาศ

2. สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง

- สังคม และ ชุมชน

ปัจจัยภายใน กำหนดรูปลักษณะเรือนจากรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับผู้อยู่อาศัย แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. ระบบครัวเรือน และ ผู้อยู่อาศัย

2. กิจกรรม การใช้สอย

3. ความเชื่อ ค่านิยม

1.1 รูปลักษณะเรือนโดยทั่วไป

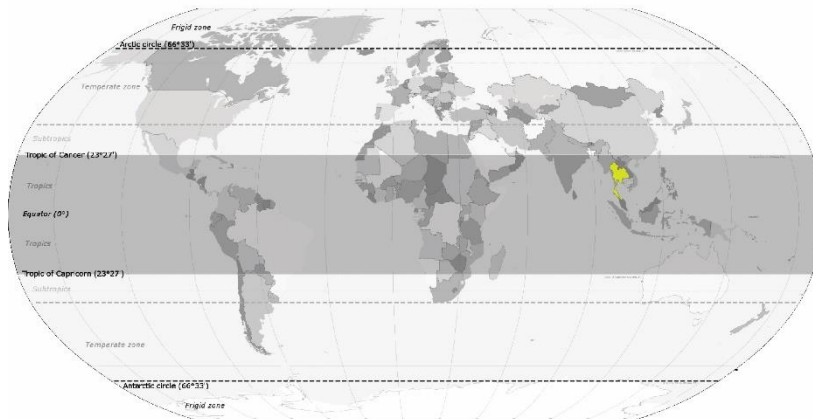
1.1.1 พิจารณาตามปัจจัยภายนอก

สภาพแวดล้อมตามบริบทที่ตั้งของประเทศไทย

หากพิจารณาในภาพรวมแล้ว ประเทศไทยอยู่ในพื้นที่อากาศแบบร้อนชื้น (Tropical Climate) มีแสงแดดแรง ร้อนอบอ้าว และมีความชื้นในอากาศ ประกอบกับฝนตกชุก มีมรสุมตามช่วงฤดูกาล ส่วนลักษณะอากาศหนาวเย็นนั้น ส่งผลมากในช่วงหน้าหนาวเฉพาะบางภูมิภาคในพื้นที่สูง อย่างเช่น ภาคเหนือ และอีสาน ส่วนใหญ่แล้วภูมิอากาศแบบร้อนชื้นยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในประเทศไทยมีลักษณะเฉพาะอย่างที่เรียกกันตามเขตที่ตั้งว่า สถาปัตยกรรมเขตร้อนชื้น (Tropical Architecture) คือมีลักษณะโปร่งเบา ระบายอากาศและความชื้นได้ดี รวมถึงการจัดวางทิศทางของเรือนและการจัดกลุ่มเรือน ซึ่งสอดคล้องต่อทิศทางแดดและลมประจำฤดู ทำให้เกิดภาวะสบายแก่ผู้อยู่อาศัย จนเกิดเป็นรูปแบบเรือนโดยทั่วไปที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในภูมิภาค

ดูเหมือนว่าสิ่งปลูกสร้างและรูปแบบทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นอันเป็นผลของการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตนั้นล้วนเป็นสื่อความหมายที่แสดงเอกลักษณ์ของชุมชนให้ปรากฏได้ชัดกว่าสิ่งอื่น สมดังคำกล่าวของ Christopher Alexander ว่า “รูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นเป็นผลจากการแก้ปัญหาที่เหมาะสม” ฉะนั้น รูปทรงอาคารในอดีตที่สมบูรณ์นั้น ย่อมเกิดขึ้นจากขบวนการปรับปรุงแก้ไขสิ่งบกพร่องต่างๆ ให้ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพเป็นอยู่ด้วยระยะเวลาที่ยาวนาน (Trial and error) นั่นเอง (พีระเดช จักรพันธ์, ม.ร.ว. และคณะ, 2553: 19)

อย่างไรก็ตาม เรือนพักอาศัยของชาวบ้านยังคงมีแบบแผนในการปลูกสร้างและองค์ประกอบหลักๆ ซึ่งเป็นลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกันให้เราได้พิจารณา ดังที่ปรากฏในบทความของ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (อรศิริ ปาณินท์ และคณะ, 2543: 9) ส่วนหนึ่งของเอกสารประกอบการประชุมเรื่อง ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย เนื้อความตอนหนึ่งว่า “... รูปทรงของเรือนพักอาศัยของชาวบ้านนั้นส่วนใหญ่มักมีรูปร่าง ขนาด วัสดุ และระเบียบวิธีการก่อสร้างเหมือนกันในแต่ละท้องถิ่น เพราะไม่ได้เป็นงานที่ออกแบบมีลักษณะเฉพาะตัวของสถาปนิก หากแต่เป็นงานออกแบบที่เป็นลักษณะรวมของสังคม ...”

รูปที่ 2 ที่ตั้งของประเทศไทยในพื้นที่อากาศแบบร้อนชื้น

ที่มา: ปรับปรุงจาก

https://en.wikipedia.org/wiki/Tropics#/media/File:World_map_indicating_tropics_and_subtropics.png

สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง

เรือนพื้นถิ่นชาวบ้านมีลักษณะที่สัมพันธ์ต่อธรรมชาติแวดล้อมอย่างมาก เพราะมักจะต้องห่างจากตัวเมือง หากกล่าวถึงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ในทางรูปธรรม หมายถึงองค์ประกอบทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อย่างเช่น สันฐานของพื้นดิน สมุทมนุ่มไม้ หรือแสงแดด กับอีกความหมายหนึ่ง คือองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างสรรค์จัดการขึ้น เป็นลักษณะตามความหมายของสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง อย่างเช่น พรรณไม้ที่ปลูกอยู่รายล้อมเรือน ทั้งไม้ดอก ไม้ผล และไม้มงคล ไม่ว่าจะป็นไม้ใหญ่ยืนต้นหรือทรงพุ่มเตี้ยเรียดิน ตลอดจนการจัดสรรพื้นที่ว่าง ลานโล่ง บ่อน้ำ หรือสระน้ำ ตลอดจนลักษณะบ้านเรือนและชุมชน หรือโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ

หากกล่าวในทางนามธรรม สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น ความชื้นจากสภาพอากาศ ความสว่าง - ความมืดสลัวของพื้นที่ หรือความเจียบสอาด ในส่วนของเหตุปัจจัยภายในจากบริบททางสังคมและชุมชนตามลักษณะของสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง เช่น ความเป็นมิตร ความไม่ปลอดภัย ความสะดวกสบาย เป็นต้น

รูปลักษณะเรือนเมื่อพิจารณาตามปัจจัยภายในที่ปรากฏชัดโดยทั่วไป มักเกี่ยวข้องกับ การป้องกัน คุ้มฝน พร้อมกับให้เรือนรับลมได้ ก็เพื่อให้เกิดร่มเงาสร้างความสะดวกสบายเมื่ออยู่อาศัย และใช้พื้นที่ส่วนต่างๆ ของเรือน เบื้องต้นนั้นสามารถทำได้ด้วยการวางทิศทางของเรือนตามคติจากภูมิรู้ที่สั่งสมสืบทอดกันมาว่า “อย่าปลูกเรือนขวางตะวัน” คือ อย่าวางด้านยาวของเรือนตามแนวเหนือ - ใต้ เพราะจะเป็นการหันด้านยาวหรือแนวสันหลังคาขวางกับแนวทิศทางขึ้นลงของดวงอาทิตย์เป็นการทำให้ส่วนพื้นผิวของเรือนในด้านยาวนี้รับแสงแดดมากตลอดวัน อีกทั้งยังไม่สอดคล้องกับทิศทางในการเปิดรับลมประจำถิ่นตามฤดูกาลซึ่งช่วยให้อากาศถ่ายเทผ่านพื้นที่เรือนได้ดี

หลังคาจึงเป็นองค์ประกอบที่สร้างเอกลักษณ์ ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน โดยมีรูปแบบ ขนาดสัดส่วนสอดคล้องตามผังพื้นของเรือนที่ปกคลุมไว้ จากบริเวณส่วนของเรือนประธานที่ใช้เป็นเรือนนอนซึ่งกันฝาล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน กับส่วนที่ต่อขยายคาน้ำทวดออกมาในพื้นที่ระเบียงตลอดความยาวด้านข้างตัวเรือน รวมไปถึงบางส่วนของชานที่ต้องการให้เกิดร่มเงาเพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆ ดังนั้นในส่วนพื้นที่ชานจึงอาจมีได้ทั้งลักษณะชานร่มที่อยู่ภายใต้หลังคาและชานแดดที่ปล่อยให้โปร่งโล่งต่างกันตามประโยชน์ใช้สอยที่ต้องการ

การจัดวางทิศทางและกลุ่มเรือน โดยการวางทิศทางตามตะวันเพื่อรับกับลมประจำฤดู และความสัมพันธ์ของด้านหน้าเรือนกับเส้นทางคมนาคม อย่างแม่น้ำลำคลอง หรือ ถนน โดยเฉพาะลักษณะของเรือนที่มีความซับซ้อน ไม่ได้มีเรือนประธานเพียงหลังเดียว แต่มีการจัดแยกเรือนครัวหรือต่อขยายเพิ่มเติมพื้นที่ออกไปตามความจำเป็นต่างๆ การจะทำให้อากาศถ่ายเทผ่านไปได้ นั้น จึงใช้วิธีการแยกส่วนใช้สอยของเรือนออกเป็นห้องๆ วางห่างจากกัน แล้วมีระเบียงชานเป็นองค์ประกอบเชื่อมต่อพื้นที่

จากการวางตัวของเรือนตั้งอยู่บนพื้นที่ตามบริบททางธรรมชาติแบบต่างๆ ส่งผลให้เกิดลักษณะเรือนเสาสูง พื้นยก หลังคาจั่ว (Stilt House) โดยเมื่อพิจารณาในภาพรวมจากรูปทรงและองค์ประกอบหลักๆ ของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน สามารถแยกพื้นที่ตามแนวตั้ง (Vertical) ได้เป็น 3 ส่วน คือ พื้นที่ส่วนล่าง พื้นที่ส่วนบน และพื้นที่ส่วนหลังคา สอดคล้องกับเนื้อความที่ วีระ อินพันทัง (2545: 116) ได้พิจารณารูปทรงของเรือนพื้นบ้านย่านตะวันตก สรุปลงเป็นเนื้อความตอนหนึ่งว่า

เมื่อพิจารณาเชิงรูปทรง เรือนพื้นบ้านแบบยกพื้นนั้นประกอบขึ้นจากรูปทรงที่แตกต่างกัน 3 อย่าง คือ แท่งกลมเรียวยาวของเสาที่วางอย่างเป็นจังหวะห่างๆ กัน

รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าของตัวเรือนวางอยู่เหนือแท่งเสา และรูปทรงสามเหลี่ยมด้านเท่าที่ทำหน้าที่เป็นหลังคาอยู่เบื้องบน แม้มีการขยายขยายเนื้อที่เรือนออกไป ความสัมพันธ์ของรูปทรงหลักทั้งสามยังคงเดิม เพียงแต่รูปทรงแต่ละอย่างเปลี่ยนแปลงตัวเองไปในเชิงเพิ่มความซับซ้อนมากขึ้น

แบ่งเรียกพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นไทย ตามส่วนของพื้นที่ซึ่งถูกแบ่งกันและปิดล้อมด้วยลักษณะทางกายภาพขององค์ประกอบเรือนเป็นกรอบความคิดสำคัญ โดยแบ่งพื้นที่เรือนทางตั้งได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้

พื้นที่ส่วนล่าง หมายถึง ปริมาตรของพื้นที่เรือน ตั้งแต่ระดับพื้นดินจนถึงพื้นเรือน ซึ่งความสูงของเรือนตามระยะนี้เรียกกันว่า เตี้ยวล่าง

พื้นที่ส่วนบน หมายถึง ปริมาตรของพื้นที่เรือน ตั้งแต่ระดับพื้นเรือนทั้งส่วนภายนอกและภายในขึ้นไปจนถึงช่อ ช่วงความสูงบนเรือนตามระยะถึงช่อนี้ เรียกกันว่า เตี้ยวบน

พื้นที่ส่วนหลังคา หมายถึง ปริมาตรของพื้นที่เรือน ตั้งแต่ระดับช่อไปจนถึงอกไก่ ช่วงความสูงตามระยะนี้ อันที่จริงแล้วมีคำไทยใช้เรียกกันว่า เตี้ยวหลังคา แต่ในปัจจุบันอาจฟังไม่คุ้นหู หากอธิบายให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น พื้นที่ส่วนนี้ก็คือพื้นที่บริเวณใต้หลังคาจากส่วนยอดลงมาถึงช่อ

การยกพื้นเรือนตามลำดับของพื้นที่ส่วนต่างๆ ตั้งแต่พื้นดินสู่ชาน ขึ้นไปจนถึงระเบียงและห้อง ซึ่งจะมีระยะช่องว่างทิ้งห่างกันไว้ในแต่ละชั้น ส่วนพื้นเรือนจึงมีหลายพื้นที่เรียกต่างกันตามหน้าที่ และลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏ คือ ชาน ระเบียง และส่วนพื้นห้อง

การวางตัวอยู่ท่ามกลางธรรมชาติรายล้อมตามลักษณะภูมิฐาน โดยขนาดเรือนมีความสมถะพอดีเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายและมีรูปแบบสอดคล้องกับพื้นดินที่ตั้ง จากวิธีการก่อสร้างเรือนโดยใช้เสาไม้ตั้งรับตัวเรือน ทำให้เกิดลักษณะการยกพื้นเรือนลอยขึ้นจากผืนดินที่เรียกกันว่า “เรือนบนเสาสูง” (Stilt House) ซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามแถบที่ตั้ง โดยอาจจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม ตามวัฒนธรรมการอยู่อาศัยในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ เรือนบนที่สูงและที่ราบกลุ่มหนึ่ง กับเรือนชานน้ำ (อรศิริ ปาณินท์, 2543)

คนไทยในชนบทมักเผยตัวจากบนเรือนออกมาทักทายแขกผู้ไปเยือนว่า “ขึ้นเรือนก่อน” เนื่องจากเขาอยู่บนเรือนไม้ที่ยกพื้นลอยขึ้นสูงจากระดับดินนั่นเองและความ เป็นเรือนไม้ยกพื้นสูงนี้เป็นที่รู้จักกันตลอดมาว่า คือ อุตลักษณ์ประการหนึ่งของเรือนไทย ทำให้เข้าใจกันว่า สิ่งนี้เป็นลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนใครความจริงแล้ว สิ่งปลูกสร้างที่มีลักษณะเป็นเรือนยกพื้น เป็นแบบแผนที่อยู่อาศัยของผู้คนที่มีกระจายเป็นพื้นที่กว้างในแถบเอเชีย หากแต่ระดับความสูงของการยกพื้นเรือนขึ้นเหนือพื้นดินนั้น สูงต่ำแตกต่างกันไปตามพื้นภูมิของถิ่นที่และพัฒนาการในลำดับต่อมา สิ่ง ที่คงลักษณะร่วมกันคือ พื้นเรือนสำหรับอยู่อาศัยยกลอยอยู่เหนือพื้นดิน สามารถขึ้นถึงได้ด้วยบันได (วีระ อินพันทัง, 2550)

ถิ่นฐานที่ตั้งของเรือนนี้เองเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลให้ระดับของการยกพื้นเรือน มีความสูงต่ำแตกต่างกันไป ขึ้นกับความลาดชันของพื้นที่ ทางไหลของน้ำทั้งตามปกติประจำวันหรือตามเขตแนวระดับของน้ำหลากประจำปี อีกทั้งยังมีส่วนช่วยให้การอาศัยใช้ชีวิตบนเรือนมีความปลอดภัยจากสัตว์เลื้อยคลานและแมลงมีพิษต่างๆ ส่วนการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ใต้เรือนนั้นเป็นผลพลอยได้ที่เกิดตามมาเสียมากกว่า

รายละเอียดของผิวอาคาร ทั้งผิวพื้นและฝาผนังที่ปิดล้อมกันส่วนต่างๆ ซึ่งสรรค์สร้างอย่างหลากหลาย มีความโปร่งให้อากาศไหลเวียนเปลี่ยนถ่ายผ่านฝาเรือนส่วนต่างๆ ได้ตามความเหมาะสม

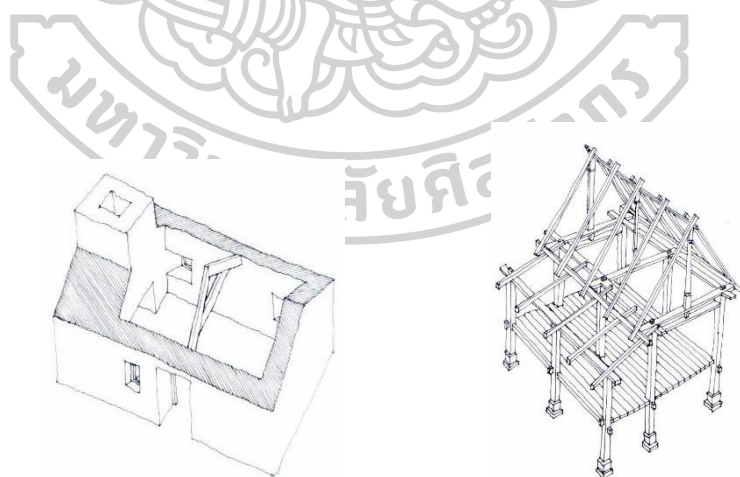
รูปแบบพื้นผิวส่วนปิดล้อมเรือน

การปิดล้อมที่ว่างแต่เฉพาะที่จำเป็นจนเกิดลักษณะที่ว่างค่อนข้างเปิด เอื้อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างที่ว่างภายในเรือนกับที่ว่างภายนอก ความสัมพันธ์เช่นนี้เพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณด้วยลักษณะการลดระดับของที่ว่างจากภายในลงสู่ภายนอก หรืออีกนัยหนึ่งจากเรือนลงสู่พื้นดิน เพราะเหตุนี้ผู้ที่อยู่ในเรือนจึงไม่ถูกตัดขาดจากสภาพแวดล้อมภายนอก ลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นแม้กระทั่งในเรือนทรงสี่เหลี่ยมที่มีการปิดฝาล้อมเรือนทั้ง 4 ด้านไว้ โดยมีฝาเรือนไม้ไผ่ขัดแตะที่มีความโปร่งทำหน้าที่เชื่อมสายตาจากภายในสู่ธรรมชาติแวดล้อม พร้อมกับนำความสว่างและสายลมเย็นจากภายนอกสู่ผู้ที่อยู่ภายในเรือน (วีระ อินพันทัง, 2545:114-116)

ประเภทของเรือน

สิ่งที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของถิ่นที่ตั้งเรือน ซึ่งส่งผลต่อรูปลักษณะเรือนพื้นถิ่นโดยตรง คือ ทรัพยากรทางธรรมชาติที่สามารถนำมาใช้ในการปลูกสร้างแนวทางหนึ่งในการจำแนกประเภทของเรือน คือการแบ่งตามวัสดุที่ใช้สร้างสรรค์

วัสดุหลักที่นำมาใช้ก่อสร้างคือไม้ประเภทต่างๆ เนื่องจากเป็นวัสดุที่มีมากและหาได้ง่ายในท้องถิ่น ประกอบกับทรัพยากรป่าไม้ยังมีความสมบูรณ์ ส่งผลให้เรือนพื้นถิ่นไทยมีลักษณะที่ชัดเจนประการหนึ่ง คือ เป็นเรือนเครื่องไม้ มีโครงหลักและส่วนประกอบต่างๆ สร้างขึ้นจากไม้ (Timber - frame Structure) ในระบบเสาคาน (Post and Beam Construction) ก่อให้เกิดรูปแบบเรือนที่ให้คุณภาพของพื้นที่หลากหลาย จากองค์ประกอบของพื้นผิวที่ปิดล้อมอาคารลักษณะต่างๆ ตั้งแต่พื้นผิวที่มีความทึบปิดบังสายตาเพื่อสร้างความเป็นส่วนตัว ไปจนถึงพื้นผิวที่โปร่งโล่งซึ่งสามารถระบายถ่ายเทอากาศอย่างที่เราเรียกกันว่า “หายใจได้” ทำให้พื้นผิวของเรือนสอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตและสภาพอากาศของประเทศไทย ต่างจากรูปแบบที่พักอาศัยในภูมิภาคที่มีอากาศหนาวเย็นหรือในเขตร้อนแบบแห้งแล้งที่ลักษณะบ้านเรือนเป็นแบบเครื่องก่อ (Masonry) โครงสร้างกำแพงรับน้ำหนัก (Load - bearing wall Structure) ที่ค่อนข้างทึบตัน และมีสัดส่วนช่องเปิดซึ่งสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมโดยรอบน้อยกว่า เรือนพื้นถิ่นชาวบ้านของไทยจึงมีความโปร่งโล่ง ให้ความรู้สึกเบาสบายเป็นสาระสำคัญ ทั้งตอนที่อาศัยอยู่บนเรือนและลักษณะที่ปรากฏให้สัมผัสได้จากภายนอก

รูปที่ 3 คุณลักษณะเรือนเครื่องก่อ และเรือนเครื่องไม้

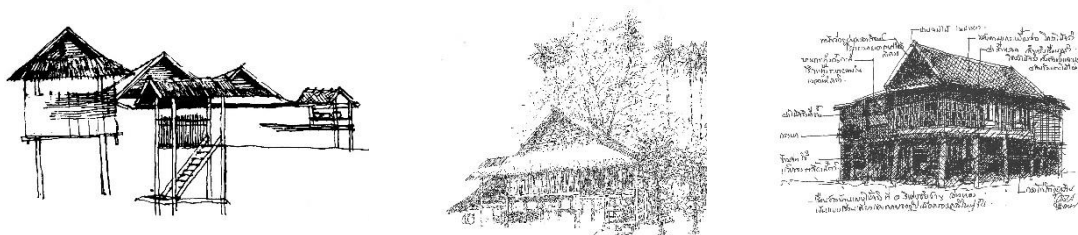
ที่มา: Simon Unwin (2009)

จากวัสดุหลักที่นำไม้ชนิดต่างๆ มาใช้ในการปลูกสร้าง เรือนพื้นถิ่นไทยจึงแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ เรือนเครื่องผูก เรือนเครื่องสับ และเรือนกิ่งเครื่องสับ

เรือนเครื่องผูก คือ เรือนที่ปลูกสร้างอย่างง่าย ใช้ไม้ไผ่เป็นวัสดุหลักในทุกส่วน แตกต่างกันตามชนิดของไม้ ขนาด และรูปแบบการประยุกต์ใช้ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับองค์ประกอบตามแต่วัตถุประสงค์ในแต่ละพื้นที่เรือน ไม้ที่นิยมใช้เป็นชนิดพันธุ์ที่พบเจอได้ทั่วไปตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นไทย ทั้งที่ขึ้นเองตามธรรมชาติหรือตั้งใจปลูกขึ้น เช่น ไม้ตง ไม้เลียง ไม้สีสุก ไม้รวก และ ไม้ลำมะกอก เรือนประเภทเครื่องผูกนี้ ใช้เวลาและทุนทรัพย์ในการปลูกสร้างน้อย เพียงเครื่องมือเครื่องมือที่มีในการประกอบอาชีพตามปกติก็สามารถลงแรงปลูกสร้างกันได้เอง ด้วยวิธีการผูกมัด รัตรั้งยึดลำไม้ ไม้ซี่ หรือฟากสับ เข้าไว้ด้วยกันเป็นตัวเรือนเพื่ออยู่อาศัยใช้งานตามวัตถุประสงค์

เรือนเครื่องสับ เป็นเรือนที่มีความแข็งแรง คงทนถาวรมากขึ้นกว่าเรือนเครื่องผูก มีที่เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า เรือนฝากระดาน สะท้อนถึงลักษณะเรือนและประเภทของไม้ที่นำมาใช้ปลูกสร้าง คือ ไม้จริง ทั้งที่แปรรูปเป็นไม้แผ่น เสาคเหลี่ยม เสากลม หรือท่อนไม้ขนาดหน้าตัดหลากหลายเหมาะสมกันไปตามแต่การใช้งาน ทั้งในส่วนโครงสร้างหลัก และองค์ประกอบปลีกย่อย ตามรายละเอียดแบบแผนรูปลักษณะเรือนที่ต้องการ ไม้ที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้แดง หรือไม้ตะเคียน เรือนเครื่องสับก่อสร้างด้วยวิธีบาก สับ ตามชื่อเรียก แต่เดิมประกอบกันขึ้นด้วยภูมิปัญญาการเข้าไม้ในรายละเอียดต่างๆ ภายหลังมีการใช้ตะปู น๊อต และสกรู เพื่อยึดต่อไม้เข้าไว้ด้วยกัน

เรือนกิ่งเครื่องสับ เป็นเรือนที่มีการใช้วัสดุทั้งไม้ไผ่และไม้จริงผสมผสานกัน โดยมากจะใช้ไม้จริงในส่วนโครงสร้างหลักอย่างเสา คาน และโครงพื้นเพื่อความแข็งแรง ประกอบกับโครงไม้ไผ่ในส่วนของหลังคา ฝาเรือน และพื้น ในส่วนองค์ประกอบปิดผิวที่มีน้ำหนักเบา ปรับเปลี่ยนซ่อมแซมได้ง่าย อีกทั้งยังใช้ทุนทรัพย์ไม่มาก มีความยืดหยุ่นในการจัดการพื้นที่เรือน แต่ให้ความคงทนแข็งแรงเหมาะสมต่อการอยู่อาศัยไปพร้อมกัน เรือนประเภทกิ่งเครื่องสับจึงเป็นเรือนที่พบเห็นได้ทั่วไปในกลุ่มเรือนชาวบ้านที่พอมีรายได้ ที่ต้องการเริ่มลงหลักปักฐานครอบครัวอย่างถาวร

รูปที่ 4 รูปเขียนเรือนพื้นถิ่นไทย ซึ่งสะท้อนรูปแบบเรือนที่ปลูกสร้างจากไม้

ที่มา: Rahbek Thomsen (1982), วีระ อินพันทั้ง (2545) และ อรศิริ ปาณินท์ (2539)

1.1.2 พิจารณาตามปัจจัยภายใน

ลักษณะทั่วไปตามความต้องการพื้นฐานของผู้อยู่อาศัย

วัตถุประสงค์ตามความต้องการของเจ้าของเรือนและสมาชิกในครอบครัว เป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งส่งผลต่อการกำหนดลักษณะรูปแบบเรือนให้สามารถประกอบกิจกรรมใช้สอยพื้นที่ได้อย่างสะดวกสอดคล้องต่อแบบแผนการดำเนินชีวิต โดยทั่วไปแล้วเจตนารมณ์ในการสร้างเรือน ตามแบบแผนชาวบ้านนั้น เพียงเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยหลับนอนและพักผ่อนเมื่อยามว่างเว้นจากงาน อย่างการดูแลเรือกสวนไร่นา ระบบครอบครัวและพื้นที่ใช้สอยตามกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรือนจึงเป็นการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน ซึ่งส่งผลต่อลักษณะรูปแบบเรือนโดยทั่วไป

ในหนังสือเรื่อง พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม อดีต ปัจจุบัน อนาคต เนื้อความส่วนหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับการพิจารณาหน้าที่ใช้สอยในสถาปัตยกรรมไทยได้อธิบายไว้ว่า “การอยู่อาศัยตามแบบไทยนั้น โดยหลักการใหญ่แล้วไม่น่าผิดแผกไปจากชนชาติอื่น หากแต่กิจกรรมต่างๆ ในสังคมไทยนั้นมักวางแยกกันอยู่ตามเรือนเป็นหลังๆ อีสรระออกจากกัน โดยที่เอกภาพของหมู่เรือนยังดำรงอยู่ได้ เพราะมีخانเรือนเป็นตัวแล่นเชื่อมประสานส่วนต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน” (วิมลสิทธิ์ ทรยางกูร และคณะ, 2536: 34)

เมื่อพิจารณาเพิ่มเติมถึงหน้าที่ใช้สอยในเรือนพื้นถิ่นไทย อรศิริ ปาณินท์ (2543: 184) อธิบายไว้ว่า “เรือนพื้นถิ่นไทยไม่จำกัดแหล่งที่ตั้ง มีผังพื้นที่เป็นพื้นฐานการอยู่ลักษณะเดียวกัน

ประกอบด้วยการใช้สอยหลัก คือ ขานเปิดโล่ง ขานใต้หลังคาคลุม ห้องนอน ครัวไฟ และได้ถุนเรือน
พื้นที่ใช้สอยแต่ละประเภทจะเรียกชื่อว่าอะไรก็ตาม แต่จะมีการใช้งานพื้นฐานในลักษณะเดียวกัน”

นอกจากนี้ ในหนังสือภูมิปัญญาสถาปัตยกรรม อรศิริ ปาณินท์ (2546: 35) ยังกล่าวถึง
ลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกันของเรือนพื้นถิ่นตามท้องที่ต่างๆ ในประเทศไทย โดยให้รายละเอียดไว้ดังนี้

เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดของตัวเรือนพบว่า เรือนพื้นถิ่นไทยไม่ว่าจะเป็นถิ่นใดก็
ตาม หากพิจารณาผังพื้นและการใช้สอยพื้นฐานสำหรับชีวิต จะพบความเหมือนใน
ทุกๆ แผลงที่ตั้ง พื้นที่ใช้งานหลักประกอบด้วยขานบันได ขานโล่งต่อเนื่องกับระเบียง
ใต้ชายคา ... ความต่างของเรือนพื้นถิ่นที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเรือนของกลุ่มไหน ... คือ
รูปทรงของหลังคาที่เป็นตัวแทนบ่งบอกลักษณะของแหล่งที่ตั้งของเรือน และ
ลักษณะวัสดุก่อสร้างในแต่ละท้องถิ่น ที่ให้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างเรือน
และสภาพแวดล้อม ชีวิตความเชื่อ ในแต่ละอนุวัฒนธรรมของต่างแหล่งที่ตั้ง มีผล
บ่งต่อการใช้พื้นที่ในส่วนปลีกย่อย แต่ในขณะที่วัฒนธรรมหลักมีฐานเดียวกัน
ลักษณะของการใช้สอยหลักของเรือนจะออกมาในรูปแบบคล้ายคลึงกัน

เรือนเดี่ยวที่ปลูกสร้างอย่างง่ายไม่มีความซับซ้อนจะมีพื้นที่ใช้สอยประกอบไปด้วยส่วนนอน
ที่เป็นห้องกั้นฝา กับส่วนครัวเพื่อใช้หุงหาอาหาร พบทั้งรูปแบบที่อยู่บนพื้นเรือนระดับเดียวกันและ
แบบที่มีการลดระดับพื้นไว้เพื่อแบ่งแยกส่วนการใช้สอย อาจมีการกั้นฝาภายในระหว่างพื้นที่ทั้งสอง
หรือไม่ก็ได้ ถัดออกมาจากพื้นที่เรือนซึ่งมีการกั้นฝาจะเป็นพื้นที่ของระเบียงขาน ใช้นั่งหรือนอน
พักผ่อนระหว่างวันกันในครัวเรือน บางครั้งบางครั้งอาจใช้เพื่อต้อนรับผู้ที่ไปมาหาสู่ก็มีความ
สะดวกสบาย กล่าวคือ เป็นลักษณะของพื้นที่ที่เนกประสงค์ไม่ได้กำหนดการใช้งานไว้ตายตัวอย่างใน
ส่วนพื้นที่ที่มีการกั้นฝาเป็นห้อง ดังที่ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2558: 2-9) ได้อธิบายไว้ว่า

การจัดองค์ประกอบของเรือนไทยมีการจัดพื้นที่เพื่อความยืดหยุ่นในการใช้สอย ซึ่ง
ต่างจากสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีการกำหนดประโยชน์ใช้สอยเฉพาะของพื้นที่
ภายในอาคารไว้ตายตัว พื้นที่หนึ่งของเรือนไทยสามารถรองรับประโยชน์ใช้สอยที่
หลากหลายได้ในเวลาที่แตกต่างกัน เช่น สมัยโบราณเรือนหนึ่งหลังใช้รองรับ
กิจกรรมได้หลายรูปแบบ ได้แก่ นอน รับประทานอาหาร และรับแขก...

...นอกจากตัวเรือนซึ่งสามารถรองรับกิจกรรมได้หลายรูปแบบแล้ว เรือนไทยมีการจัดองค์ประกอบให้มีพื้นที่ส่วนกลางเพื่อความยืดหยุ่นในการใช้สอย ซึ่งพื้นที่ส่วนกลางได้แก่ ระเบียง ชาน รวมทั้งพื้นที่ใต้ถุนอาคาร พื้นที่เหล่านี้สามารถรองรับกิจกรรมได้หลายรูปแบบ เช่น พักผ่อน รับประทานอาหาร และส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ได้รับแสงจากต้นไม้ ชายคา หรือตัวอาคารโดยรอบ

สอดคล้องกับที่ นิจ หิณฺฐชิระนันท์ (2550: 24) ได้อ้างคำกล่าวของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ในปาฐกถาเรื่อง “สถาปัตยกรรมไทย” ถึงความยืดหยุ่นของการใช้สอยในเรือนไทยไว้ว่า “...เดี๋ยวนี้เราต้องมีห้อง จะนอนก็ต้องห้องหนึ่ง จะกินก็ต้องอีกห้องหนึ่ง จะรับแขกก็ต้องอีกห้องหนึ่ง คนโบราณเขาไม่มีห้อง เขาอยู่หลังไหนก็หลังนั้น กินก็ที่นี่ นอนก็ที่นี่ แยกไปใครมา ก็รับกันที่นั่น...”

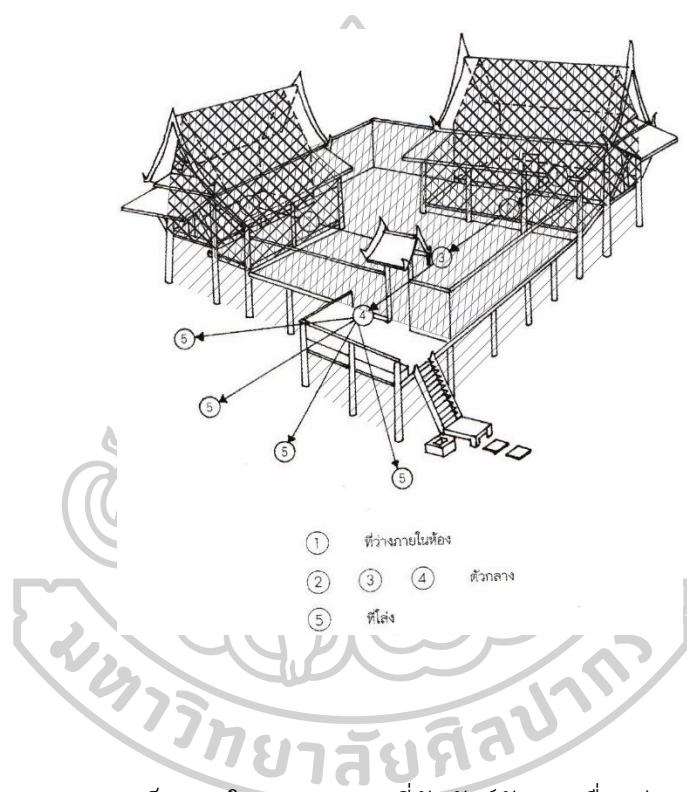
หากเป็นเรือนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น มักจะแยกพื้นที่ส่วนครัวออกไปชัดเจนเป็นเรือนอีกหลังหนึ่ง ซึ่งมีขนาดเล็กกว่าเรือนนอน แต่ยังคงเชื่อมต่อกันด้วยระเบียงชานที่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ส่วนกลางให้กลุ่มเรือน โดยเฉพาะในเรือนที่มีการต่อเติมขยายจนเกิดรูปแบบการเกาะกลุ่มเรียงตัวกันของเรือนหลายหลัง ยิ่งทำให้พื้นที่ส่วนระเบียงและส่วนชานมีบทบาทในการร้อยเรียงพื้นที่เรือนแต่ละหลังเข้าหากันมากยิ่งขึ้น

รูปแบบการจัดองค์ประกอบของอาคารเพื่อการเชื่อมต่อพื้นที่ในสถาปัตยกรรมตะวันตก ทั้งอาคารพักอาศัยและอาคารสาธารณะ มีรูปแบบของการจัดผังเพื่อการเชื่อมต่อหลายรูปแบบ เช่น รูปตัว L, T, O, U เป็นต้น รูปแบบของการจัดผังสถาปัตยกรรมไทยในอดีตมีรูปแบบเช่นเดียวกัน แต่ทั้งนี้ เอกลักษณ์ที่ชัดเจนของเรือนไทยคือ การมีชาน/ระเบียงเป็นตัวเชื่อมพื้นที่ส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดพื้นที่โล่งในกลุ่มอาคารสำหรับรองรับกิจกรรมพักผ่อน (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2560: 66, อ้างจาก นุกูล ชมภูนิช, 2530: 68)

อีกประการหนึ่ง นอกจากจะเป็นพื้นที่ซึ่งเชื่อมโยงกิจกรรมตามการใช้สอย และตอบรับกับระบบครอบครัวแล้ว พื้นที่ส่วนนี้ยังทำหน้าที่ในการเชื่อมต่อที่ว่างภายในและภายนอก ตามลำดับและรูปแบบการปิดล้อมพื้นที่ของเรือน

เรือนไทยมีการเชื่อมต่อที่ว่างภายในและภายนอกเป็นรูปแบบ “ที่ว่างถูกเชื่อมต่อด้วยที่ว่างร่วม” ซึ่งเป็นรูปแบบของการเชื่อมต่อที่ว่างสองส่วนที่อยู่ห่างกันด้วยที่ว่าง

ส่วนที่สามหรือ ‘ที่ว่างส่วนกลาง’ เรือนไทยมีชานและระเบียงเป็นที่ว่าง หรือพื้นที่ส่วนกลางสำหรับการเชื่อมต่อที่ว่างส่วนอื่นๆ โดยการเชื่อมต่อที่ว่างเริ่มจากภายในตัวเรือนหรือห้องที่มีผนังล้อมสี่ด้านและหลังคา สู่ระเบียงซึ่งมีผนังล้อมสามด้าน และมีชานคาดานบน สู่ที่โล่งภายนอกคือชานซึ่งมีฝารั้วโปร่งล้อมรอบและไม่มีหลังคา และสื่อนอกชานซึ่งเป็นที่ว่างถูกกั้นด้วยฝารั้วเพียงด้านเดียว ไม่มีหลังคา ต่อจากนอกชานจึงออกสู่ที่ว่างโล่งไม่มีขอบเขตเป็นลำดับสุดท้าย (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2560: 87, อ้างจาก ฤทัย ใจจงรัก, 2543: 242)

รูปที่ 5 แสดงความเป็นภายใน - ภายนอก ที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อของพื้นที่เรือนไทย

ที่มา: ปรับปรุงจาก วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ (2560: 87)

เมื่อพิจารณาถึงประโยชน์ใช้สอยในแต่ละส่วนของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านกับระดับความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ โดยมากเกิดจากสัดส่วนของการปิดล้อมและรูปแบบของฝาเรือนเป็นหลัก ประกอบกับการจัดวางและการหันทิศทางของกลุ่มเรือนให้ออบล้อมพื้นที่ส่วนกลางอย่างชานหรือลานบ้าน เกิดเป็นลักษณะพื้นที่ภายในซึ่งเป็นสัดส่วน เหมาะสมต่อการรองรับกิจกรรมของคนในครัวเรือน อย่างเช่น

การวางตัวเรือนขวางกันของเรือนนอนกับเรือนครัว โดยหันระเบียงเข้าสู่พื้นที่เดียวกันลักษณะล้อมชานไว้สองด้าน หากมีการขยับขยายแยกเรือนนอนของลูกๆ ที่มีการเพิ่มเรือนนอนอีกหลังหนึ่ง มักจะปลูกสร้างเกาะเกี่ยวไว้กับพื้นที่ส่วนชานเดิม ตลอดจนการออกเรือนของลูกสาว ตามคติของคนไทยที่นิยมแต่งให้ฝ่ายชายย้ายเข้าบ้านเพื่อเป็นกำลังแรงงานช่วยเหลือครอบครัวฝ่ายหญิง จึงมีการปลูกเรือนหอขึ้นใหม่ไว้ในอาณาบริเวณใกล้เคียงกับกลุ่มเรือนของพ่อแม่ โดยวางเรือนหอของบ่าวสาวล้อมที่โล่งของบ้าน เกิดเป็นกลุ่มเรือนโอบล้อมลานในลักษณะที่เป็นพื้นที่ส่วนกลางรองรับกิจกรรมต่างๆ ความเป็นส่วนตัวที่เกิดขึ้น จึงปรากฏทั้งในระดับความเป็นส่วนตัวของสมาชิกแต่ละคน ไปจนถึงระดับของครัวเรือนที่มีหลายครอบครัวอาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านเดียวกัน

รายละเอียดดังที่กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของเรือนอันเกี่ยวเนื่องกับเหตุปัจจัยภายใน ตามความต้องการพื้นฐานของผู้อยู่อาศัย สรุปลงได้ถึงรูปแบบเรือนที่มีระบบระเบียบในการจัดองค์ประกอบ โดยเจาะจงเพื่อวัตถุประสงค์สองทางด้วยกัน คือ เพื่อการเชื่อมต่อพื้นที่ และเพื่อความยืดหยุ่นในการใช้สอยพื้นที่

1.2 รูปลักษณะเฉพาะของเรือน

ในขณะที่เรือนพื้นถิ่นไทยมีลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกัน เมื่อพิจารณาในรายละเอียดที่มากขึ้น จะพบลักษณะเฉพาะซึ่งแตกต่าง อันเกิดจากลักษณะที่ชัดเจนมากขึ้นของปัจจัยทั้ง 2 ประเภท

1.2.1 พิจารณาตามปัจจัยภายนอก

ลักษณะเฉพาะตามสภาพแวดล้อมของภูมิภาค

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ตามรายละเอียดของภูมิภาคและวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างกันอย่างเด่นชัดของประเทศไทย ส่งผลให้จำแนกที่อยู่อาศัยตามท้องถิ่นไทยได้เป็นเรือน 4 ภาค

เพื่อสร้างความชัดเจนยิ่งขึ้นในความหมายของเรือนพื้นถิ่นไทย การจำแนกประเภทเรือนตามภูมิภาคทั้ง 4 ของประเทศไทย สามารถแสดงให้เห็นเข้าใจได้ในรายละเอียดของรูปแบบลักษณะเรือน

เฉพาะตามถิ่นที่ตั้ง โดยทำความเข้าใจเทียบเคียงกันระหว่างเรือนในแบบแผนตามประเพณีและวัฒนธรรมการปลูกสร้างแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นรูปแบบลักษณะเรือนโดยทั่วไป

เรือนภาคเหนือ

ถิ่นฐานทางภาคเหนือ ติดกับประเทศพม่าและลาว ภูมิประเทศเป็นแนวเทือกเขา สลับซับซ้อน ในลักษณะที่ทอดยาวตามแนวเหนือ - ใต้ เรือนภาคเหนือจึงถือคติวางเรือนตามแนวนี้ อีกทั้งยังสัมพันธ์กับแม่น้ำลำธารที่ส่วนใหญ่ไหลจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ อันเป็นที่ล่งหลักปักฐานของผู้คนในวัฒนธรรมล้านนาทางภาคเหนือ ในส่วนผืนดินที่ราบตามลำน้ำระหว่างหุบเขา เขียงเขา และที่ดอนสูงบนทิวเขา

รูปลักษณ์เฉพาะอันโดดเด่นของเรือนภาคเหนือ คือ ฝาด้านข้างผายออกทางส่วนบน ด้วยสัดส่วนประมาณ 100 : 15 สัดส่วนพื้นที่เรือน ส่วนล่าง (ใต้ถุน) : ส่วนบน (เรือน) : ส่วนหลังคา เท่ากับ 4 : 6.5 : 6 โดยมีหลังคาลาดชันประมาณ 40° - 45°

เรือนภาคอีสาน

ถิ่นฐานทางภาคอีสาน ติดกับประเทศลาว โดยมีลำน้ำโขงเลาะเลียบบกเอบตลอดแนว อีกส่วนหนึ่งทางด้านใต้ติดกับประเทศกัมพูชา ลักษณะภูมิประเทศเป็นแอ่งที่ราบสูง มีแม่น้ำสายหลักผ่านผืนดินถิ่นอีสานไม่มากนัก เรือนภาคอีสานนิยมวางเรือนตามตะวัน เหตุผลหนึ่งเพื่อลดความร้อนจากแสงอาทิตย์ที่เข้าสู่ตัวเรือน ด้วยสภาพอากาศที่ค่อนข้างแห้งแล้ง หนองน้ำใหญ่ และกุด (ช่วงของลำน้ำที่ขาดตัวน) จึงเป็นลักษณะของแหล่งน้ำที่สัมพันธ์การตั้งชุมชนอยู่อาศัยของชาวอีสาน

ความเรียบง่ายเป็นรูปลักษณ์เฉพาะอันโดดเด่นของเรือนภาคอีสาน มีสัดส่วนพื้นที่เรือน ส่วนล่าง (ใต้ถุน) : ส่วนบน (เรือน) : ส่วนหลังคา เท่ากับ 5 : 6 : 4 หลังคาลาดชันประมาณ 40° หากมีลักษณะที่ทิ้งชายโค้งตามแบบอย่างที่ได้รับอิทธิพลผสมผสานจากเรือนภาคกลางแบบเรือนโคราช จะมีความชันประมาณ 50° ขึ้นไป

เรือนภาคกลาง

ถิ่นฐานทางภาคกลางเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีเขตแดนติดกับประเทศพม่าทางทิศตะวันตก ส่วนทางด้านทิศใต้เป็นปากแม่น้ำน้อยใหญ่ที่ไหลลงสู่ทะเลอ่าวไทย เรือนภาคกลางจึงมีเสาสูง พื้นยกลอยหนีน้ำตามฤดูกาล ทิศทางเรือนวางตัวตามตะวัน ป้องกันแสงแดดส่องถึงพื้นที่เรือน พร้อมกับ

เปิดรับลมประจำฤดู หน้าเรือนทางด้านยาวหันเข้าสู่ทิศเหนือ เพื่อให้หวนอนหันไปทางทิศใต้ตามคติความเชื่อเดิม

อีกประการหนึ่ง ด้วยลักษณะสัณฐานของภูมิประเทศที่มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านหลายสาย การวางเรือนจึงยึดคติหันหน้าเรือน ที่เป็นด้านยาวตามแนวสันหลังคานี้ ทอดรับกับแนวสายน้ำ ซึ่งถือเป็นเส้นทางสัญจรหลักในอดีต คติเรื่องทิศทางการวางเรือนจึงไม่ถึงกับเป็นแบบแผนข้อบังคับตายตัวเสียทีเดียว

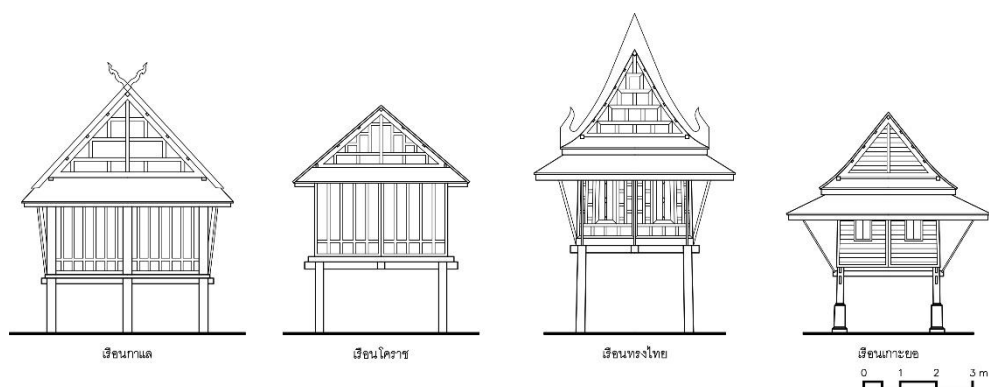
รูปลักษณะเฉพาะอันโดดเด่นของเรือนภาคกลาง นอกจากจะเป็นเรือนยกพื้นสูงแล้ว เรือนไทยที่อยู่ในระบบแบบแผนตามประเพณีจะมีเสาและฝ้าล้อมรอบ ด้วยสัดส่วนประมาณ 100 : 2.5 และมีสัดส่วนพื้นที่เรือน ส่วนล่าง (ใต้ถุน) : ส่วนบน (เรือน) : ส่วนหลังคา เท่ากับ 4 : 5 : 4 หลังคา (ทรงจอมแห) ลาดชันประมาณ 55°

เรือนภาคใต้

ถิ่นฐานทางภาคใต้ ตอนบนส่วนหนึ่งติดกับประเทศพม่า และทางตอนล่างติดชายแดนมาเลเซีย ภูมิประเทศมีลักษณะเป็นแนวยาวขนานด้วยทะเลทั้ง 2 ด้าน คืออ่าวไทยทางทิศตะวันออกและอันดามันทางทิศตะวันตก ส่งผลให้ฝนตกเกือบตลอดทั้งปี เรือนภาคใต้จึงไม่เปิดชานรับแดด แต่ยังคงวางเรือนตามตะวัน ไม่นิยมฝังเสาเรือนลงดิน แต่จะตัดดินเสาไม่วางตั้งไว้บนตอม่อคอนกรีตหรืออิฐก่อฉาบปูน ใช้เป็นฐานเสาเพื่อป้องกันความชื้น

ลักษณะเรือนที่ปิดฝ้าล้อมรอบเรือนมิตชิดทั้ง 4 ด้านตามผังพื้น เป็นรูปลักษณะเฉพาะอันโดดเด่นของเรือนภาคใต้ สัดส่วนพื้นที่เรือน ส่วนล่าง (ใต้ถุน) : ส่วนบน (เรือน) : ส่วนหลังคา เท่ากับ 1 : 1 : 1 และ 4 : 5 : 4 รูปแบบหลังคาเป็นจั่วแฝด หรือ 3 จั่ว เรียงขนานติดกัน มีความลาดชันประมาณ 40° - 50°

เอกลักษณ์ที่เป็นรูปแบบร่วมกันของเรือนไทยภาคเหนือ เรือนไทยภาคกลาง และเรือนอีสาน คือ ลักษณะของเรือนกลุ่ม เชื่อมต่อด้วยชานกลาง ซึ่งมีทั้งพื้นที่ชานร่มและชานแดดในสัดส่วนที่แตกต่างกันไป ในขณะที่เรือนพื้นถิ่นภาคใต้ แม้จะมีการวางผังของส่วนเรือนนอนเชื่อมต่อด้วยชานระเบียง แต่รูปแบบในภาพรวมกลับมีลักษณะปิดล้อมเป็นพื้นที่ภายในอย่างชัดเจน

รูปที่ 6 รูปลักษณะเฉพาะตามสัดส่วนเรือน 4 ภาค

ที่มา: วีระ อินพันทัง

1.2.2 พิจารณาตามปัจจัยภายนอก

ลักษณะเฉพาะตามระบบความเชื่อ และค่านิยม

ในลักษณะร่วมที่เหมือนกันของเรือนพื้นถิ่นไทย ลักษณะรูปแบบเรือนอาจแตกต่างกันลงไปในเรื่องรายละเอียด ด้วยวัฒนธรรมตามถิ่นที่ หรือกลุ่มชาติพันธุ์ของผู้อยู่อาศัย ซึ่งส่งผลต่อค่านิยม ระบบความเชื่อ หรือรูปแบบประเพณี โดยปรากฏสะท้อนสู่การจัดการพื้นที่ภายในเรือน ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการใช้สอย

การใช้ชีวิตประจำวันของคนไทยมีความผูกพันกับที่ว่างเปิดโล่ง การอยู่ในที่เปิดโล่งได้หลังคาคลุมสามารถทำงานทุกอย่างได้ร่วมกันในครอบครัว และให้ความอบอุ่นเอื้ออาหารต่อกัน ความเป็นส่วนตัวมีขีดในชีวิตแบบพื้นถิ่นมีความหมายน้อย พื้นที่บางพื้นที่ไม่ต้องมีฝาผนัง ก็สามารถแยกความสำคัญได้ด้วย มิติแห่งความเชื่อและประเพณี ความเคารพในอาวุโส บรรพบุรุษ และการให้ความสำคัญต่อเพศหญิงหรือชาย (อรศิริ ปาณินท์, 2543: 104)

สำหรับบางกรณี หากไม่พิจารณาอย่างถี่ถ้วน ลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นอาจไม่ปรากฏในทางกายภาพให้รับรู้ได้อย่างชัดเจน ดังตัวอย่างพื้นที่ทางคติความเชื่อเนื่องในเรือนทรงกระดองเต่าบนแผ่นดินไทยของชาวลาวโซ่ง วีระ อินพินทัง (2555: 109) ได้อธิบายไว้ว่า

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นดูผิวเผินอาจไม่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่นๆ ความเป็นพื้นที่พิเศษอยู่ที่การเป็นพื้นที่สงวนสำหรับคนในตระกูล คนนอกตระกูลหรือที่เรียกว่าคนต่างผีห้ามกล้ากรายโดยเด็ดขาด และเป็นพื้นที่ที่มีการทำพิธีปาดตง โดยการนำเครื่องเช่นสำหรับเล็กๆ มีน้ำ เหล้า หมากพลู บุหรี่ และอาหาร ไปตั้งเช่นผีเรือนเป็นวาระประจำทุกๆ 5 ปี วันสำหรับชนชั้นผู้ท้าว และทุกๆ 10 วันสำหรับชนชั้นผู้น้อย ทั้งเป็นพื้นที่เสมือนหนึ่งว่าบรรดาบรรพบุรุษผู้ล่วงลับใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้คนบนเรือนฉนั้นนั้น เมื่อมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นในเรือน เช่น มีคนต่างผีเข้ามา มีงานแต่งงาน เป็นต้น ก็ต้องเข้าไปบอกกล่าวให้ผีเรือนรับรู้ทุกคราวไป

2. คุณลักษณะของที่ว่าง

พิจารณาโดยภาพรวมทั้งหมด เรือนพื้นถิ่นไทยมีตัวเรือนซึ่งยกลอยขึ้นเหนือจากพื้นดิน ในลักษณะเรือนเสาสูง พื้นยก ส่วนจะยกลอยขึ้นมาขนาดน้อยเท่าใด คงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ตามภูมิภาคที่ตั้งเป็นหลัก รูปทรงของเรือนมีลักษณะเฉพาะถิ่นซึ่งดูได้จากทรงหลังคา โดยมีปริมาตรของพื้นที่ว่างภายในตามรูปทรงหลังคา เนื่องจากส่วนใหญ่ไม่มีการตีฝ้าเพดาน (อรศิริ ปาณินท์, 2543: 184)

ในรายละเอียดเกี่ยวกับระบบระเบียบของพื้นที่ เรือนพื้นถิ่นไทยมีลักษณะปิดล้อมบางส่วนจากตัวเรือน ถัดออกไปเป็นระเบียงหรือพาไล ให้ความรู้สึกโอบล้อมเนื่องจากการวางตัวเรือนปิดล้อมพื้นที่ชาน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนกลางภายนอกแล่นต่อเนื่องเชื่อมโยงพื้นที่ทุกส่วนเข้าหากัน ส่งผลให้เกิดลักษณะพื้นที่เรือน 3 ลักษณะ ตามรูปแบบทางกายภาพ โดยแบ่งออกเป็น พื้นที่ปิด - พื้นที่กึ่งปิดกึ่งเปิด - พื้นที่เปิด ในขนาดสัดส่วนแตกต่างกันไป ตามรายละเอียดและสาเหตุที่ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2558: 2-41, อ้างจาก ฤทัย ใจจงรัก, 2543: 30) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

...ผังการจัดตัวเรือนไทยล้อมรอบพื้นที่ส่วนกลาง (ชาน) มีสัดส่วนพื้นที่ภายนอก (ชานและระเบียง) : พื้นที่ภายในอาคารเป็น 60 : 40 และพื้นที่ส่วนกลาง (ชาน) : ระเบียง

: พื้นที่ภายในอาคารเป็น 40 : 20 : 40 สาเหตุที่พื้นที่ภายนอกอาคารมากกว่าพื้นที่ภายในอาคารนั้น ฤทัย ใจจงรักกล่าวว่า เนื่องมาจากสภาพภูมิอากาศที่ร้อนอบอ้าว ทำให้พื้นที่พักผ่อนภายนอกอาคารคือชานและระเบียงมีความสำคัญ เพราะเป็นพื้นที่เปิดโล่งรับแสงแดดและอากาศบริสุทธิ์ ลมพัดผ่านได้สะดวกกว่าตัวเรือนนอน ท่าทาง

สอดคล้องกับสัดส่วนของพื้นที่โถงเปิดโล่ง ซึ่งเป็นรูปแบบสำคัญอย่างหนึ่งในเรือนพักอาศัยของไทย ดังที่ อรศิริ ปาณินท์ (2543:104) อธิบายไว้ว่า “พื้นที่ในเรือนมีโถงเปิดโล่งมากกว่าห้องปิดมากมาย บางครั้งส่วนเปิดโล่งมีถึงร้อยละ 70-80 ของพื้นที่ใช้สอย...” จากสัดส่วนของพื้นที่ชาน โถงโล่งในส่วนกลาง และพื้นที่ระเบียงพาไลที่เชื่อมต่อห้องของเรือน ประกอบกับมีรูปแบบเป็นเรือนเสาสูง พื้นยก หลังคาจั่ว ทำให้คุณลักษณะโดยรวมของเรือนพื้นถิ่นไทยแลดูไม่ทึบตัน มีความโล่งต่อเนื่อง เชื่อมกันระหว่างพื้นที่แต่ละส่วน

เรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน

1. ความหมายและรูปแบบ

เมื่อกล่าวถึง “ชาวบ้าน” ตามความเข้าใจโดยทั่วไป คือ ผู้ที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย อาศัยอยู่ใกล้ขีดธรรมชาติตามท้องถิ่นหนึ่งๆ เรือนอยู่อาศัยของพวกเขาจึงมีความธรรมดา กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมที่ตั้ง แต่สอดรับสัมพันธ์กับรูปแบบการดำเนินชีวิต ดังที่ อรศิริ ปาณินท์ (2543: 2) ได้เกริ่นนำไว้ในหนังสือเรื่อง ปัญญาสร้างสรรค์ในเรือนพื้นถิ่นอุษาคเนย์ ถึงความแตกต่างของระเบียบแบบแผนเรือน ระหว่างเรือนในระบบตามแบบแผนประเพณี กับ เรือนแบบแผนชาวบ้าน กล่าวว่า

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในภาพรวม... อาจแบ่งแยกได้เป็นประเภทใหญ่ๆ สองประเภทตามฝีมือช่าง คือ ช่างหลวง และช่างชาวบ้าน สถาปัตยกรรมที่อยู่ในกลุ่มช่างหลวงมีระเบียบระบบของการออกแบบและการก่อสร้าง รวมทั้งฝีมือเชิงช่างที่ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนในศิลปะสถาปัตยกรรม... แต่ในเรือนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นเรือนแบบชาวบ้านที่ชาวบ้านสร้างเองตามภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ระบบ ระเบียบ การก่อสร้างเป็นตามความต้องการของการอยู่อาศัย...

เอกลักษณ์ของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านที่เกี่ยวข้องเนื่องกับปัจจัยภายนอกตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของถิ่นที่ตั้ง คือรูปแบบของเรือนที่ตอบรับกับปรากฏการณ์ธรรมชาติตามลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้น คือ ทิศทางของแสงแดดที่ทำให้เกิดความร้อนอบอ้าวตลอดช่วงเวลาส่วนใหญ่ในรอบปี รวมทั้งความรุนแรงของลมฝนและมรสุมตามฤดูกาลกับความชื้นที่สะสมในอากาศ เรือนพื้นถิ่นชาวบ้านในประเทศไทยจึงมีรายละเอียดองค์ประกอบและการจัดทิศทางของเรือนที่สามารถป้องกันแสงแดดจ้า ปกคลุมตัวเรือนจากสายฝน และสามารถระบายอากาศนำพาความร้อน ความชื้น ให้พัดผ่านไปกับสายลมได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่าเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านจะตัดขาดจากองค์ประกอบธรรมชาติเหล่านั้นเสียทั้งหมด แต่มีการกำหนดระดับของการปกคลุม ปิดล้อม เพื่อป้องกันและอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อมไปพร้อมกัน โดยมีสัดส่วนและรูปแบบที่ต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ของเรือน องค์ประกอบสำคัญที่เป็นตัวกำหนดคือขนาดรูปลักษณะของหลังคาและฝาเรือน ส่วนองค์ประกอบของพื้นเรือนนั้น มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องในรายละเอียดเพื่อรองรับกิจกรรมการใช้สอยตามลักษณะของเหตุปัจจัยภายในเสียมากกว่า

เรือนพื้นถิ่นชาวบ้านมีความสัมพันธ์ของพื้นที่ในแต่ละส่วนหลากหลายรูปแบบจากการปลูกสร้างต่อเติมตามจังหวะวิถีชีวิต เรือนบางหลังอาจมีลักษณะพื้นที่คลุมเครือเกิดการซ้อนทับเลื่อนไหลถ่ายเทระหว่างพื้นที่แต่ละส่วน ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านที่สะท้อนการวางตัวอยู่ตามบริบทสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ความพิเศษของรูปลักษณะเรือนพื้นถิ่นตามแบบแผนชาวบ้านที่เห็นต่างจากเรือนแบบประเพณีหรือเรือนคหบดี คือความยืดหยุ่นและ ความหลากหลายจากการสร้างสรรค์โดยเจ้าของเรือนผู้อยู่อาศัย ตั้งแต่ขนาดพื้นที่ รูปแบบการต่อขยาย ในรายละเอียดของผังพื้นเรือน, ลักษณะของพื้นที่ระหว่างภายใน - ภายนอก ตั้งแต่ พื้นที่ของห้อง ระเบียง ชาน ไปจนถึงลานบ้าน, ระดับพื้นเรือนในส่วนต่างๆ ที่สัมพันธ์กันระหว่างพื้นที่เรือนแต่ละส่วน กับการใช้สอย และบริบทแวดล้อม เกิดเป็นคุณลักษณะเรือนที่มีความเฉพาะ สอดรับสมดุลกันจากทั้งเหตุปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อรูปลักษณะเรือน

คำตอบของคำถามที่ว่า “แบบบ้านที่จะปลูกสร้างเอามาจากไหน” เหมือนกันทุกรายคือ “คิดเอาเอง” รูปลักษณะบ้านเรือนของพวกเขาที่ไม่เหมือนกันสักหลังเป็นข้อ

ยืนยันได้เป็นอย่างดี มิใช่ว่าบ้านเรือนเหล่านี้จะมีความแปลกประหลาดมหัศจรรย์แต่อย่างใด คงมีลักษณะร่วมโดยเฉพาะกับเรือนที่ปลูกสร้างอยู่ในละแวกบ้านเดียวกัน แต่รายละเอียดปลีกย่อย เช่น ขนาดเล็กใหญ่ หลังคาชันมากชันน้อย จะต่อขยายคาไปทางไหน ฯลฯ เป็นความชอบของเจ้าของเรือนแต่ละราย... (วีระ อินพันทัง, 2545: 83)

รูปแบบของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านจึงมีความซับซ้อนมากน้อยต่างกันไปตามรายละเอียดแบบแผนของเรือนแต่ละหลัง ที่สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบในพื้นที่ส่วนต่างๆ ตั้งแต่ ส่วนล่าง ส่วนบน และส่วนหลังคา

พื้นที่ส่วนล่าง มืองค์ประกอบของเสาถอยที่ยกพื้นให้สูงต่ำต่างกันไป เรียกได้เป็นเรือนยกพื้นเตี้ย หรือ เรือนยกพื้นสูง ตามช่วงเดี่ยวล่าง ส่วนลักษณะที่เป็นโรงเรือนสร้างติดดิน มักใช้เพื่อเก็บของหรือผลผลิตทางการเกษตร หากจะใช้เป็นที่อยู่อาศัยนั้น มิให้พบเห็นบ้างในเรือนที่ก่อสร้างอย่างง่ายใช้ทุนทรัพย์ไม่มากนัก หรือเป็นเรือนที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมการปลูกสร้างตามรูปแบบที่วางเรือนอยู่บนผืนดิน อย่างเรือนของชาวจีนหรือเรือนของชาติพันธุ์ที่เคยอยู่อาศัยในถิ่นที่มีอากาศหนาวเย็นซึ่งต่างจากบริบทโดยรวมของประเทศไทย ถัดจากส่วนล่างมีการไล่ระดับเคลื่อนไปสู่พื้นที่ส่วนบน โดยเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ชานโล่งหรือชานแดดด้วยบันได ถัดไปเป็นชานร่มที่อยู่ติดกับระเบียงเสาถอยได้หลังคาคลุมหรือพาล และในส่วนบนสุดคือห้องของเรือน ไม่ว่าจะป็นเรือนนอนหรือเรือนครัว โดยมีองค์ประกอบส่วนหลังคาคลุมครอบไว้ใวจังหวะต่างๆ รับกับความสูงต่ำตามพื้นที่เรือนทั้งส่วนล่างและส่วนบน ปริมาตรของพื้นที่จึงมีความเคลื่อนไหวเชื่อมต่อกันจากล่างสู่บนและจากภายนอกสู่ภายใน เผยถึงระดับของการที่จะปิดกั้นหรือยินยอมเปิดรับกับธรรมชาติแวดล้อมซึ่งเป็นเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดให้เกิดเอกลักษณ์ของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน

การใช้สอยพื้นที่เพื่อสนองต่อการประกอบกิจกรรมตามอย่างวิถีชีวิตชาวบ้านพื้นถิ่นไทยในลักษณะดังที่กล่าวมา ทำให้เกิดรูปแบบพื้นที่เรือนซึ่งมีเอกลักษณ์อย่างหนึ่ง คือ ลักษณะของพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่ภายในตัวเรือนที่มักจะกำหนดการใช้สอยไว้ในส่วนที่กั้นฝาเป็นห้องๆ กับพื้นที่ภายนอกตัวเรือนในส่วนองระเบียงและชาน ทั้งส่วนที่มีหลังคาคลุมและไม่มีหลังคาคลุม ทำให้เกิดความต่อเนื่องเคลื่อนไหวของพื้นที่ในส่วนต่างๆ

ลักษณะสำคัญอีกรูปแบบหนึ่งของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน ซึ่งพบเห็นได้โดยทั่วไปแต่กลับชวนให้คิดตั้งคำถาม คือการตั้งห้องน้ำ - ส้วม แยกไว้จากตัวเรือน ชัดแย้งกับหน้าที่ใช้สอยที่ควรวางอยู่ชิดติดกันเพื่อความสะดวกและเป็นส่วนตัวขณะใช้งาน

สะท้อนถึงทัศนคติที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิถีชีวิตการอยู่อาศัย ว่าอาจให้ความสำคัญในเรื่องของความเป็นส่วนตัวแตกต่างไปจากบริบทของคนเมืองสมัยใหม่อย่างในปัจจุบัน ดังที่ นิจ วิทยุธีระนันท์ (2550: 24) ได้หยิบยกเนื้อหาส่วนหนึ่งจากบันทึกชีวิตในวัยเด็กเรื่อง “สาวชาวกรุง” ของศาสตราจารย์พิเศษพันตรีหญิง คุณหญิงผะอับ โปะชะกฤษณะ ซึ่งบรรยายไว้ว่า “...สมัยนั้นไม่รู้จักคำว่า “ห้องน้ำ” เพราะไม่เคยอาบน้ำในห้องเลย เด็กผู้ใหญ่อาบน้ำกันกลางแจ้ง แต่หลบมุมเสียนิดหน่อย ไม่ประเจิดประเจ้อ เด็กๆ แก้วผ้าคว่ำขันตักน้ำในตุ่มรดกันเย็นสบาย ถ้าบ้านอยู่ใกล้คลอง ก็กระโจนลงคลองเลย...”

ในอีกแง่มุมหนึ่ง อาจด้วยสาเหตุจำเป็นบางประการ เกี่ยวกับข้อจำกัดของการปลูกสร้างเรือน ดังที่ วีระ อินพันทัง (2545: 101) ได้อธิบายไว้ว่า “ที่มุมหนึ่งของบริเวณ ไม่ห่างจากตัวเรือนนัก มักมีสิ่งปลูกสร้างสี่เหลี่ยมหลังเล็กๆ มุงหลังคาเพิงตั้งอยู่ นั่นคือห้องน้ำ - ส้วมที่ปลูกขึ้นอย่างง่ายๆ เรือนพื้นบ้านไม่นิยมทำห้องน้ำ - ส้วมไว้บนเรือน ความจริงแล้วลักษณะของวัสดุและการปลูกสร้างเรือนก็ไม่อำนวยให้ทำเช่นนั้นได้สะดวก”

2. คุณลักษณะของที่ว่าง

จากเหตุปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน ประกอบกับโลกทัศน์ที่ส่งผลต่อรูปแบบการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายตามวิถีชาวบ้าน ส่งผลสะท้อนสู่รูปลักษณ์และคุณลักษณะของเรือนอยู่อาศัยของพวกเขา

ระดับของพื้นเรือน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการกำหนดความเหมาะสมของการใช้สอยพื้นที่ในแต่ส่วน การเปลี่ยนระดับพื้นเรือนแต่ละช่วง มีความหมายในการแบ่งแยกพื้นที่เพื่อรองรับประโยชน์ใช้สอยซึ่งต่างลักษณะกัน พร้อมทั้งยังเป็นการสร้างจังหวะของการเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่หนึ่งไปสู่พื้นที่หนึ่ง ซึ่งสัมพันธ์กับการถูกปกคลุมไว้ด้วยองค์ประกอบของหลังคา สอดคล้องตามที่ อรศิริ ปาณินท์ (2538: 18) ได้ให้ความเห็นไว้ถึงการพิจารณาลักษณะที่ว่างทางสถาปัตยกรรมในประเทศไทยว่า “การแบ่งประเภทการใช้งานของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม อาจแบ่งได้เป็นที่ว่างภายใน (inner space) และที่ว่างภายนอก (outer space) โดยพิจารณาจากส่วนประโยชน์ใช้สอยที่มีหลังคาคลุม หรือส่วนที่มี

การปิดล้อม เป็นหลักใหญ่ แต่สำหรับอาคารในเมืองไทย สภาพดินฟ้าอากาศก็ดี และสภาพสังคมและชีวิตประจำวันก็ดี ทำให้ลักษณะที่ว่างที่ใช้งานกับอาคาร มีบางครั้งที่จะไม่แยกอย่างเด็ดขาด เป็นที่ว่างภายในหรือที่ว่างภายนอก”

เนื่องจากการเลื่อนไหลเปลี่ยนผ่านระหว่างพื้นที่เรือนพื้นถิ่นชาวบ้านส่วนต่างๆ เป็นลักษณะรูปแบบสำคัญซึ่งสัมพันธ์กันในเชิงปริมาตร (Volume) และมวล (Mass) ของพื้นที่ ดังนั้น นอกเหนือจากการแบ่งแยกองค์ประกอบหลักของเรือนเป็น 3 ส่วนทางตั้งแล้ว ยังควรพิจารณาถึงการจำแนกพื้นที่เรือนตามแนวนอน (Horizontal) จากคุณลักษณะความเป็นภายใน - ภายนอก ซึ่งเกี่ยวข้องกับขนาดพื้นที่และรูปแบบกิจกรรมการใช้งาน โดยสามารถแบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ พื้นที่ภายใน พื้นที่ระหว่างใน - นอก และพื้นที่ภายนอก ดังที่ อรศิริ ปาณินท์ (2538: 26) ได้ให้ทัศนะในการพิจารณาการไหลของที่ว่างในทางสถาปัตยกรรม ไว้ว่า

... ที่ว่างในทางสถาปัตยกรรมก็คือ การยึดครองที่ว่างด้วยประโยชน์ใช้สอยทางสถาปัตยกรรม ฉะนั้นเมื่อพูดถึงการไหลถ่ายเทของที่ว่างในทางสถาปัตยกรรม แท้จริงก็คือความเชื่อมต่อของเนื้อที่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับประโยชน์ใช้สอยทางสถาปัตยกรรมนั่นเอง อาจจะเป็นความเชื่อมต่อของที่ว่างภายในอาคารต่อที่ว่างภายในด้วยกัน หรือความเชื่อมต่อของที่ว่างภายในกับที่ว่างภายนอก หรืออาจจะเป็นที่ว่างภายนอกต่อที่ว่างภายนอกด้วยกันก็ได้

ความเชื่อมต่อ หรือการไหลถ่ายเทของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม เราอาจพิจารณาได้หลายกรณี... ต้องพิจารณาในลักษณะของ 3 มิติ ฉะนั้น การไหลถ่ายเทของที่ว่าง จึงพิจารณาได้ทั้งในแนวระนาบ (ที่เกิดกับแปลน) กับลักษณะที่เป็นปริมาตร (ที่เกิดกับส่วนตั้งของอาคาร)

รูปที่ 7 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ 3 ส่วนทางตั้ง - 3 ส่วนทางนอน ในเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน

ที่มา: The Thai House: History and Evolution (2002: 42, 46)

ความสัมพันธ์ของพื้นที่เรือนพื้นถิ่นชาวบ้านทั้ง 3 ส่วนทางตั้ง และ 3 ส่วนทางนอน เป็นไปตามลำดับที่ค่อยๆ เปลี่ยนผ่านจากพื้นที่แวดล้อมภายนอกสู่พื้นที่เรือนภายใน พร้อมกันกับการเปลี่ยนระดับจากบริเวณพื้นดินขึ้นสู่พื้นที่เรือนส่วนต่างๆ ในช่วงเวลาเดียวกัน เกิดการเลื่อนไหลถ่ายเทของพื้นที่เป็นจังหวะตามแนวทแยง (Diagonal) สัมพันธ์กับคุณภาพของพื้นที่เรือนที่ก่อรูปขึ้นจากองค์ประกอบทางกายภาพตามขนาดสัดส่วนของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านหลังนั้นๆ แสดงออกให้เห็นรูปลักษณะทรวดทรงของเรือน ตัวอย่างเช่น ในหนังสือเหยาเรือนพื้นบ้านย่านตะวันตก โดย วีระ อินพันทัง (2545) ได้แบ่งกลุ่มของเรือนกรณีศึกษาออกเป็น 4 ประเภท คือ เรือนทรงบ้านแจ้ เรือนทรงระหง เรือนทรงปีกนก และเรือนทรงเหลี่ยม

เอกลักษณ์รูปแบบของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านที่เกิดจากความสัมพันธ์ของพื้นที่ว่างในมิติที่หลากหลายยังได้ถูกอธิบายเพิ่มเติมไว้ ดังนี้

ในบรรดาเรือนพื้นถิ่นไทยในแหล่งที่ตั้งต่างๆ เรือนไทใหญ่จะเป็นเรือนที่มีการจัดระบบที่ว่าง มวล และรูปทรงที่ซับซ้อนกว่าเรือนแหล่งอื่นๆ เพราะเป็นเรือนหลังคาจั่วที่ทิ้งชายไปได้รอบด้าน และทิ้งชายได้หลายระดับ ทำให้กลุ่มของเรือนมีความหลากหลายกว่าเรือนกลุ่มอื่นๆ

การจัดลำดับที่ว่าง และมวลสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นไทย แยกมิติที่ว่างออกได้ 3 ประเภท คือ ที่ว่างปิด ที่ว่างเปิดใต้หลังคาคลุม และที่ว่างเปิดโล่ง การแบ่งแยกการใช้สอยของที่ว่าง แบ่งแยกด้วย ระดับและฝาเรือน แต่ยังมีที่ว่างบางประเภทซึ่งแบ่งแยกการใช้สอยด้วยมิติทางความเชื่อและประเพณี ที่เสมือนกระจุกลมอกในพื้นที่ต่อเนื่องกันให้แยกการใช้สอยจากกันโดยไม่มีกั้นฝาผนัง... (อรศิริ ปาณินท์, 2543: 105-106)

เรือนพื้นถิ่นชาวบ้านนั้นต่างจากเรือนแบบแผนสกุลช่างที่ปลูกสร้างกันตามชนบประเพณี คือมีรูปแบบที่หลากหลายในรายละเอียดตามแต่ใจเจ้าของเรือนจะนึกฝัน อยากรู้ได้อย่างไรก็ก่อสร้างสรรค์หรือต่อเติมเอาอย่างนั้น จนเกิดเป็นเอกลักษณ์เรือนพื้นถิ่นชาวบ้านที่สะท้อนภาพชีวิตและความนึกคิดของเจ้าของเรือนได้เป็นอย่างดี

2.1 องค์ประกอบ กับ รูปแบบพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน

เรือนพื้นถิ่นแบบแผนชาวบ้าน มีตั้งแต่เรือนขนาดเล็กกะทัดรัดไม่ใหญ่โต ไปจนถึงเรือนที่มีขนาดใหญ่ หรือเรือนที่ต่อขยายเพิ่มเติมรับกับขนาดของครัวเรือน หากพิเคราะห์ตามรายละเอียดขององค์ประกอบที่สอดคล้องกันกับรูปแบบพื้นที่ ประกอบด้วย

2.1.1 เสา - ช่วงเสา

ขนาดเริ่มต้นของเรือนเริ่มจากการกำหนดตำแหน่งและจำนวนเสา โดยมีคติประเพณีการยกเสาเอก ซึ่งเป็นเสาต้นแรกที่ถูกตั้งปักหลักลงสู่พื้นดินในหลุมเสาเรือนที่เตรียมไว้ เรียงต่อตามมาด้วยเสาต้นอื่นๆ วางห่างเป็นช่วงๆ ไล่กันไปเป็นห้องเสา ซึ่งมีขนาดและจำนวนตามพื้นที่ใช้สอยที่ต้องการ ตามคติความเชื่อ หรือขนาดวัสดุที่หาได้ในท้องที่ เรือนขนาดเล็กมีเพียง 2-3 ห้องเสา ความยาวช่วงเสาส่วนใหญ่อยู่ในระยะตั้งแต่ 2.00 - 4.00 เมตร ตามความยาวของไม้ อีกทั้งยังง่ายต่อการจัดการในขั้นตอนปลูกสร้าง

ในอีกลักษณะหนึ่งคือ เสาที่ไม่ใช่โครงสร้างหลักรับตัวเรือน อย่างเช่น เสาลอยและ ตอม่อ

เสาลอย คือเสารับส่วนโครงสร้างของปลายชายคาที่ต่อขึ้นมาคลุมเรือนเพื่อป้องกันแสงแดด สายฝน หรือลมหนาว ทั้งยังช่วยขยายขอบเขตพื้นที่เรือนให้ใช้สอยได้หลากหลายตามแต่วัตถุประสงค์ในการใช้งานพื้นที่ กิจกรรม และช่วงเวลา ส่วนตอม่อ คือเสาที่วิ่งมาสุดปลายหัวเสาเพื่อรับรอดหรือโครงสร้างพื้น เช่น บริเวณชาน ระเบียง เสาสอยและเสาตอม่อนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งช่วยกำหนดรูปแบบพื้นที่ให้เรือนพื้นถิ่นที่ปลูกสร้างตามแบบแผนชาวบ้าน เกิดความหลากหลายและมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละหลัง

2.1.2 พื้น และ ผังพื้น - ลำดับ และ ระดับ

ถัดจากกลุ่มเสาที่วางตัวตามระยะและจังหวะของห้องเสา การกำหนดระนาบพื้นที่เพื่อใช้งาน ทั้งในส่วนของพื้นเรือน และ พื้นดินโดยรอบ ตามระบบระเบียบของพื้นที่เรือนในเรื่องของ “ระดับพื้น” กำหนดส่วนแนวตั้ง และ “ลำดับพื้น” กำหนดส่วนแนวนอน สัมพันธ์กันเป็นจังหวะของพื้นที่เรือน

นอกเหนือจากประเด็นด้านการใช้สอย ความสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นปัจจัยในการเลือกและกำหนดระนาบของพื้นเรือน คือความสัมพันธ์กับขนาดสัดส่วนร่างกายของผู้อยู่อาศัย รวมถึงอิริยาบถตามแต่จังหวะท่าทางของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่แต่ละส่วน ชื่อนำสังเกตอย่างหนึ่ง คือรูปแบบการใช้งานรวมถึงท่าทางที่เกิดขึ้นเมื่อใช้สอยเรือนชาวบ้าน จะมีความต่อเนื่องสอดประสานกันไปในแต่ละส่วนเป็นอย่างมาก ตั้งแต่ลานบ้านชานดิน ไล่ขึ้นไปสู่นอกชาน ระเบียง หรือพื้นที่ซึ่งยกไว้เป็นครัวไฟหุงหาอาหาร เข้าไปจนถึงระดับพื้นเรือนที่ใช้อาศัยหลับนอน

เมื่อพิจารณารูปแบบของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านตามลักษณะการยกพื้น อาจจำแนกได้ เป็น 3 ประเภท คือ เรือนติดดิน เรือนยกพื้นเตี้ย และเรือนยกพื้นสูง (วีระ อินพันทัง, 2545 : 86) ซึ่งยึดเอาระยะความสูงของพื้นเรือนตามช่วงของส่วนล่าง หรือ เดี่ยวล่าง ที่อ้างอิงจากระดับพื้นดินเป็นหลัก แสดงถึงคุณลักษณะของเรือนที่เห็นได้เด่นชัดในภาพรวม

ในความเป็นจริงแล้ว แม้จะเป็นเรือนยกพื้นรูปแบบใด จะมีส่วนของพื้นเรือนที่ลดหลั่นสัมพันธ์กันไปหลายระดับ เอื้อต่อการดำเนินชีวิตต่อเนื่องในรอบวัน ทั้งจากพื้นที่ภายนอกสู่ภายในเรือน จากภายในเรือนออกสู่ภายนอก หรือขณะที่หยุดใช้พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งโดยเฉพาะ แม้แต่เรือนแบบติดดิน ที่คุ้นเคยเรียกกันว่า โรง หรือโรงเรือน ลักษณะสำคัญคือมีโครงฝาดั้งลงมาสัมผัสกับพื้นดิน ยังพบว่ามีการตั้งเสาต่อม่อเพื่อยกพื้นขึ้นบางส่วนอยู่ภายใน ประกอบกับบริเวณพื้นดินที่ใช้เป็นขอบเขตของเรือนอยู่อาศัย ก็จะทำการทุบอัดดินจนแน่นเรียบ สูงกว่าระดับดินภายนอกเล็กน้อย ทั้งนี้ เพื่อแยกพื้นที่ให้เกิดความเหมาะสมตามการใช้งาน

2.1.3 ฝาเรือน - รูปแบบการปิดล้อมพื้นที่

ฝาเรือนเป็นองค์ประกอบที่กำหนดรูปแบบการปิดล้อมพื้นที่ของเรือนให้ชัดเจนสัมพันธ์กับขอบเขตและระดับของผนัง เราสามารถรับรู้การใช้งานพื้นที่ส่วนต่างๆ ในเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านได้จากรูปแบบของฝาเรือนซึ่งสัมพันธ์กับตำแหน่งของระนาบพื้น ตามเส้นขอบเขตพื้นที่ที่ฝาเรือนปิดล้อมไว้

ดังที่ สมคิด จิระทัศนกุล (2559: 92) ได้อธิบายไว้ว่า องค์ประกอบย่อยของเรือนส่วนนี้ที่ประกอบกันขึ้น อาจเรียกได้ว่าเป็นเครื่องกันฝน ซึ่งทำหน้าที่ร่วมกันในการจะใช้เป็น “เครื่องปิดล้อม” สำหรับกันเป็นฝาหรือผนังในพื้นที่ส่วนนั้นๆ เพื่อใช้ประโยชน์นานาประการจากพื้นที่ดังกล่าว

โดยทั่วไป ฝาของเรือนพื้นถิ่นมักจะทำเป็นแผงที่สามารถยกขึ้นติดตั้งได้เป็นชุดๆ เพราะสะดวกในการก่อสร้างด้วยแรงงานเพียงไม่กี่คน เป็นแนวคิดที่คล้ายคลึงกันกับฝาของเรือนพื้นถิ่นทั่วไปที่ก่อสร้างอยู่ในระบบแบบแผน ต่างกันที่ฝาของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน มีความหลากหลายของรูปแบบชนิดของฝา และจังหวะจะโคนที่นำมาใช้ สามารถสะท้อนภาพวิถีชีวิตการอยู่อาศัย ให้รับรู้เข้าใจได้ เมื่อพิจารณาถึงรูปลักษณะเรือนจากภายนอก

ในทางกลับกัน เมื่ออยู่ภายในพื้นที่เรือน รูปแบบของฝายังก่อให้เกิดคุณลักษณะของพื้นที่ที่มีคุณภาพแตกต่างกันไป ตอบรับกับปัจจัยภายในจากความต้องการของเจ้าของเรือน เช่น ระดับหรือปริมาณของการปิดล้อมที่สัมพันธ์กับความเป็นส่วนตัว ความแข็งแรงคงทนที่ตอบรับกับรูปแบบการใช้งาน ความทึบ - โปร่ง ที่ส่งผลต่อคุณภาพแสงสว่าง การระบายอากาศ หรือการป้องกันน้ำฝน

จากการปลูกสร้างด้วยวัสดุผสมผสานแบบเรือนกึ่งเครื่องสับ ฝาของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านจึงเกิดความหลากหลาย เนื่องจากมีอิสระในการเลือกประเภทของไม้และรูปแบบวิธีการสร้างสรรค์ฝาเรือน แยกได้เป็น 2 ชนิด ตามคุณลักษณะเด่นที่ปรากฏ คือ ฝากรู และ ฝากระดาน

ฝากรู คือ ฝาที่ใช้วัสดุซึ่งไม่ใช่ไม้กระดาน ได้แก่ กก จาก คา แผลก ปรีอ ไม้ หรือวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น มารูเข้ากับโครงฝาด้วยระเบียบวิธีการต่างๆ ตัวอย่างของฝานี้ เช่น ฝาเสื่อลำแพน, ฝาใบปรีอ, ฝากระแซงอ่อน ที่ประกอบขึ้นด้วยจาก หรือใบเตย, ฝาไม้ไผ่ อย่างฝาชัดตะ และ ฝาสัหวาด

ในขณะที่ฝากระดาน คือแผงฝาที่ใช้ไม้จริงหรือไม้กระดาน ตามขนาดที่ต้องการมารูเข้ากับโครงคร่าฝาด ด้วยการเข้าเดือย เข้าลิ้น เช่น ฝาสัหวาดแบบโครงไม้จริง, ฝาเกล็ด, ฝากระดาน ทั้งทางตั้งและทางนอน และ ฝาปะกน ฝานี้มีใช้ในเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน แต่ไม่มากนัก เนื่องจากเป็นฝานี้มีระเบียบวิธีเชิงช่างและใช้ทุนทรัพย์มาก หากชาวบ้านใช้ไม้จริงทำฝาก็จะตีกรูอย่างง่ายเป็นฝาไม้ระแนง หรือประกอบขึ้นในรายละเอียดที่ไม่ต้องคำนึงถึงระเบียบแบบแผนและความประณีตมากนัก

2.1.4 โครงหลังคา - รูปแบบทรงหลังคาและจังหวะชายคา

องค์ประกอบทรวดทรงของหลังคาตามแบบเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน สัมพันธ์กับเสาและพื้นที่เรือนส่วนต่างๆ โดยมีขนาดสัดส่วนสอดคล้องกับปริมาตรของพื้นที่ ก่อให้เกิดจังหวะพื้นที่ว่างของเรือนที่เลื่อนไหลต่อเนื่องไปอย่างเหมาะสม ตอบรับทั้งสาเหตุปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในเรือน

เนื่องจากแบบแผนเรือนนั้น ไม่ขึ้นตรงต่อระเบียบประเพณีที่ถือเป็นคติในการปลูกสร้างหลังคาเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านจึงมีอิสระในการสร้างสรรค์ปรากฏให้เห็น เช่น การกำหนดองศาลาดชันที่ค่อนข้างหลากหลาย การต่อเติมเสริมชายเพื่อขยายส่วนพื้นที่ใช้สอยเรือน หรือแม้แต่การดึงแนวผืนให้สั้นเพื่อเปิดช่องนำแสงสว่างให้ส่องถึงบางพื้นที่ ทั้งทอดหลังคาคลุ่มต่ำบ้างหรือสูงบางตามเหมาะสมแล้วแต่จังหวะของโครงสร้างกับวัสดุจะเอื้ออำนวย โดยส่วนใหญ่ เริ่มจากรูปแบบหลังคาทรงจั่วอย่างง่าย บางหลังมีปีกนก ทั้งจั่วเดี่ยว จั่วแฝดใหญ่เล็ก หรือขึ้นโครงเป็นทรงปั้นหย่าบ้าง ทรงมะนิลาบ้าง

องค์ประกอบหลักของเรือนทั้งหลาย ดังที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อก่อรูปร้อยเรียงร่วมกัน ส่งผลให้เกิดคุณลักษณะพื้นที่เรือนซึ่งสัมพันธ์กับรูปลักษณะของเรือนที่ปรากฏ เป็นความเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน ที่แตกต่างกันไปในรายละเอียดของเรือนแต่ละหลัง

สรุปได้ว่า เรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน มีรูปลักษณะ และ คุณลักษณะ ดังนี้

รูปลักษณะของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน

- เรือนมีองค์ประกอบในระบบโครง (Frame) แบบเสาคานไม้
- ขนาดสัดส่วนพอเหมาะ สัมพันธ์กับร่างกายเจ้าของผู้อยู่อาศัยและกิจกรรมการใช้สอยพื้นที่
- ระบบระเบียบของพื้นที่ มีระดับและลำดับที่เกาะเกี่ยวเชื่อมต่อกันระหว่างพื้นที่แต่ละส่วน ในรูปแบบที่ต่อเนื่อง ไม่ตัดขาดแยกออกจากกัน
- มีองค์ประกอบที่ปิดล้อมบางส่วน
- มีรูปลักษณะกึ่งทึบกึ่งโปร่ง จากการรับรู้เรือนด้วยการมองเห็นทางสายตา
- มีพื้นที่ระหว่างใน - นอก จากการก่อรูปขององค์ประกอบเรือนส่วนต่างๆ ซึ่งร้อยเรียงพื้นที่ภายในและพื้นที่ภายนอกเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งยังเอื้อต่อการขยายตัวของครัวเรือนได้ในอนาคต

คุณลักษณะของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน

- ลักษณะธรรมดา คล้อยตามสภาพแวดล้อมถิ่นฐานของไทย
- คุณลักษณะพื้นที่ที่มีความเลือนไหลต่อเนื่องสอดคล้องกับวิถีชีวิต
- เรือนมีความสมดุลระหว่างการเปิดรับกับปัจจัยภายนอก และการปิดล้อมที่ตอบสนองปัจจัยภายใน
- มีคุณลักษณะกึ่งทึบกึ่งโปร่ง จากคุณภาพแสงสว่างที่สัมพันธ์กับพื้นที่เรือน
- มีความยืดหยุ่นของการใช้สอยพื้นที่ซึ่งอยู่ระหว่างใน - นอก

เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย

1. จากเรือนพื้นถิ่นสู่งานร่วมสมัย

ไม่ว่ายุคสมัยไหน “เรือน” เปรียบเสมือนสถานที่หล่อเลี้ยงชีวิต ให้ได้พักผ่อนเอนกายหลับนอน ประกอบการงานตามเหมาะสมเพื่อดำรงเลี้ยงชีพต่อไปได้ เพียงแต่ในสมัยก่อน ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพการงาน กับการอยู่อาศัยนั้น สอดประสานกลมกลืนกันตามวิถีสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม เป็นวิถีชีวิตที่หลอมรวมเป็นเนื้อเดียวกันระหว่าง ผู้คน สถาปัตยกรรม และธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นได้จากลักษณะการตั้งถิ่นฐาน และแบบแผนในการสรรค์สร้างบ้านเรือนที่มีเอกลักษณ์ดังที่กล่าวมา

จากความเข้าใจเบื้องต้นในเรื่องของที่ว่างและพื้นที่ทางสถาปัตยกรรม การกล่าวถึงกายภาพหรือองค์ประกอบจึงมีนัยครอบคลุมถึงคุณลักษณะของที่ว่างไปในเวลาเดียวกัน แต่สาเหตุสำคัญหนึ่งที่นำมาซึ่งการตั้งคำถามต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน อาจมีสาเหตุเนื่องมาจากการมุ่งสะท้อนถึงเอกลักษณ์ทางด้านรูปทรงและหน้าตาของอาคารเพียงอย่างเดียว โดยการสร้างสถาปัตยกรรมให้ดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ในช่วงสมัยที่สังคมไทยนั้นมีการเติบโตและพัฒนาอย่างรวดเร็วจากการรับเอากระแสของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในสังคมตะวันตกเข้ามา อันที่จริงแล้วปรากฏการณ์ดังกล่าวถือเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นกับทุกสังคม การเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันทำให้การตั้งตัวรับกับสิ่งใหม่ที่เข้ามา

ปะทะนั้น อยู่บนเงื่อนไขเกี่ยวกับช่วงเวลา กับสภาพของความรู้ความเข้าใจของสังคมที่มีอยู่เดิม สถานการณ์เช่นนี้เกิดได้ทั้งในสังคมวัฒนธรรมเดียวกันและข้ามต่างวัฒนธรรม ดังที่ ผุสดี ทิพทัส (2539: 186) อธิบายไว้ว่า “...งานสถาปัตยกรรมของประเทศไทยในปัจจุบันขาดความต่อเนื่องทางความคิด ซึ่งอาจจะมาจากการที่รับวัฒนธรรมและแนวคิดของตะวันตกเข้ามาใช้เลยโดยขาดการปรับแต่งให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยีที่มีอยู่...” แนวคิดเรื่องความเป็นถิ่นที่แบบ “ภูมิภาคนิยม (Regionalism)” จึงเกิดขึ้น จากการหันมาให้ความสำคัญต่อสถาปัตยกรรมในรูปแบบดั้งเดิมที่เกิดจากการสรรค์สร้างด้วยผู้คนในท้องถิ่นตามนิยามของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ในขณะที่วิถีชีวิตตามระบบทุนนิยมของสังคมเมืองสมัยใหม่ เปิดรับแนวคิดในการสร้างสรรค์จากฝักฝั่งตะวันตก รูปแบบการดำเนินชีวิต ตลอดจนหน้าที่การงานกับการอยู่อาศัย อาจไม่สัมพันธ์คล้อยไปในทิศทางเดียวกัน ลักษณะแบบแผนของบ้านเรือน จึงเกิดการเปลี่ยนแปลง คลายความเชื่อมโยงกับบริบทของธรรมชาติแวดล้อม

สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง อาจเนื่องมาจากวัสดุที่นิยมใช้ในการก่อสร้างเปลี่ยนไปเป็นแบบก่ออิฐฉาบปูนอย่างบ้านเรือนทรงตึกของชาวต่างชาติ ทั้งชาวจีนและยุโรป ที่เริ่มเข้ามามีอิทธิพลตั้งแต่ช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เรื่อยมาจนถึงยุคสมัยใหม่ที่เริ่มนิยมใช้เป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก

การแปรเปลี่ยนไปของวิถีชีวิตและทัศนคติที่มีต่อเรือน ส่งผลให้ความนิยมในการปลูกสร้างเรือนที่อยู่อาศัยตามแบบแผนเรือนพื้นถิ่นไทยในลักษณะของกลุ่มเรือนย่อยๆ เชื่อมต่อด้วยระเบียงชานนั้น กลายเป็นบ้านเดี่ยวทรงตึกที่รวมห้องต่างๆ เข้าไว้ด้วยกันอยู่ภายใน “อาคารพักอาศัยในช่วง พ.ศ. 2475 - 2489 ส่วนใหญ่การจัดผังพื้นที่ใช้สอยยังมีอิทธิพลของบ้านที่ออกแบบโดยสถาปนิกตะวันตกที่มักจัดห้องรวมเป็นกลุ่ม ตัวบ้านมีด้านกว้างและด้านยาวไม่ต่างกันมากนัก จึงมีห้องภายในที่บังลมซึ่งกันและกันบ้าง...” (ผุสดี ทิพทัส, 2539: 705)

ส่งผลให้ให้ขาดพื้นที่ระหว่างห้องของเรือน ซึ่งเป็นรูปแบบพื้นที่ที่ให้คุณลักษณะเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นไทย คือมีลักษณะเป็นพื้นที่เปิดซึ่งก่อให้เกิดความเชื่อมโยง สามารถไปมาหาสู่กันได้ ระหว่างส่วนปิดล้อมสองพื้นที่ (ห้อง - ห้อง) สร้างจังหวะขอบเขตของพื้นที่ ซึ่งรองรับการใช้งานสัมพันธ์กับระดับความเป็นส่วนตัวในลักษณะต่างๆ ตามปัจจัยภายในจากผู้อยู่อาศัย โดยยังมีความโปร่งโล่งเลื่อนไหล สอดรับกับธรรมชาติแวดล้อมซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก

ด้วยเหตุนี้ เรือนพักอาศัยในยุคหนึ่งของผู้ที่มีฐานะ ที่นิยมปลูกสร้างตามแบบอย่างซึ่งได้รับมาจากอิทธิพลของชาวตะวันตก จึงเริ่มมีการพัฒนาปรับปรุงลักษณะของเรือนให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพบริบทและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ของประเทศไทย ในช่วงแรก แนวทางการสร้างสรรค์ที่อยู่อาศัยปรับเปลี่ยนเป็น “เรือนไม้แบบตะวันตก” ที่จำลองลักษณะของอาคารก่ออิฐฉาบปูน แต่ก่อสร้างด้วยไม้และยกพื้นเตี้ยในส่วนล่างของเรือน ประกอบกับการปิดผิวอาคารด้วยระบบโครงเคร่าไม้แบ่งช่องเป็นจังหวะ แล้วจึงค่อยใส่บานเกล็ดหรือราวระเบียงโปร่ง ทำให้แลดูเบาไม่ทึบตัน (สมชาติ จิงสิริ อารักษ์, 2553: 156) แสดงให้เห็นถึงความเป็นพื้นถิ่น ซึ่งพัฒนาสู่การสร้างสรรค์เรือนในบริบทที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย

2. ความหมายและรูปแบบ

ความแปรเปลี่ยนของแนวคิดที่มีต่อสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นถ่ายทอดสู่ทิศทางการสร้างสรรค์ที่อยู่อาศัยในรูปแบบใหม่ ตามความหมายของ “เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย” (Contemporary Vernacular House) อาจนิยามได้ในหลายทิศทาง เนื่องจากมีคุณลักษณะหรือประเด็นทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องคล้ายคลึงกันอยู่บ้าง ในเบื้องต้นจึงขออธิบายไว้คร่าวๆ ดังนี้

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “ร่วมสมัย” ตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หมายถึง “สมัยปัจจุบัน” หรือ “สมัยเดียวกัน” ใช้ได้ทั้งสองแนวทาง หากพิจารณาตามความหมายแรก มินัยของสิ่งซึ่งร่วมกันอยู่ ณ เวลาปัจจุบัน แต่หากวิเคราะห์ตามความหมายอย่างหลังนั้น มินัยของสิ่งซึ่งคาบเกี่ยวอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน

นอกจากนี้ คำว่า “ร่วมสมัย” หรือ “Contemporary” ยังมีความหมายคล้ายตามกับความคิดที่ทันสมัย ในเรื่องของสไตล์ หรือแฟชั่น (conforming to modern ideas in style, fashion, etc.) (Lim, 1998) เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย จึงอาจมีลักษณะที่คลี่คลายจากเรือนพื้นถิ่นเดิมผสมผสานกับแนวคิดตามค่านิยมสมัยใหม่ในช่วงเวลาปัจจุบัน แต่ยังคงไว้ถึงความสัมพันธ์สอดคล้องต่อถิ่นที่

ประเด็นหนึ่งซึ่งทำให้เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยมีความหมายที่แตกต่างจากเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านคือการมีสถาปนิกเป็นผู้กำหนดแนวคิดในการออกแบบ มิใช่สถาปนิกไร้สถาปนิกอีกต่อไป รูปแบบของเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยไทยจึงมีความสากลผสมผสานด้วยความคิดในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมตามอย่างตะวันตก

ดังนั้น รูปแบบของเรือนร่วมสมัยในกลิ่นอายของท้องถิ่น จึงมีลักษณะสอดคล้องกับประเด็นที่หลากหลาย ซึ่งสามารถอธิบายผ่านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture), รูปแบบสถาปัตยกรรมเขตร้อนชื้น (Tropical Architecture) และ รูปแบบสถาปัตยกรรมยั่งยืน (Sustainable Architecture)

2.1 รูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่

นิยามความหมายจากช่วงเวลา ตามระบบความคิดสมัยใหม่ (Modernism)

อันที่จริงแล้ว บริบทของประเทศไทยได้รับกระแสความเป็นสมัยใหม่มาจากฟากฝั่งของโลกตะวันตกในช่วงเวลาหนึ่ง ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบสถาปัตยกรรมเดิมที่มีอยู่ภายในประเทศเป็นรูปแบบสากล (International Style) ตามกรอบแนวคิดของสถาปนิกไทยในสมัยนั้น รูปลักษณะใหม่ของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้น คือ การลดทอนรูปทรงให้เรียบเกลี้ยง หลังคาแบน (Flat Slab) หรือมีองศาลาดเอียงเล็กน้อย ใช้วัสดุใหม่ซึ่งเป็นที่นิยมในตอนนั้น มาทำการก่อสร้าง เช่น คอนกรีต เหล็ก และกระจก รายละเอียดซึ่งคล้อยตามกับความคิดที่ทันสมัยดังกล่าว ก่อให้เกิดการรับรู้มิติทางสถาปัตยกรรมที่แลดูร่วมสมัยตามช่วงเวลา

Powell (2012: 1) ได้ยกคำอธิบายมุมมองเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของไทยจาก ‘A Literature Reviews’, Power, Identity and the Rise of Modern Architecture: From Siam to Thailand. โดย Koompong Noobanjong กล่าวไว้ ดังนี้

Modern architecture is a creation of the West. In a non-Western context, it normally reflects a direct intervention of the Western powers through colonization. However, Thailand is an exception. Thai people adopted and assimilated Modern Architecture into their unique cultural tradition without being directly colonized.

(สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ คือ สิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยชาวตะวันตก ซึ่งในบริบทที่ไม่ใช่ทางฝั่งตะวันตกนั้น นับเป็นเรื่องปกติที่จะสะท้อนถึงการแทรกแซงโดยตรงของอำนาจจากชาวตะวันตกผ่านการล่าอาณานิคม อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยถือเป็น

ข้อยกเว้น เนื่องจากคนไทยสัมผัสรับเอาสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เข้าไปสู่วัฒนธรรมประเพณีที่มีความเฉพาะของพวกเขา โดยปราศจากการเป็นอาณานิคมโดยตรง)

เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย จึงถือว่าเป็นกระแสของแนวความคิดที่พยายามค้นหาและคลี่คลายรูปแบบไปจากสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ให้สอดคล้องกับบริบทที่ตั้งของประเทศไทยมากยิ่งขึ้น แต่ยังคงความทันสมัยร่วมไปกับกาลปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยจึงมีลักษณะบางประการของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เกี่ยวเนื่องอยู่ด้วยกัน

2.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมเขตร้อนชื้น

นิยามความหมายจากถิ่นที่ตั้ง ตามภูมิภาคของสภาพอากาศโลก

เขตภูมิอากาศแบบร้อน (Tropics) อยู่ระหว่างละติจูดที่ 23°26' เหนือ และ 23°26' ใต้ ซึ่งเป็นพิกัดทางภูมิศาสตร์ของโลก โดยมีประเทศไทยตั้งอยู่ที่ตำแหน่งเหนือเส้นศูนย์สูตร ในช่วงละติจูดที่ 5°-20° สภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้น อุณหภูมิค่อนข้างคงที่ตลอดทั้งปี ร้อนแต่มีความชื้นในอากาศมาก พื้นที่ส่วนใหญ่ทางตอนบนของประเทศ เป็นภูมิอากาศแบบทุ่งหญ้าสะวันนา หรือทุ่งหญ้าเมืองร้อน (Tropical Savanna Climate) คือ มีช่วงฤดูค่อนข้างแล้ง และปริมาณน้ำฝนต่ำกว่าภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อน (Monsoon Climate) อย่างในส่วนพื้นที่ทางตอนล่างของไทย นอกจากนี้ พื้นที่บางส่วนของประเทศไทยยังมีภูมิอากาศแบบป่าดิบชื้น (Equatorial Climate) เป็นลักษณะของสภาพอากาศเฉพาะบริเวณแถบเส้นศูนย์สูตร คือมีฝนตกหนักตลอดทั้งปี เช่น พื้นที่บางช่วงแถบคาบสมุทรทางด้านตะวันออกของภาคใต้ ติดกับอ่าวไทย และบริเวณปลายสุดของภาคตะวันออก

จากสภาพภูมิอากาศของถิ่นที่ตั้งดังกล่าว เป็นสาเหตุให้สถาปัตยกรรมในประเทศไทยมีรูปแบบที่จำเป็นต้องป้องกันแดด คุ่มฝน หรือกันลมหนาวได้บ้างบางพื้นที่ ทำให้มีลักษณะเป็นหลังคาจั่ว ยื่นชายคายาว ตั้งเสาโลย ยกพื้นเรือนขึ้นเหนือระดับดิน เพื่อหลีกเลี่ยงความชื้นหรือระดับน้ำหลากที่ไหลมากตามฤดูกาล อีกทั้งยังมีลักษณะโปร่งโล่งสามารถระบายอากาศที่ร้อนชื้น

ด้วยเหตุปัจจัยทางด้านที่ตั้งนี้เอง เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ซึ่งอยู่บนผืนดินถิ่นไทย จึงมีองค์ประกอบรูปปลั๊กซันแบบสถาปัตยกรรมเขตร้อนชื้น สามารถตอบรับกับสภาพภูมิอากาศในรอบวัน และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติตามช่วงฤดูของรอบปี ได้เป็นอย่างดี

รูปที่ 8 DKFF House เรือนพินถิ่นร่วมสมัย ในรูปแบบสถาปัตยกรรมเขตร้อนชื้น

ที่มา: Robert Powell (2012: 28)

2.3 รูปแบบสถาปัตยกรรมยั่งยืน

นิยามความหมายจากแนวคิดและกระบวนการสรรค์สร้าง โดยมีสาระสำคัญคือการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ทั้งระบบนิเวศทางธรรมชาติ สภาพเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่เกิดขึ้นจากการจัดการของมนุษย์

อรรถจ์ เศรษฐบุตร (2551: 65, อ้างจาก Meyers Neues Lexikon, 1994) อธิบายเกี่ยวกับ Ecological Buildings หรืออาคารที่คำนึงถึงระบบนิเวศตามหลักการพัฒนาแบบยั่งยืน ไว้ดังนี้ “กระแสความเคลื่อนไหวหนึ่งของสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างอาคารที่เป็นมิตรกับสภาพแวดล้อม ประหยัดพลังงาน ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากพลังงานแสงอาทิตย์ และวัสดุที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมตลอดกระบวนการผลิต การใช้งานและการย่อยสลาย”

จากข้อความข้างต้น กล่าวได้ว่า รูปแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยเกี่ยวเนื่องตามลักษณะของสถาปัตยกรรมยั่งยืน คือ แนวคิดที่ใช้ในการออกแบบต่อยอดมาจากภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน ซึ่งสร้างสรรค์ด้วยกรอบความคิดที่สอดคล้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่ตั้ง

ประการแรก คือ การไม่สิ้นเปลืองพลังงาน จากลักษณะอาคารที่โปร่งโล่ง หายใจได้ ด้วยแนวทางการออกแบบตามระบบที่พึ่งพาธรรมชาติ (Passive Design) สร้างสภาวะสบายในการอยู่อาศัยให้กับผู้ใช้สอย ประการที่สอง คือ การจัดการทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ตั้งแต่การเลือกใช้วัสดุในท้องถิ่น อย่างไม้ชนิดต่างๆ ที่นำมาเป็นวัสดุหลัก สามารถมารถปลูกทดแทนได้ ไม่สิ้นเปลืองพลังงาน และสร้างมลพิษในการขนส่ง อีกทั้งในกระบวนการก่อสร้างยังใช้ประโยชน์จากไม้ได้ทุกส่วน เมื่อหมดอายุการใช้งานหรือผู้พักไปก็ซ่อมแซมได้ง่ายไม่สิ้นเปลือง หากนี่คือสิ่งที่เราจะปรับเปลี่ยนรูปแบบขยาย โยกย้ายเรือน ก็ทำได้ไม่ยากเย็นนัก หรือถ้าต้องการจะรื้อถอนหลายเรือนลง ก็สามารถถอดประกอบนำชิ้นส่วนต่างๆ กลับมาปลูกสร้างหรือใช้ใหม่ได้ นอกจากนี้ ไม้เป็นวัสดุธรรมชาติที่สามารถย่อยสลายได้เองตามกาลเวลา จึงไม่สร้างมลภาวะที่เป็นพิษทิ้งไว้ให้กับสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องดังที่กล่าวมา เป็นคุณสมบัติที่สอดคล้องกับลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย ซึ่งสามารถจำแนกแยกออกมาอธิบายได้ตามประเด็นสำคัญที่สนใจในทางกลับกัน ผลรวมที่เกิดขึ้นจากแนวทางของสถาปัตยกรรมทั้งสามรูปแบบ เป็นรายละเอียดที่ช่วยอธิบายขยายความให้นิยามของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัยชัดเจนยิ่งขึ้น

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา การพัฒนาแนวทางการออกแบบใหม่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย แสดงออกโดยใช้เอกลักษณ์ทางรูปทรง เช่น รูปแบบหลังคา สัดส่วนอาคาร รวมถึงส่วนประกอบตกแต่งต่างๆ ที่สามารถสื่อสารให้เข้าใจถึงเอกลักษณ์ของอาคารได้โดยง่าย แต่กลับกลายเป็นเพียงการให้ความสำคัญกับส่วนของรูปทรง โดยหลงลืมที่จะคำนึงถึงส่วนของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม แม้จะมีองค์ประกอบอย่างเช่น พื้นี่ชาน ระเบียง หรือลานกลางบ้าน กลับไม่เกิดคุณภาพของที่ว่างเหล่านั้น ซึ่งเหมาะสมเพียงพอที่จะสนองต่อความต้องการหรือการใช้งานได้อย่างเหมาะสม

ข้อคิดในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย โดย วีระ อินพันทัง (2542) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการออกแบบ ไว้ดังนี้

รูปลักษณะของงานสถาปัตยกรรมไทยในอดีตได้รับการวิเคราะห์อย่างคร่ำเคร่งจากสถาปนิกรวมทั้งนักวิชาการ เพื่อค้นหาลักษณะที่เป็นตัวแทนมาประยุกต์ใช้ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมเพื่อวันนี้ สำหรับบ้านเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยแล้วระนาบหลังคาอันโดดเด่น พื้นต่างระดับ เสาลอย แบบลายฝาเรือน ฯลฯ ล้วนเป็นองค์ประกอบที่เหล่าผู้ออกแบบรุ่นปัจจุบันเล็งเห็นว่าเป็นเอกลักษณ์ไทย แล้วนำมาถ่ายทอดไว้ในงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัย ต่างกรรมต่างวาระ ต่างคนต่างเลือกสรรองค์ประกอบที่ประทับใจ

อย่างไรก็ตามรูปลักษณะของอาคารโดยรวมอันประกอบด้วยเรือนน้อยใหญ่ต่างขนาดตามความสำคัญของเนื้อที่ใช้สอยรวมเข้าด้วยกันอย่างมีจังหวะหน้าหลัง สูงต่ำ เชื่อมต่อกันด้วยพื้นที่ส่วนกลางหรือชาน ยกลอยอยู่บนเสากลมเรียงรายหลายต้น นับเป็นภาพประทับใจซึ่งแสดงเอกลักษณ์ได้เด่นชัดเช่นกัน

แสดงให้เห็นถึงมุมมองความคิดต่อมิติที่แสดงออกถึงคุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมไทยในภาพรวมจากระบบระเบียบพื้นที่ของอาคาร ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ นอกเหนือไปจากการนำเอกลักษณ์ทางรูปทรงหรือองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งมาใช้โดยตรงเพียงเท่านั้น

3. แนวทางการสร้างสรรค์

อันที่จริง แนวความคิดในเรื่องของรูปแบบบ้านที่เหมาะสมตามยุคสมัยนั้น มีเรื่อยมาแตกต่างกันตามแนวคิดช่วงเวลาและบริบททางสังคมวัฒนธรรม ตัวอย่างดังที่ปรากฏในหนังสือเรื่องพัฒนาการบ้านของคนไทยในภาคกลาง

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้เคยมีลายพระหัตถ์ถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เกี่ยวกับเรื่องความคิดที่ทำบ้านในกรุงเทพฯ ต่างกันเป็นสามยุคคือ

ยุคที่ 1 “ทำตามเดิม” คือ แบบเรือนของผู้มีฐานะชั้น (ระดับ) เดียวกัน เคยทำมาอย่างไรก็ทำอย่างนั้น มิได้คิดเปลี่ยนแปลง ยกตัวอย่างดังเช่น วังเจ้า บ้านขุนนาง แม้จนเรือนคหบดีในสมัยรัชกาลที่สาม สร้างอย่างเดียวกันทั้งนั้น

ยุคที่ 2 “อย่างผสม” คือ เอาแบบตึกฝรั่งหรือเก่งจีนมาสร้างแทรกเข้าบ้าง เข้าใจว่าเกิดขึ้นในรัชกาลที่สี่ และต่อมาจนต้นรัชกาลที่ห้า ยกตัวอย่างดังที่มีเก่งและ แก้วใจดำหนักที่วังท่าพระ เป็นต้น

ยุคที่ 3 “เปลี่ยนเป็นอย่างใหม่” คือ เลิกสร้างเรือนแบบไทยอย่างเดิม และ ตึกฝรั่ง เก่งจีน คิดทำเป็นตึกฝรั่งทีเดียว เกิดแต่รัชกาลที่ห้า (สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่มที่ 20 หน้า 24.)

(ประทีป มาลากุล, 2530: 143-144)

มุมมองที่มีต่อ “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใหม่ (Neo - Vernacular Architecture)” หรือ “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย” (Contemporary Vernacular Architecture) ตามสภาพบริบท สังคมไทยในปัจจุบัน การมองสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นผ่านเนื้อหาและวิธีการนำมาซึ่งแนวทางการ ออกแบบใหม่ในลักษณะต่างๆ นั้น Lim (1998) ได้เขียนอธิบายไว้ใน “Contemporary Vernacular: Evoking Traditions in Asian Architecture”

โดยยกตัวอย่างผ่านกรณีศึกษาทางสถาปัตยกรรมซึ่งเกิดจากแนวคิด และกระบวนการในการออกแบบ การเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบเพื่อสื่อความหมายในหลายระดับ ตั้งแต่แนวทางการนำ รูปลักษณะและองค์ประกอบมาใช้ ไปจนถึงการให้ความสำคัญกับกระบวนการก่อรูปของที่วางทาง สถาปัตยกรรมร่วมสมัยซึ่งได้แนวคิดและคุณลักษณะมาจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เสนอไว้เป็น 4 แนวทาง คือ

1. การหวนคืนรูปแบบทางประเพณีให้มีชีวิตชีวา: นำมาซึ่งความเป็นพื้นถิ่น

(Reinvigorating tradition: Evoking the vernacular)

การทำให้ปรากฏลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นขึ้นมา ด้วยการใช่วัสดุและวิธีการ ก่อสร้างที่ปัจจุบันนั้นผลิตในระบบแรงงานมากกว่าความเป็นช่างฝีมืออย่างแต่ก่อน โดยเป็นลักษณะ ทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัยที่มีนัยเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม อันเป็นส่วนผสมระหว่างความ เป็นสมัยใหม่กับรูปลักษณะแบบประเพณี แนวทางนี้เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ที่ใช้รูปแบบทาง วัฒนธรรมเพื่อชักจูงให้เกิดความน่าสนใจในธุรกิจท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมักจะขัดแย้งกับกลุ่มชน ท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของพื้นที่ ลักษณะเด่นที่พบเห็นได้ของแนวทางนี้คือวิธีการทำซ้ำ โดยให้ความสำคัญ

กับลักษณะของความจริงแท้ทางวัฒนธรรม (Cultural Authenticity) แต่ยังคงแสดงออกถึงความเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัย

2. การคิดค้นสรรค์สร้างรูปลักษณ์ทางประเพณี: ด้วยวิธีเสาะแสวงหาแนวคิดใหม่
(Reinventing tradition: The search for new paradigms)

เป็นการสร้างหรือนำเสนอรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นด้วยกระบวนการทัศน์ใหม่ โดยการค้นหาแบบอย่าง หรือแนวทางที่แตกต่างจากการก่อรูปแบบเดิม เป็นลักษณะที่สัมพันธ์ต่อเนื่องจากแบบแผนแต่เดิมที่มีมาก่อนหน้า ด้วยการผสมผสานองค์ประกอบกายภาพในอดีตเข้ากับวิธีการใหม่ๆ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัยตามแนวทางนี้มีการปรับเปลี่ยนจากพื้นฐานของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเดิม มากกว่าเพียงการทำซ้ำอย่างในแบบแรก อาจด้วยการสร้างสรรค์องค์ประกอบใหม่ที่หยิบยืมสัดส่วนมาจากของเดิม เนื่องจากธรรมชาติของสถาปัตยกรรมในลักษณะนี้ เริ่มต้นจากการผสมผสานข้ามวัฒนธรรมโดยการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนภายนอกวัฒนธรรมเจ้าของพื้นที่

3. ขยายขอบเขตรูปแบบตามประเพณี: ด้วยวิธีการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะพื้นถิ่น
(Extending tradition: Using the vernacular in a modified manner)

รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัยในแนวทางนี้ จะไม่มีลักษณะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเดิมในอดีตคงอยู่มากนัก เหมือนการปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเดิมด้วยการค้นหาทางเลือก วิธีการ และกระบวนการสร้างสรรค์แบบใหม่ ในขณะเดียวกันนั้น ก็ยังคงสามารถที่จะสื่อความหมายเดิมได้เป็นอย่างดี เพื่อให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ถูกพัฒนาขยายต่อยอดจากองค์ความรู้เดิม

4. การตีความแบบแผนทางประเพณีแล้วสื่อสารใหม่: โดยใช้สำนวนร่วมสมัยในการออกแบบ

(Reinterpreting tradition: The use of contemporary idioms)

แนวทางสุดท้ายนี้ เกิดจากการเรียนรู้ วิเคราะห์และตีความสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเดิมในแง่มุมต่างๆ แล้วจึงถ่ายทอดออกมาในลักษณะของสถาปัตยกรรมใหม่ ที่มีความร่วมสมัยทั้งในอดีตและปัจจุบัน อาจเกิดจากการทำความเข้าใจแบบแผนทางวัฒนธรรมประเพณีที่มีแต่เดิมในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแล้วนำมาสร้างสรรค์แสดงออกด้วยระบบระเบียบใหม่ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงและที่ว่างทางสถาปัตยกรรมที่มีความหมายในแนวทางที่สดใหม่ที่แตกต่างไปจากแนวทางการสร้างสรรค์ที่เคยมีมา

รูปที่ 9 แนวทางสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย

ที่มา: William S.W. Lim (1998)

จากตัวอย่างการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใหม่ทั้ง 4 แนวทางนั้น เมื่อพิจารณาดูแล้ว จะสังเกตเห็นความคงอยู่ในเรื่องขององค์ประกอบและรูปทรงกายภาพทางสถาปัตยกรรมระหว่างสิ่งเดิมกับสิ่งใหม่ในสัดส่วนที่ต่างกัน ตั้งแต่ “สิ่งเดิมมาก – สิ่งใหม่น้อย” เรื่อยมาจนถึง “สิ่งเดิมน้อย (หรือแทบจะไม่ปรากฏพบเห็นได้ในเชิงกายภาพ) – สิ่งใหม่มาก” แต่กลับมีความต่อเนื่องเรื่อยมาในเชิงความหมายของที่วางตามคุณลักษณะแนวทางสร้างสรรค์แบบต่างๆ

เนื้อหาส่วนหนึ่งจากบทสัมภาษณ์ อนุวิทย์ เจริญศุกกุล (ไม่ธรรมดา สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในวิถีชีวิตร่วมสมัย, 2561: 81) ได้แสดงความคิดเห็นถึงประเด็นระหว่าง สถาปนิก กับความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในมิติของการออกแบบ ไว้ดังนี้

...Bernard พุดได้ถูก ณ วันนั้น แต่ไม่ถูก ณ วันนี้ เพราะตอนนั้นผู้คนเขาสร้างเอง เขาเป็นสถาปนิกเอง เพราะฉะนั้นทุกอย่างเป็นอย่างเป็นอะไรที่เขาต้องการจะใช้จริงๆ และก็ใช้อย่างมีความสุข แต่ Bernard นั้น เขามองแบบคนโมเดิร์นว่า สถาปัตยกรรมต้องออกแบบโดยสถาปนิกเท่านั้นที่ถือว่าใช่... แต่เวลาที่สถาปนิกทั่วไปพยายามเข้าไปออกแบบงานเป็นพื้นถิ่นนั้นเป็นความผิดพลาด ผิดพลาดที่ว่าคือวิถีชีวิตที่มันไม่เหมือนกัน

ทั้งนี้ “Bernard” ตามเนื้อความข้างต้น หมายถึง Bernard Rudofsky ซึ่งกล่าวไว้ว่า สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture) คือ “Architecture without architects.” หรือ สถาปัตยกรรมปราศจากสถาปนิก ขัดแย้งกับแนวความคิดในการสร้างสรรค์เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย โดยมีสถาปนิกเป็นผู้ออกแบบ

ดังนั้น ประเด็นสำคัญที่ควรคำนึงถึงในการสร้างสรรค์ออกแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย คือ วิถีชีวิตที่แตกต่างกันตามบริบทที่ตั้งและช่วงเวลา กล่าวคือ

ในเรื่องของบริบทที่ตั้ง ต่างกันระหว่างความเป็นชนบท กับ สังคมเมือง

ในเรื่องของช่วงเวลา ต่างกันระหว่างสมัยก่อน กับ ปัจจุบัน

พื้นที่ระหว่างใน - นอก

เอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะซึ่งสามารถตอบรับกับบริบทการอยู่อาศัยของไทยได้เป็นอย่างดี คือ ลักษณะของ “พื้นที่ระหว่างใน - นอก” (Intermediary Space) เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความยืดหยุ่นรองรับการใช้งานได้อเนกประสงค์หลากหลายรูปแบบ ประกอบกับการเป็นพื้นที่ที่มีความเลื่อนไหลถ่ายเทจากคุณลักษณะของพื้นที่เรือนซึ่งเป็นตัวกลางระหว่างส่วนที่ถูกปิดล้อมกับที่โล่งภายนอก เชื่อมโยงพื้นที่ภายในเรือนกับธรรมชาติแวดล้อมโดยรอบเรือน อย่างเช่น ปริมาณแสงสว่างตามธรรมชาติ บรรยากาศความร่มรื่นจากพรรณไม้ อีกทั้งยังส่งผลให้รูปลักษณ์เรือนพื้นถิ่นชาวบ้านโปร่งเบาไม่ทึบตัน เปิดรับให้สายลมสามารถพัดผ่านพื้นที่เรือนได้ดี มีความสอดคล้องต่อสภาพภูมิอากาศของประเทศไทย

... ลักษณะการไหลของที่ว่างยังมีประโยชน์ต่อความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของคนไทยด้วย เพราะตามลักษณะภูมิอากาศของไทย ซึ่งเป็นประเทศอยู่ในแถบร้อน และชื้นมาก การมีบ้านพักอาศัยที่มีแปลนเปิด จะช่วยในเรื่องการระบายอากาศเป็นอย่างมาก การเปิดชานโล่งต่อถึงกันก็ดี การมีผนังกันแต่น้อยก็ดี ล้วนแต่เป็นการทำให้ความเป็นอยู่ของคนไทยมีความสุขสบายไม่ร้อนอบอ้าว ซึ่งเป็นผลพลอยได้อีกชนิด

หนึ่งจากการใช้แปลนเปิด ซึ่งช่วยให้เกิดการไหลถ่ายเทของที่ว่างไปพร้อมๆ กับการถ่ายเทของอากาศซึ่งทำให้อุณหภูมิของอาคารลดลงไปด้วย (อรศิริ ปาณินท์, 2538: 28)

รูปแบบของพื้นที่ในลักษณะที่เลื่อนไหลระหว่างภายใน - ภายนอก ดังกล่าว เกิดจากการมีพื้นที่ว่างระหว่างที่ว่าง หรือมีแนวคิดระหว่างจุดเปลี่ยน (Transition) ระหว่างแต่ละพื้นที่ ซึ่งเป็นแนวคิดหนึ่งในการออกแบบที่สอดคล้องกับที่ตั้งและสภาพแวดล้อม ตามเนื้อหาในหนังสือเรื่องสถาปนิกสยาม: พื้นฐาน บทบาท ผลงาน และแนวคิด (พ.ศ.2475 - 2537) ซึ่ง ผุสดี ทิพทัส (2539: 190) ได้ให้รายละเอียดว่า “เนื้อที่ว่างระหว่างภายนอกกับภายในอาคาร เป็นบริเวณหนึ่งที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านการใช้สอยและทางด้านความรู้สึกเป็นจุดที่เปลี่ยน (Transition) ระหว่างกิจกรรมแต่ละประเภท...”

สอดคล้องกับเนื้อหาส่วนหนึ่งที่ กิจชัย จิตขจรวานิช (2553: 125) ได้ขยายความไปถึงแนวคิดเกี่ยวกับการเชื่อมต่อพื้นที่และกิจกรรมด้วยที่ว่างระหว่างที่ว่าง ซึ่งสัมพันธ์กับรูปแบบการดำเนินชีวิต ดังนี้

การเชื่อมต่อพื้นที่กิจกรรมสามารถทำได้หลากหลายวิธี อาจจะเป็นการต่อชน ต่อชิด ต่อเยื้องกัน เชื่อมต่อกลายเป็นพื้นที่เดียวกัน แต่ประกอบด้วยสองกิจกรรม หรืออาจจะเป็นการเว้นวรรคก็ได้ เช่น การใช้ที่ว่างเปิดโล่งเป็นสวนหรือช่องอากาศ ทำหน้าที่ประสานกิจกรรมทั้งสอง แต่วิธีการที่น่าสนใจวิธีหนึ่ง คือการใช้ที่ว่างระหว่างที่ว่างเป็นตัวเชื่อมพื้นที่กิจกรรม

เมื่อเอ่ยถึงที่ว่างในทางสถาปัตยกรรม มิได้หมายถึงความว่างเปล่า แต่เป็นรูปทรงปริมาตรที่มนุษย์สามารถเข้าไปครอบครองและใช้ประโยชน์ได้ ทั้งนี้ ที่ว่างระหว่างที่ว่างที่เป็นตัวคั่นกิจกรรม จะใช้สอยทำประโยชน์อะไร แท้จริงแล้ว ที่ว่างนี้ไม่สามารถระบุได้ชัดเจน หากแต่ถูกใช้อย่างหลากหลาย...

กิจกรรมอย่างไม่เป็นทางการเหล่านี้ ช่วยทำให้พื้นที่โดยรวมทั้งหมดเชื่อมโยงและต่อเนื่องกันไปอย่างสิ้นไหล เป็นพื้นที่ที่เกิดวัฒนธรรมย่อยในการดำเนินชีวิตในสถาปัตยกรรม โดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในที่ว่างปิดล้อมหรือที่ว่างเปิดโล่ง

ลักษณะเฉพาะซึ่งสามารถตอบรับกับบริบทการอยู่อาศัยของไทย ของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ยิ่งปรากฏชัดเมื่อพิจารณาประกอบกับคำอธิบายของ อรศิริ ปาณินท์ (2543: 104-105) ที่กล่าวถึงลักษณะพื้นที่ที่สอดคล้องต่อวิถีชีวิตของคนไทย ในรูปแบบพื้นที่เปิดโล่งใต้หลังคาคลุม ซึ่งกล่าวไว้ในรายละเอียด ดังนี้

การใช้ชีวิตประจำวันของคนไทยมีความผูกพันกับที่ว่างเปิดโล่งใต้หลังคามากกว่าพื้นที่ปิดหรือที่ว่างเปิดโล่ง การอยู่ในที่เปิดโล่งใต้หลังคาคลุมสามารถทำงานทุกอย่างได้ร่วมกันในครอบครัว และให้ความอบอุ่นเอื้ออาทรต่อกัน ความเป็นส่วนตัวมิดชิดในชีวิตแบบพื้นถิ่นมีความหมายน้อย พื้นที่บางพื้นที่ไม่ต้องมีฝาผนัง ก็สามารถแยกความสำคัญได้ด้วย มิติแห่งความเชื่อและประเพณี ความเคารพในอาวุโส บรรพบุรุษ และการให้ความสำคัญต่อเพศหญิงหรือชาย

พื้นที่ในเรือนมีโถงเปิดโล่งมากกว่าห้องปิดมากมาย บางครั้งส่วนเปิดโล่งมีถึงร้อยละ 70-80 ของพื้นที่ใช้สอย...

ในพื้นที่เปิดโล่งใต้หลังคาคลุม ยังมีองค์ประกอบของเรือนที่แสดงถึงภูมิปัญญาด้านภูมิอากาศวิทยา โดยเฉพาะการเจาะช่องเปิดและการระบายอากาศหลายระดับ... ช่องระบายอากาศมีตั้งแต่ระดับพื้น ระดับตัว ระดับช่องลม จนถึงระดับอุตุจั่ว การยกหลังคา 2 ชั้น เพื่อระบายอากาศ และมีการระบายอากาศจากพื้นเรือนด้วย เรียกได้ว่าเป็น “เรือนที่หายใจได้”

ทั้งนี้ รูปแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องเนื่องกับสถาปัตยกรรมเขียว (Green Architecture) ซึ่งเป็นแนวความคิดที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมยั่งยืน คือการมีพื้นที่ในลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก หรือที่แคววงสถาปัตยกรรมเข้าใจกันตามนิยามของคำว่า “พื้นที่สีเขียว” หรือ “พื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน” เป็นคุณลักษณะที่เด่นชัดอย่างหนึ่งทางสถาปัตยกรรมไทย ดังที่ปรากฏในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง โครงการการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ มีเนื้อความว่า

รูปแบบทางกายภาพที่มีลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่พบในการรวบรวมทฤษฎี และการสัมภาษณ์ คือรูปแบบของพื้นที่สีเขียวหรือพื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน ซึ่งเป็นรูปแบบทางกายภาพที่พบในทุกประเด็นของแนวคิดหลัก ๆ (key concepts) ของสถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบที่มีความโดดเด่น... จึงเห็นว่าพื้นที่สีเขียวเป็นรูปแบบที่มีอิทธิพลสำคัญต่อ

ลักษณะความเป็นไทยในงานสถาปัตยกรรม และควรมีงานวิจัยด้านลักษณะและศักยภาพของพื้นที่สีเทาในงานสถาปัตยกรรมไทย (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, บุษกร เสธฐวรกิจ และวีระ อินพันทัง, 2558: 5-10)

1. แนวคิดและทฤษฎี

เนื่องจากแวดวงสถาปัตยกรรมในประเทศไทย นิยามความหมายตามลักษณะของ “พื้นที่ระหว่างใน - นอก” มีอยู่หลากหลาย และอธิบายไว้ไม่ชัดเจนนัก ในเบื้องต้นจึงทำการค้นหาและทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เข้าใจถึงเรื่องราวความเป็นมา ตลอดจนพัฒนาการทางความคิดในรายละเอียดของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ซึ่งสามารถสรุปเป็นใจความสำคัญ นำมาใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะของกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านและรูปแบบที่อยู่อาศัยในประเทศไทย พร้อมกับประยุกต์ใช้ข้อค้นพบตามแนวคิดทฤษฎี เพื่อกำหนดแนวทางการออกแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย

ในเบื้องต้น เมื่อสืบค้นย้อนไปถึงแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ระหว่างใน - นอก พบชุดความคิดที่สอดคล้องกัน ซึ่งสามารถอธิบายความหมายของพื้นที่ในลักษณะนี้ได้ คือ

“In-between Realm” จากแนวคิดของ Aldo Van Eyck ในทฤษฎีเกี่ยวกับ “Twin Phenomena”

“Intermediary Space” จากแนวคิดของ Kisho Kurokawa ในทฤษฎีเกี่ยวกับ “Symbiosis”

“PN - Space” จากแนวคิดของ Yoshinobu Ashihara ในทฤษฎีเกี่ยวกับ “Exterior Space”

ในการประชุม CIAM (International Congresses of Modern Architecture) ปี ค.ศ. 1959 สถาปนิกชาวเนเธอร์แลนด์ Aldo Van Eyck ได้เสนอกระบวนการทัศน์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในช่วงเวลานั้น ว่าควรประกอบกันขึ้นจากความคิดหลัก 3 เรื่อง คือ

The Classical แสดงถึงส่วนที่ยังคงเหลืออยู่ อย่างไม่เปลี่ยนแปลง แทนด้วยภาพมหาวิหาร Parthenon ในความหมายว่า รูปแบบทางสถาปัตยกรรมควรคำนึงเกี่ยวกับมิติทางวัฒนธรรมที่ยังคงดำเนินต่อเนื่องมา

The Modern แสดงถึงการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง แทนด้วยภาพรูปแบบเคาน์เตอร์ของ Theo Van Doesburg ศิลปินชาวเนเธอร์แลนด์ที่เกิดคาบเกี่ยวในยุคก่อนหน้า ในความหมายว่า รูปแบบทางสถาปัตยกรรมควรคำนึงเกี่ยวกับพลวัตทางความคิดหรือสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

The Archaic แสดงถึงส่วนสำคัญของท้องถิ่น (Vernacular) แทนด้วยผังของหมู่บ้าน Pueblo ของชาวพื้นเมืองอเมริกา ทางพื้นที่แถบตะวันตกเฉียงใต้ ในความหมายว่า รูปแบบทางสถาปัตยกรรมควรคำนึงเกี่ยวกับบริบทตามสถานที่ตั้ง รวมทั้งภูมิปัญญาของถิ่นที่

กระบวนทัศน์ข้างต้น สะท้อนถึงกรอบความคิดในทฤษฎี Twin Phenomena และแนวคิดเกี่ยวกับขอบเขตพื้นที่ระหว่าง (In-between Realm) ซึ่งผสมผสาน 2 สิ่งที่อยู่คู่กัน

โดยมีเนื้อหาที่เป็นสาระสำคัญ 4 เรื่อง ได้แก่

ที่ว่าง (Space) จากแนวคิดในการแบ่งแยกพื้นที่ตามหน้าที่ใช้สอย ทั้งในระดับเมืองและสถาปัตยกรรม เปลี่ยนเป็นการรวมกันระหว่างพื้นที่

เวลา (Time) การออกแบบที่คำนึงถึงระบบระเบียบที่เพิ่มความยืดหยุ่นของพื้นที่ ด้วยการคำนึงถึงรายละเอียดตามช่วงเวลา

สิ่งแวดล้อม (Environment) จากรูปแบบที่อยู่อาศัยซึ่งไม่เป็นมิตร ในช่วงยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมและช่วงยุคสมัยใหม่ ได้มุ่งเน้นความสอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างมิติทางการก่อสร้างกับบริบทแวดล้อม โดยเฉพาะคุณค่าทางประเพณี และลักษณะท้องถิ่น

มนุษย์ (Human) กระแสความคิดจากสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ส่งผลให้รูปแบบพื้นที่ที่ออกแบบไม่สอดคล้องรองรับกับกิจกรรมของมนุษย์ จึงเสนอแนวทางให้การสร้างความเป็นไปได้ที่หลากหลายของกิจกรรม ซึ่งเหมาะสมตามสถานที่และโอกาส

เนื้อหาส่วนหนึ่งตามที่ Aldo Van Eyck (1961: 237-238, Quoted in Panin, 2009: 135) กล่าวไว้ว่า “I arrive at the conclusion that whatever space and time mean, place and occasion mean more, for space in the image of man is place, and time in the image of man is occasion.”

อธิบายให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสาระสำคัญทั้ง 4 เรื่อง ดังนี้ ที่ว่าง และ เวลา (Space and Time) เมื่อประกอบกับจินตภาพของมนุษย์ ตามการรับรู้สิ่งแวดล้อมต่างๆ ก่อให้เกิดนิยามความหมายของ สถานที่ และ โอกาส (Place and Occasion)

แสดงแนวคิดของความเป็นสถานที่ (Place) ว่ามีความหมายมากกว่าที่ว่าง (Space) ในทางสถาปัตยกรรม และโอกาส (Occasion) กับความเป็นไปได้ที่หลากหลาย เกิดจากการรับรู้สถานที่ตามจินตภาพทางความคิดและช่วงเวลา (Time) ของมนุษย์ ส่งผลต่อรูปแบบกิจกรรมที่อาจเกิดขึ้นจากการพบปะกันของผู้คนในสถานที่นั้น เป็นเงื่อนไขจากความเฉพาะตามการแลกเปลี่ยนระหว่างสองพื้นที่ ซึ่งมีการเปลี่ยนผ่านหรือการเชื่อมต่อในระบบระเบียบความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันไป

การเปลี่ยนผ่าน (Transition) และการเชื่อมต่อ (Connection) ระหว่างสองพื้นที่ที่แตกต่างกัน ประกอบกันขึ้นจากลักษณะสำคัญของสถานที่ สัมพันธ์กับช่วงเวลาที่มีกระบวนการตั้งแต่ อดีต ปัจจุบัน อนาคต เพิ่มเติมให้เกิดความยืดหยุ่นของพื้นที่ ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพื้นที่ระหว่างใน - นอก

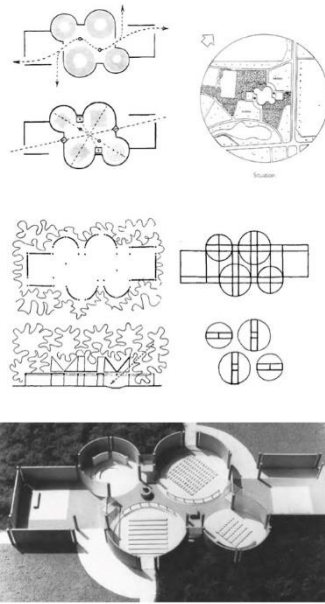
สอดคล้องกับคำอธิบายของ Arata Isozaki เกี่ยวกับ ช่องว่าง (Gap) คือ ระยะระหว่างสองสิ่ง ที่ไม่มีอิทธิพลต่อกันโดยตรง แต่ยังคงความสัมพันธ์ซึ่งกัน โดยมีความเป็นไปได้ที่แต่ละพื้นที่จะคงเอกลักษณ์ของตนเองไว้ หากวิเคราะห์ในเชิงกายภาพ ช่องว่างระหว่างสองสิ่ง เป็นโครงสร้างซึ่งไม่มีรูปร่าง กล่าวคือ เป็นโครงสร้างในส่วนของที่ว่าง (Space) ที่สัมพันธ์อยู่ระหว่าง ส่วนของรูปทรง (Form) หรือเป็น Negative Form ตามแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับที่ว่าง

จากแผนภาพของ Aldo Van Eyck อธิบายแนวคิดการออกแบบผังพื้นที่จากความสัมพันธ์ของรูปทรงเรขาคณิต โดยการวางตำแหน่งศูนย์กลางและส่วนเส้นรอบรูปของวงกลม 4 วง คาบเกี่ยวร่วมกันกับผังผืนสีเหลี่ยมผืนผ้า สร้างประสบการณ์การรับรู้ และตีความพื้นที่ได้หลากหลาย จากการที่ไม่จำกัดขอบเขตการปิดล้อมพื้นที่ให้สมบูรณ์ตามรูปทรงเรขาคณิต เทียบเคียงได้กับการกั้นฝาเพียงบางส่วนของเรือนพื้นถิ่น พื้นที่ในส่วนที่ซ้อนกันของรูปเรขาคณิตลักษณะนี้สร้างความรู้สึกที่ขยายเพิ่ม

พื้นที่ให้รวมกันอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีส่วนที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับภายนอก จะเกิดการเลื่อนไหลของที่ว่างระหว่างพื้นที่อย่างไม่สิ้นสุด สร้างความสับสน ไม่ชัดเจน และคลุมเครือของพื้นที่ซึ่งอยู่ระหว่างสองพื้นที่ รายละเอียดดังที่กล่าวมาเป็นคุณลักษณะสำคัญของพื้นที่ระหว่างใน - นอก สอดคล้องกับคำอธิบายของ Aldo van Eyck ใน Architecture in the 20th Century (Kultermann, 1993: 138)

The building was conceived as a configuration of intermediary places clearly defined. This does not imply continual transition or endless postponement with respect to place and occasion. On the contrary, it implies break away from the contemporary concept (call it sickness) of spatial continuity and the tendency to erase every articulation between spaces, i.e. between outside and inside, between one space and another. Instead, I tried to articulate the transition by means of defined in-between places, which induce simultaneous awareness of what is signified on either side.

(อาคารก่อรูปขึ้นตามโครงร่างของสถานที่ซึ่งเป็นตัวกลางระหว่าง โดยถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจน หากพิจารณาตามกรอบของเวลาและสถานที่ ไม่ได้บ่งบอกถึงการเปลี่ยนผ่านอย่างต่อเนื่อง หรือ การเคลื่อนไปอย่างไม่สิ้นสุด ในทางตรงกันข้าม กลับบ่งบอกถึงความห่างออกไปจากแนวคิดร่วมสมัยของความต่อเนื่องเกี่ยวกับที่ว่าง และมีแนวโน้มที่จะเอนเอียงสู่การลบล้างทุกๆ การเชื่อมต่อระหว่างที่ว่าง กล่าวคือ ว่างภายนอกกับภายใน, ว่างที่ว่างหนึ่งกับอีกที่ว่างหนึ่ง ผมพยายามที่จะร้อยเรียงการเปลี่ยนผ่านต่อกันด้วยวิธีการกำหนดสถานที่ซึ่งอยู่ระหว่างขึ้นมาแทนสถานที่ซึ่งชักนำให้ตระหนักถึงอะไรก็ตามที่เป็นส่วนสำคัญของที่ว่างแต่ละด้านไปในเวลาเดียวกัน)

รูปที่ 10 Wheel of Heaven Church, Aldo Van Eyck (1966)

ที่มา: <https://quadralectics.wordpress.com/5-essentials/5-1-space/>
และ <https://archidialog.com>

เมื่อพิจารณาแล้ว สรุปได้ว่า In-between Place หรือพื้นที่ระหว่าง ตามแนวคิดของ Aldo Van Eyck ข้างต้น เป็นมากกว่าเพียงแค่พื้นที่ซึ่งตั้งอยู่คั่นกลางระหว่างสองพื้นที่ (Between / Intermediate) และมีความหมายต่างจากพื้นที่เปลี่ยนผ่าน (Transition) แต่มีความหมายถึงสถานที่ซึ่งเป็นสื่อกลางระหว่าง (Intermediary) ทำหน้าที่เชื่อมโยงสองพื้นที่เข้าด้วยกัน โดยมีคุณลักษณะที่สามารถทำให้รับรู้ได้ถึงสาระสำคัญของพื้นที่ข้างเคียงทั้งสองด้าน

ด้วยเหตุนี้ Aldo Van Eyck จึงมีแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์ (Relativity) ที่เกิดจากความหลากหลายของสิ่งต่างๆ ที่เชื่อมโยงเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ขยายความได้ตามรายละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎี Twin Phenomena ซึ่งเขาได้อธิบายไว้ว่า ความเป็นขั้วตรงข้ามไม่จำเป็นต้องมีลักษณะที่ขัดแย้งตรงข้ามกัน แต่เป็นไปได้ในรูปแบบกึ่งกลางจากความแตกต่างของเนื้อหาสาระเดียวกัน โดยที่ความเป็นขั้ว (Polarities) สามารถเกิดขึ้นได้ใน 2 ระดับ คือ ระดับโครงสร้าง (Structure) และระดับรูปทรง (Form)

ระดับโครงสร้าง หมายถึงระบบโครงร่างขององค์ประกอบที่ก่อรูปขึ้น สามารถเข้าใจได้ตามแนวคิดของ In-between Space ที่เกิดขึ้นจากการซ้อนทับของทั้งสองชั้นในบางขอบเขตพื้นที่ ณ ช่วงเวลาเดียวกัน ก่อให้เกิดคุณภาพจากความหมายอันหลากหลายที่สามารถตีความได้จากพื้นที่

ในระดับรูปทรง หมายถึงการเลือกใช้องค์ประกอบจากทั้งสองชั้นมาเชื่อมต่อกัน โดยได้รับอิทธิพลแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน สามารถเกิดได้จากคู่ขององค์ประกอบทางโครงสร้าง, คู่ของความหมายที่สามารถตีความร่วมกัน หรือ คู่ของระบบแบบแผนที่เหมาะสมกัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างชิ้นส่วนย่อย (Part) และภาพรวมทั้งหมด (Whole)

กระแสความคิดในช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกัน จากการรวมกลุ่มของ CIAM สามารถเทียบเคียงแนวคิดเกี่ยวกับ In-Between Realm ของ Aldo Van Eyck ได้กับ Kisho Kurokawa ซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาสู่แนวคิดทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมของไทยในเวลาต่อมา

ภายหลังจากการปิดตัวลงของ CIAM ในปี ค.ศ.1959 Kisho Kurokawa ได้ร่วมก่อตั้งกลุ่ม Metabolism ในช่วงปี ค.ศ.1960 และเขียนหนังสือชื่อ Rediscovering Japanese Space (Kurokawa, 1988) ที่สะท้อนแนวคิดและทฤษฎีที่มีต่อการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม เนื้อหาบทหนึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ The Symbiosis of Interior and Exterior โดยมีรายละเอียดที่กล่าวถึง Intermediary Zone และ Intermediary Nature ที่แสดงให้เห็นถึงพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาสำคัญในวัฒนธรรมการอยู่อาศัยของชาวญี่ปุ่น คือ ความเป็นตัวกลางระหว่างที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางกายภาพและขอบเขตของพื้นที่ และความเป็นตัวกลางระหว่างซึ่งเชื่อมโยงพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมกับธรรมชาติแวดล้อม

สอดคล้องกับแนวคิดที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนหน้าของ Ashihara (1970) จากหนังสือเรื่อง Exterior Design in Architecture ที่อธิบายไว้ถึงนัยความเป็น Positive (P - space) และ Negative (N - space) ของพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับความเป็นภายใน - ภายนอก และเจตนารมณ์ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการใช้พื้นที่ ซึ่งสัมพันธ์กับรูปแบบการจัดวางพื้นที่ที่มีลักษณะรวมกันเข้าหาศูนย์กลาง (Centripetal) หรือกระจายตัวออกห่างจากศูนย์กลาง (Centrifugal)

นอกจากนี้ ยังได้ให้ความหมายของพื้นที่ PN - space คือพื้นที่ที่มีนัยกึ่งกลางระหว่าง P - space และ N - space ตัวอย่างเช่น สวนญี่ปุ่นที่ถูกสร้างสรรค์จัดวางไว้ให้สัมพันธ์กับตัวอาคาร ส่งผลให้เกิดพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่สวนภายนอกกับพื้นที่ซึ่งอยู่ภายใน

ส่วนของอาคาร เกิดการแผ่ขยายแทรกซึมของพื้นที่สวนให้รับรู้สู่ภายในได้ ในทางกลับกันก็เกิดลักษณะความสัมพันธ์จากการพิจารณาพื้นที่ภายในออกไปสู่สวนภายนอกด้วยเช่นกัน โดยมีการทำแนวรั้วกันเขตของสวนญี่ปุ่นซึ่งถือเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยฝีมือมนุษย์ ตามความหมายของสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง กับองค์ประกอบตามสภาพแวดล้อมของธรรมชาติภายนอกอีกชั้นหนึ่ง

Yoshinobu Ashihara ยังได้ขยายความถึงลักษณะความสัมพันธ์กับภูมิทัศน์ (Landscape) ทางธรรมชาติที่แวดล้อมภายนอกอาคาร ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับรูปแบบวิธีการก่อสร้าง ระหว่างระบบการก่อสร้างแบบการก่อ (Masonry) ที่จะทำให้เกิดความเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกับภูมิทัศน์ได้ค่อนข้างยาก ตามธรรมชาติของวัสดุและการก่อรูป ซึ่งตรงข้ามกันกับสถาปัตยกรรมโครงสร้างไม้ในวัฒนธรรมญี่ปุ่น (Japanese wooden architecture) หรือ ระบบการก่อสร้างโครงเหล็กและกระจก (steel - and - glass) ที่สามารถทำให้พื้นที่นั้น สัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นส่วนหนึ่งกับภูมิทัศน์ได้ง่ายกว่า นอกเสียจากจะกำหนดกรอบ (Frame) การรับรู้ธรรมชาติแวดล้อมภายนอกให้เกิดขึ้นอย่างเฉพาะเจาะจง โดยการปิดช่องเปิด (fill in openings) ระหว่างโครงสร้างเสาคานไม้ ด้วยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมสามารถพิจารณาเทียบเคียงได้ถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านของไทย ที่มีลักษณะเป็นเครื่องไม้ในระบบเสาคาน ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อธรรมชาติแวดล้อมค่อนข้างมาก แม้จะอยู่บนพื้นฐานทางความคิดต่างถิ่นต่างวัฒนธรรม

ต่อมาในภายหลัง แนวคิดเกี่ยวกับคำว่า “Intermediary Space” หรือ “พื้นที่ระหว่าง” ได้ปรากฏรายละเอียดที่ชัดเจนมากขึ้น ในหนังสือ “The Philosophy of Symbiosis” โดย Kurokawa (1994) อธิบายถึงลักษณะของเรือนญี่ปุ่นที่สร้างความสัมพันธ์ให้พื้นที่ที่มีความหลอมรวมเชื่อมโยงต่อเนื่องเป็นส่วนเดียวกัน ระหว่างพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมกับพื้นที่ทางธรรมชาติ ด้วยองค์ประกอบของระเบียบที่มีรูปแบบเฉพาะจากวัฒนธรรมการอยู่อาศัยของชาวญี่ปุ่นที่เรียกกันว่า เอ็นกะวะ ก่อให้เกิดนัยของพื้นที่ในลักษณะที่เป็นพื้นที่ระหว่าง นอกเหนือไปจากพื้นที่ภายในและพื้นที่ภายนอก โดยการสร้างพื้นที่แทรกอยู่ระหว่างพื้นที่สองส่วนซึ่งมีลักษณะตรงกันข้าม คือพื้นที่ภายในห้องของเรือนญี่ปุ่น กับพื้นที่สวนภายนอก

แนวคิดเรื่องพื้นที่ระหว่าง ตามทฤษฎี Symbiosis ของ Kurogawa สอดคล้องตามกรอบความคิดของกลุ่ม Metabolism ที่มีหลักการจากแวดวงวิทยาศาสตร์ตามชื่อของกลุ่มที่ตั้งขึ้น ประกอบกับการสื่อสารถ่ายทอดแนวคิดปรัชญาทางพระพุทธศาสนา พร้อมกับเรียนรู้และประยุกต์ใช้ลักษณะทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นญี่ปุ่นในการสร้างสรรค์งานออกแบบ

หลักการทางวิทยาศาสตร์ Metabolism และ Symbiosis

หากพิจารณาความหมายของ Metabolism ในทางชีววิทยา คือ กระบวนการที่ช่วยให้สิ่งมีชีวิตรักษาสภาวะต่างๆ ให้คงที่ จากการเปลี่ยนแปลงภายในร่างกาย อาจหมายถึงผลรวมของปฏิกิริยาจากกระบวนการทั้งหมดที่เกิดขึ้นก็ได้ ตามคำที่ใช้ในทางการแพทย์ว่า Intermediate Metabolism หรือ Intermediary Metabolism

เมื่อเปรียบเทียบตามแนวคิดเชิงปรัชญาของสถาปนิกกลุ่มนี้ หมายถึง สภาวะของความเป็นสองสิ่งตรงกันข้าม ที่มีความแตกต่างกัน แต่ยังคงสามารถค้นหาการอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล อย่างการที่ Kurokawa ใช้คำว่า Intermediary Space เทียบเคียงกับ Intermediary Metabolism แทนความหมายของพื้นที่ระหว่างซึ่งเกิดจากการผสมผสานเชื่อมโยงพื้นที่สองส่วนเข้าด้วยกัน

ส่วนคำว่า Symbiosis หมายถึง ปฏิกิริยาของการอยู่ร่วมกันระหว่างสองสิ่งที่แตกต่างกัน ในทางสถาปัตยกรรมอาจหมายถึงระบบระเบียบวิธีการจัดการพื้นที่ มากกว่าคุณภาพของพื้นที่ซึ่งเป็นผลรวมจากกระบวนการที่เกิดขึ้น

ดังนั้นหากจะพิจารณาแนวคิดในเรื่องของ “พื้นที่ระหว่าง” หรือ “Intermediary Space” ควรทำความเข้าใจใน 2 ลักษณะ

ประการแรก คือ คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่าง ตามความหมายของผลรวมที่เกิดขึ้น

ประการที่สอง คือ ระบบระเบียบวิธีการจัดการพื้นที่ระหว่าง ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ของสองพื้นที่ที่มีนัยตรงกันข้าม

โดย Kurokawa ได้เสนอ นัยตรงกันข้ามทางสถาปัตยกรรมตามทฤษฎี Symbiosis ไว้ ดังนี้

- ขึ้นส่วนย่อย กับ ภาพรวมทั้งหมด (The Symbiosis of Part and Whole)
- ภายใน กับ ภายนอก (The Symbiosis of Interior and Exterior)
- ประวัติศาสตร์ กับ ปัจจุบัน (The Symbiosis of History and Present)
- มนุษย์ กับ เทคโนโลยี (The Symbiosis of Man and Technology)

พระพุทธศาสนา

เนื่องจากหลักคิดทางพุทธศาสนาเป็นเรื่องของความจริงตามธรรมชาติ เรือนพื้นถิ่นที่มีลักษณะรูปแบบสอดคล้องต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน มีความธรรมดาตามธรรมชาติ จึงเป็นดังภาพสะท้อนของความคิดตามหลักพุทธได้เป็นอย่างดี หรือแม้จะเป็นเรือนประเพณีที่มีระเบียบแบบแผนกำหนดไว้ แต่ยังคงมีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นที่ตั้งให้สามารถอยู่อาศัยและดำเนินชีวิตไปได้อย่างปกติ มีความสมดุลระหว่างสิ่งซึ่งมนุษย์สรรค์สร้างกับสภาพตามธรรมชาติแวดล้อม

หากพิจารณาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern) และหลังสมัยใหม่ (Post - modern) แม้จะมีลักษณะที่เป็นไปตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ตามช่วงยุคสมัย กล่าวคือ ในยุคสมัยใหม่ การแปรเปลี่ยนอย่างรวดเร็วทางสังคม ส่งผลต่อกรอบความคิด เทคโนโลยี และวัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้าง ทำให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมห่างไกลจากการตอบรับกับการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ส่วนในยุคหลังสมัยใหม่ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมกลับเป็นการวิพากษ์ ตีความโต้แย้ง หรือค้นหาวิธีในการออกแบบที่หักล้างเพื่อออกห่างจากความคิดสมัยใหม่เสียมากกว่า

จากกรอบความคิดของทั้งสองช่วงสมัย ยังคงส่งผลให้รูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมขาดความสมดุล อย่างพอดิบตามวิถีทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหากพิจารณาเชื่อมโยงระหว่างความคิดที่ถ่ายเทจากฝากฝั่งทางโลกตะวันตก กับ โลกตะวันออกด้วยแล้ว ยิ่งเข้าใจได้ถึงความไม่เหมาะสมของสถาปัตยกรรมตามยุคสมัยในช่วงเวลาที่ผ่านมา ดังที่ Kurokawa (1988: 27-) ได้ยกเป็นประเด็นไว้ในเนื้อหาบทแรกของหนังสือ Rediscovering Japanese Space ในชื่อบทว่า Beyond Modernism, Farewell to the West ส่งผลให้เกิดการค้นหาแนวทางสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมร่วมสมัย ที่มีรายละเอียดแนวคิดเหมาะสมและเกิดความสมดุลตามภูมิภาคที่ตั้ง

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นญี่ปุ่น

จากสากลนิยม (Internationalism) สู่ ระบบ ความเชื่อ ระหว่างวัฒนธรรม (Interculturalism) Kurogawa ได้ศึกษาองค์ประกอบทางด้านจิตใจในวัฒนธรรมญี่ปุ่น เพื่อนำเสนอสู่การสร้างสรรคสถาปัตยกรรมร่วมสมัย ประกอบด้วย “ma” หมายถึง ช่องว่าง (Gap), ที่อยู่ระหว่างกลาง (Intermediate) และ “ku” หมายถึง ความว่างเปล่า (Emptiness) องค์ประกอบทั้งสองนี้มี

แนวคิดมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่มีนัยเกี่ยวเนื่องกับองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นญี่ปุ่น ดังเช่น

เอ็นกะวะ หรือ ระเบียงที่อยู่ระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอกของเรือนญี่ปุ่น มีนัยของทางเข้าที่ต้อนรับผู้มาเยี่ยมเยือน พร้อมกับปกป้องผู้อยู่อาศัยจากละอองฝน แสงแดดจ้า และอากาศหนาว ทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นที่ภายในกับธรรมชาติภายนอก ในลักษณะ Intermediary Nature

องค์ประกอบอีกลักษณะหนึ่ง คือ รูปแบบเรือนแถวไม้ตามประเพณีของญี่ปุ่น (Machiya) ริมถนนในเกียวโต เป็นพื้นที่ระหว่างส่วนของความเป็นสาธารณะและความเป็นส่วนตัว ในลักษณะ Intermediary Zone

นอกจากนี้ วาริชา วงศ์พยัต (2018: 27, อ้างจาก Kurokawa, 1988) ใช้คำว่า “พื้นที่ในระหว่าง” อธิบายถึงคุณลักษณะของรูปแบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมญี่ปุ่น ในรายละเอียดที่เกี่ยวข้องถึงความเชื่อมโยงกับธรรมชาติแวดล้อม และพื้นที่รองรับการใช้งานอย่างอเนกประสงค์ โดยกล่าวไว้ว่า “นับตั้งแต่อดีต “พื้นที่ในระหว่าง” ในสถาปัตยกรรมญี่ปุ่นเป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทอันหลากหลาย เป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านซึ่งช่วยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ธรรมชาติภายนอกกับพื้นที่อยู่อาศัยภายใน เป็นส่วนขยายของพื้นที่ใช้สอยของบ้าน และเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ของครอบครัว”

โดยมีลักษณะรูปแบบของพื้นที่ในระหว่าง 2 ลักษณะ คือ

ระเบียงแบบเปิดโล่ง

เอ็นกะวะ หรือ ระเบียง (คำว่า en... แปลว่า ความสัมพันธ์ หรือ ในระหว่าง) เป็นพื้นที่ในระหว่างที่พบทั้งในบ้านประชาชนและบ้านชนชั้นสูง ระเบียงของบ้านทั้ง 2 ประเภทนี้มีลักษณะทางกายภาพ ตำแหน่งที่ตั้ง และคุณลักษณะของที่ว่างที่คล้ายคลึงกัน ระเบียงในอดีตมีลักษณะค่อนข้างเปิดโล่งได้รับแสงธรรมชาติเต็มที่ แม้ในยุคต่อมาอาจถูกปิดล้อมด้วยฝาเลื่อนโปร่งใสและหรือบานเลื่อนไม้สำหรับกันฝน ระเบียงยังคงทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและพื้นที่อยู่อาศัย อย่างไรก็ตาม ระเบียงของบ้านทั้งสองอาจมีความแตกต่างกันในแง่มุมมองของกิจกรรม อันเนื่องจากผู้ใช้สอยและความต้องการการใช้งานที่ไม่เหมือนกัน

พื้นดินแบบปิดล้อม

โตะมะ หรือ ส่วนพื้นดินในบ้าน (คำว่า do... แปลว่า ดิน และ ma... แปลว่า ที่ว่าง) เป็นองค์ประกอบสำคัญในบ้านประชาชน... พื้นที่ในระหว่างนี้มีคุณลักษณะที่น่าสนใจ 2 ประการ คือ เมื่อพิจารณาจากลักษณะการปิดล้อม วัสดุพื้นผิว และการติดต่อกับพื้นที่ภายนอก จะเห็นว่าโตะมะมีคุณลักษณะตรงกันข้ามกับระเบียบกล่าวคือ โตะมะเป็นพื้นที่ภายนอกที่แทรกเข้าสู่พื้นที่ว่างภายในที่มีระดับการปิดล้อมสูง แสงในบริเวณนี้จึงค่อนข้างสลัว ทว่า หากพิจารณาจากความสัมพันธ์และความต่อเนื่องของกิจกรรมการใช้สอย จะเห็นว่าแม้โตะมะมีระดับพื้นที่ต่ำกว่าส่วนพื้นไม้ แต่โตะมะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่อยู่อาศัยของครอบครัว

(วาริชา วงศ์พยัต, 2018: 32)

พื้นที่ระหว่างซึ่งแทรกตัวอยู่นั้น จะก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวถ่ายเท เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ โดยไม่เปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่ทั้งสองส่วนที่มีอยู่เดิม จึงมีบทบาทมากกว่าการเป็นแค่เพียงพื้นที่ซึ่งอยู่ตรงกลาง แต่จะมีลักษณะสอดคล้องกับความสัมพันธ์ของพื้นที่แบบ Spaces linked by a common Space ที่มีการเชื่อมต่อพื้นที่ด้วย “พื้นที่ซึ่งเป็นตัวกลางระหว่างสองพื้นที่” ตามการจัดแบ่งความสัมพันธ์ของพื้นที่ (Spatial Relationship) ในหนังสือ Architecture: form, space & order (Ching, 2007: 192)

เมื่อเทียบเคียงกับแนวคิดเกี่ยวกับ PN - space ของ Yoshinobu Ashihara แล้ว พื้นที่ระหว่าง หรือ Intermediary Space ของ Kisho Kurukawa จะมีนัยเกี่ยวข้องกับรายละเอียดขององค์ประกอบทางกายภาพในงานสถาปัตยกรรมมากกว่า ซึ่งเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างว่ามีความเชื่อมโยงกันอย่างไรกับพื้นที่ข้างเคียงทั้งสองส่วน อย่างการยื่นชายคาไปปกคลุมเอ็นกาะวะของเรือนญี่ปุ่น ทำให้เกิดความรู้สึกว่าพื้นที่ภายในห้องถูกดึงต่อเนื่องออกมาสู่แนวขอบระเบียงจากการอยู่ใต้ชายคา เชื่อมต่อไปยังพื้นที่สวนญี่ปุ่น ขณะเดียวกันความเป็นภายนอกของพื้นที่สวน ทั้งหมดอากาศที่มีอุณหภูมิของแสงแดดอ่อนอบอุ่น หรือหนาวเย็นจากหิมะ รวมทั้งทัศนียภาพอันสวยงามแตกต่างกันไปตามฤดูกาล ก็ยังสามารถเลื่อนไหลถ่ายเทเข้ามาให้รับรู้ได้ผ่านพื้นที่ระเบียงสู่พื้นที่ห้องซึ่งอยู่ภายใน ทั้งนี้ Intermediary Space ยังมีลักษณะสอดคล้องกับ In-between Realm ตาม

ทฤษฎี Twin Phenomena ของ Aldo Van Eyck คือ รูปแบบกึ่งกลางจากความแตกต่างของชั่วตรงข้ามสามารถเกิดขึ้นได้ ทั้งในระดับโครงสร้างและรูปทรง

ในช่วงแรก แนวคิดของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ถูกตั้งคำถามและนำมาประยุกต์ใช้กับอาคารสาธารณะขนาดใหญ่ ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่อาคารกับพื้นที่ของเมืองในลักษณะที่อยู่ติดกัน จึงเกิดการสร้างสรรค์พื้นที่เปลี่ยนผ่าน เพื่อสร้างจังหวะของการเชื่อมต่อจากส่วนสาธารณะเข้าสู่อาคาร ระหว่างสภาพแวดล้อมภายนอกกับภายใน โดยจัดให้มีรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทและวิถีชีวิตตามกรอบความคิดของชาวตะวันออก ทศนคติมุมมองที่มีต่อบ้านเรือน ชุมชน และการอยู่อาศัยในสังคม จึงได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาโต้แย้ง จนเกิดทิศทางแห่งการสร้างสรรค์รูปแบบของพื้นที่ระหว่างในลักษณะต่างๆ

หากย้อนกลับมาพิจารณาข้อความที่ Aldo Van Eyck ได้เคยกล่าวไว้ถึงความหมายที่เชื่อมโยงกันระหว่างชิ้นส่วนย่อย กับ ภาพรวมทั้งหมด โดยมีเนื้อหาเปรียบเทียบระหว่างใบไม้กับต้นไม้ และบ้านเรือนกับเมือง ข้อความว่า “tree is leaf and leaf is tree - house is city and city is house - a tree is a tree, but it is also a huge leaf - a leaf is a leaf, but it is also a tiny tree - a city is not a city unless it is also a huge house - a house is a house only if it is also a tiny city”

แสดงถึงนัยที่เชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ตั้งแต่ระดับโครงสร้างใหญ่ในภาพรวมกับชิ้นส่วนย่อยที่ประกอบขึ้นเป็นเนื้อหาเดียวกัน สัมพันธ์กับความเป็นภายใน - ภายนอก ตั้งแต่ระดับบ้านเรือน ชุมชน ไปจนถึงบริบททางสังคมเมือง ขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่ตั้งหรือสถานที่ที่ใช้อย่างยิ่ง เน้นย้ำความเป็นไปได้ของการประยุกต์ใช้แนวคิดจากความต่อเนื่องของพื้นที่ระหว่างใน - นอก สู่การออกแบบร่วมสมัยในระดับต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกัน

ความเป็นภายใน - ภายนอก ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะความหมายตามตำแหน่งที่ตั้ง ซึ่งร่างกายถูกปกคลุมโอบล้อมไว้ทางกายภาพเพียงเท่านั้น แต่ยังมีความหมายทางความรู้สึกด้านจิตใจ ที่คุ้นเคยผูกผันหรือเป็นเจ้าของสถานที่นั้นๆ ในกรณีของที่อยู่อาศัย การเป็นเจ้าของเรือนอยู่อาศัยยังมีสถานะความรู้สึกถึงความเป็นภายในมากกว่าผู้มาเยี่ยมเยือน เมื่อออกไปสู่พื้นที่ภายนอก ความรู้สึกเป็นภายในจากสถานะของความเป็นคนในที่ผูกสัมพันธ์กับเรือน จะค่อยๆ ลดน้อยลง แต่หากพิจารณาในระดับชุมชนที่ต่อเนื่องกับบริเวณพื้นที่บ้านโดยรอบเรือน ยังคงรู้สึกได้ถึงความเป็นภายในจากความคุ้นเคยกับสถานที่ในระดับหมู่บ้านและชุมชนที่ขยายออกไปในระดับเมืองหรือบริบทที่ใหญ่ขึ้น

ความรู้สึกเป็นภายในจะยิ่งลดน้อยลง ความเป็นภายนอกจะยิ่งมากขึ้น แต่หากเมื่อไหร่ที่วิถีชีวิตส่วนใหญ่ดำเนินไปในสถานที่อื่นๆ ซึ่งไม่ใช่เรือนพักอาศัย ความเป็นภายในก็อาจเกิดขึ้นได้กับสถานที่นั้นๆ เช่นวิถีชีวิตชาวนาที่ผูกสัมพันธ์กับท้องทุ่ง หรือสถานที่ทำงานที่ใช้เวลามากกว่าครึ่งชีวิตใช้สอยอยู่เป็นประจำ

แม้ว่าความเป็นภายใน - ภายนอก จากความรู้สึกจะไม่ได้เกิดขึ้นจากเงื่อนไขทางกายภาพตามขนาดสัดส่วนและระดับการปิดล้อมพื้นที่ แต่ก็มีมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน กล่าวคือระดับการปิดล้อมให้เกิดพื้นที่ภายในจากองค์ประกอบทางกายภาพที่คุ้นเคย จะยิ่งทำให้ความเป็นภายในมีมากขึ้น เป็นสาเหตุให้เกิดการเลือกใช้อุปกรณ์หรือวัสดุทางสถาปัตยกรรม ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกถึงความคุ้นเคยที่คุ้นเคย เพื่อสร้างความเป็นภายในที่ไม่แปลกแยกให้เกิดขึ้น โดยมีระดับของการนำองค์ประกอบทางกายภาพมาประยุกต์ใช้ตามลักษณะแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมพื้นที่ร่วมสมัยของ William S.W. Lim ที่ได้ยกตัวอย่างไว้ในตอนต้น

ทั้งนี้ ลักษณะของความเป็นภายใน ยังสามารถพิจารณาได้จากปัจจัยภายในต่างๆ ของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ซึ่งปรากฏให้เห็นได้จากพื้นที่ของเรือนพักอาศัย เช่นพื้นที่ทางความเชื่อบนเรือนห้องผี หิ้งพระ หรือคติเกี่ยวกับทิศทางของหัวเรือน - ท้ายเรือน อย่างเช่นที่ปรากฏบนพื้นที่เรือนชาวไทดำ ในส่วนของห้องผีเรือนหรือกะล่อห้อง แสดงถึงความเป็นภายใน โดยละเว้นไว้เพื่อประกอบพิธีกรรมตามวันสำคัญเท่านั้น ต่างจากพื้นที่ในส่วนของกั้วนหรือระเบียงด้านหลังที่มีหลังคาคลุมอยู่ทางท้ายเรือน ใช้รับแขกและเป็นทางขึ้นของคนต่างตระกูล แสดงถึงความเป็นภายนอก แต่ในขณะเดียวกัน ก็ยังคงใช้สำหรับเป็นที่นอนของลูกชายได้เช่นกัน เป็นพื้นที่ที่มีความยืดหยุ่นในการใช้สอยตามช่วงเวลา ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพื้นที่ระหว่างใน - นอก

นอกจากนี้ Relph (1976: 49, อ้างถึงใน อติศร ศรีเสาวนันท, 2558) ได้เสนอมุมมองเกี่ยวกับความเป็นภายใน - ภายนอก (Insideness - Outsideness) โดยมีรายละเอียดว่า “ยิ่งระดับของความรู้สึกว่าอยู่ภายในของมนุษย์มีความเข้มข้นมากขึ้นเท่าไร ยิ่งทำให้การรับรู้ความเป็นตัวตนในสถานที่ของเขาชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในทางตรงกันข้ามกับความเป็นภายนอก คือสภาวะที่ทำให้มนุษย์ตัดขาดและแปลกแยกออกจากความเป็นสถานที่”

2 รูปลักษณ์ และคุณลักษณะ

2.1 ระบบระเบียบของพื้นที่ระหว่างใน - นอก

ในบทความทางวิชาการเรื่อง “Comparison of In-between Concepts by Aldo Van Eyck and Kisho Kurokawa -Through Theories of ‘Twin Phenomena’ and ‘Symbiosis’-” (Farhady and Nam, 2009) ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ระหว่างตามแนวคิดทฤษฎีของ Aldo Van Eyck และ Kisho Kurokawa โดยได้เสนอระบบระเบียบวิธีการผสมผสานระหว่างสองพื้นที่เป็น “Set of two elements (A/B)” ตามความสัมพันธ์ 3 รูปแบบ ได้แก่

Contradictory A/B การสร้างเงื่อนไขของพื้นที่ In-between จากความสัมพันธ์ของ A/B ซึ่งมีลักษณะตรงข้ามกัน เช่น Nature / Man-made หรือ Interior / Exterior

Hierarchical A/B การสร้างเงื่อนไขของพื้นที่ In-between โดยการสร้างลำดับชั้น จากความสัมพันธ์ของ A/B ซึ่งมีระดับโครงสร้างของพื้นที่ (Configurative levels) ที่แตกต่างกัน โดยก่อให้เกิดคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่าง ซึ่งมีคุณภาพจากทั้งพื้นที่ A และ B ในรูปแบบของภาพรวมทั้งหมด (Whole) ที่สัมพันธ์กับการประกอบขึ้นมาจากชิ้นส่วนย่อย (Part)

Similar A/B การสร้างเงื่อนไขของพื้นที่ In-between ที่ประกอบอยู่ร่วมกัน จากความสัมพันธ์ของ A/B ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกัน อย่างเช่น การเชื่อมต่อของพื้นที่ภายในสองพื้นที่

ประกอบกับแนวคิดทฤษฎี ทั้งในเรื่องของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม และ พื้นที่ที่ระหว่างใน - นอก มนุษย์นั้นเป็นผู้กำหนดความหมายและสร้างสรรค์การใช้สอยพื้นที่ทางสถาปัตยกรรม โดยธรรมชาติตามการรับรู้ของมนุษย์นั้น จะมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่และสถานที่ ทุกทิศทางรอบด้านในลักษณะ 3 มิติ

ตัวอย่างของการออกแบบสถาปัตยกรรมด้วยระบบผังพื้นที่แยกออกเป็นชั้นๆ อย่างชัดเจน ทำให้เกิดประสบการณ์การรับรู้พื้นที่ตามแนวนอน (Horizontal) โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ของปริมาตรจากมวล 3 มิติ ก่อให้เกิดการตัดขาดแบ่งแยกความต่อเนื่องเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมและพื้นที่ตามแนวทแยง (Diagonal)

รูปแบบพื้นที่ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องติดต่อกันตามแนวทแยงนี้ เป็นคุณลักษณะสำคัญของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน เกิดขึ้นจากระบบระเบียบพื้นที่ ตามระดับความสัมพันธ์ระหว่าง 3 ส่วนแนวตั้ง และ 3 ส่วนแนวนอน ของเรือนที่สอดคล้องกับรูปแบบการดำรงชีวิต คุณลักษณะจากรูปแบบความเกี่ยวพันในแนวทแยงของพื้นที่ ยังสามารถที่จะนำมาใช้ในการออกแบบเรือนร่วมสมัย ตามวิถีชีวิตของคนเมืองได้ สอดคล้องกับทฤษฎีในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมของ Hasegawa (2011) ที่อธิบายแนวคิดไว้ในหนังสือเรื่อง Thinking, Making Architecture, Living ซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยในรายละเอียดที่ว่าด้วยเรื่อง

รูปที่ 11 “The Sky, the Earth and Diagonals”

ที่มา: Go Hasegawa (2011: 76)

“The Sky, the Earth and Diagonals” (Hasegawa, 2011: 72-81) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างรูปทรงที่เชื่อมต่อในแนวทแยงที่ตอบรับกับประสบการณ์การรับรู้พื้นที่ตามวิถีชีวิต ก่อให้เกิดคุณภาพพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างพื้นดินและท้องฟ้า ณ ตำแหน่งที่ตั้ง ซึ่งสถาปัตยกรรมนั้นปรากฏ

“Inside and Outside, Scale and Rhythm” (Hasegawa, 2011: 82-89) มีเนื้อหาเกี่ยวกับ การคำนึงถึงขนาดสัดส่วนและจังหวะขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับความ เป็นภายในและภายนอก

แนวคิดทางสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับการอาศัยอยู่ที่สัมพันธ์กับพื้นดินและท้องฟ้าเป็นกรอบความคิดทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ที่อธิบายถึงความหมายของที่ว่างและสถานที่ ผ่านการดำรงอยู่ทางกายภาพของสิ่งที่อยู่แวดล้อม ให้คุณลักษณะซึ่งเป็นผลรวมจากประสบการณ์การรับรู้ของมนุษย์ ดังที่ Hasegawa แสดงความเห็นไว้ว่า เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องพัฒนาความเกี่ยวพันกับพื้นดินและท้องฟ้าให้ดี โดยเฉพาะเมื่อต้องออกแบบบ้านหลังเล็กๆ เนื่องจากอาจเกิดความสัมพันธ์ของโครงสร้างพื้นที่ที่ขาดสมดุล กล่าวคือ ขณะที่พื้นที่ชั้นล่างมีโอกาสที่จะกลายเป็นพื้นที่มีดมน พื้นที่ใน ส่วนบนสุดก็ดูเหมือนจะถูกให้ความสำคัญจนมากเกินไป

ดังนั้น จึงควรศึกษาว่าจะสามารถสร้างรูปทรงที่เชื่อมต่อทางแนวทแยงอย่างไรได้บ้าง อย่างเช่น อาคารที่อยู่ติดถนนในพื้นที่ชุมชนของเมืองที่แน่นขนัด แทนที่จะใช้การเจาะช่องหน้าต่างให้เกิดการปะทะโดยตรงระหว่างเมืองกับพื้นที่อยู่อาศัย การสร้างมิติตามแนวทแยงจากด้านบนสู่ด้านล่างไปยังพื้นที่ของละแวกบ้านโดยรอบ สามารถช่วยให้เกิดความสัมพันธ์อย่างหลวมๆ ระหว่างการใช้ชีวิตอยู่อาศัยในอาคารกับชุมชนเมือง การทดลองวิธีที่แตกต่างในการสร้างพื้นที่เชื่อมต่อในแนวทแยง ทั้งทางด้านบนและด้านล่างนี้ ส่งผลให้เกิดความเป็นไปได้ในการรวมพื้นที่อยู่อาศัยเข้าไว้ด้วยกันกับความรู้สึกผ่อนคลายจากการเชื่อมต่อระหว่างพื้นดินและท้องฟ้าในทางสถาปัตยกรรม

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างภายใน - ภายนอก Hasegawa ตั้งคำถามถึงวัตถุประสงค์ในการเกิดขึ้นของอาคาร สาเหตุหนึ่งคือเพื่อปกป้องมนุษย์จากสิ่งแวดล้อมภายนอก (ตามลักษณะของปัจจัยที่ทำให้เกิดพื้นที่ระหว่างใน - นอก) ส่งผลให้สถาปัตยกรรมเกิดพื้นที่ภายในที่มั่นคงจากชิ้นส่วนของอาคาร อย่างเช่น พื้น, ผนัง และหลังคา ในขณะที่การใช้ชีวิตไม่ได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมภายนอก แต่ยังคงต้องการแสงธรรมชาติและการระบายอากาศที่ดี จึงจำเป็นต้องพิจารณาสภาพอากาศหรือเงื่อนไขอื่นๆ จากภายนอกเมื่ออาศัยอยู่ภายใน

ด้วยเหตุนี้ ผู้คนสมัยก่อนจึงสร้างความหลากหลายของส่วนซึ่งสัมผัสกันระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอก เช่นการเจาะช่องที่ผนังเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสองส่วน หรือ การยื่นชายคาเพื่อสร้างพื้นที่กึ่งภายนอก (Semi - External Space) ดังรายละเอียดที่ จูนิจิโร ทานิชากิ (2553: 66-67)

พรรณนาไว้ใน In Praise of Shadows (เงิรเงาสลัว) โดยเปรียบเทียบบ้านญี่ปุ่นกับบ้านแบบตะวันตก
 เนื้อความว่า

ในการสร้างที่อยู่อาศัย เราเริ่มด้วยการแผ่หลังคาให้มีร่มเงาบนพื้นดิน แล้วสร้างบ้าน
 ใต้เงาสลัวนั้น แนนอน บ้านแบบตะวันตกย่อมมีหลังคาด้วย แต่หลังคาบ้านแบบ
 ตะวันตกไม่ใช่มีไว้เพื่อกันแดดแต่มีไว้กันลมและน้ำค้าง แม้เมื่อมองจากภายนอกจะ
 เห็นได้ชัดว่า หลังคาแบบตะวันตกถูกสร้างเพื่อให้เกิดเงาสลัวน้อยที่สุด แต่ให้ภายใน
 บ้านได้รับแสงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้...

...ถัดจากห้องนั่งเล่นออกไปเราต่อชายคาให้ทับ หรือสร้างระเบียงเรือนเพื่อ
 ไม่ให้แสงแดดส่องถึงตัวบ้านทั้งๆ ที่ แสงแดดก็ส่องไม่ค่อยถึงบริเวณนั้นอยู่แล้ว แสง
 อ่อนๆ จากสวนสามารถเล็ดลอดผ่านประตูบุกระดาศเข้ามาในห้องได้แต่เพียง
 เล็กน้อย และแสงเรื่อยๆ นี้เองที่สร้างมนต์เสน่ห์แก่ห้องในความรู้สึกของเรา...

Hasegawa ยังให้รายละเอียดเพิ่มเติมถึงความเฉพาะในแต่ละภูมิภาคว่า พื้นที่กึ่งภายนอก
 จะมีลักษณะที่ตอบสนองต่อเงื่อนไขทางสภาพภูมิอากาศ และความเฉพาะเจาะจงด้านวัฒนธรรม (เป็น
 มุมมองซึ่งสอดคล้องกัน เมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก หรือ Intermediary
 Space ของ Kisho Kurokawa ที่แบ่งเป็น Intermediary Nature และ Intermediary Zone) โดย
 สามารถพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ภายใน - ภายนอก ได้จากผนังที่แบ่งแยกพื้นที่ทั้งสอง
 ส่วน ในประเด็นที่ควรพิจารณา 2 เรื่องด้วยกัน คือ ขนาดสัดส่วน (Scale) และ จังหวะ (Rhythm)
 ผนังทำงานร่วมกับขนาดสัดส่วน เพื่อสร้างความหมายของพื้นที่ ส่วนจังหวะทำให้ความรู้สึกที่รับรู้ผนัง
 แผ่กระจายออกไป

การสร้างความเป็นไปได้ที่มากมายของรูปแบบพื้นที่ภายใน และการรับรู้ที่เชื่อมโยงสู่
 ภายนอก สามารถทำได้ด้วยวิธีการสร้างเส้นสายของการดำเนินชีวิตที่เลื่อนไหล (Life flow - Line)
 จากเส้นแนวของการมองเห็น (Sight line) ที่ผ่านช่องเปิดสองช่อง จังหวะทางกายภาพ (The
 Physical Rhythm) จากรูปแบบการอยู่อาศัยที่เลื่อนไหลนี้ เป็นดังภาพสะท้อนกลับกันระหว่างทั้งสอง
 ฝั่งของช่องเปิด สร้างความรู้สึกถึงเส้นโครงร่างที่แสดงรูปทรงและขอบเขตจำนวนมากของอาคารอย่าง
 ที่ไม่เคยตระหนักถึงมาก่อน จังหวะทางกายภาพในลักษณะนี้ ได้ขยายขอบเขตของแนวคิดเกี่ยวกับ
 ความเป็นภายนอก - ภายใน ให้มีมิติที่กว้างออกไป สอดคล้องกับการอ้างอิงความหมายของที่ว่างใน 3
 ลักษณะ คือ ที่ว่างในส่วนของการปิดล้อม (Space as Enclosure), ที่ว่างในส่วนต่อเนื่อง (Space as
 Continuum) และ ที่ว่างในส่วนซึ่งแผ่ขยายออกไปของร่างกาย (Space as Extension of Body)

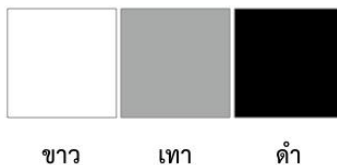
โดย ต้นข้าว ปาณินท์ (Panin, 2009: 131) ได้อธิบายแนวคิดของ Siegfried Ebeling ที่มองความสัมพันธ์ของที่ว่างทั้ง 3 ลักษณะ ไว้ดังนี้

Ebeling saw space as a protective covering, like the bark of a tree, between man and the outer world. It was thus directly formed by man's activity, and equalized his relationship with the external world. Space formed by the biological sensibility of man, became a continuous force-field activated by man's movement, desire for life, and activities.

เมื่อพิจารณาตามแนวความคิดข้างต้นของ Hasegawa แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการคำนึงเกี่ยวกับการสร้างระดับของคุณภาพพื้นที่ซึ่งอยู่ระหว่าง พื้นดิน - ท้องฟ้า และความเป็นภายใน - ภายนอก ที่เกี่ยวเนื่องกับรูปแบบการดำเนินชีวิต ความหลากหลายของระดับคุณภาพพื้นที่ดังกล่าว อาจเทียบเคียงได้กับ “พื้นที่สีเทา” ที่พบว่าถูกนำมาใช้ในแวดวงสถาปัตยกรรมของไทย เพื่ออธิบายลักษณะของพื้นที่ระหว่าง ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงสองพื้นที่ที่แตกต่างกัน

หากเปรียบเทียบพื้นที่สองส่วนที่มีนัยต่างกันนี้เป็น พื้นที่สีขาว และ พื้นที่สีดำ ความเป็นพื้นที่ระหว่างจะแทรกตัวอยู่ เป็นส่วนผสมของทั้งสองพื้นที่ เทียบได้กับ “พื้นที่สีเทา” ซึ่งอยู่ระหว่างกลาง โดยมีความสัมพันธ์ของพื้นที่ต่อเนื่องกันเป็น พื้นที่สีขาว - พื้นที่สีเทา - พื้นที่สีดำ (White - Grey - Black)

อันที่จริงแล้ว ไม่มีหลักฐานทางวิชาการปรากฏชัดเจนถึงที่มาของคำว่า “พื้นที่สีเทา” ซึ่งเกิดขึ้นในแวดวงสถาปัตยกรรมของไทย แต่หากพิจารณารายละเอียดเนื้อหาส่วนหนึ่งใน Rediscovering Japanese Space ของ Kisho Kurokawa จะพบสาระสำคัญเกี่ยวกับคำว่า “Rikyu Grey” สุนทรียภาพความงามตามแบบแผนประเพณีญี่ปุ่น ที่มีคุณลักษณะพิเศษเฉพาะถึงมิติอันมากมาย โดยอาจอธิบายได้ดีที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับความหลากหลายในโทนของสีเทา จึงสันนิษฐานได้ถึงการนำมาใช้ในบริบทไทยที่ทดแทนด้วยคำว่า “พื้นที่สีเทา” เมื่อต้องการกล่าวถึงคุณลักษณะพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมอันคลุมเครือ ไม่สามารถนิยามค่าให้ชัดเจนได้ในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง

รูปที่ 12 พื้นที่สีขาว - เทา - ดำ แสดงแนวคิดของพื้นที่ระหว่างใน - นอก

กรอบความคิดของการจำแนกพื้นที่เป็นค่าสี ขาว เทา และดำ สอดคล้องกับเนื้อความตอนหนึ่งในรายงานวิจัย พื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในโครงการวิจัยหลักเรื่อง การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ที่กำหนดลักษณะของพื้นที่ตามปริมาณแสงสว่าง เนื้อหาดังนี้ “รูปแบบพื้นที่ในลักษณะกึ่งนอกรังในมาจากพัฒนาการของภูมิปัญญาไทย เช่น ที่พื้นที่บริเวณระเบียงของเรือนไทย พื้นที่ลักษณะดังกล่าวเข้าใจกันในปัจจุบันว่า เป็น ‘พื้นที่สีเทา’ หรือพื้นที่ที่มีแสงสลัว โดยมีลำดับของ ความสว่าง ความสลัว และความมืด ...” (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, บุษกร เสธฐวรกิจ และวีระ อินพันทัง, 2558: 2-45)

ดังที่ นิจ ทิฏชีระนนท์ (2550: 31) อธิบายไว้ในปาฐกถาเรื่องสถาปัตยกรรมไทย เกี่ยวกับลักษณะของระบบแสงตามธรรมชาติที่เด่นชัดของเรือนไทยภาคกลาง จำแนกได้ 3 ระดับ ตามความอ่อนเข้มของแสง เป็นพื้นที่ทั้ง 3 ส่วนของบ้านเรือน อันได้แก่ ตัวเรือน ชาน (หรือระเบียง) และนอกชาน ซึ่งมีความเหมาะสมสอดคล้องกับหน้าที่ใช้สอย

ที่ตัวเรือน เป็นที่มีแสงสลัว ไม่ถึงสว่าง

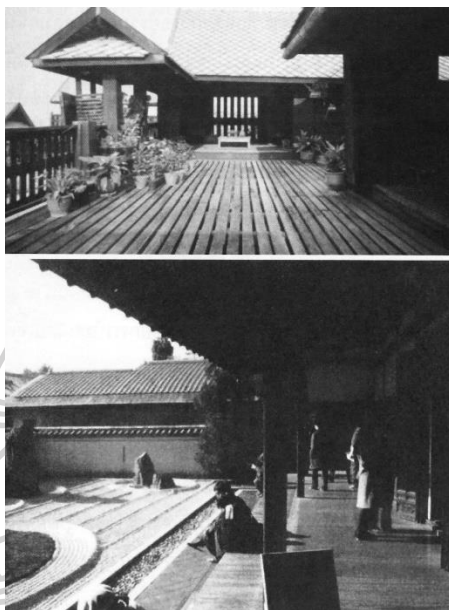
ที่ชาน (หรือระเบียงหรือพะไล) เป็นที่มีแสงสว่าง แต่ไม่ถึงถูกแดด

ที่นอกชาน เป็นที่รับแสงแดด กับรับแสงเดือนในเวลาค่ำคืน

ส่วนแรก ที่ตัวเรือน เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และรักษาอัฐิของปู่ทวด เป็นที่เก็บกำป็นเงินและโฉนด รวมทั้งสมุดไตรภูมิและนิทานชาดก ประการที่สำคัญคือใช้เป็นที่หลับนอน การที่ตัวเรือนเป็นที่มีแสงสลัวจึงนับว่าเป็นการเหมาะสม

ส่วนที่ 2 ที่ชาน หรือระเบียงหรือพะไล ใช้เป็นที่นั่งเล่น นอนเล่น และใช้เป็นที่รับแขกในกรณีที่ไม่มีหออวางไว้สำหรับผู้มาเยือน การที่ระเบียงเป็นที่มีแสงสว่างแต่ไม่ถึงถูกแดด จึงนับว่าเป็นการเหมาะสม

ส่วนสุดท้าย ที่นอกชาน ณ พื้นซึ่งยกหนีขึ้นมาจากพื้นดินนั้น มีหน้าที่ทดแทนพื้นดินที่มักจะเฉอะแฉะ หรือหายไปอยู่ใต้น้ำ และมีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เป็นตัวเชื่อมเรือนหลายๆ หลังเข้าด้วยกัน รวมทั้งหลังที่เพิ่มขึ้นใหม่ในการขยายครอบครัวด้วย

รูปที่ 13 เปรียบเทียบคุณลักษณะพื้นที่, เรือนไทย (บน) และเรือนญี่ปุ่น (ล่าง)

ที่มา: การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ (2558, 2-74)

นอกจากนี้ วิมลสิทธิ์ยังได้ให้ทัศนะเพิ่มเติมถึงการออกแบบงานสถาปัตยกรรมสำหรับสังคมปัจจุบันว่า “ยังคงมีการสืบสานรูปแบบพื้นที่ที่มีแสงสว่าง เป็นพื้นที่ในลักษณะ ‘พื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน’ หรือที่วงการสถาปัตยกรรมเรียกว่า ‘พื้นที่สีเทา’...” (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2560: 8)

การป้องกันของคำตามความหมายที่สื่อสารถึงนัยบางอย่างร่วมกัน เช่น “Grey” กับ “สีเทา”, “Semi - External” กับ “กึ่งนอกกึ่งใน” นอกจากเป็นไปในลักษณะของการรับอิทธิพลทางความคิดแล้ว อาจแสดงถึงลักษณะร่วมของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอันเกิดจากปัจจัยพื้นฐานบางอย่างร่วมกันของภูมิภาคในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างเช่น ภูมิอากาศ ความเชื่อ และ วัฒนธรรม ดังที่ วิมลสิทธิ์ กล่าวว่ารูปแบบพื้นที่ในลักษณะกึ่งนอกกึ่งในนี้ มาจากพัฒนาการของภูมิปัญญาไทย ซึ่ง

ในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นญี่ปุ่นก็มีพื้นที่ในลักษณะนี้เช่นเดียวกัน ตามที่ Kurogawa อธิบายถึงแนวคิดของพื้นที่ Intermediary Space นอกจากนี้ ในเชิงคุณภาพของพื้นที่ ก็ปรากฏคุณลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกัน เช่น ปริมาณแสงสว่างบนพื้นที่เรือนในหลายระดับตามเนื้อหาที่ Tanizaki ได้กล่าวถึงใน In Praise of Shadows กับระดับความอ่อนเข้มของแสงในเรือนไทยดังที่กล่าวข้างต้น

มิติที่เกี่ยวข้องกับแสงสว่างตามลำดับของพื้นที่เรือน เป็นประเด็นหนึ่งจากนัยที่หลากหลายซึ่งสามารถนำมาพิจารณาพื้นที่ระหว่าง กล่าวคือ หากวิเคราะห์เชื่อมโยงกับพื้นที่เรือนตามเอกลักษณ์เรือนพื้นถิ่นไทย จะพบว่าคุณภาพของปริมาณแสงสว่างเกิดขึ้นสอดคล้องตามลำดับของพื้นที่เรือน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 ส่วนหลักๆ เช่นกัน คือ พื้นที่ภายใน, พื้นที่ระหว่างภายใน - ภายนอก และพื้นที่ภายนอก

โดยแต่ละส่วนของพื้นที่อาจไม่มีขอบเขตแบ่งแยกไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือ มีลักษณะซึ่งค่อยๆ เปลี่ยนผ่านหากัน อย่างส่วนของชานแดดภายนอกสู่พื้นที่ระเบียงมีหลังคาคลุม ในขณะที่บางความสัมพันธ์ของพื้นที่ ก็อาจจะมีรอยต่อของขอบเขตอย่างชัดเจน เช่น ส่วนของระเบียงที่เปลี่ยนพื้นที่ข้ามผ่านสู่ตัวเรือนหรือห้อง เหตุผลส่วนหนึ่ง เนื่องจากการมีองค์ประกอบทางตั้งของฝาเรือนปิดล้อมห่อหุ้มพื้นที่ให้แยกจากกัน พื้นที่ชานแดด จึงเทียบได้กับพื้นที่สีขาวที่มีปริมาณแสงสว่างมาก ถัดมาคือพื้นที่ระเบียง เทียบได้กับพื้นที่สีเทาที่มีแสงสลัว และพื้นที่ห้องของตัวเรือนที่ค่อนข้างมืดมีแสงเข้าถึงได้น้อย เทียบเคียงกับพื้นที่สีดำ

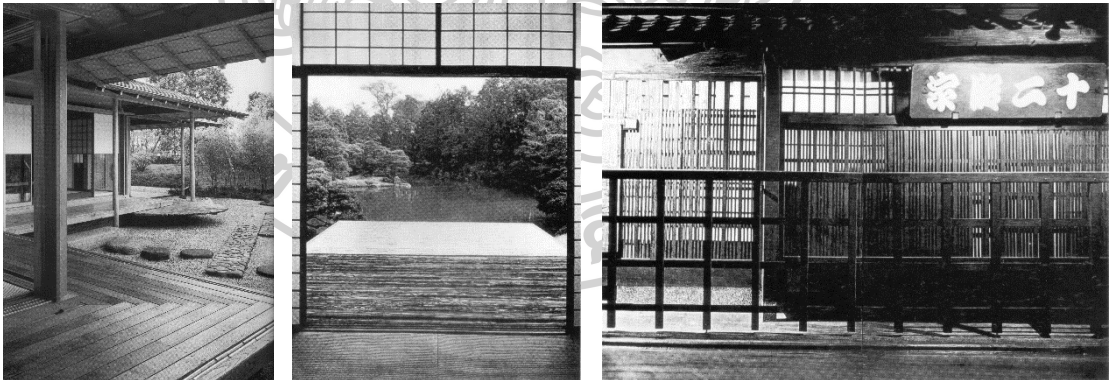
ในที่นี้ “พื้นที่ระหว่างใน - นอก” หรือที่ปรากฏในเนื้อหาของรายงานวิจัยเรื่อง เปิดมิติเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ซึ่งวิมลสิทธิ์ใช้คำว่า “พื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน” และ “พื้นที่สีเทา” คือ ส่วนของพื้นที่ระเบียงมีชายคาปกคลุม โดยนัยของพื้นที่ระเบียงนั้นค่อนข้างมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ชานแดดภายนอกมากกว่า จากการถูกตัดขาดกับพื้นที่ห้องด้วยฝาเรือน ปริมาณแสงสว่างที่สามารถเข้าถึงระเบียงจึงสอดคล้องแปรผันกับแสงธรรมชาติจากชานเรือนภายนอก แต่ก็ยังมีนัยของความเป็นพื้นที่ภายในจากการอยู่ใต้ชายคา ในบางลักษณะพื้นที่ส่วนระเบียงของเรือนกับห้องนั้นไม่มีการกั้นฝาสถานะของพื้นที่ระเบียงก็จะคลี่คลายเลื่อนไหลสู่พื้นที่ภายใน ทำให้เกิดความเป็นกลางเชื่อมผ่านระหว่างภายในกับภายนอกมากยิ่งขึ้น

2.2 คุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก

นอกเหนือจากปริมาณของแสงสว่างที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพื้นที่ระหว่างใน - นอก เมื่อพิจารณาตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ได้ศึกษาไว้ จากต้นทางความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ระหว่างจากทฤษฎี The Symbiosis of Interior and Exterior ของ Kisho Kurokawa เมื่อกลับมาพิจารณาเรือนอยู่อาศัยตามวิถีชาวบ้านของพื้นที่ถิ่นไทย ยังพบเห็นประเด็นที่สามารถนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับปัจจัยซึ่งส่งผลให้เกิดเอกลักษณ์ของแบบแผนเรือน ได้ดังนี้

Intermediary Nature คือ ความเป็นตัวกลางระหว่างซึ่งเชื่อมโยงพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมกับธรรมชาติแวดล้อม เกี่ยวเนื่องกับปัจจัยภายนอก ในลักษณะรูปแบบเรือนที่สัมพันธ์กับธรรมชาติสภาพแวดล้อม ตลอดจนสังคมและชุมชนของถิ่นที่ตั้ง

Intermediary Zone คือ ความเป็นตัวกลางระหว่างที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางกายภาพและขอบเขตของพื้นที่ เกี่ยวเนื่องกับปัจจัยภายใน ในลักษณะรูปแบบเรือนที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัย วัฒนธรรม ความเชื่อ ตลอดจนกิจกรรมและการใช้สอยพื้นที่

รูปที่ 14 Intermediary Nature (ซ้าย, กลาง) และ Intermediary Zone (ขวา)

ที่มา: Kisho Kurukawa (1988)

โดยมีคุณลักษณะสำคัญของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ตามแนวคิดของ Kurokawa ดังต่อไปนี้

- มีความเป็นกลาง (Neutral) ระหว่างพื้นที่สองส่วน
- มีความคลุมเครือ (Ambiguity)
เกิดนัยของพื้นที่ซึ่งตีความได้มากกว่าหนึ่ง (Multivalency)
- สามารถปรับเปลี่ยนได้ (Adjustment) เปิดโอกาสให้เกิดกิจกรรมได้หลากหลาย
เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้กำหนดการใช้สอยไว้ตายตัว
- มีความชั่วคราวเกี่ยวเนื่องกับช่วงเวลา

นอกจากนี้ หากต้องการคำนึงถึงลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก เพื่อให้ได้รายละเอียดที่ชัดเจน สามารถนำไปใช้ต่อยอดเป็นแนวทางสู่การออกแบบร่วมสมัย ควรพิจารณาถึงนัยตรงกันข้ามอื่นๆ ตามทฤษฎี Symbiosis ประกอบกัน คือ

The Symbiosis of Part and Whole โดยพิจารณา ชิ้นส่วนย่อย กับ ภาพรวมทั้งหมด ในระบบระเบียบขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ก่อรูปกันขึ้นจนเป็นผลรวมของพื้นที่

The Symbiosis of History and Present โดยพิจารณา ประวัติศาสตร์ กับ ปัจจุบัน ตามช่วงสมัย ในมิติเกี่ยวกับแนวคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิต ที่แปรเปลี่ยนไป

The Symbiosis of Man and Technology โดยพิจารณา มนุษย์ กับ เทคโนโลยี จากเรื่องราวของภูมิปัญญาการสร้างสรรคด้วยฝีมือมนุษย์กับวัสดุตามธรรมชาติ ประยุกต์และผสมผสานด้วยนวัตกรรมหรือวัสดุสมัยใหม่

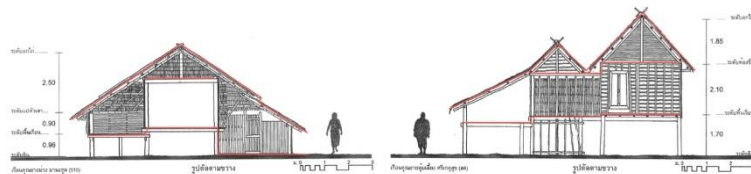
ในการศึกษาจึงได้สรุปปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการกำหนดคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก เพื่อใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล โดยใช้กรอบความคิดเดียวกันตามเนื้อหาที่ได้อธิบายไว้ถึงลักษณะรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นไทย ซึ่งจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก เป็นผลรวมที่ก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างปัจจัยทั้งสองประเภท

ทั้งนี้ นอกเหนือจากคุณสมบัติเชิงนามธรรม ในเรื่องของปริมาณแสงที่ก่อให้เกิดความมืดสว่างในพื้นที่เรือนส่วนต่างๆ สามารถพิจารณาพื้นที่ระหว่างใน - นอก กับพื้นที่แวดล้อมที่เชื่อมโยงกันตามนัยทางสถาปัตยกรรมได้ 3 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะของวัสดุประสงค์และการใช้สอย ซึ่งมักจะมี ความแตกต่างกัน (Function A - Function B)
2. ลักษณะของความเป็นส่วนตัวและความเป็นสาธารณะ (Private - Public)
3. ลักษณะของความเป็นภายในและความเป็นภายนอก (Interior - Exterior)

การแบ่งพื้นที่เรือนพินถิ่นชาวบ้านเป็น 3 ส่วน ทั้งตามแนวตั้งและตามแนวนอน ตามที่อธิบายไว้ในเนื้อหาตอนต้น สามารถใช้ในการพิจารณาวิเคราะห์พื้นที่เรือนได้อย่างเป็นระบบระเบียบมากขึ้น เพราะมีความเกี่ยวข้องกับนัยทางสถาปัตยกรรมทั้ง 3 ลักษณะ ดังกล่าว ตามลักษณะทางกายภาพเรือนที่ปรากฏ เช่นเดียวกับแนวคิดของ Go Hasegawa ที่อธิบายถึง จังหวะทางกายภาพของพื้นที่ (The Physical Rhythm) ที่สัมพันธ์กับเส้นสายของการดำเนินชีวิตที่เลื่อนไหล (Life flow - Line) และ ความเป็นภายในภายนอก (Inside and Outside)

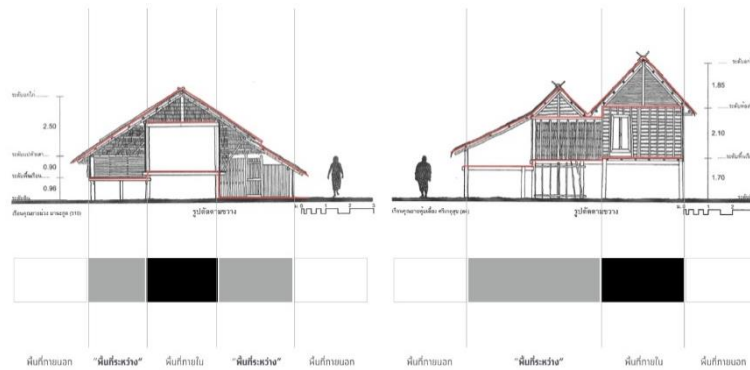
พื้นที่ทางตั้งซึ่งแบ่งออกเป็น พื้นที่ส่วนล่าง, พื้นที่ส่วนบน และพื้นที่ส่วนหลังคา จากระดับของระนาบพื้นเรือนซึ่งลดหลั่นกัน สัมพันธ์กับการแบ่งหน้าที่ใช้สอยในส่วนต่างๆ และสร้างความเป็นส่วนตัวด้วยการค่อยๆ เปลี่ยนถ่ายจากส่วนล่าง ที่เป็นพื้นดินภายนอกเคลื่อนเข้าสู่ส่วนบนตามพื้นเรือนที่ถูกปิดล้อมไว้ด้วยองค์ประกอบอย่างหลวมๆ ของรั้วโปร่ง หรือ แนวเสาลอยรับชายคา ถัดเข้ามาสู่ส่วนนอนที่ล้อมด้วยฝาเรือนมิดชิดเพื่อสร้างความเป็นส่วนตัว

รูปที่ 15 พื้นที่ 3 ส่วน ทางตั้ง

ที่มา: ปรับปรุงจาก วีระ อินพันทัง (2545)

ส่วนพื้นที่เรือนทางนอนนั้น แบ่งตามนัยของลักษณะความเป็นภายใน - ความเป็นภายนอก เป็นหลัก จากลักษณะของระดับการปิดล้อมพื้นที่เรือนด้วยองค์ประกอบทางกายภาพ (Enclosure) ทั้งส่วนของรั้วและฝาเรือน ร่วมกับองค์ประกอบของหลังคาที่ปกคลุมเรือน โดยแบ่งออกเป็น พื้นที่ภายใน, พื้นที่ระหว่างภายใน - ภายนอก และพื้นที่ภายนอก

รูปที่ 16 พื้นที่ 3 ส่วน ทางนอน

ที่มา: ปรับปรุงจาก วีระ อินพันทัง (2545)

จากระดับความสัมพันธ์ของส่วนทางตั้งและส่วนทางนอน ทำให้เกิดรูปแบบเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ คือมีลักษณะพื้นที่ซึ่งต่อเนื่องเลื่อนไหลถ่ายเทระหว่างพื้นที่ โดยมีลักษณะของ “พื้นที่ระหว่างใน - นอก” เป็นตัวกลางเชื่อมโยงพื้นที่ และมีเนื้อหาสำคัญทางสถาปัตยกรรมทั้ง 3 ลักษณะ คือ การกำหนดหน้าที่ใช้สอย, ระดับความเป็นส่วนตัว และความเป็นภายใน - ภายนอกของพื้นที่ เกิดขึ้นอยู่พร้อมกัน ดังที่ วีระ อินพันทัง (2545: 114) อธิบายไว้ว่า

ลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของที่ว่างอย่างเรือนพื้นบ้านไทย คือการแบ่งแยกที่ว่างโดยอาศัยความต่างระดับของพื้น ซึ่งสูงต่ำลดหลั่นกัน 3 ระดับ เรือนประธานที่เป็นส่วนของห้องนอนและโถงอยู่สูงสุด ถดระดับสู่พาไลหรือระเบียง ส่วนครัวและชานวางไว้ที่ระดับต่ำสุด เป็นการแบ่งแยกเนื้อที่ใช้ประโยชน์แต่ที่ว่างยังมีความต่อเนื่องกันอยู่ ในเรือนประเภทยกพื้นเตี้ย ครัวซึ่งอยู่ระดับต่ำสุดมักวางอยู่บนพื้นดิน ถัดขึ้นมาเป็นระเบียง โดยมีพื้นโถงและส่วนนอนอยู่สูงกว่าส่วนอื่นๆ การไล่ระดับที่ว่างจากต่ำสู่สูงเมื่อประกอบกับลักษณะการเปิดที่ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นปิดของที่ว่างจาก

ภายนอกสู่ภายใน ย่อมสัมพันธ์กับระดับความต้องการความเป็นส่วนตัวในการใช้ประโยชน์เนื้อที่ที่ใช้อย่างน้อยที่สุดตามลำดับ

โดยการศึกษาทำความเข้าใจคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างภายใน - ภายนอก พิจารณาได้จากองค์ประกอบของกายภาพทางสถาปัตยกรรมที่แวดล้อมพื้นที่นั้นๆ ประกอบกับการพิจารณาการใช้งานควบคู่กันเพื่อความถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้น (อรศิริ ปาณินท์, 2538) ซึ่งจะเกี่ยวข้องกันกับระดับความเป็นส่วนตัว จากวัตถุประสงค์และหน้าที่ใช้สอยของพื้นที่ ดังนั้นหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์พื้นที่ระหว่างภายใน - ภายนอก พื้นที่หนึ่งๆ ควรมองไปในความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องระหว่างปัจจัยภายใน - ภายนอก ตามกรอบแนวคิด ดังนี้

1. วิเคราะห์ว่าการสร้างสรรค์พื้นที่ระหว่าง เกิดขึ้นตามกรอบแนวคิดแบบ Intermediary Nature หรือ Intermediary Zone ทางใดมากกว่ากัน คือสัมพันธ์ไปในทิศทางซึ่งสอดคล้องต่อองค์ประกอบทางธรรมชาติแวดล้อม หรือเกี่ยวเนื่องกับการจัดการสัดส่วนขอบเขตของพื้นที่ เพื่อกำหนดหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ของการใช้งาน
2. วิเคราะห์พื้นที่ระหว่าง ว่าให้ความสำคัญกับนัยทางสถาปัตยกรรมทั้ง 3 ลักษณะ อย่างไร (ลักษณะของวัตถุประสงค์และการใช้สอย, ลักษณะของความเป็นส่วนตัวและความเป็นสาธารณะ และลักษณะของความเป็นภายในและความเป็นภายนอก)
3. วิเคราะห์ว่ารายละเอียดของพื้นที่ระหว่าง ผ่านองค์ประกอบทางกายภาพ และระบบระเบียบการก่อรูปของพื้นที่ โดยใช้วิธีการพิจารณาพื้นที่เรือนทั้ง 3 ส่วน ตามแนวตั้งและตามแนวนอน ที่ก่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ของพื้นที่ตามแนวทแยง โดยพิจารณาการจัดกลุ่มและความสัมพันธ์ของพื้นที่เรือน (Organization and Relationship), การวิเคราะห์ผังพื้นที่ (Plan) ประกอบกับรูปตัด (Section) เพื่อหาความสัมพันธ์ของสัดส่วน มวล และรูปทรง รวมทั้งระดับความต่อเนื่องเชื่อมโยงของพื้นที่ ทั้งภายในเรือนและพื้นที่ซึ่งแวดล้อมอยู่โดยรอบเรือน

โดยอาจพิจารณาเพื่อกำหนดคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่เกี่ยวเนื่องกับเนื้อหาของพื้นที่ข้างเคียงส่วนใดส่วนหนึ่งมากกว่า ตามวัตถุประสงค์ และปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

- พื้นที่ระหว่างภายใน - ภายนอก ซึ่งมีคุณลักษณะเชื่อมโยงไปทางพื้นที่ภายใน
- พื้นที่ระหว่างภายใน - ภายนอก ซึ่งมีคุณลักษณะเชื่อมโยงไปทางพื้นที่ภายนอก

จากเนื้อหาส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง “โครงการการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่” ได้อธิบายถึงความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่เรือน พร้อมกับให้ทัศนะว่าสามารถใช้เป็นแนวทางในการออกแบบสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมได้ ดังนี้

...การเชื่อมต่อที่ว่างเป็นลำดับจากภายในเรือนสู่ที่โล่งภายนอกของเรือนไทย โดยมีตัวกลางคือ ระเบียง ชาน และนอกชาน เป็นตัวเชื่อมสู่ที่โล่งภายนอก เป็นเอกลักษณ์หนึ่งของเรือนไทย ซึ่งสัมพันธ์กับลำดับของความสว่างของเรือนไทย คือ จากพื้นที่ค่อนข้างมืด พื้นที่แสงสลัว สู่พื้นที่สว่างภายนอก นอกจากนี้ การยกลอยตัวเรือนทำให้เกิดการไหลไปมาของที่ว่างในรูปด้านและรูปตัด ทำให้สายตาสามารถมองผ่านตัวเรือนไปสู่อีกด้านหนึ่งได้ เป็นเอกลักษณ์อีกประการหนึ่งของเรือนไทย การนำลักษณะไทยเหล่านี้มาใช้ในการเชื่อมต่อที่ว่างอาคารสมัยใหม่ โดยมีพื้นที่/ที่ว่างส่วนกลาง (intermediate space) หรือ ‘พื้นที่สีเทา’ เป็นตัวเชื่อมพื้นที่ส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน เป็นแนวทางที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ได้ (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, บุษกร เสธฐวรกิจ และวีระ อินพันทัง, 2558: 2-86)

จากข้อความข้างต้น ความเลือนไหลของที่ว่างทำให้สามารถมองเชื่อมโยงผ่านกันระหว่างพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง เป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวคิดในการสร้างสรรค์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมร่วมสมัยให้เกิดความสัมพันธ์กับถิ่นที่และวิถีชีวิต สอดคล้องกับแนวทางที่ Go Hasegawa ให้รายละเอียดไว้ในเรื่องเส้นแนวของการมองเห็น (Sight line) ผ่านช่องเปิดที่สัมพันธ์กับจังหวะทางกายภาพของพื้นที่ส่วนต่างๆ ส่งผลให้สถาปัตยกรรมเกิดคุณภาพพื้นที่ ซึ่งสมดุลอยู่ระหว่าง พื้นดิน - ท้องฟ้า กับความเป็นภายใน - ภายนอก

ประกอบกับเนื้อความตามที่ได้วิเคราะห์ถึงลักษณะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย คุณลักษณะสำคัญของพื้นที่ระหว่างใน - นอก จะมีความเกี่ยวเนื่องตามกรอบความคิดและรูปแบบสถาปัตยกรรมเขตร้อนชื้น (Tropical Architecture) และสถาปัตยกรรมยั่งยืน (Sustainable Architecture) ดังตัวอย่างที่พบจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น

กรณีพื้นที่สีเทาที่มาจากลักษณะของชายคายื่นยาว และได้สูง... ทำให้ไม่ต้องใช้เครื่องปรับอากาศตลอดเวลา มีพื้นที่สีเทาใต้ถุนอาคารสามารถสร้างคุณภาพชีวิตให้ผู้อยู่อาศัย.. อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดสภาวะสบาย... (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, บุษกร เสรรฐวรกิจ และวีระ อินพันทัง, 2558: 5-10)

ความโปร่ง ความโล่ง

‘ความโปร่ง ความโล่ง’ เป็นลักษณะเชิงนามธรรมเช่นเดียวกับ ‘ความเบา ลอยตัว’ ในการสื่อความหมายถึงลักษณะเด่นชัดของงานสถาปัตยกรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่มีความหมายกลางๆ เป็นลักษณะงานสถาปัตยกรรมในระดับภูมิภาคที่ครอบคลุมหลากหลายท้องถิ่นที่มีสภาพภูมิอากาศทำนองเดียวกัน โดยเฉพาะสภาพภูมิอากาศร้อนชื้นที่จำเป็นต้องจัดให้มีการระบายอากาศที่ดีด้วยลักษณะโปร่งโล่ง เช่น บริเวณพื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน หรือที่เรียกกันว่า ‘พื้นที่สีเทา’ ซึ่งเกิดจากการมีเส้นขอบเขตรอบอาคารไม่ชัดเจนและยังสามารถสอดแทรกด้วยธรรมชาติที่เป็นต้นไม้ ฝืนน้ำ ชายคา ฯลฯ ซึ่งมีส่วนช่วยสร้างสรรค์บรรยากาศร่มเย็นและความงดงามตามธรรมชาติ (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2560: 2)

ความโปร่งโล่งตามอย่างเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน ในลักษณะกึ่งโปร่งกึ่งโล่ง เกิดขึ้นหลายระดับ ทั้งจากรูปแบบฝาเรือน ระหว่างพื้นที่ภายในห้องซึ่งกันฝา กับ พื้นที่ซึ่งอยู่ถัดออกมาภายนอก หรือตามแนวรั้ว ซึ่งกั้นระหว่างบริเวณพื้นที่โดยรอบบ้าน กับ ถนนหนทางสัญจร ซึ่งเป็นพื้นที่ของชุมชน ดังที่ วีระ อินพันทัง (2545: 97) อธิบายถึงลักษณะของแนวรั้วไว้ในหนังสือเรื่อง เหย้าเรือนพื้นบ้านย่าน ตะวันตก ความว่า “ ...เป็นรั้วที่มีลักษณะโปร่งเปิดโอกาสให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างภายในบ้านกับภายนอก ด้วยมุ่งหมายในการแสดงขอบเขตของที่ดิน มากกว่าที่จะแยกตนเองออกจากโลกภายนอกอย่างเด็ดขาด... ”

หากกล่าวถึงทิศทางในการออกแบบสร้างสรรค์เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยตามแนวคิดของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่ปรากฏจากการทบทวนงานวิจัย พบว่ามีแนวทาง “สถาปัตยกรรมจิตตะวันออกในร่างสากล” ซึ่งนำเสนอโดย ชาตรี ลดาลลิตสกุล (2538: 110-111, อ้างถึงใน วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2560: 89) ดังนี้

ทั้งแนวคิดเรื่องระดับความสว่างที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อที่ว่าง และแนวคิดเรื่อง ‘พื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน’ หรือ ‘พื้นที่สีเทา’ หรือ ‘พื้นที่แสงสลัว’ ที่ปรากฏในเรือนไทย และเรือนญี่ปุ่น เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมที่แสดงถึงสุนทรียภาพของ ‘จิตตะวันออก’ โดยมีแก่นหลักคือศาสนาพุทธ ชาตรี ลดาลลิตสกุล ได้อธิบายเรื่องจิตตะวันออกว่า ‘จิต’ คือตัวกำหนดลักษณะทางนามธรรมที่สะท้อนความเป็นมนุษย์ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ‘ตะวันออก’ คือรากฐานทางวัฒนธรรมอันมั่นคงจากแก่นของพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนสภาวะที่ทั้งขัดแย้งและคลุมเครือในเวลาเดียวกัน ชาตรีได้นำเสนอแนวทางในการสร้างสรรค์และสืบสานลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ คือการสร้างสรรค์ “สถาปัตยกรรมจิตตะวันออกในร่างสากล” ซึ่งได้แก่รูปแบบของสถาปัตยกรรมที่มีรูปทรงเรขาคณิตสากล เช่น ทรงกลม สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม เป็นต้น...

รูปที่ 17 บ้านสีเทาแห่งกู่กู ออกแบบโดย ชาตรี ลดาลลิตสกุล

ที่มา: สันติรักษ์ ประเสริฐสุข (2015)

การใช้รูปทรงเรขาคณิตในการสร้างสรรค์พื้นที่ระหว่างใน - นอก ยังสอดคล้องกับวิธีการตามแนวคิดทฤษฎีการออกแบบของ Aldo Van Eyck อย่างเช่น ศูนย์ชุมชนและโบสถ์ของเมือง Driebergen ใน Utrecht ที่มีระบบผังพื้นที่จากส่วนของเส้นรอบรูปวงกลมที่วางซ้อนทับกับรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ในส่วนหลังคาเมื่อพิจารณาจากรูปตัดจะเห็นการสร้างความเชื่อมต่อกับสภาพแวดล้อมภายนอกด้วยการใช้รูปทรงสามเหลี่ยม โดยกำหนดจังหวะของพื้นที่ตามความสัมพันธ์ร่วมกัน ทั้งส่วนของผังพื้นที่และรูปตัดจากระบบรูปทรงเรขาคณิตเหล่านี้

อย่างไรก็ดี ผลลัพธ์ที่ได้ในรูปแบบสถาปัตยกรรม จากแนวคิดของ Aldo Van Eyck ยังคงมีความเป็นสากลตามบริบทของซีกโลกฝั่งตะวันตก เมื่อพิจารณาในภูมิภาคทางตะวันออกของเอเชียชาติรี ลดาลลิตสกุล ได้เสนอแนวทางการสร้างสรรค์ในลักษณะ สถาปัตยกรรมจิตตะวันออกในร่างสากล ด้วยการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมจากรูปทรงเรขาคณิตที่มีความเป็นสากล แต่ให้คุณภาพพื้นที่เหมาะสมต่อถิ่นที่ตั้งของภูมิภาคตะวันออก เทียบเคียงได้กับแนวคิดในการออกแบบของ Tadao Ando ดังตัวอย่างที่ปรากฏในส่วนของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของบ้านอาซุม่า (Azuma House) ซึ่งเกิดจากการตัดเฉือนพื้นที่ด้วยระบบเรียบของรูปทรงเรขาคณิต

รูปที่ 18 Azuma house: ระบบรูปทรงเรขาคณิต และคุณลักษณะพื้นที่

ที่มา: <https://www.archiweb.cz/en/b/dum-azuma>

...รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าถูกใช้เพื่อตอบสนองการวางตัวอาคารเข้าไปในพื้นที่หน้าแคบ แต่มีความลึกมากพอ เราเห็นการวางผังสร้างกล่องสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งกินพื้นที่ตลอดพื้นที่ดินแล้วตัดขาดออกจากกันจนเกิดพื้นที่ว่างส่วนกลาง หลังจากนั้นจึงค่อยเชื่อมพื้นที่ทั้งสองด้วยสะพานกลางอีกทีหนึ่ง ถ้าเปรียบเทียบกับงานในยุคสมัยใหม่ต้องการสร้างความต่อเนื่องของพื้นที่เพื่อให้เกิดองค์รวมที่เป็นหนึ่งเดียว โดยอาศัยระเบียบวิธีการทางคณิตศาสตร์เป็นตัวระเบียบควบคุม งานของอันโตะจะมีลักษณะของการตัดพื้นที่เป็นส่วนๆ มากกว่า... (ชัยยศ อิชฎฐ์พันธ์, 2550: 43)

จากการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเนื้อหาทั้ง 3 ส่วน คือ “ที่ว่าง” ทางสถาปัตยกรรม, “เรือน” ในฐานะที่อยู่อาศัย และ “พื้นที่ระหว่างใน - นอก” สรุปได้ว่า เรือนพื้นถิ่นแบบแผนชาวบ้านในท้องถิ่นไทย มีรูปแบบและคุณลักษณะจากภูมิปัญญาซึ่งสั่งสมถ่ายทอดมาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องแนบแน่นกับถิ่นที่ตั้งและการดำเนินชีวิตของชาวไทย ประกอบกับความเข้าใจในพื้นที่ฐาน อันเกี่ยวเนื่องกับเรื่องราวของ “ที่ว่าง” ทั้งนัยทางนามธรรม อย่างการกำหนดนิยาม ความหมาย กับทางรูปธรรม จากการก่อรูปขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ผ่านระบบระเบียบพื้นที่ และระดับการปิดล้อมในรูปแบบต่างๆ ทำให้สามารถพิจารณาได้ว่า คุณลักษณะของ “พื้นที่ระหว่างใน - นอก” เป็นลักษณะเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน มีความเหมาะสมตอบรับกับปัจจัยของการอยู่อาศัย ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในอย่างสมดุล

ความเข้าใจในแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ยังช่วยกำหนดแนวทางเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ และสังเคราะห์รายละเอียดของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ผ่านกรณีศึกษา ทั้งเรือนพื้นถิ่นไทยแบบแผนชาวบ้าน และเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยไทย ที่มีแนวคิดจากบริบทที่ตั้ง หรือจากความพยายามในการสร้างเอกลักษณ์ไทยให้ปรากฏ เพื่อตอบรับกับการอยู่อาศัยในปัจจุบัน โดยสรุปตามประเด็นสำคัญได้ดังนี้

เบื้องต้น ควรคำนึงถึงขอบเขตและรูปแบบของพื้นที่ ตามแนวคิดเกี่ยวกับ Inbetween Realm โดยวิเคราะห์พื้นที่ 2 ส่วน ซึ่งสัมพันธ์กันระหว่างพื้นที่ใน - นอก (อาจเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะพื้นที่ คือ ความเป็นภายใน - ภายนอก หรือเกี่ยวข้องกับผู้ใช้สอย คือ ความเป็นคนใน - คนนอก) ว่ามีวัตถุประสงค์ของพื้นที่อย่างไร เพื่อสร้างความเข้าใจรูปแบบและลักษณะของระบบระเบียบพื้นที่ โดยใช้หลักการตามความสัมพันธ์ 3 รูปแบบของ Set of two elements (A/B) เนื่องจากคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก สามารถเกิดจาก 2 พื้นที่ ซึ่งมีลักษณะหลากหลาย คือ ลักษณะตรงกันข้าม ลักษณะคล้ายคลึงกัน หรือลักษณะที่สัมพันธ์กันเป็นลำดับขั้น ซึ่งก่อให้เกิดความสมดุลจากพื้นที่ทั้งสอง

ตามแนวคิดของ Intermediary Space ทั้ง Intermediary Nature ที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ และ Intermediary Zone ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต กิจกรรม การใช้สอย

หากพิจารณาในรายละเอียดของความสมดุล อันเกิดจากพื้นที่ทั้งสองส่วน สามารถจำแนกได้เป็น 1.) พื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่สอดคล้องต่อพื้นที่ใน และ 2.) พื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่สอดคล้องต่อพื้นที่นอก ซึ่งเกิดจากวัตถุประสงค์และความต้องการตามนัยที่แตกต่างกัน

โดยควรทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์พื้นที่ระหว่างใน - นอก เชื่อมโยงกันตามลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมทั้ง 3 ลักษณะ คือ 1.) ลักษณะของที่ว่างในส่วนของการปิดล้อมเชิงกายภาพ, 2.) ลักษณะของที่ว่างในส่วนต่อเนื่อง ซึ่งเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับ 3.) การรับรู้ที่ว่างของผู้ใช้สอย ตามการเคลื่อนที่ เลื่อนไหลเชื่อมโยงไปในพื้นที่ว่างนั้นๆ สัมพันธ์กับการใช้สอย, ความเป็นส่วนตัว และความเป็นภายใน - ภายนอก

นอกจากนี้ เพื่อให้สอดคล้องต่อวัตถุประสงค์สุดท้ายของการศึกษา ที่มุ่งหวังให้เกิดแนวทางการสร้างสรรค์เรือนร่วมสมัยที่สอดคล้องกับการอยู่อาศัยตามบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน จึงควรประยุกต์ใช้แนวทางการขยายขอบเขตรูปแบบตามประเพณี (Extending tradition) และแนวทางการตีความแบบแผนทางประเพณีแล้วสื่อสารใหม่ (Reinterpreting tradition) ของ William S.W. Lim เป็นแนวทางหลัก เนื่องจากสามารถประยุกต์สู่การสร้างสรรค์ออกแบบที่รองรับกับวิถีชีวิตร่วมสมัยในบริบทสังคมเมืองได้อย่างเหมาะสม ไม่ถูกจำกัดไว้ด้วยรูปแบบและองค์ประกอบเดิมของเรือนพื้นถิ่น

กล่าวโดยสรุป จากการทบทวนทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ค้นพบว่า ยังขาดความเชื่อมโยงระหว่าง 1.) หลักการตามแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับที่ว่างทางสถาปัตยกรรม 2.) องค์ความรู้ที่มีคุณค่าตามวิถีชีวิตจากเรือนพื้นถิ่นไทย และ 3.) การประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎี กับ องค์ความรู้จากเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านของไทย เพื่อสร้างแนวทางหรือวิธีการสู่การสร้างสรรค์เรือนร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้เห็นช่องว่างทางความคิดในการต่อยอดและปรับใช้คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่มีความเชื่อมโยงกันของเนื้อหาทั้ง 3 ส่วน ตามกรอบความคิดของ “หลักการ - วิถี - วิธี” เพื่อเสนอเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยไทย ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม จากปัญหาความไม่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยของรูปแบบบ้านเรือนในปัจจุบัน นำมาสู่การค้นหาคณะลักษณะที่ว่างเนื่องในเรือนพื้นถิ่นที่มีคุณภาพของพื้นที่เหมาะสมกับบริบทแวดล้อมของไทย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบที่พักอาศัยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและถิ่นที่ตั้งได้ดียิ่งขึ้น

เนื้อหาส่วนแรก เกริ่นถึงบ้านเรือนในท้องถิ่นไทย ผ่านรูปแบบที่ปรับเปลี่ยนไปตามช่วงเวลาในยุคสมัยต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับคุณลักษณะของพื้นที่ อันเกี่ยวเนื่องกับรูปลักษณะและคุณลักษณะของเรือนอยู่อาศัย ซึ่งช่วยให้สามารถกำหนดรายละเอียดขั้นตอนของการวิจัยได้อย่างสอดคล้องตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางไว้ ซึ่งจะกล่าวในเนื้อหาส่วนที่สอง เกี่ยวกับวิธีการรวบรวมข้อมูล การเลือกกลุ่มตัวอย่างและกรณีศึกษา รวมทั้งหลักการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

โดยงานวิจัยนี้ มีลักษณะเป็นงานวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) เพื่อขยายองค์ความรู้สามารถนำข้อค้นพบไปปรับใช้ได้ทางปฏิบัติ ตามกระบวนการสร้างสรรค์ออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัย โดยให้ความสำคัญทั้งข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ในขั้นตอนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ด้วยแนวทางของวิธีการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิเป็นหลัก

รูปแบบบ้านเรือนในท้องถิ่นไทย

ในส่วนนี้ เป็นการสร้างความเข้าใจเบื้องต้น ถึงคุณลักษณะพื้นที่เรือน ผ่านการปรับเปลี่ยนรูปแบบของที่อยู่อาศัยตามช่วงเวลา ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เห็นสาระสำคัญของประการที่ยังคงแฝงอยู่กับแนวคิดในการสร้างสรรค์บ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นไทย

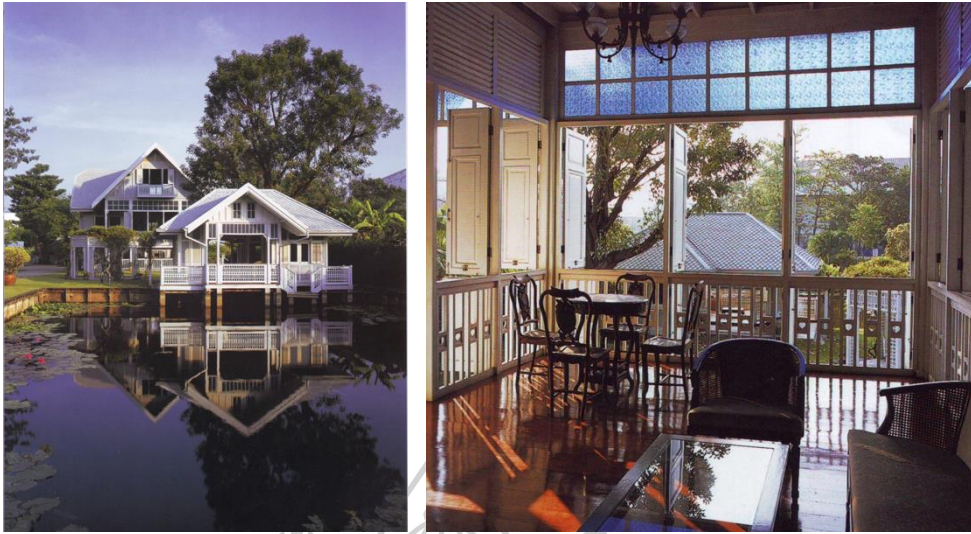
เนื้อความบางช่วงตอนที่ สมภพ ภิรมย์ (2514: 83-86) ได้อ้างจาก “สาส์นสมเด็จพระเรือ
ไทย” ซึ่งบรรยายไว้ถึงรูปลักษณะของที่อยู่อาศัยในช่วงต้นที่เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบเรือน
พื้นดินเดิมในอดีต อันเนื่องมาจากบริบททางสังคมของไทย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ในกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อก่อนรัชการที่ 3 นอกจากพระราชมนต์แล้ว ยังอยู่เรือน
ไม้กันทั้งนั้น... ล้วนเป็นเรือนไม้แบบเรือนไทยทั้งนั้น ได้ยินว่าตำหนักในวังหน้าทำ
เป็นตึกมาแต่รัชกาลที่ 1 แต่ก็เป็นแบบเรือนไทยเป็นแต่ฝาก่ออิฐเท่านั้น

เรือนอยู่ซึ่งสร้างเป็นรูปตึกอย่างต่างประเทศดูเหมือนจะแรกมีขึ้นเมื่อสร้าง
สวนขวา ในรัชกาลที่ 2 ทำเป็นตำหนักย่อยๆ มีพื้นหลายชั้น จะเป็นแบบตึกฝรั่งหรือ
แก่งเงินก็ไม่ตรงทีเดียว น่าจะเรียกว่า “ตึกอย่างเทศ”...

ถึงรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงแปลงตำหนักใน
พระราชวังหลวงกับทั้งกุฎสงฆ์ในวัดหลวงที่สำคัญเป็นตึก แต่ก็ทำอย่างรูปเรือนไม้
เป็นแต่เปลี่ยนเป็นก่ออิฐโอบปูนน่าจะเป็นสมัยนี้มีเจ้านาย
บางพระองค์และขุนนางผู้ใหญ่บางคนเริ่มทำเรือนที่อยู่เป็น “ตึกอย่างฝรั่ง”...

ถึงรัชกาลที่ 4 ผู้มีบรรดาศักดิ์จึงเริ่มทำเรือนอยู่เป็นตึกกันแพร่หลาย เรือน
ตึกที่สร้างรัชกาลที่ 4 ทำตามแบบเรือนอเมริกัน แต่พระที่นั่งอิศเรศฯ องค์เดียว
นอกจากนั้นมีแบบขึ้นใหม่อีกอย่างหนึ่ง จะเรียก(อย่างขอไปที) ว่า “ตึกกะหลาป่า”
เป็นตึก 2 ชั้นสันฐานสี่เหลี่ยมริมมุขบ้าง ไม่มีบ้าง ทรงหลังคาลาดกว่าแบบเรือนไทย
ทำฝารอบเอาเฉลียงไว้ในเรือน มีบันไดขึ้นข้างนอกด้วยยังถือคติว่าลอดได้ถุ่นเป็น
อัปมงคล...

รูปที่ 19 “ตำหนักประถม” รูปแบบเรือนในท้องถิ่นไทยจากอิทธิพลตะวันตก

ที่มา: มรดกสถาปัตยกรรมในประเทศไทย (2547)

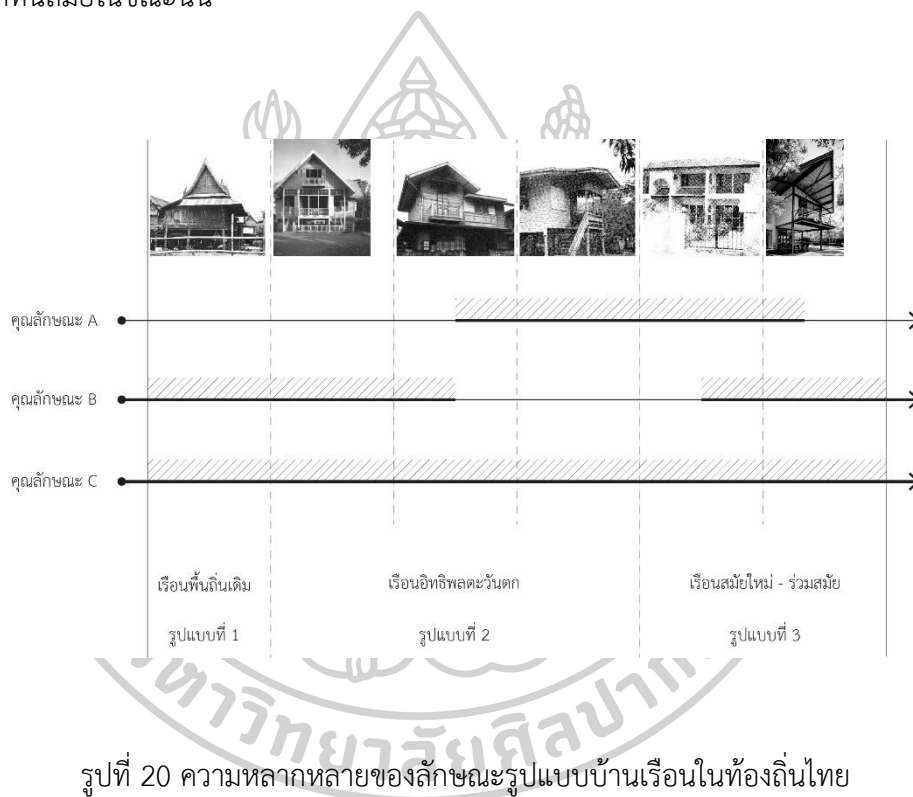
แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเรือนที่อยู่อาศัยของชาวไทย จากรูปแบบเดิมที่เป็นเรือนไม้ทรงโปร่ง หลังคาจั่วสูง พื้นยก เชื่อมต่อกับระเบียงชาน ทั้งที่ตั้งถิ่นฐานตามชายน้ำลำคลอง ซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรหลักในอดีต หรือมีถิ่นที่อยู่อาศัยถัดเข้าไปในเรือกสวนไร่นาตามป่าเขา กลายเป็นเรือนทรงตึกก่ออิฐถือปูนที่มีความทึบตัน อันเนื่องมาจากอิทธิพลตะวันตก แม้จะสร้างสรรค์อยู่ในรูปทรงอย่างเรือนไทยก็ตาม

ทั้งนี้ หม่อมหลวงประทีป มาลากุล (2530: 145, 277) ได้อธิบายไว้ถึงแบบบ้านที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ว่าสามารถแบ่งได้เป็นสองประเภท คือ “สร้างแบบตะวันตกทั้งหมดเกือบทุกกระเปียดนี้” กับอีกประเภทหนึ่งเป็นแบบประยุกต์แล้ว เช่นบ้านทรงปั้นหยาและทรงมนิลา... แบบประยุกต์นี้เป็นแบบมีมุข มีช่องระบายลมระดับฝ้าเพดาน หน้าต่างเป็นบานเกล็ด มีชายคายื่นยาวที่เชิงชายเป็นไม้ฉลุลายงดงาม” นอกจากนี้ ยังได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมถึงรูปแบบบ้านพักอาศัยในช่วงเวลาต่อมา ความว่า

บ้านของคนไทยที่มีรายได้สูงอีกประเภทหนึ่งที่เจ้าของได้มอบให้สถาปนิกออกแบบ โดยประยุกต์สถาปัตยกรรมไทยที่คนไทยได้สร้างสรรค์ขึ้นจากวัฒนธรรมความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม รวมทั้งดินฟ้าอากาศ ให้เหมาะกับสภาพของสังคมของคนไทยใน

ปัจจุบันควบคู่ไปกับความเจริญของเทคโนโลยีและวัสดุก่อสร้างนานาชนิดที่ผลิตขึ้น
ได้ภายในประเทศ...

โดยสังเขป จากเนื้อหาของรูปแบบบ้านเรือนในท้องถิ่นไทย สามารถจำแนกเรือนอยู่อาศัย
ตามช่วงเวลา ได้เป็น 3 รูปแบบ คือ 1.) รูปแบบเรือนพื้นถิ่นเดิมอย่างในอดีต, 2.) รูปแบบที่ได้รับ
อิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก ในสมัยที่เริ่มมีการเดินทางติดต่อกันระหว่างภูมิภาค และ 3.)
รูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ - ร่วมสมัย ที่มีการประยุกต์พัฒนาแนวความคิดและลักษณะบ้านเรือน
ให้ทันสมัยทันสมัยในขณะนั้น

เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาถึงขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัย รายละเอียดในการรวบรวม
ข้อมูลเพื่อใช้วิเคราะห์ จึงมุ่งเน้นประเด็นที่เป็นสาระสำคัญถึงรูปแบบที่ 1 คือเรือนพื้นถิ่นไทย ซึ่งมี
รูปแบบตามเดิมอย่างในอดีต และรูปแบบที่ 3 โดยแบ่งย่อยได้เป็น 2 กลุ่ม คือรูปแบบบ้านเรือน
สมัยใหม่ (Modern) ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องมาจากอิทธิพลทางความคิดของแวดวงสถาปัตยกรรมตะวันตก
ภายหลังยุคสมัยของการปฏิวัติอุตสาหกรรม เป็นรูปแบบซึ่งนำมาสู่คำถามของการวิจัย และส่งผลต่อ
คุณลักษณะของที่อยู่อาศัยในช่วงเวลาต่อมา กับอีกรูปแบบหนึ่ง คือรูปแบบบ้านเรือนร่วมสมัย

(Contemporary) ที่เกิดจากการพัฒนาต่อยอดแนวความคิด ให้สอดคล้องกับบริบทและสถานการณ์ปัจจุบันมากยิ่งขึ้น อันเป็นหนึ่งในวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้

1. การรวบรวมข้อมูล

เนื่องด้วยประเด็นในงานวิจัย เกี่ยวข้องกันในเนื้อหาทางสถาปัตยกรรมที่หลากหลาย ตามนัยและสาระสำคัญต่างๆ วิธีการศึกษารวบรวมข้อมูล จึงใช้กรอบแนวคิดในการวิจัยแบบแสดงความสัมพันธ์ (Association) ระหว่างตัวแปรหรือเหตุปัจจัย กับองค์ประกอบทางกายภาพของบ้านเรือนในท้องถิ่นไทยที่ปรากฏเป็นคุณลักษณะของพื้นที่ โดยมีหน่วยในการวิเคราะห์ คือ เรือนที่อยู่อาศัย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เรือนพื้นถิ่นไทยและเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ซึ่งคัดสรรตามประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ระหว่างใน - นอก อันเป็นคุณลักษณะเฉพาะ ที่สรุปได้ในเบื้องต้นจากการศึกษารูปแบบที่ปรับเปลี่ยนของเรือนตามช่วงสมัย

ข้อมูลในการวิจัยแบ่งได้เป็นสองส่วนตามสาระสำคัญของเนื้อหาและคำถามของการวิจัย

ข้อมูลส่วนแรก คือแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับที่ว่างและการสร้างสรรค์ออกแบบสถาปัตยกรรม เป็นเนื้อหาสาระสำคัญส่วนหนึ่ง ในการสร้างความเข้าใจต่อหลักการ รวมทั้งเงื่อนไขและเกณฑ์ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย

ข้อมูลส่วนที่สอง คือข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างบ้านเรือนในท้องถิ่นไทย จากเรือนพื้นถิ่นซึ่งสร้างสรรค์ขึ้นด้วยภูมิปัญญาในการปลูกสร้างตามแบบแผนประเพณีและเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน ตลอดจนกลุ่มตัวอย่างของบ้านเรือนร่วมสมัยที่ได้มีการออกแบบให้สอดคล้องกับถิ่นที่ตั้ง

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1.1 การเลือกกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย

ในการวิจัย ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างจากบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นไทยแบบไม่อิงความน่าจะเป็น (Non - Probability Sampling) กล่าวคือ ได้ทำการคัดสรรตามวัตถุประสงค์ (Purposive sampling) จากกลุ่มเรือนที่พบว่ามีคุณลักษณะของที่ว่างอย่างพื้นที่ระหว่างใน - นอก (Reliance on available subjects) โดยเลือกกรณีศึกษาที่มีความเป็นตัวแทนของเรือนพื้นถิ่น

ชาวบ้านและเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ในบริบทที่ตั้งของประเทศไทย และคำนึงถึงจำนวนของกรณีศึกษา ซึ่งเพียงพอต่อการสร้างความเข้าใจ โดยมีรายละเอียดที่ชัดเจน สามารถอธิบายคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ได้อย่างครอบคลุมเนื้อหาสาระต่างๆ

1.1.2 ระบบข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท

ประเภทแรก คือ กลุ่มตัวอย่างหลักที่ใช้เป็นกรณีศึกษา (Case study) ซึ่งนำมาวิเคราะห์โดยตรง ตามหลักการและเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี

อีกประเภทหนึ่ง คือ กลุ่มตัวอย่างรอง ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง เพื่อใช้วิเคราะห์เปรียบเทียบให้สามารถอธิบายรายละเอียดของคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ได้ชัดเจนมากขึ้น

หากพิจารณากลุ่มตัวอย่างตามความตรง (Valid) ต่อเนื้อหาและประเด็นในการวิจัย ด้วยเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพื้นถิ่นไทย และเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ตามลำดับจากมากไปน้อย สรุปได้ดังนี้

ในกลุ่มตัวอย่างเรือนพื้นถิ่นไทย พิจารณาจาก

- ลักษณะตามแบบแผนชาวบ้าน
- ลักษณะตามแบบแผนประเพณี

ในกลุ่มตัวอย่างเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย พิจารณาจาก

- มีคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก
- มีแนวคิดในการออกแบบมาจากคุณลักษณะพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่น
- มีแนวคิดในการออกแบบมาจากปัจจัยหรือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรือนพื้นถิ่น

ทั้งนี้ ยังได้พิจารณาถึงงานที่ได้รางวัลจากแวดวงสถาปัตยกรรม เช่น สมาคมสถาปนิกสยาม ฯ หรืองานซึ่งเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมด้วย

1.2 วิธีการเก็บข้อมูล

ส่วนแรก ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีของที่ว่าง และหลักการสร้างสรรค์ออกแบบสถาปัตยกรรม ใช้วิธีการเก็บรวบรวมจากการค้นคว้าเอกสาร หนังสือ หรือตำราเป็นหลัก เนื่องจากต้องการเนื้อหาสาระทางวิชาการที่สามารถอธิบายถึงความหมายและรายละเอียดทางกายภาพของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม ให้เกิดความเข้าใจที่เป็นรูปธรรมซึ่งสามารถเชื่อมโยงสู่องค์ประกอบตามหลักการออกแบบ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่สอง อันมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกันระหว่างคุณลักษณะของที่ว่างกับบ้านเรือนพื้นถิ่นไทย

ส่วนที่สอง ข้อมูลเกี่ยวกับเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านและเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ค้นหาและอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลที่ค่อนข้างหลากหลาย ตั้งแต่ เอกสารชั้นต้น ทั้งแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ, วารสารวิชาการทางสถาปัตยกรรม, สื่อรายการโทรทัศน์ - อินเทอร์เน็ต รวมทั้งจากสถาปนิกผู้ออกแบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลประเภทต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการออกแบบสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมอย่างครบถ้วน เช่น ความต้องการในเบื้องต้น, ทัศนคติต่อเรือนอยู่อาศัย - แนวคิดในการออกแบบ, แบบแผน - แบบทางสถาปัตยกรรม, วัตถุประสงค์และเงื่อนไขในการปลูกสร้าง เพื่อความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ในการกำหนดแนวทางสร้างสรรค์ออกแบบต่อไป

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัย ใช้หลักการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative analysis) เป็นแนวทางหลัก โดยแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ตามประเด็นเนื้อหาที่สัมพันธ์กับกระบวนการศึกษาวิจัยในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

- 2.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบ ความเหมือน - ความต่าง
- 2.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดทฤษฎี
- 2.3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบ - เนื้อหา
- 2.4 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลง

2.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบ ความเหมือน - ความต่าง

เปรียบเทียบความเหมือนซึ่งเป็นลักษณะร่วมโดยทั่วไป และความต่างที่เป็นลักษณะเฉพาะ

2.1.1 ระหว่างเรือนพื้นถิ่นไทย กับ เรือนพื้นถิ่นในภูมิภาคอื่นๆ ที่อยู่ภายนอกประเทศไทย

- เพื่อให้เข้าใจในรูปแบบเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นไทยที่แตกต่างไปจากเรือนในภูมิภาคอื่นๆ
- เพื่อให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุปัจจัยหรือเงื่อนไขบางประการที่ส่งผลต่อรูปแบบเรือนพื้นถิ่นไทยในเบื้องต้น

2.1.2 ระหว่างเรือนพื้นถิ่นไทย ในแต่ละภูมิภาค (เหนือ กลาง อีสาน ใต้)

- เพื่อให้เข้าใจถึงคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่เรือนในส่วนต่างๆ

2.1.3 ระหว่างแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ระหว่างใน - นอก

- เพื่อกำหนดนิยามความหมายของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ให้ชัดเจน
- เพื่อกำหนดหลักการ ในการวิเคราะห์กรณีศึกษา (Case study) ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย ให้ชัดเจนในเชิงกายภาพที่สัมพันธ์กับคุณภาพของพื้นที่ระหว่างใน - นอก

ในขั้นตอนของกระบวนการศึกษาวิจัย การวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือน - ความต่างตามรายละเอียดข้างต้น ได้อธิบายไว้ในเนื้อหาของบทที่ 2 คือ ขั้นตอนการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจในภาพกว้างที่สัมพันธ์กันระหว่างคุณลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม - เรือนพื้นถิ่นไทย - เรือนร่วมสมัย

2.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดทฤษฎี

เปรียบเทียบหลักการตามแนวคิดทฤษฎี กับ รูปแบบของกรณีศึกษา โดยทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงกัน ทั้งการเปรียบเทียบภายในกลุ่มกรณีศึกษาเดียวกัน และเปรียบเทียบข้ามกลุ่ม คือ เรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน กับเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย

- เพื่อพิสูจน์สมมติฐานในเบื้องต้น โดยการค้นหาคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่เรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน ซึ่งมีรูปแบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่สามารถประยุกต์สู่การสร้างสรรค์เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ให้เหมาะสมต่อการใช้งานและมีความสอดคล้องกับบริบทสังคมเมืองปัจจุบัน
- เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษา ที่ต้องการอธิบายลักษณะและคุณภาพของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่วางทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีความเหมาะสมต่อบริบทที่ตั้งของไทย ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบร่วมสมัยได้

2.3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบ - เนื้อหา

เปรียบเทียบรูปแบบทางกายภาพด้วยการวิเคราะห์รูปลักษณะ (Morphological analysis) กับ เนื้อหาทางสถาปัตยกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก จากกรณีศึกษาทั้งสองกลุ่ม ดังต่อไปนี้

- วิเคราะห์ผังพื้นที่ และ รูปตัด เพื่ออธิบายคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก
- วิเคราะห์องค์ประกอบ และ ระดับการปิดล้อม เพื่อกำหนดระดับความเป็นภายใน - ภายนอกของพื้นที่เรือนกรณีศึกษา

2.4 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลง

เปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก จากแนวคิดในการสร้างสรรค์เรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน สู่แนวคิดในการออกแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นต่างๆ เช่น รูปแบบวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป หรือ ทักษะคติและมุมมองของเจ้าของเรือนที่เปลี่ยนจากสังคมชนบทสู่ความเป็นเมือง โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อกำหนดแนวทางในการสร้างสรรค์ออกแบบคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ให้มีความเหมาะสมต่อบริบทสังคมไทย

งานวิจัยนี้ได้กำหนดปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบเรื้อนที่อยู่อาศัยไว้ 2 ลักษณะ เพื่อใช้เป็นแนวทางในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลตามนัยของคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก คือ ปัจจัยภายนอกเรื้อน และปัจจัยภายในเรื้อน ตามรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยภายนอก กำหนดรูปลักษณะเรื้อนจากความเฉพาะของถิ่นที่ตั้ง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ

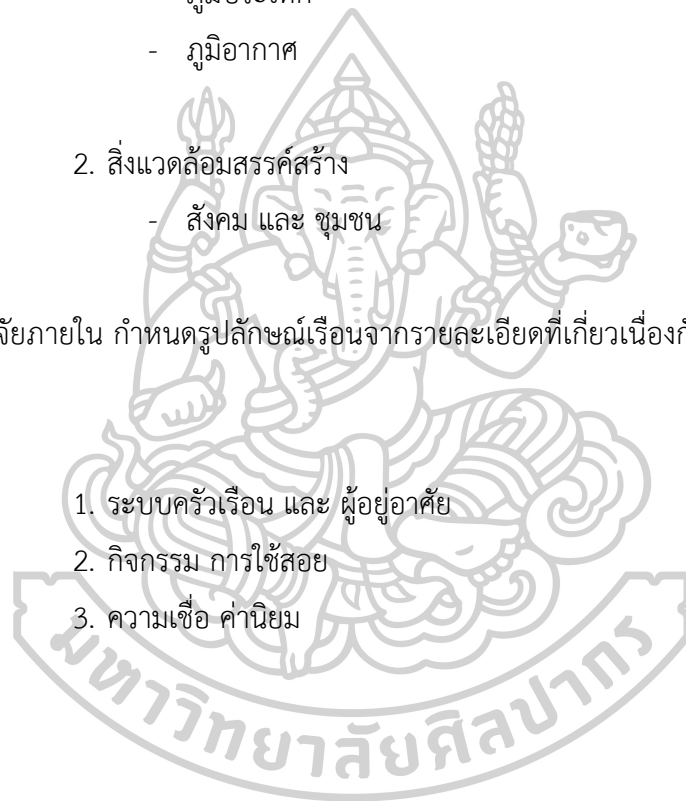
- ภูมิประเทศ
- ภูมิอากาศ

2. สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง

- สังคม และ ชุมชน

ปัจจัยภายใน กำหนดรูปลักษณะเรื้อนจากรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับผู้อยู่อาศัย แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. ระบบครัวเรือน และ ผู้อยู่อาศัย
2. กิจกรรม การใช้สอย
3. ความเชื่อ ค่านิยม

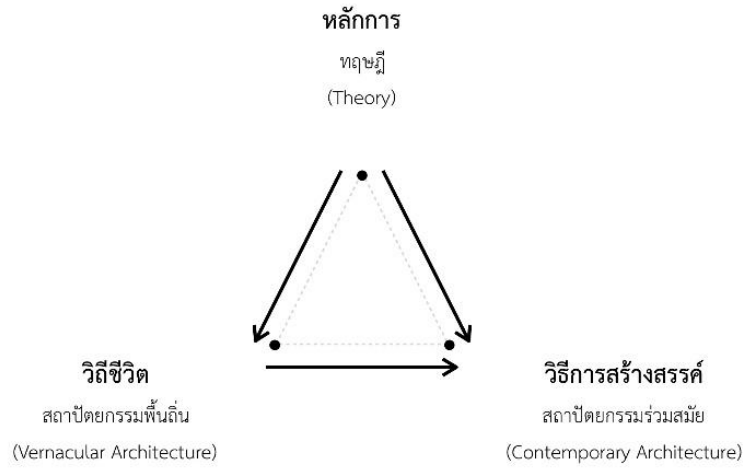
ตารางที่ 1 แนวทางการวิเคราะห์คุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก

พื้นที่ระหว่างใน - นอก						
รายละเอียดเรื่อง	ปัจจัยภายนอก (รูปธรรม - นามธรรม)			ปัจจัยภายใน (รูปธรรม - นามธรรม)		
	สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ		สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง	ระบบครัวเรือน	กิจกรรม	ความเชื่อ
	ภูมิประเทศ	ภูมิอากาศ	สังคม - ชุมชน	- ผู้อาศัย	- การใช้สอย	- ค่านิยม
องค์ประกอบเรือน - ระบบขององค์ประกอบ - ผังพื้น / รูปตัด / การก่อรูปพื้นที่	คุณลักษณะ พื้นที่	คุณลักษณะ พื้นที่	คุณลักษณะ พื้นที่	คุณลักษณะ พื้นที่	คุณลักษณะ พื้นที่	คุณลักษณะ พื้นที่
รูปแบบการปิดล้อม - ขอบเขตพื้นที่ - ระดับการปิดล้อม	คุณลักษณะ พื้นที่	คุณลักษณะ พื้นที่	คุณลักษณะ พื้นที่	คุณลักษณะ พื้นที่	คุณลักษณะ พื้นที่	คุณลักษณะ พื้นที่

ทั้งนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลให้ความสำคัญกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องและส่งผลโดยตรงต่อคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก เป็นหลัก แตกต่างกันไปตามแต่กรณี โดยไม่เน้นการอธิบายรายละเอียดอันเป็นผลมาจากปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมและชุมชน ซึ่งมีนัยห่างไกลออกไปจากบริเวณ

3. การสังเคราะห์ข้อมูล

ในเนื้อหาส่วนท้ายของงานวิจัย มีการเชื่อมโยงข้อมูลทั้งสองส่วนเข้าด้วยกัน ตามโครงสร้างเนื้อหาจากการวิเคราะห์ เพื่อสรุปเป็นข้อค้นพบและผลการวิจัยที่คาดหวังให้เกิดองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรม ซึ่งสัมพันธ์กันในสาระ 3 ส่วน คือ 1.) หลักวิชาการจากแนวคิดทฤษฎี, 2.) คุณค่าจากภูมิปัญญา อันเกี่ยวกับวิถีชีวิตเนื่องในเรือนพื้นถิ่นไทย และ 3.) หลักปฏิบัติวิชาชีพ ด้วยวิธีการและแนวทางการสร้างสรรค์ออกแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย

รูปที่ 21 ความสัมพันธ์ขององค์ความรู้ 3 ส่วน (หลักการ - วิถี - วิธี)

บทที่ 4

พื้นที่ระหว่างใน - นอก

ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง

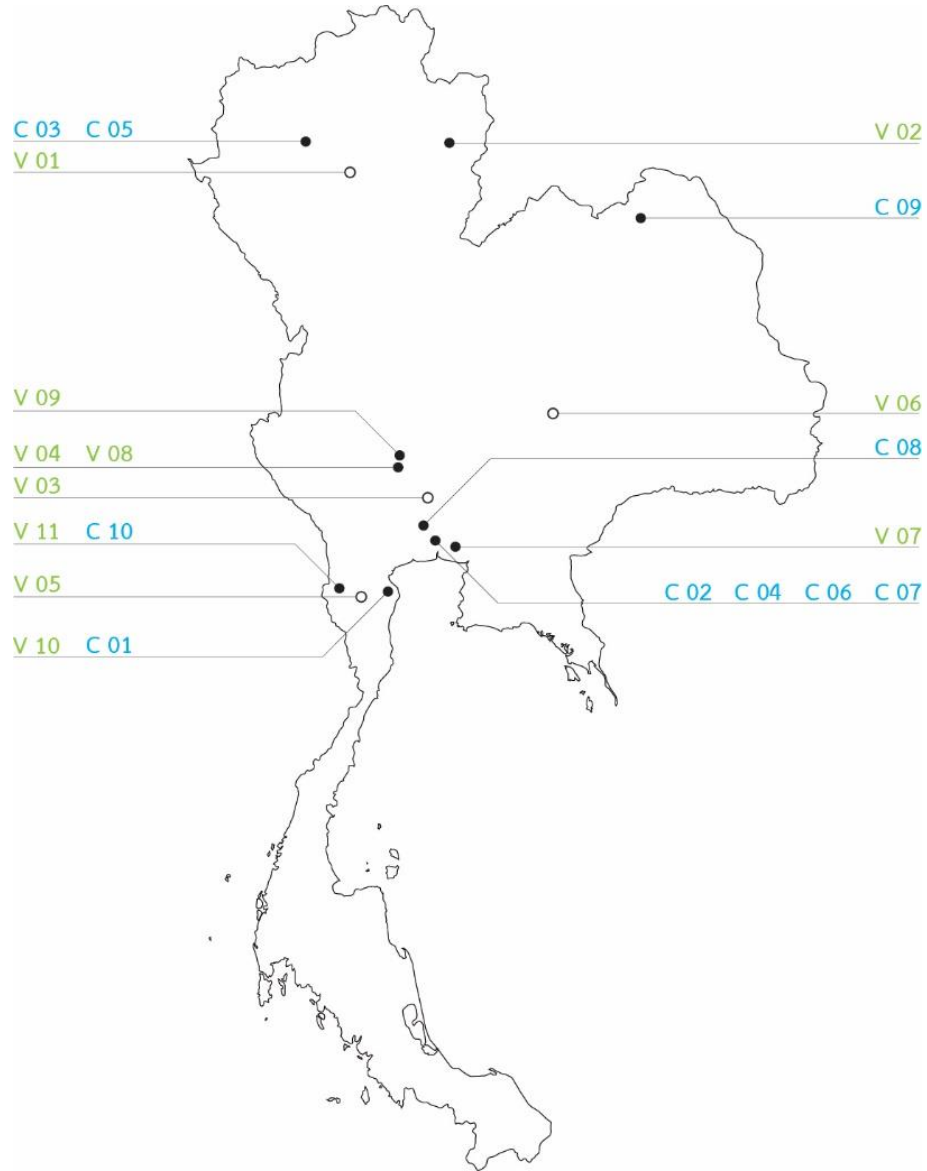
เนื้อหาในเบื้องต้น เป็นการอธิบายรายละเอียดข้อมูลของกรณีศึกษา ทั้งเรือนพื้นถิ่นไทยและเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย เพื่อใช้ในการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative analysis) ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยแบบแสดงความสัมพันธ์ ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะรูปแบบเรือน ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐาน และ รูปลักษณ์ทางกายภาพ (Morphology)

ข้อมูลพื้นฐานของเรือน

อธิบายรายละเอียดเบื้องต้นเกี่ยวกับเรือน เพื่อสร้างความเข้าใจในภาพรวมถึงเหตุปัจจัยด้านต่างๆ ที่ส่งผลต่อรูปแบบเรือน เช่น บริบทที่ตั้ง เจ้าของเรือน สมาชิกในครัวเรือน ผู้ออกแบบ อายุเรือน/ปีที่สร้าง รวมทั้ง คุณค่าซึ่งเป็นที่ยอมรับหรือรางวัลจากแวดวงทางสถาปัตยกรรม โดยมีแนวทางในการอธิบายจากปัจจัยภายนอก ที่เป็นเงื่อนไขในภาพใหญ่ ส่งผลต่อลักษณะโดยทั่วไปของเรือน แล้วจึงอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยภายใน ซึ่งส่งผลต่อรายละเอียดอันแตกต่างปลีกย่อยลงไปในแต่ละกรณี

รูปลักษณ์ทางกายภาพ ได้แก่

- การจัดกลุ่มและความสัมพันธ์ของพื้นที่ (Organization and Relationship)
- ผังพื้น และ รูปตัด (Plan and Section)
- องค์ประกอบ และ ระดับการปิดล้อม (Elements and Enclosure)

รูปที่ 22 ตำแหน่งที่ตั้งของกรณีศึกษา

1. กรณีศึกษา เรือนพื้นถิ่นไทย

1.1 ข้อมูลพื้นฐานและรูปแบบ

กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นไทย คัดสรรจากหนังสือตำรา หรืองานวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดข้อมูลที่เพียงพอต่อการศึกษา และมีความน่าเชื่อถือในเชิงวิชาการทางสถาปัตยกรรม ข้อมูลพื้นฐานของเรือนแต่ละหลัง เป็นการอ้างอิงโดยตรงจากแหล่งปฐมภูมิ เพื่อให้เนื้อหาสาระคงอยู่ตามเดิม โดยมีการจัดเรียงรายละเอียดข้อมูลใหม่หรืออาจเพิ่มเติมเสริมเนื้อหาบางส่วนให้สอดคล้องต่อการอธิบายที่สร้างความเข้าใจถึงเหตุปัจจัยกับองค์ประกอบรูปลักษณะทางกายภาพของเรือน

ทั้งนี้เมื่อจัดเรียงแหล่งข้อมูลของกรณีศึกษาตามความตรงต่อเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ระหว่างใน - นอก และความตรงต่อการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่าง ในลักษณะของเรือนพื้นถิ่นแบบแผนชาวบ้าน สามารถจัดลำดับจากน้อยไปมากได้ดังนี้

เรือนกรณีศึกษา V 01 - V 06 จากหนังสือ ปัญญาสร้างสรรค์ในเรือนพื้นถิ่นอุษาคเนย์ กรณีศึกษา ไทย ลาว อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ผ่านที่ว่าง มวล และชีวิต (อรศิริ ปาณินท์, 2543)

โดยแบ่งย่อยได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก กรณีศึกษา V 01 เรือนพื้นถิ่นในภาคเหนือ: เรือนกาแล, V 03 เรือนพื้นถิ่นภาคในกลาง: เรือนคหบดี และ V 06 เรือนพื้นถิ่นในภาคอีสาน กรณีศึกษาทั้ง 3 หลัง เป็นเรือนที่มีลักษณะตามแบบแผนประเพณี กลุ่มที่สอง กรณีศึกษา V 02, V 04, V 05 มีลักษณะเรือนตามแบบแผนชาวบ้าน

เรือนกรณีศึกษา V 07 จากหนังสือ คลองมอญ: รูปแบบเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นของชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญ ย่านคลองมอญ หัวตะเข้ อำเภอลาดกระบัง (วิวัฒน์ เตมียพันธ์, 2555)

เรือนกรณีศึกษา V 08 จากหนังสือ เรือนพื้นบ้าน: จังหวัดสุพรรณบุรี (ฉัตรชัย อินทรโชติ, 2557)

เรือนกรณีศึกษา V 09 - V 11 จากหนังสือ เหย้าเรือนพื้นบ้านย่านตะวันตก (วีระ อินพันทัง , 2545) เป็นกลุ่มเรือนตัวอย่างที่มีแบบแผนตอบรับสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างชัดเจน จากรูปลักษณะและรายละเอียดที่หลากหลายแตกต่างกัน

V 01 เรือนกาแล

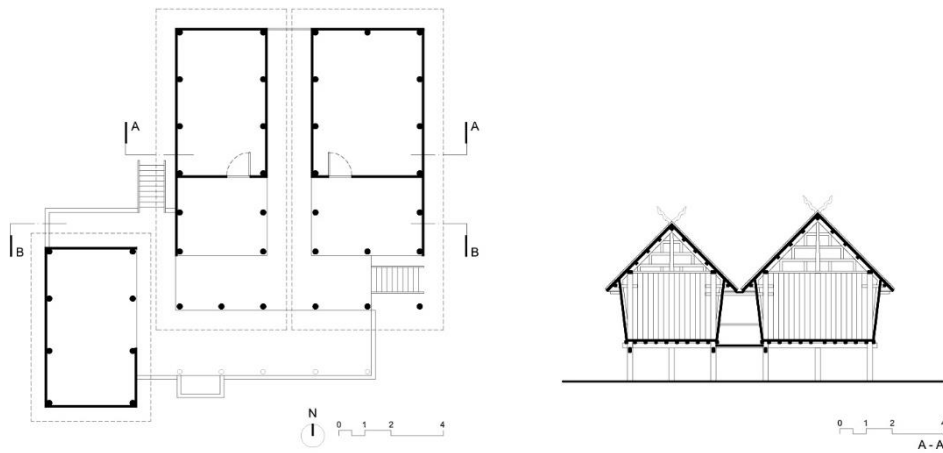
เรือนกาแล คือ เรือนพื้นถิ่นทางภาคเหนือของไทย โดยส่วนใหญ่เป็นเรือนที่อยู่อาศัยของผู้มีฐานะทางสังคม ลักษณะรูปแบบเรือนจัดอยู่ในระบบแบบแผนตามประเพณีนิยมวางผังเรือนเพื่อเปิดรับลมทางด้านทิศใต้ ส่วนการจัดพื้นที่มีระบบระเบียบ ซึ่งผสมผสานระหว่างชีวิต การอยู่ และความเชื่อ

ผังพื้นของเรือนหลักเป็นเรือนแฝดแบบ 5 ห้องเสา มีขนาดใหญ่เล็กต่างกัน ระหว่างเรือนแฝดมีฮ่อมรินแล่นกลาง ระดับพื้นของฮ่อมรินลดต่ำกว่าระดับพื้นเรือนนอน เรือนแฝดหลังใหญ่กัน 3 ห้องเสา เพื่อใช้นอน และเปิดโล่ง 2 ห้องเสา เพื่อเป็นบริเวณรับแขก หรือ เดิน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีชีวิตชีวาตามลักษณะการอยู่ของคนเมือง เป็นบริเวณเปิดโล่งที่กันฝาเฉพาะด้านยาว ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ พักผ่อนรับแขก และยังใช้นอนสำหรับแขกที่มาเยี่ยมเยือนด้วย

ระเบียง ต่อเนื่องอยู่ปลายสุดของเดิน ได้ขยายคาบปีกนกของเรือนแฝด ระเบียงเป็นพื้นที่เชื่อมกลางระหว่างตัวเรือน และชานโล่งด้านหน้าที่อยู่ระหว่างเรือนแฝดและครัวไฟ ระเบียงนี้จะป็นชานบันไดหลักของบ้านซึ่งอยู่ใต้ชายคาด้วย

ปริมาตรที่ว่างระหว่างโครงสร้างภายในหลังคา จัดไว้เป็นส่วนของคว้น ซึ่งนับเป็นพื้นที่เก็บของที่ใช้งานได้สะดวก เรียบร้อย และใช้ได้อย่างสร้างสรรค์

ระบบการจัดที่ว่างของเรือนกาแล ผสมผสานระหว่างที่ว่างปิดล้อม และที่ว่างเปิดประสานด้วยมวลขนาดต่างกัน โดยมีรูปแบบการใช้ชีวิตสัมพันธ์แนบแน่นกับที่ว่างเปิดโล่งใต้หลังคา... (อรศิริ ปาณินท์, 2543: 11-15)

รูปที่ 23 ผังพื้นและรูปตัด กรณีศึกษา V01

พื้นที่ใช้สอยเรือนกาแล ประกอบด้วย

1. เรือนนอน
2. เดีน
3. ฮ่อมริน (ระเบียงทางเดิน)
4. ระเบียง
5. ชาน
6. เรือนครัว

ในประเด็นเกี่ยวกับความเชื่อที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตการอยู่อาศัยในเรือนพื้นถิ่นทางภาคเหนือ อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (2539: 46-47) ได้อธิบายระบบพื้นที่เรือน ที่เกี่ยวเนื่องกับคติความเชื่อ ไว้ดังนี้

เนื่องจากคติความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษนี้เอง เรือนในโลกทัศน์ล้านนาจึงสามารถแบ่งได้เป็น 2 บริเวณกว้างๆ คือ “ส่วนใน” ได้แก่บริเวณหวงห้าม และเป็นบริเวณส่วนตัว (Private zone) ของสมาชิกในตระกูลเดียวกันเท่านั้น (ผู้ที่ถือผีเดียวกัน) ที่สามารถเข้าออกได้โดยเสรี ส่วนบริเวณที่เปิดเสรี (Public zone) สำหรับบุคคลทั่วไปที่จะขึ้นไปเยี่ยม พูดคุยกับคนในบ้านนั้นคือ “ส่วนนอก” ได้แก่บริเวณนอกประสงค์

ที่เป็นห้องโถง เปิดฝาผนัง บางส่วนโถง อยู่ด้านหน้าห้องนอนเชื่อมต่อกับชาน
ด้านหน้าบ้าน ซึ่งคนล้านนาเรียกบริเวณนี้ว่า “เต็น”...

จากเนื้อความข้างต้นยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นภายใน - ภายนอก จากระดับความเป็น
ส่วนตัวที่สัมพันธ์กับบริเวณของพื้นที่เรือน

V 02 เรือนไทลื้อเมืองน่าน

เรือนกรณีศึกษาหลังนี้ ได้ถูกทำการสำรวจและศึกษาไว้เมื่อ พ.ศ. 2535 ตั้งอยู่ที่ บ้าน
ปางสา อ.ท่าวังผา จ.น่าน การตั้งถิ่นฐานเป็นแบบผสม คือ มีทั้งหมู่บ้านบนพื้นราบ
เลียบลำน้ำผสมกับหมู่บ้านที่ขยายตัวขึ้นไปบนเนินเขา
ตัวเรือนมีขนาดเล็กเรียบง่าย เป็นเรือนไม้ได้ถุนสูง... พื้นที่หลักของเรือนที่ใช้มาก คือ
ชานหน้าบ้านที่เปิดโล่งใต้หลังคาคลุม “ค่อมแหลน” หรือ “หัวค่อม”... เป็นชาน
บันไดขึ้นเรือนซึ่งอยู่ใต้ชายคาไปด้วยในตัว... ถัดจากบริเวณนี้จะเป็นโถงกลาง เช่น
เดียวกับเต็นของล้านนา

ผนังคร้วนิยมิใช้ไม้ไผ่ขัดแตะมากกว่าผนังทึบ ผนังเป็นปากไม้ไผ่

บริเวณที่เป็นสัดส่วนที่สุดในบ้านคือห้องนอน ซึ่งเป็นส่วนเดียวที่กันฝาทึบไม้
มีหน้าต่าง แต่มีช่องระบายลมระหว่างผนังและหลังคาที่ใช้ระบายอากาศได้ ภายใน
ห้องนอนไม้กันฝาแยกส่วน แต่ใช้ฝ้ามานกันอาณาเขตแสดงความเป็นเจ้าของและกาง
มุ้งแสดงสัดส่วนในบ้าน ภายในห้องนอนมีหิ้งผีบรรพบุรุษที่หัวนอน ห้องนอนจะใช้
เป็นที่นอนสำหรับ แม่และลูกสาวที่ยังโสด ส่วนคนอื่นๆ นอนที่โถงกลาง...

... ทรงหลังคาก็มีความหลากหลายเช่นเดียวกันมีทั้งหลังคาปั้นหยา จั่วเดี่ยว
จั่วแฝด จั่วแบบทึงชายคาไปรอบๆ ด้านตามการใช้สอย และหลังคาทรงมนิลา...

มวลของเรือนไทลื้อที่บ้านวังผา เป็นมวลที่มีรูปทรงเดียว คือ หลังคาจั่วที่ปีก
สองข้างไม่เท่ากันครอบคลุมที่ว่าง 3 มิติ 3 รูปแบบ คือ บันไดทางเข้าใต้ชายคาปีก
นกที่มีเสาหลังหมารับชายคาเป็นที่ว่างที่ยึดครองพื้นที่ตั้งแต่พื้นดินถึงชายคาปีกนก
ต่อเนื่องกับที่ว่างของเต็นและคร้วครึ่งเปิดครึ่งปิด เต็นเป็นที่ว่าง 3 มิติที่เปิดโล่งใต้
ชายคา ชานและคร้วไฟมีฝาเพียง 2 ด้าน พื้นที่ทั้งสองมีชานทางขึ้นบันไดเป็น
ตัวกลาง ต่อเนื่องกับมวลและที่ว่างที่ปิดล้อมทึบของห้องนอน ที่ว่างทั้งหมดทยอย

บนใต้ถุนที่สูงเพียง 1.00-1.20 เมตร ความต่างระดับของพื้นแยกเป็น 3 ระดับ
ห้องนอนเป็นระดับสูงสุด และชานกับครัวเป็นระดับต่ำสุด (อรศิริ ปาณินท์, 2543:
17-20)

พื้นที่ใช้สอยเรือนไทลื้อเมืองน่าน ประกอบด้วย

1. เรือนนอน
2. เต็น (ค่อมແหลນ / หัวค่อม)
3. ชาน
4. ครัวไฟ

กลุ่มเรือนพื้นถิ่นในภาคกลาง

กลุ่มตัวอย่างและกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นไทยในภาคกลางจาก “ปัญญาสร้างสรรค์ในเรือนพื้นถิ่นอุษาคเนย์ กรณีศึกษา ไทย ลาว อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ผ่านที่ว่าง มวล และชีวิต” ประกอบด้วยกรณีศึกษา V 03 เรือนคหบดี เป็นเรือนไทยเดิมที่มีรูปแบบอยู่ในระบบแบบแผนตามประเพณี, เรือนไทยเดิมแบบนอกระบบ จังหวัดอ่างทอง และเรือนพื้นถิ่นแบบแผนชาวบ้าน กรณีศึกษา V 04 เรือนนายเกลี้ยง จังหวัดสุพรรณบุรี

สาเหตุที่ยกกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 รูปแบบ เป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างในภาคกลาง มีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบให้เข้าใจคุณลักษณะพื้นที่ที่แตกต่างกันระหว่างเรือนพื้นถิ่นแบบแผนประเพณี กับเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน เช่นเดียวกับกับกรณีศึกษา V 01 เรือนกาแล ที่มีระบบแบบแผนตามประเพณีล้านนาทางภาคเหนือของไทย กับ V 02 เรือนไทลื้อเมืองน่าน

V 03 เรือนคหบดี

เรือนคหบดีหลังนี้ เป็นกลุ่มเรือนไทยเดิม ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บริเวณริมคลองเมืองจังหวัด พระนครศรีอยุธยา ตรงข้ามวัดใหญ่ชัยชีวิต มีระบบการจัดที่ว่าง รูปทรง และระบบการก่อสร้างที่มีรูปแบบที่เด่นชัด... คือ เป็นเรือนเครื่องสับยกพื้นสูง สร้างล้อมรอบชานไม้ยกพื้น ปริมาณกลุ่มเรือนที่ล้อมชานเริ่มตั้งแต่จำนวนสาม และเพิ่ม

ขนาดเรื่อยๆ ตามความต้องการของเจ้าของ อาจเพิ่มเป็นเรือนหมู่ 5 หมู่ 7 หรือเพิ่มส่วนอำนวยความสะดวกอื่นๆ ในพื้นที่กลางด้วยก็ได้

... มีลานกลางแจ้งระหว่างเรือนประธานซึ่งเป็นเรือนนอนของเจ้าของบ้าน และเรือนขวาง 2 หลัง กระจหน้าด้านหน้า ชานด้านหน้าหันลงไปยังคลองเมือง มีบันไดขึ้นทางทิศใต้ เรือนเล็กคู่หลังกระจหน้าเรือนประธาน เป็นเรือนนอนสำรอง และเรือนครัว เรือนทุกหลังมีฟาไลและยื่นชายคาปีกนกยาวเพื่อกันแดด...

... มีขนาดพื้นที่ใช้สอยที่สัมพันธ์กับขนาดของมวลและรูปทรงของตัวเรือน ใต้ถุนเรือนใช้นั่งเล่นพักผ่อนและรับแขก... (อรศิริ ปาณินท์, 2543: 69-72)

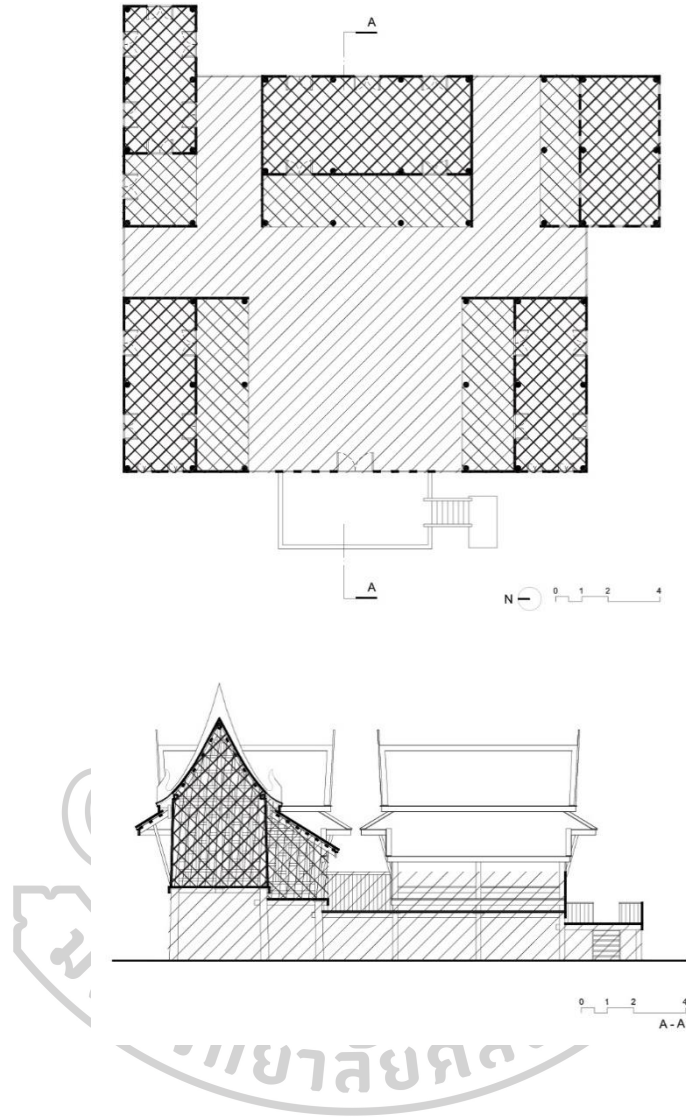
นอกจากนี้ อรศิริ ปาณินท์ (2538: 58-59) ยังได้ให้รายละเอียดถึงลักษณะที่ว่างซึ่งเป็นตัวกลางเชื่อมต่อความสัมพันธ์ของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมภายนอกและภายใน สอดคล้องตามแนวคิดของ ฤทัย ใจจงรัก (2543: 243) ในการเชื่อมต่อพื้นที่ของเรือนไทย จากภายในเรือนสู่ที่โล่งภายนอก ดังนี้

...แผนผังของกลุ่มเรือนไทยภาคกลางกลุ่มหนึ่ง จากการสังเกตลักษณะของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมของอาคารดังกล่าวจะแลเห็นว่าระยะของการเปลี่ยนแปลงระหว่างที่ว่างภายนอกไปถึงที่ว่างภายในอาคารมีหลายระยะ คือจากเนื้อที่ 1 ซึ่งเป็นที่ว่างภายนอกจะต่อด้วยชานพัก 2 ก่อน แล้วจึงจะต่อเนื่องไปยัง 3 ซึ่งเป็นชานระหว่างอาคารต่อเนื่องไปยัง 4 ซึ่งเป็นส่วนมีหลังคาคลุมซึ่งเป็นส่วนต่อเนื่องอย่างใกล้ชิดระหว่างภายนอกกับภายใน และจึงถึง 5 ซึ่งถือเป็นที่ว่างภายในในระดับสุดท้าย

ลักษณะของการต่อเนื่องของที่ว่างดังกล่าว เป็นการต่อเนื่องซึ่งมีความละเอียดอ่อน มีระยะและขั้นตอนอย่างนุ่มนวลไม่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วจนเกินไป

พื้นที่ใช้สอยเรือนคหบดี ประกอบด้วย

1. เรือนนอน
2. ระเบียง
3. ชานแดด
4. นอกชาน
5. เรือนครัว

รูปที่ 24 ผังพื้นและรูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา V03

เรือนไทยเดิมแบบนอกระบบ

... และยังมีเรือนไทยเดิมแบบที่ไม่อยู่ในระบบ คือไม่สร้างเรือนล้อมชาน แต่สร้างแบบเรือนแฝด อาจเป็น แฝดสอง สาม สี่ หรือมากกว่าเรียงกันเป็นตึก เช่นที่พบในแถบจังหวัดอ่างทอง อำเภอวิเศษชัยชาญ และอำเภอโพธิ์ทอง (อรศิริ ปาณินท์, 2543: 69, อ้างจาก เสนอ นิลเดช 2540: 95)

จากการจัดวางผังที่ผ่อนปรนไปจากระบบระเบียบดั้งเดิม ส่งผลให้รูปลักษณะของเรือนไทยแบบนอกระบบมีลักษณะที่ผันแปร เปลี่ยนแปลงไปจากแบบแผนตามประเพณี คือ มีการปรับให้เข้ากับการดำเนินชีวิตและสามารถใช้สอยพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเรือนได้อย่างคุ้มค่ามากขึ้น จึงมีคุณลักษณะพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านรวมอยู่ด้วยกัน ปรากฏเป็นพื้นที่ระหว่างใน - นอก รูปแบบหนึ่ง

... เรือนแบบชาวบ้านที่อ่างทองและสุพรรณบุรีเท่าที่สำรวจพบว่าชานกลางเริ่มมีขนาดเล็กลง เพราะมีการต่อเติมชายคาของเรือนที่ล้อมรอบออกคลุมชานมากขึ้น เพราะสามารถกันแดดฝนได้ดีกว่าชานกลางที่เปิดโล่ง และบางแหล่งที่ตั้ง... ชาวบ้านนิยมต่อหลังคาคลุมชานกลาง กลายเป็นพื้นที่โล่งใต้หลังคาคลุม เพื่อใช้พักผ่อนรับแขก ทำให้รูปลักษณะของเรือนไทยเปลี่ยนแปลงไป (อรศิริ ปาณินท์, 2543: 73-75)

เรือนพื้นถิ่นแบบแผนชาวบ้าน

หากพิจารณาตามลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏ รูปลักษณะของเรือนพื้นถิ่นแบบแผนชาวบ้านที่แตกต่างอย่างชัดเจน เมื่อเทียบกับเรือนไทยเดิมตามแบบแผนประเพณี คือ ลักษณะเป็นเรือนหลังคาจั่วพื้นยก ที่มีรูปทรง ที่ว่าง และมวล ตอบรับกับความต้องการพื้นฐานของการดำรงชีวิตเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างของกรณีศึกษา V04

V 04 เรือนนายเกลี้ยง

เรือนพักอาศัยของนายเกลี้ยง ตั้งอยู่ที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี มีลักษณะเป็น เรือนเครื่องผูกผสมเรือนเครื่องสับ ยกพื้นสูง ได้ถุนโล่งใช้พักผ่อน รับแขก เก็บของ เก็บข้าวเปลือก เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมา และเป็นที่นอนสำหรับแขกที่มาเยี่ยมเยียนด้วย เรือนชั้นบนจากบันไดหน้าขึ้นไปถึงชานโล่งด้านหน้าขนาดเล็กๆ แล้วจึงเข้าไปในบ้าน ซึ่งอยู่ภายใต้หลังคาจั่วความลาดเอียงประมาณ $45^{\circ} - 50^{\circ}$ หลังคาจั่วของเรือนทิ้งชาย สองด้านไม่เท่ากัน ด้านติดชานหน้าทิ้งชายน้อยประมาณ 1 เมตร แต่ด้านอีกด้าน หนึ่งทิ้งชายคาวางจากชั้นบนลงมาเกือบจรดพื้น ดังนั้นมวลของพื้นที่ใต้ชายคาด้านที่ จะมี 2 ระดับ คือ ระดับของตัวเรือน 2 ชั้น และระดับชายคาซึ่งคลุมตม่น้ำ พ่อมเก็บ ข้าวเปลือก และแคร่นั่งพักผ่อน...

...ชั้นบนของเรือนต่อจากชานหน้าแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ โถงด้านข้างใต้ชายคากันฝา เฉพาะด้านปิดจั่ว ด้านข้างโล่งและส่วนที่สองคือส่วนบนซึ่งกันฝาขัดแตะไม่มีบาน หน้าต่าง ระดับระหว่างโถงด้านข้างและส่วนนอนต่างกันประมาณ 0.20 เมตร ครัว ไฟเป็นพื้นที่เล็กๆ ต่อเนื่องกับส่วนนอนลดระดับลงมาประมาณ 0.20 เมตร ใต้ ชายคาปีกนกที่ยื่นจากจั่วด้านหน้า ด้านข้างเป็นฝาบานกระทุ้ง ครัวเปิดโล่งลักษณะนี้ ระบายอากาศและควันได้สะดวก (อรศิริ ปาณินท์, 2543: 75)

พื้นที่ใช้สอยเรือนนายเกลี้ยง ประกอบด้วย

1. ส่วนนอน
2. ระเบียง
3. ส่วนครัว
4. ชาน
5. ลานดินนอกประสงค์

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยอีกประเภทหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบและคุณลักษณะการใช้ สอยพื้นที่เรือนซึ่งเกี่ยวเนื่องกับเนื้อหาของพื้นที่ระหว่างใน - นอก คือตัวอย่างเรือนพักอาศัยของกลุ่ม ชาติพันธุ์ต่างๆ ด้วยสาเหตุที่เรือนกลุ่มนี้มักมีคติความเชื่อตามขนบประเพณีแฝงอยู่กับรูปลักษณะทาง กายภาพด้วยเสมอ ดังตัวอย่างที่พบในเรือนกรณีศึกษา V05 ของกลุ่มชาวไทดำหรือลาวโซ่งในประเทศไทย

V 05 เรือนไต่ดำ

หมู่บ้านไต่ดำที่ตั้งถิ่นฐานในจังหวัดเพชรบุรีและสุพรรณบุรี เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นราบใกล้แหล่งน้ำในการทำเกษตร กลุ่มของบ้านในหมู่บ้านเกาะกลุ่มกันแต่ไม่ใกล้ชิดนัก แต่ละบ้านยังมีบริเวณบ้านของตนเอง มีพื้นที่ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อไว้บริโภคในครัวเรือน และส่วนใหญ่จะแยกยุงข้าวออกจากตัวเรือน การแยกยุงข้าวจากตัวเรือนนี้มีทั้งประเภทแยกยุงข้าวออกจากตัวเรือน แต่ยังมีخانเปิดโล่งแล่นกลางระหว่างเรือนใหญ่กับยุงข้าว และอีกประเภทหนึ่งคือแยกยุงข้าวออกเป็นหลังต่างหาก ไม่เกาะติดกับชานของเรือนใหญ่

พื้นที่ใช้สอยของเรือนไต่ดำแบบดั้งเดิมแบ่งเป็นพื้นที่ใช้สอยหลัก 4 ส่วน คือ ชานหน้าบ้านซึ่งเป็นทางขึ้นหลักของบ้าน ชานนี้เป็นชานโล่งไม่มีสิ่งปกคลุม พื้นที่ต่อจากชานหน้าบ้านแยกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกคือ พื้นที่โล่งใต้ชายคาปีกนกโครงร่วมด้านหน้า ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้สอยเอนกประสงค์ มีมวลของที่ว่าง 3 มิติตามรูปทรงของหลังคาปีกนกและมีระดับพื้นสูงกว่าระดับชานโล่งหน้าบ้าน

บริเวณต่อไปคือพื้นที่ปิดส่วนกลางที่มีที่ว่าง 3 มิติ หรือมวลภายในตรงกับส่วนหลังคาจั่วหลักของบ้าน ห้องนี้แบ่งใช้งานย่อยเป็น 3 ส่วน ในแนวเหนือใต้ และแบ่งย่อยอีก 2 ส่วน ตามแนวตะวันออกตะวันตก ภายในห้องซึ่งเรียกว่าห้องผีเรือนนี้มีเสาดีเรือนอยู่ทางทิศตะวันออก และมีเสาเอกหรือเสาแฉก อยู่ติดกับกระเบมแม่เตาไฟทางทิศตะวันตก... ภายในห้องผีเรือนด้านแม่เตาไฟ ใช้เป็นที่ทานอาหาร พักผ่อนรวม ส่วนด้านทิศตะวันออกซึ่งมีเสาดีเรือนใช้เป็นส่วนนอนของพ่อแม่ และลูกสาว

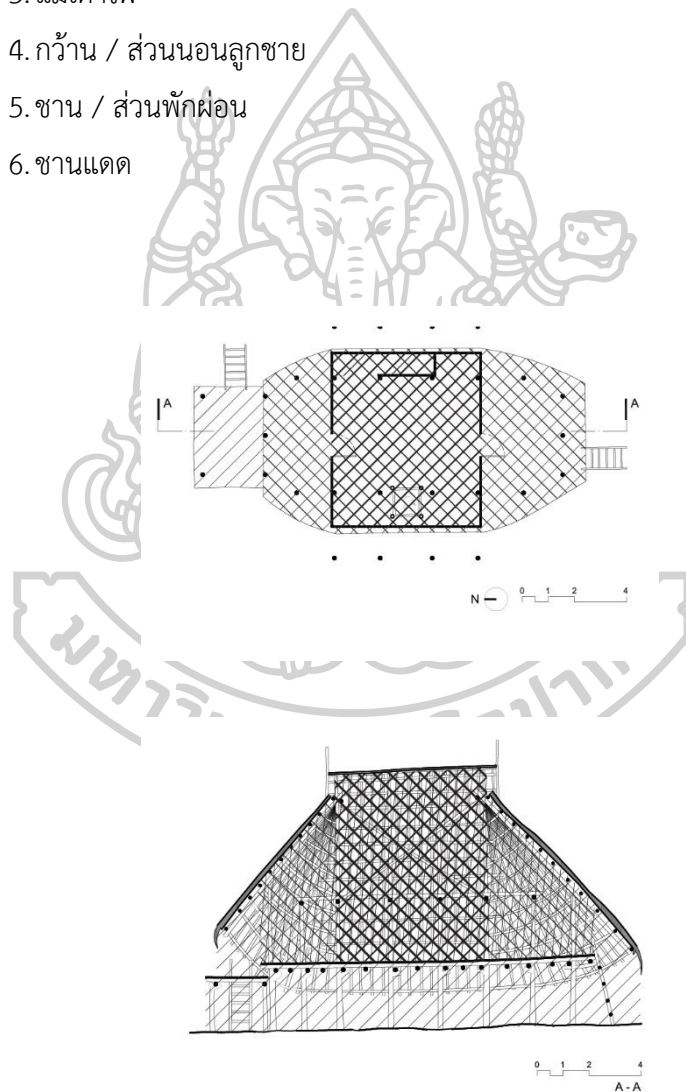
พื้นที่ส่วนสุดท้ายของเรือนไต่ดำ คือชานหลังเรือนซึ่งอยู่ใต้ปีกนกโครงร่วมด้านทิศใต้ หรือด้านหลังเรือนซึ่งจะมีบันไดด้านหลังอีกบันไดหนึ่ง พื้นที่นี้ใช้เป็นที่นั่งนอนของลูกชาย และที่ทำงานบ้าน บันไดของเรือนที่มี 2 บันไดนี้ บันไดหน้าบ้านใช้สำหรับผู้ชายและผู้มาเยือนที่เป็นชาย ส่วนผู้หญิงและผู้มาเยือนที่เป็นหญิงใช้ชานหลัง (อรศิริ ปาณินท์, 2543: 83-85)

เนื่องจากหลังคาเรือนไทยดำคลุมต่ำมาก แสงสว่างเข้าถึงได้น้อย บนหลังคาบางจุดมีการซัดทับหน้าคาออกและเปิดหลังคาช่องนั้นได้แบบกระทุ้ง ปิดลงได้เมื่อมีฝน ซึ่งแก้ปัญหาความมืดทึบภายในเรือนได้เป็นอย่างดี ภายใต้มวลเดียวของรูปทรง ที่ว่างสามมิติภายในที่เกิดจากรูปทรงหลังคา มวลของห้องผีเรือนเป็นมวลที่กั้นขวางความ

ต่อเนื่องของกวาง (ด้านหน้า) และชาน (ด้านหลัง) และไม่ใช่กันขวางในทางทัศนวิสัย
เท่านั้น แต่เป็นมิติของความเชื่อที่กันขวางและแบ่งแยกพื้นที่ออกจากกันด้วย (อรศิริ
ปาณินท์, 2543: 89)

พื้นที่ใช้สอยเรือนไทดำ ประกอบด้วย

1. เรือนนอน
2. ห้องผีเรือน (กะล่อห้อง)
3. แม่เตาไฟ
4. กวาง / ส่วนนอนลูกชาย
5. ชาน / ส่วนพักผ่อน
6. ชานแดด

รูปที่ 25 ผังพื้นและรูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา V05

นอกจากนี้ รูปแบบของเรือนที่มีการแบ่งพื้นที่เป็นชานหน้าและชานหลังอย่างชัดเจน ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ รวมถึงสถานะและเพศของผู้อยู่อาศัยอย่างในกรณีเรือนชาวไทดำ แต่อีกเหตุปัจจัยหนึ่ง อาจเกิดจากกรอบความคิดในระบบสังคมท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับบทบาทหน้าที่ของคนในครอบครัวและการใช้สอยพื้นที่ที่แตกต่างกัน อย่างเช่นที่ปรากฏในกรณีศึกษา V 06 เรือนพื้นถิ่นในภาคอีสาน พบรูปแบบการแยกชานหน้าและชานหลังซึ่งคั่นด้วยเรือนโถง (เฮือนโง่ง) โดยมีครัวไฟ (เฮือนไฟ) เกาะไว้กับชานหลัง โดยจัดให้มีบันไดขึ้นเรือนแยกกันระหว่างส่วนชานหน้าและชานหลังอย่างชัดเจน เป็นการกำหนดพื้นที่บริเวณชานหลังต่อเนื่องกับเรือนครัว ซึ่งสัมพันธ์กับกิจกรรมและบทบาทหน้าที่ของฝ่ายหญิง

V 06 เรือนพื้นถิ่นในภาคอีสาน

รูปแบบของเรือนมีหลากหลาย แต่ที่เป็นตัวแทนที่คล้ายกับเป็นสัญลักษณ์ของเรือนอีสานมี 3 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 เป็นเรือนเดี่ยวยกพื้นใต้ถุนโถง บันไดเรือนขึ้นตรงไปยังชานที่มีชายคาปีกนกต่อมาจากหลังคาจั่วของเรือน เรือนลักษณะนี้คือเรือนที่มีเรือนใหญ่และเรือนเกย ไม่มีชานแดด

รูปแบบที่ 2 คือ มีเรือนใหญ่ เกย ชานแดด และเรือนครัว (เฮือนไฟ)

รูปแบบที่ 3 เป็นแบบเรือนแฝดซึ่งประกอบด้วยเรือนใหญ่ เรือนโง่ง (เฮือนโง่ง) ซึ่งเป็นเรือนโถงมีฝาเรือน 3 ด้าน อยู่คู่กับเรือนใหญ่ มีระเบียงเล่นกลางใต้หลังคา 2 หลังที่มาจรดกันมีรางน้ำวิ่งกลาง และมีชานแดดหน้าหลังผนวกกับเรือนครัว (เฮือนไฟ) และร้านน้ำ (ฮ้านแอ่งน้ำ)... (อรศิริ ปาณินท์, 2543: 91)

ในกรณีของเรือนโคราช การเรียกพื้นที่โถงซึ่งมีลักษณะอย่างเรือนโง่งของพื้นถิ่นอีสาน พบคำว่า “พักบน” และ “พักต่ำ” แสดงนัยเกี่ยวกับระดับของพื้นที่เรือน ซึ่งสัมพันธ์กับรูปแบบการใช้สอยพื้นที่ภายในและภายนอกเรือน ดังนิยามที่ กาญจนา ตันสุวรรณรัตน์ (2546) ได้ให้ไว้ในงานวิจัยเรื่อง “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น: กรณีศึกษาเรือนโคราช จังหวัดนครราชสีมา”

พักบน หมายถึง ห้องโถงที่มีระดับสูงเท่ากับเรือนนอน หรือต่ำกว่าเล็กน้อย เป็นที่นอนของลูกสาวและลูกเขย หรือลูกชายที่โตแล้ว

พักท่า หมายถึง ห้องโถงที่มีระดับต่ำกว่าพักบนและเรื่อนนอน เป็นที่นั่งเล่นพักผ่อน รับประทานอาหาร และเป็นส่วนเชื่อมระหว่างส่วนต่างๆ ของเรื่อน เช่น เชื่อมระหว่างพักบนกับนอกชาน

พื้นที่ใช้สอยเรื่อนพื้นถิ่นในภาคอีสาน ประกอบด้วย

1. เือนใหญ่
2. เือนเกย
3. เือนโป่ง
4. เือนไฟ
5. ชานแดด
6. ห้องส่วม (ห้องลูกสาว)
7. ฮังริน (รางน้ำ)

กรณีศึกษา V 07 และ V 08 เป็นกลุ่มตัวอย่างเรื่อนชาวบ้านที่มีรูปแบบเรียบง่าย ตอบรับกับการใช้สอยพื้นฐานตามวิถีชีวิต กรณีศึกษา V 07 เป็นเรื่อนติดดินรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้นไม้ที่บริเวณมุมด้านหนึ่งเพื่อความสะดวกสบายในการพักผ่อนหลับนอน อย่างที่เรียกกันทั่วไปว่าเป็น “เรื่อนพักอาศัยแบบโรงนา” อีกหลังหนึ่งคือกรณีศึกษา V 08 เป็นเรื่อนที่ไม่ซับซ้อนเช่นเดียวกับเรื่อนหลังแรก แต่มีรูปแบบเป็นเรื่อนที่ยกพื้นสูง โดยมีการใช้สอยพื้นดินส่วนใต้ถุนเรื่อนเพื่อกองเก็บของและพักผ่อนระหว่างวัน

วัตถุประสงค์ที่หยิบยกเรื่อนสองหลังนี้มาเทียบเคียงกัน เนื่องจากเป็นเรื่อนที่มีความเรียบง่าย ขนาดพื้นที่ใช้สอยต่างกันไม่มากนัก โดยมีประเด็นสำคัญคือความสัมพันธ์ต่อพื้นดินที่ตั้งของเรื่อนในรูปแบบที่แตกต่างกัน เนื่องจากเหตุปัจจัยและเงื่อนไขทางบริบทที่ไม่เหมือนกัน ส่งผลต่อคุณลักษณะของพื้นที่และรูปลักษณะความเป็นใน - นอก ของเรื่อนที่ปรากฏ

V 07 เรือนนายสง่า อุনারัตน์

เรือนกรณีศึกษา V 07 ตั้งอยู่ติดถนนเลียบบคลองมอญ ฝั่งทางด้านใต้ ชุมชนหัวตะเข้ อำเภอลาดกระบัง จังหวัดกรุงเทพมหานคร ฝั่งบริเวณบ้านมีขนาดพื้นที่โดยประมาณ 29.00×44.00 เมตร... ชุดคูน้ำล้อมบริเวณบ้านเอาไว้เกือบหมด โดยมีคันทันทำเป็นทางเดินเชื่อมถนนเลียบบคลองมอญเข้าสู่บริเวณบ้าน ลักษณะของเรือนเป็นโรงนาเดี่ยว วางแกนในแนวตะวันออก - ตะวันตก พื้นเรือนเป็นดินอัดแน่น ฝากรุด้วยตับจาก

ลักษณะการใช้สอย

ห้องเสาที่ 1 และครึ่งของห้องเสาที่ 2 เป็นแคร่นอน และแคร่พักผ่อนอยู่ในระดับเดียวกัน ห้องเสาที่ 1 เป็นส่วนนอนของนายสง่า ภรรยา และลูก ความยาวของแคร่ยาวเกือบเต็มห้องเสา เว้นเฉพาะแนวระหว่างช่วงเสาเรียง และเสาเรียงไว้เป็นส่วนของครัว...

ห้องเสาที่ 2 ครึ่งห้อง และห้องเสาที่ 3 เป็นบริเวณอเนกประสงค์และส่วนเก็บของ.. รวมถึงบริเวณเลี้ยงเด็กอ่อนในช่วงเวลากลางวัน

เรือนหลังนี้จัดเป็นโรงนาขนาดเล็ก แต่สามารถใช้เนื้อที่ภายในได้ครบตามความต้องการขั้นพื้นฐาน (วิวัฒน์ เตมียพันธ์, 2555: 157)

พื้นที่ใช้สอยเรือนนายสง่า อุনারัตน์ ประกอบด้วย

1. ส่วนนอน
2. ลานดินอเนกประสงค์

ทั้งนี้ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2555: 60) ได้อธิบายรายละเอียดรูปแบบของโรงนา ตามความหมายของชานาโดยทั่วไปไว้ว่า

“เรือนพักอาศัยแบบโรงนา” หมายถึง อาคารที่พักอาศัยของชานา ซึ่งมีรูปลักษณะดั้งเดิมเป็นอาคารผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าปิดล้อมพื้นที่ที่ต้องการ ที่พักอาศัยมีขนาดที่แต่ละครอบครัวต้องการ หลังคาเป็นหลังคาจั่ว (Gable Roof) วัสดุส่วนใหญ่ที่ใช้ปิด

ล้อมอาคารส่วนที่เป็นฝา มักใช้ใบจากที่เย็บเป็นตับมาผูกยึดกับเคร่าไม้ไผ่ตามนอน และเคร่าตามตั้งที่ผูกยึดกับเสาเรือนที่เป็นเสาไม้เนื้อแข็ง...

พื้นของโรงนาเกือบทั้งหมดไม่มีการยกพื้น หากแต่ยกให้สูงกว่าพื้นลานนอกบ้านด้วยการถมดินพื้นที่ในตัวเรือนและปรับให้แน่น บริเวณหลับนอนนั้นจะเป็นพื้นคล้ายแคร่ ใช้เสาคานตั้งรับพื้นกระดานสูงพอนั่งห้อยขาได้สบาย เพื่อให้ส่วนพักผ่อนหลับนอนพ้นจากความชื้นจากพื้นดิน ความสูงของจั่วสูงประมาณครึ่งหนึ่งของความยาวของช่อ อาจจะสั้นหรือยาวกว่าเล็กน้อยก็ได้ ฉะนั้น หลังคาจึงมีความลาดชันมาประมาณ $30^{\circ} - 40^{\circ}$ เพื่อให้หน้าฝนไหลเทลงได้สะดวกโดยไม่รั่ว...

V 08 เรือนนายกลาง ทองสัมฤทธิ์

เรือนกรณีศึกษา V 08 ตั้งอยู่ที่ บ้านทับตีเหล็ก ต.ทับตีเหล็ก อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี ครอบครัวประกอบไปด้วยสามี - ภรรยา 2 คน มีบุตร 3 คน ซึ่งแยกย้ายกันไปแล้ว (คนหนึ่งแบ่งไม้ไปปลูกบ้าน 1 หลัง) ปัจจุบันนายกลางอยู่กับภรรยาและมีหลานๆ มาอยู่ด้วยหลายคน โดยผลัดกันมาอยู่ด้วย

ลักษณะของอาคาร

เป็นเรือนยกพื้นสูงวางแนวสันหลังคาตามเหนือ - ใต้ ค่อนเฉียงไปทางตะวันตกเล็กน้อย หันหน้าบ้านและบันไดไปทางทิศใต้เพราะวางต่อจากลานทางข้างบ้าน

ตัวเรือนมี 2 ห้องเสายาวห้องละ 3.17 เมตร ความกว้างแบ่งเป็น 2 ช่วง ห้องประธานที่วางแนวสันนอกไถ่กว้าง 3.17 เมตร ทอดชายคาคลุมระเบียงที่กว้าง 3.50 เมตร... ถัดจากคอกสัตว์ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นส้วมขนาด 1.20 เมตร x 1.20 เมตร

เนื้อที่ใช้สอยภายใน

บริเวณใต้ถุน ส่วนใต้ตัวเรือนทั้ง 2 ห้อง วางกองไม้ที่เหลือจากการสร้างบ้าน ส่วนใต้ระเบียงทางทิศใต้วางแคร่เป็นที่นั่งพักผ่อนในช่วงกลางวัน ส่วนทางทิศเหนือเป็นบริเวณเก็บของ...

บนเรือนบันไดทอดขึ้นไปทีระเบียงห้องทิศใต้ใช้เป็นที่นั่งเล่นและตั้งรับประทานอาหาร ห้องทางทิศเหนือใช้เป็นครัว

ส่วนของห้องใต้ถุนเปิดโล่งต่อกับระเบียง โดยยกสูงขึ้นจากระเบียง 0.23 เมตร ผนังด้านทิศเหนือใกล้มุมเสาต้านเหนือทำหิ้งแขวน ข้างล่างวางของ ด้านทิศตะวันออกเป็นที่บูชาวางอยู่บนเก้าอี้ บริเวณหัวนอนซึ่งจะหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก เสาต้นกลางวางโทรทัศน์... เป็นบริเวณพักผ่อน ห้องทางทิศใต้เป็นที่นอนของพวกหลาน...

ในการปลูกสร้าง ได้จ้างช่างมาในปี 2528 ต่อมาได้ขยายขอบเขตพื้นที่ส่วนระเบียงออกมา ส่วนโครงสร้างที่เป็นเสา คาน ตง ฝ้าและโครงหลังคาเป็นไม้ทั้งสิ้น หลังคามุงสังกะสี ผนังด้านทิศเหนือเป็นไม้ไผ่ขัดและตั้งระเบียงยาวตลอดจนถึงห้องส่วนหน้าบันกรูด้วยจาก ผนังด้านทิศตะวันออกเป็นไม้ไผ่ขัดและตลอดแนว รวมถึงทิศใต้เฉพาะส่วนห้องบริเวณขึ้นช่วงระเบียงเปิดโล่งจากทิศใต้ต่อถึงทิศตะวันตก 1 ห้องเสา ส่วนบริเวณครัวใช้ไม้พื้นติยาวเป็นผนังเตี้ยๆ ตอนบนเปิดโล่ง (ฉัตรชัย อินทรโชติ, 2557: 71-72)

พื้นที่ใช้สอยเรือนนายกลางทองสัมฤทธิ์ ประกอบด้วย

1. ส่วนนอน (ห้องเสาด้านทิศใต้เป็นส่วนนอนของหลาน)
2. ส่วนครัว
3. ชาน (นั่งเล่นและรับประทานอาหาร)
4. ส่วนพักผ่อน
5. พื้นที่เก็บของ

กรณีศึกษาอีกกลุ่มหนึ่งเป็นตัวอย่งเรือนพื้นถิ่นแบบแผนชาวบ้านในภูมิภาคตะวันตกจำนวน 3 หลัง คือ กรณีศึกษา V 09 ตั้งอยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรี กรณีศึกษา V 10 และ V 11 ตั้งอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี แสดงให้เห็นถึงลักษณะรูปแบบเรือนที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในชนบท ที่ตอบรับกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นและวิถีชีวิตของผู้คน

โดยมีรายละเอียดการคิดเนื้อที่ของเรือนทั้ง 3 หลัง ระบุไว้ตามหมายเหตุของข้อมูลที่ปรากฏในแหล่งอ้างอิง ไม่นับรวมบริเวณใต้ถุนเรือน และเนื้อที่ระดับดินนับเฉพาะส่วนที่มีการต่อหลังคาออกไปคลุม แสดงให้เห็นความสำคัญของการใช้สอยปริมาตรที่ว่างของพื้นดินใต้หลังคาในเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน สอดคล้องกับที่อรศิริ ปาณินท์ กล่าวไว้ถึงความผูกพันกับการใช้สอยพื้นที่เปิดโล่งใต้หลังคาคลุมในชีวิตประจำวันของคนไทย

V 09 เรือนนายสมบุญ - นางบุญเรือน ถิ่นพายัพ

เรือนกรณีศึกษาหลังนี้ตั้งอยู่ที่บ้านดอนกะเทาะ ตำบลบางงาม อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีเจ้าของคือนายสมบุญ อายุ 48 ปี และ นางบุญเรือน อายุ 42 ปี เดิมทีเป็นชาวไร่ เมื่อย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากใหม่ จึงได้เปลี่ยนมาประกอบอาชีพทำอิฐขาย เนื่องจากเจ้าของเรือนเป็นคนต่างถิ่น จึงจ้างช่างในพื้นที่เพื่อทำการปลูกสร้าง อายุเรือน 5 ปี เนื้อที่ 54 ตรม. มีผู้อยู่อาศัยรวม 3 คน

บริเวณบ้านมีลานดินกว้างขวางด้านหน้าเรือนได้รับการปรับจนเรียบสม่ำเสมอและปล่อยโล่งไว้ เพื่อเป็นลานตากอิฐให้หมาดก่อนนำเข้าเผาในโรงที่อยู่อีกฟากหนึ่งของลาน

ลักษณะเป็นเรือนกึ่งเครื่องสับ คือใช้ไม้ไผ่ผสมไม้จริง ทรงปานแจ้ ยกพื้นเตี้ยเตี้ยล่างไม่สูง รูปแบบหลังคาเป็นจั่วเดี่ยวคลุมทั้งตัวเรือน โดยมีชายคาปีกนกที่ด้านสกัดทั้งสองด้าน ความลาดชันของหลังคาไม่มาก คือประมาณ 30° - 35° ทั้งชายคาลงคลุมเรือนทั้งด้านสกัดและด้านยาว มีการประยุกต์ใช้แผงเหล็กสำหรับกันแดดเผาอิฐมาทำเป็นฝาเรือน ด้วยวิธีการยกขึ้นติดกับโครงสร้างเรือนแล้วผูกยึดไว้อย่างง่ายๆ แล้วยังสามารถกระทุ้งให้เปิดขึ้นได้อีกด้วย (วีระ อินพันทัง, 2545)

พื้นที่ใช้สอยเรือนนายสมบุญ - นางบุญเรือน ถิ่นพายัพ ประกอบด้วย

1. ส่วนนอน
2. ชาน
3. ส่วนครัว
4. เกือบช่อง

V 10 เรือนคุณยายบุญนาค ทองคำ

เรือนกรณีศึกษาหลังนี้อยู่ในชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานเรียงรายไปตามฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี ที่บ้านกลุ่มตำ ตำบลบ้านกลุ่ม อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี โดยมีเจ้าของคือคุณยายบุญนาค อายุ 75 ปี ประกอบอาชีพทำขนม อายุเรือนประมาณ 100 ปี เนื้อที่ 57 ตรม. อาศัยอยู่คนเดียว

ลักษณะเป็นเรือนยกพื้นสูง กิ่งเครื่องสับ โดยมีรูปลักษณะใกล้เคียงกับเรือนเครื่องผูกตามแบบแผนเรือนสามัญในอดีต ทรงหลังคาเรือนเดี่ยว มีการใช้ประโยชน์ส่วนใต้ถุนเรือน (วีระ อินพินิจ, 2545)

พื้นที่ใช้สอยเรือนคุณยายบุญนาค ทองคำ ประกอบด้วย

1. ห้องนอน
2. ส่วนครัว
3. ชาน
4. ระเบียง
5. ชานใต้หลังคา

V 11 เรือนนายเสนาะ - นางประไพ อยู่สบาย

เรือนกรณีศึกษาหลังนี้ตั้งอยู่ที่บ้านหนองรี ตำบลท่าตะเกรา อำเภอนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี เจ้าของเรือนคือนายเสนาะ อายุ 32 ปี ปัจจุบันมีอาชีพทำไร่ จากแต่เดิมประกอบอาชีพรับจ้าง อายุเรือนประมาณ 5-6 ปี เนื้อที่ใช้สอย 40 ตรม. มีผู้อยู่อาศัยด้วยกัน 3 คน

บ้านเรือนที่ตั้งถิ่นฐานรวมกลุ่มกันอย่างหลวมๆ ปลูกเรือนกันอยู่ห่างๆ ปลูกต้นไม้ล้อมเรือนไว้จนดูราวกับเป็นเรือนท่ามกลางธรรมชาติ ลักษณะเป็นเรือนยกพื้นเดี่ยว กิ่งเครื่องสับเช่นเดียวกับกรณีศึกษา V 09 และ V 10 ใช้ไม้ไผ่เป็นวัสดุหลักในการปลูกสร้างทั้งใช้แซมในส่วนที่เป็นโครงสร้าง พื้นเรือนบางส่วน และฝาเรือนรูปแบบหลังคาเรือนเดี่ยว

...เรื่อนยกพื้นเดียนั้น พื้นเรื่อนอยู่สูงจากพื้นดินไม่มากนัก เป็นการยกพื้นขึ้นเพียงเพื่อให้พ้นจากความสกปรกของดิน ไม่มีความมุ่งหมายที่จะใช้สอยพื้นที่ได้ถุนเรื่อนแต่อย่างใด ทั้งนี้มักมีการใช้พื้นที่ระดับดินร่วมด้วย ซึ่งก็เป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับส่วนที่ยกพื้นนั่นเอง โดยทั่วไปใช้เป็นส่วนครัวและเก็บของเป็นหลัก ด้วยการถมดินให้สูงจากระดับทั่วไปราว 1 ฝ่ามือแล้วบดอัดจนแน่น... (วีระ อินพันทัง, 2545: 87)

พื้นที่ใช้สอยเรื่อนนายเสนาะ - นางประไพ อยู่สบาย ประกอบด้วย

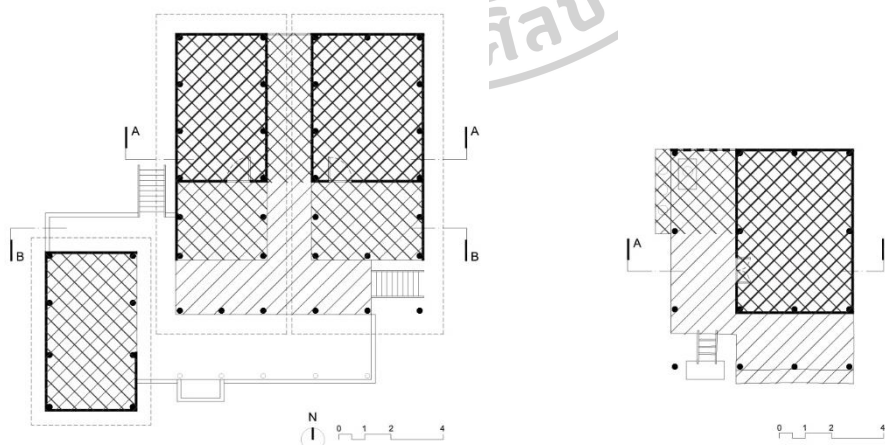
1. ส่วนนอน
2. ส่วนครัว
3. ชาน
4. ลานดิน

1.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นไทย

จากข้อมูลพื้นฐานและรูปลักษณะทางกายภาพของกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นไทย ได้นำมาศึกษาเปรียบเทียบตามกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูล ที่สอดคล้องกับหลักการทางทฤษฎี เพื่ออธิบายรายละเอียดของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ผ่านประเด็นเนื้อหาและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่สัมพันธ์กันระหว่างเหตุปัจจัยกับกายภาพและคุณภาพของพื้นที่เรือน ดังนี้

แบบแผนของเรือนกาแล เมื่อเทียบเคียงกับกรณีศึกษา V 02 เรือนไทลื้อเมืองน่าน ซึ่งเป็นเรือนแบบแผนชาวบ้านที่ตั้งอยู่ในชนบท พบว่าการจัดวางผังพื้นที่ จากกรอบแนวคิดและคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรือนพักอาศัยของชาวล้านนา ส่งผลให้เกิดคุณลักษณะพื้นที่ในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน คือ ตัวห้องของเรือนเชื่อมต่อด้วยพื้นที่เดินหรือระเบียงกึ่งเปิดทางด้านสกัด โดยมีระเบียงทางเดินยาวต่อเนื่องอยู่ทางด้านข้าง เกิดเป็นคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่เชื่อมต่อระหว่างภายในห้องกับสภาพแวดล้อม ส่วนปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างกันระหว่างกรณีศึกษาทั้งสอง เกิดจากความเป็นแบบแผนและรายละเอียดเจ้าของเรือนผู้อาศัยในเรือนกาแล ที่มีระบบระเบียบและมีความต้องการด้านการใช้สอยพื้นที่ที่มากกว่า ผังพื้นที่ของเรือนกาแล จึงเหมือนกับการจัดวางส่วนใช้สอยของเรือนไทลื้อหรือเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านล้านนาเพิ่มเติมไปอีกหลังหนึ่ง ซึ่งมีการที่พลิกกลับด้านของผัง นำผังที่เป็นฮ่อมรินหรือระเบียงทางเดินรวมไว้ในพื้นที่ระหว่างกลางของตัวเรือนทั้งสอง ในลักษณะของเรือนสองหลังที่ใช้พื้นที่ร่วมกัน โดยมีขนาดของเรือนหลังหนึ่งใหญ่กว่าอีกหลังหนึ่ง แล้วจึงต่อระเบียงชานถัดออกมาจากเดิน ต่อเนื่องไปสู่เรือนครัวที่แยกไว้อย่างชัดเจน

รูปที่ 26 เปรียบเทียบผังพื้นที่ กรณีศึกษา V 01 (ชาย) และ V 02 (หญิง)

ฮ่อมริน หรือระเบียบทางเดินที่มีรางน้ำรับกับแนวหลังคาที่ทิ้งชายทอดมาจากเรือนนอนทั้งสองหลัง ร่วมกับองค์ประกอบของพื้นระเบียบทางเดินที่เปิดสู่ภายนอกทางด้านหลังเรือน และส่วนระเบียบชานทางด้านหน้าเรือน ประกอบกับ เมื่อพิจารณารูปตัดบริเวณพื้นที่เดินจากมุมมองภายใน พบว่ามีความโปร่งต่อเนื่องสู่ภายนอก จากการปิดล้อมพื้นที่ด้วยฝาผนังเพียง 2 ด้าน และลักษณะของราวกันตกที่มีองค์ประกอบเป็นโครงไม้ไม่ทึบตัน เมื่ออยู่บนเรือนกาแล แม้จะถูกขนาบและโอบล้อมไว้ด้วยกลุ่มเรือนถึง 3 หลัง แต่ก็ยังรู้สึกมีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อม จากคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ตามองค์ประกอบและระบบระเบียบพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นในภาคเหนือดังกล่าว เป็นคุณลักษณะซึ่งตอบรับสัมพันธ์กันระหว่างการใช้สอยกับความเชื่อมต่อกับธรรมชาติแวดล้อมโดยรอบเรือน

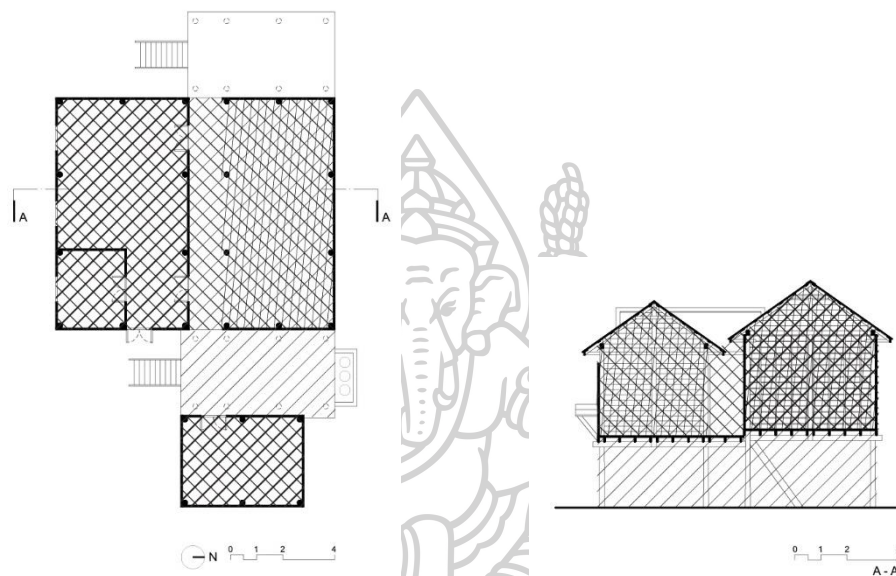

รูปที่ 27 รูปตัดบริเวณฮ่อมรินและพื้นที่เดินจากมุมมองภายใน

ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบรูปตัดกรณีศึกษา V 02 กับเรือนคุณยายม่วง และเรือนคุณยายตุ้มเลี้ยง จากหนังสือ “เหย้าเรือนพื้นบ้านย่านตะวันตก” (วิระ อินพันทั้ง, 2545) พบว่า ระบบความสัมพันธ์ของพื้นที่และจังหวะการปิดล้อมของเรือน มีความเกี่ยวเนื่องกับขนาดสัดส่วนของผู้ใช้สอยและตอบรับกับรูปแบบวิถีชีวิตตามความต้องการของเจ้าของเรือน โดยเมื่อพิจารณาพื้นที่ 3 ส่วนทางตั้ง และ 3 ส่วนทางนอน แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ในรูปแบบต่างๆ

การจัดกลุ่มของเรือนในลักษณะที่วางสองเรือนขนานกัน โดยมีเรือนหลักหลังหนึ่งซึ่งมีขนาดใหญ่กว่า อย่างรูปแบบของเรือนกาแล ยังพบได้จากกรณีศึกษา V 06 เรือนพื้นถิ่นในภาคอีสาน ที่มีรูปแบบการจัดวางเป็นเรือนแฝด คือ มีเรือนใหญ่วางอยู่คู่กับเรือนโขง หรือ เฮือนโขง ซึ่งเป็นเรือนโล่ง

ล้อมด้วยฝาเรือน 3 ด้าน ระยะห่างระหว่างกลุ่มเสาของเรือนห้องทั้งสอง เป็นส่วนของพื้นระเบียง ทางเดินภายใต้หลังคาคลุม วิ่งเล่นผ่านกลางเปิดเชื่อมระหว่างพื้นที่ส่วนหน้ากับส่วนหลัง ที่สัมพันธ์กับพื้นที่ภายในเรือน กรณีศึกษาทั้งสองจึงมีคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่แตกต่างในรายละเอียดขององค์ประกอบ แต่อยู่บนพื้นฐานของระบบระเบียบพื้นที่บางประการร่วมกัน

รูปที่ 28 ผังพื้นและรูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของเรือนโง่ง

หากพิจารณาเปรียบเทียบกับกรณีตัวอย่าง V 03 ที่มีการจัดกลุ่มวางผังพื้นตามแบบแผนของเรือนไทยภาคกลาง คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอกบริเวณระเบียง ไม่ได้มีลำดับซึ่งเชื่อมโยงอยู่ตรงกลางระหว่างห้องทั้งสอง อย่างเรือนกาแล แต่กลับมีรูปแบบที่ต่อเนื่องจากพื้นที่ภายใน ซึ่งค่อยๆ เปิดออกสู่ภายนอกชาน จากทางด้านยาวของห้อง โดยมีการลดระดับพื้นที่ที่ลดน้อยตามขอบเขตและจังหวะของพื้นที่แต่ละส่วนในลักษณะเดียวกัน

แม้จะมีรูปแบบของพื้นที่ระเบียงที่แตกต่างกันไปในแต่ละกรณี กลับแสดงให้เห็นว่าระเบียงเป็นพื้นที่ซึ่งมีคุณลักษณะสำคัญบางประการ จึงปรากฏอยู่เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่เรือน ดังที่ สมภพ ภิรมย์ (2515: 62) อธิบายถึงลักษณะเฉพาะของเรือนไทยว่า

ระเบียงหรือเฉลียงต้องมีเป็นมาตรฐาน หากไม่มีจะเป็น “เรือนผีหรือศาล” และในหน้าที่ใช้สอยก็เป็นสิ่งจำเป็น เพราะระเบียงหรือเฉลียงใช้เป็น “อเนกประสงค์” ระเบียงยาวตลอดเรือน เฉลียงหรือระเบียงครีวคงได้ส่วนกัน หรือครีวจะไม่มีระเบียงก็ได้สุดแต่ฐานะ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายคำว่า ระเบียงใช้ในความหมายเหมาะสมกว่าเฉลียง คือ ระเบียง น. ส่วนของเรือนที่ติดอยู่ข้างๆ ภายนอกฝา

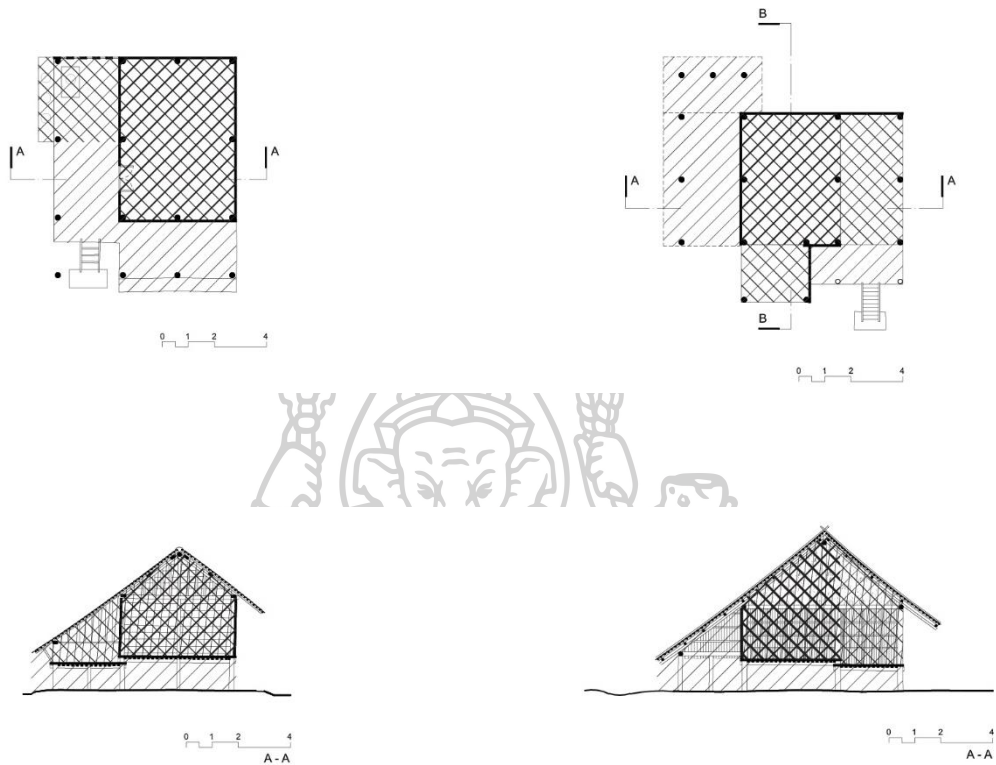
นอกจากนี้ยังได้ขยายความเพิ่มเติม กล่าวคือ “เป็นองค์ประกอบที่ บ้านไทยจะขาดเสียไม่ได้ เพราะเป็นส่วนช่วยให้บ้านไทยมีพื้นที่ใช้สอยในร่มมากขึ้น...” (สมภพ ภิรมย์, 2515: 78) ในภายหลังรูปแบบของระเบียงได้เปลี่ยนไป จนเริ่มขาดความเหมาะสมต่อวิถีชีวิตคนไทย ตั้งแต่ช่วงที่สถาปัตยกรรมสมัยใหม่เริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อแนวคิดในการออกแบบที่อยู่อาศัย

ระเบียง ในลักษณะของพื้นเรือนภายใต้ชายคาคลุม สามารถตอบรับกับกิจกรรมการใช้สอยสอดคล้องตามรายละเอียดที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพื้นที่ข้างเคียง ดังเช่น ระเบียงทางเดินใต้แนวของหลังคาที่มาบรรจบกันตรงรางน้ำหรือฮวงรินในเรือนกาแล บริเวณพื้นที่ตรงกลางระหว่างแนวเสาที่เรียงอยู่คู่ขนานกันของส่วนพักบนและพักต่ำในเรือนพื้นถิ่นอีสาน ตลอดจนพื้นที่ระเบียงที่กันฝา 2 ด้าน ได้ชายคาในเรือนคหบดี ที่กล่าวมานั้น ล้วนแต่มีองค์ประกอบของพื้นเรือนที่รองรับกับส่วนหลังคาคลุม

นอกจากนี้ หากพิจารณาผังพื้นร่วมกับรูปตัดเรือน เทียบเคียงกันระหว่างกรณีศึกษา V 02 และ V 04 กลับมีพื้นที่อีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งใช้ปริมาตรที่ว่างโล่งใต้หลังคาคลุมเช่นเดียวกัน แต่ประโยชน์ใช้สอยของเรือนเกิดขึ้นที่บริเวณระดับพื้นดิน อย่างที่พบในรูปแบบเรือนกรณีศึกษา V 04 เป็นคุณลักษณะพื้นที่ซึ่งปรากฏชัดและพบเห็นได้ทั่วไปในเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน ที่มีการทิ้งชายคาทอดคลุมต่ำสัมผัสกับพื้นดิน ปิดล้อมพื้นที่ให้ตอบรับกับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดความต่อเนื่องเลื่อนไหลของพื้นที่อย่างเป็นอิสระมากกว่าเรือนที่ปลูกสร้างในแบบแผนประเพณี

ข้อสังเกตประการหนึ่ง จากรายละเอียดเนื้อหาตามการวิเคราะห์พื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นไทยดังที่กล่าวมา พบว่า รูปแบบความสัมพันธ์ของพื้นที่ มีจังหวะที่เปลี่ยนผ่านไปมาระหว่างพื้นที่โล่งใต้หลังคาคลุมกับส่วนซึ่งปิดล้อมด้วยการกันฝา ทั้งแบบที่กันไว้ 4 ด้าน จนเกิดห้องซึ่งให้ความเป็นส่วนตัว หรือส่วนของพื้นที่กึ่งภายในที่เกิดจากการกันฝาเพียง 3 ด้าน เป็นระบบระเบียบการจัดวางพื้นที่ระหว่างภายในและภายนอกของเรือน ทั้งนี้รูปแบบผังพื้นที่กับคุณลักษณะพื้นที่ที่เกิดขึ้น จะมี

ความชัดเจนของทั้งสองส่วนมากน้อยเพียงใด ขึ้นกับทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะจากความต้องการของเจ้าของเรือนเป็นสำคัญ

รูปที่ 29 เปรียบเทียบผังพื้นและรูปตัด กรณีศึกษา V 02 (ชาย) และ V 04 (ขวา)

ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือกรณีศึกษา V 05 เรือนไทดำ เมื่อเปรียบเทียบรูปตัดตามยาวกับกรณีศึกษา V 04 ถึงแม้จะมีส่วนหลังคาที่คลุมตัวกรอบส่วนบนของเรือนไว้ในลักษณะเดียวกัน แต่เรือนของชาวไทดำจะมีการจัดวางสลับไปมาระหว่างส่วนของพื้นที่ภายในและภายนอกเป็นลำดับ โดยเรียงจากหน้าเรือนสู่หลังเรือน ดังนี้ ทางขึ้นเรือนที่ชานหน้า เปลี่ยนผ่านสู่ห้องซึ่งวางอยู่กึ่งกลางเป็นพื้นที่ใช้สอยภายใน แล้วจึงต่อเนื่องไปสู่ชานหลัง พื้นที่ชานหน้าและชานหลังนี้เองที่มีคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก จากการที่มีหลังคาคลุมตัว แต่ยังคงต่อเนื่องเลื่อนไหลเชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่เรือนกับพื้นที่แวดล้อม

นอกจากคุณลักษณะทางกายภาพของเรือนที่นิยามความหมายพื้นที่ระหว่างใน - นอก ยังมีนัยตามปัจจัยทางนามธรรมจากคติความเชื่อ ซึ่งสะท้อนสู่กายภาพของเรือนด้วยเช่นกัน ดังที่พบใน

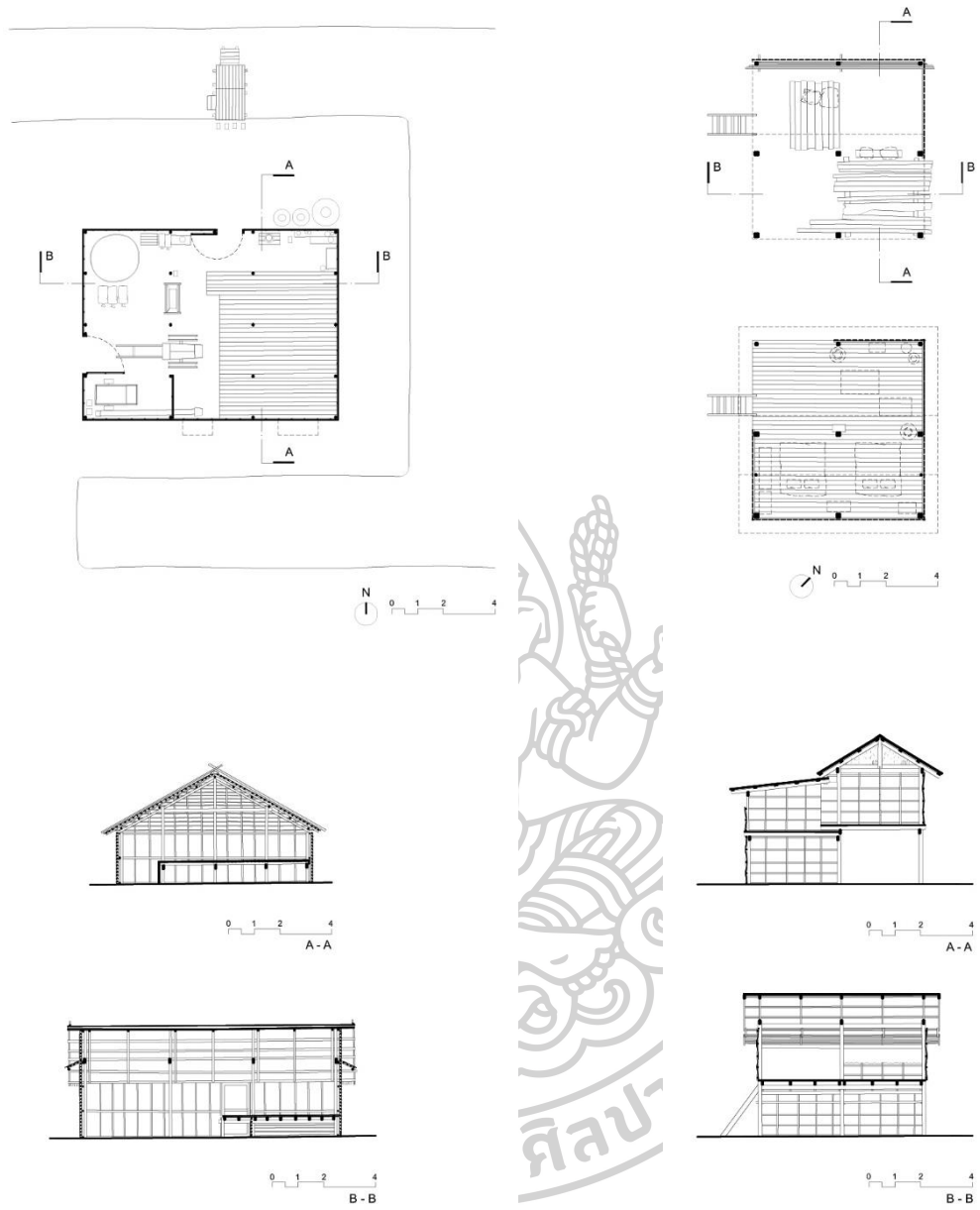
การจัดวางผังและกำหนดขอบเขตพื้นที่ ด้วยการแยกชานหน้าและชานหลังของเรือนกรณีศึกษา V 05 และ V 06 เกิดจากแนวคิดของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับความเป็นคนใน - คนนอก กล่าวคือ โดยทั่วไปแล้วชานหน้าจะเป็นพื้นที่ของฝ่ายชาย ทั้งผู้ที่อยู่อาศัยภายในเรือนและแขกผู้มาเยี่ยมเยือนจากภายนอก ชานหลังของเรือนจึงเป็นพื้นที่ของฝ่ายหญิงที่ใช้สำหรับหุงหาอาหาร มักจะสัมพันธ์กับตำแหน่งเรือนครัวหรือแม่เตาไฟ

ทั้งนี้ การมีพื้นที่ของคนในยังเกิดจากการกำหนดตำแหน่งหรือกั้นห้องเพิ่มไว้ภายในเรือนหลัก เช่น กะลื้อห้อง หรือห้องผีเรือน ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญที่เว้นว่างไว้ให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับของชาวไทย ดำอาศัยอยู่ด้วยกันบนเรือน ส่วนของการกั้นห้องเพิ่มเติม ยังพบในกรณีศึกษา V 06 ที่มีการตีฝาแบ่งแยกพื้นที่เป็นห้องส่วน ใช้สำหรับพักผ่อนนอนหลับของลูกสาว ความเป็นใน - นอก จึงเกิดขึ้นจากความเกี่ยวเนื่องกับผู้อยู่อาศัยและสมาชิกภายในครัวเรือนที่ผูกสัมพันธ์กับสถานที่ของพวกเขา มากกว่าเงื่อนไขปัจจัยตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติภายนอก

คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่เกี่ยวข้องกับพื้นดินและพื้นเรือน สามารถเข้าใจได้มากขึ้นเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างกรณีศึกษา V 07 และ V 08

กรณีศึกษา V 07 เรือนนายสง่า อุณารัตน์ เกิดความเป็นพื้นที่ระหว่างในแนวนอน สัมพันธ์กับพื้นดินที่เชื่อมต่อกับพื้นที่อยู่อาศัยภายใน เสมือนการขยายขอบเขตระนาบการปิดล้อมส่วนของพื้นเรือนให้กว้างออกไปครอบคลุมพื้นดินโดยรอบเพื่อรวมการใช้สอยต่างๆ อย่างอเนกประสงค์ ให้อยู่ภายในใกล้ชิดกับส่วนพักผ่อนนอนหลับ

ในขณะที่เรือนของนายกลาง ทองสัมฤทธิ์ กรณีศึกษา V 08 เกิดคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก สัมพันธ์กับพื้นดินในส่วนล่าง และบริเวณชานครัวในส่วนบน โดยกั้นฝาปิดล้อมพื้นที่เรือนบางส่วน จากการต่อขยายปรับเปลี่ยนเพื่อใช้สอยพื้นที่ภายหลังจากได้อยู่อาศัยใช้ชีวิตในเรือนมาระยะหนึ่ง เกิดเป็นรูปแบบตามลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของเรือนพื้นถิ่นไทย อย่างที่พบในการต่อเติมเรือนไทยแบบนอกระบบ แสดงถึงการสร้างสรรค์คุณลักษณะของพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการดำเนินชีวิต

รูปที่ 30 เปรียบเทียบผังพื้นและรูปตัด กรณีศึกษา V 07 (ชาย) และ V 08 (ขวา)

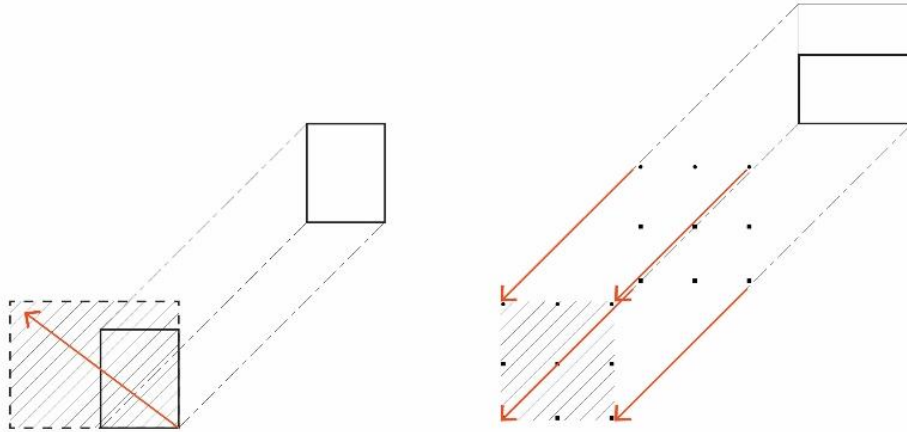
ลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่เกี่ยวข้องกับพื้นดินและพื้นเรือนของกรณีตัวอย่างทั้งสอง ยังสอดคล้องกับรูปแบบของ “พื้นที่ในระหว่าง” ตามที่ วาริชา วงศ์พยัต ได้ให้รายละเอียดไว้ 2 ลักษณะ คือ พื้นดินแบบปิดล้อม และ ระเบียงแบบเปิดโล่ง กล่าวคือ

กรณีของ V 07 แม้ฝาอาคารจะสร้างการปิดล้อมที่ค่อนข้างสมบูรณ์ แต่ก็มีคุณภาพของพื้นที่เชื่อมโยงสู่ภายนอกจากการปล่อยให้ระนาบผิวพื้นดินต่อเนื่องเข้ามาอยู่ภายใน ต่างจากคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของเรือน V 08 ที่มีรูปแบบการปิดล้อมบางส่วน เพื่อสร้างขอบเขตที่ชัดเจนมากขึ้นต่างกันตามความเหมาะสมและเนื้อหาการใช้สอยพื้นที่ อย่างเช่นพื้นที่ในส่วนล่างที่ใช้เพื่อกองเก็บวัสดุและพักผ่อนนอนเล่นระหว่างวัน มีการปิดกันฝาเพียงด้านเดียว เนื่องจากไม่ได้ต้องการความเป็นส่วนตัวหรือความปลอดภัยในทรัพย์สินมากมาย เมื่อเทียบเคียงกับเรือน V 08 ที่เข้าถึงได้ง่ายตามลักษณะที่อยู่อาศัยแบบโรงเรือนติดดิน พิจารณาต่อเนื่องถึงพื้นที่ส่วนบนของเรือน V 08 กลับมีการต่อขยายชายคาและกันฝาเพียงบางส่วน อีกทั้ง พื้นที่ส่วนครัวยังมีฝาที่สูงเพียงครึ่งหนึ่ง คือไม่ถึงระดับท้องอะเส จากการยกระดับพื้นเรือนขึ้นสูงในส่วนบนเป็นการแยกพื้นที่อยู่อาศัยให้เกิดความปลอดภัยและเป็นส่วนตัว จึงทำให้สามารถปิดล้อมพื้นที่ระหว่าง ในส่วนระเบียงชานไว้ได้อย่างหลวมๆ แบบกึ่งทึบกึ่งโปร่ง

รูปที่ 31 พื้นดินแบบปิดล้อม เรือนพื้นถิ่นญีปุ่น (ซ้าย) และ กรณีศึกษา V 07 (ขวา)

ที่มา: วาริชา วงศ์พยัต (2018: 32) และ วิวัฒน์ เตมีพันธ์ (2555: 246)

รูปที่ 32 รูปแบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่เกี่ยวข้องกับพื้นดินและพื้นเรือน
กรณีศึกษา V 07 (ชาย) และ V 08 (ขวา)

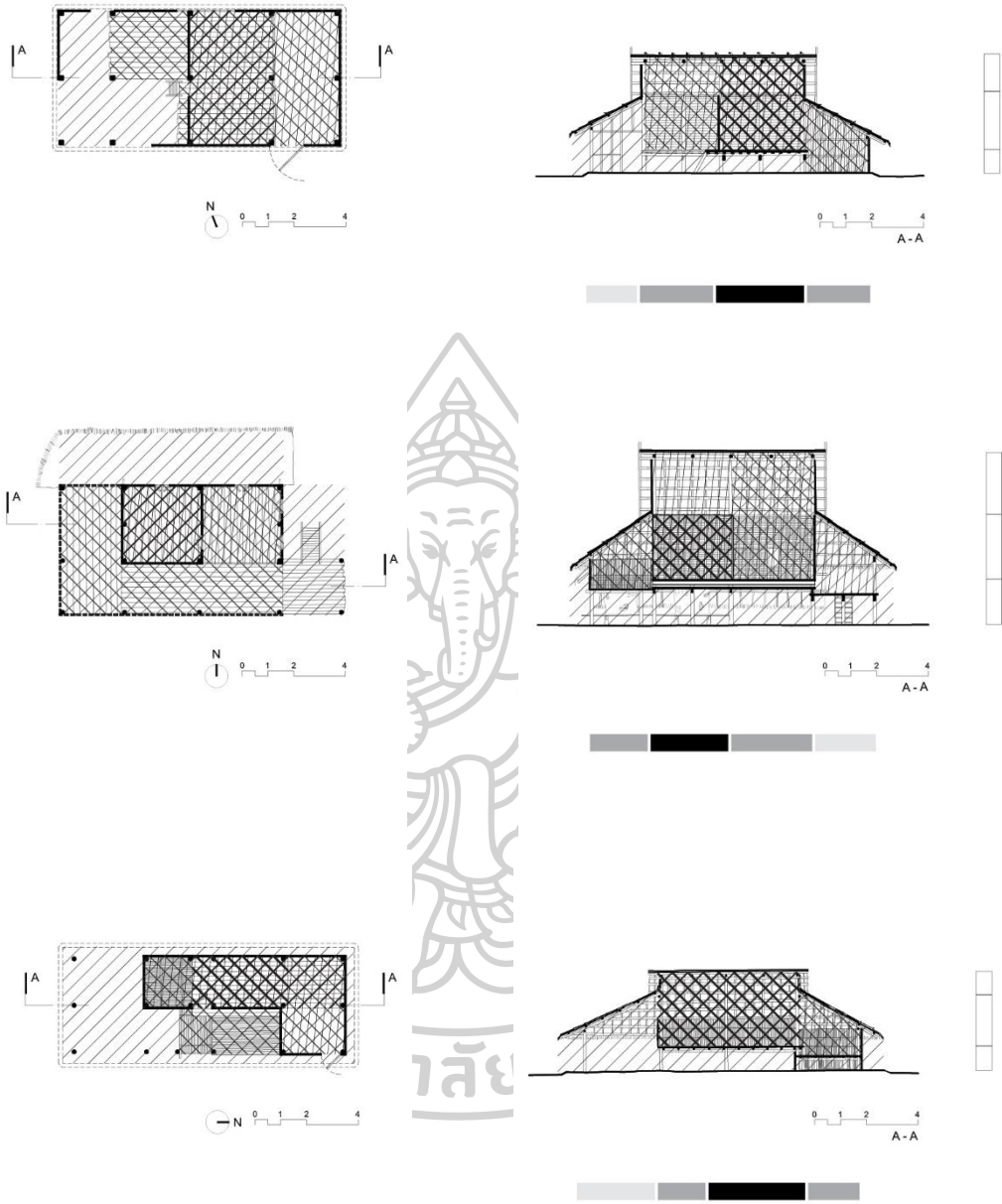
กลุ่มตัวอย่างเรือนพื้นถิ่นไทย อีกกลุ่มหนึ่งมีแบบแผนอย่างเรือนชาวบ้าน ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเดียวกัน คือ กรณีศึกษา V 09 เรือนนายสมบุญ - นางบุญเรือน ถิ่นพายัพ, V 10 เรือนคุณยายบุญนาค ทองคำ และ V 11 เรือนนายเสนาะ - นางประไพ อยู่สบาย

เมื่อทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบเรือนทั้งสามผ่านผังพื้นและรูปตัด ตามระบบระเบียบพื้นที่ทางตั้ง - ทางนอน จะเห็นรูปแบบความสัมพันธ์ของพื้นที่ แตกต่างกันไปตามจังหวะและขนาดสัดส่วนเรือน ซึ่งมีคุณลักษณะต่อเนื่องเชื่อมโยงในแนวทแยงชัดเจนกว่ากรณีศึกษาอื่นๆ อาจเนื่องด้วยการก่อรูปพื้นที่มีอิสรหลากหลายไปตามความนึกคิดและจินตนาการของเจ้าของเรือนเพื่อตอบรับกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิต ใช้วัสดุผสมผสานด้วยวิธีการเรียบง่าย จนเกิดสมดุลระหว่างปัจจัยภายนอกและภายในสัมพันธ์กับบริบทที่ตั้งอย่างพอดี

พิจารณาจากรูปทรงโดยภาพรวมของเรือนทั้งสามหลัง มีลักษณะร่วมคือระยะของส่วนล่างไม่สูงจากพื้นดินมากนัก เรือน V 11 มีรูปทรงบ้านแฉ่ ใช้สอยพื้นที่เรือนส่วนบนร่วมกับปริมาตรที่ว่างในส่วนหลังคาซึ่งลาดเอียงน้อยและคลุมต่ำ ส่งผลให้ทรงเรือนแลดูแบนราบมากกว่าเรือนอีกสองหลังต่างจากกรณีศึกษา V 09 ที่แม้ว่าจะจะเป็นเรือนยกพื้นเดี่ยวเช่นเดียวกัน แต่สัดส่วนพื้นที่บนเรือนมีมากกว่าส่วนหลังคา ประกอบกับหลังคาจั่วที่คลุมตัวเรือนยกสูงชันจากปีกนก ทำให้เกิดปริมาตรที่ว่าง

ภายในซึ่งสะท้อนสู่รูปทรงภายนอกของเรือนในลักษณะสัดส่วนที่ไม่เตี้ยเรี่ยพื้นและไม่สูงโด่งจนเกินไป เทียบเคียงกับเรือน V 10 ที่ส่วนหลังคาเปิดหน้าจั่วสูงกว่า อีกทั้งยังเป็นเรือนที่มีส่วนล่างยกลอยจากพื้นขึ้นมากกว่า คือประมาณ 1.20 - 1.80 เมตร ขณะที่เรือน V 09 และ V 11 ยกพื้นเรือนเพียง 0.60 - 1.00 เมตร

ความสูงต่ำจากระดับของพื้นเรือนและองค์ประกอบหลังคา สอดคล้องกับการกำหนด จังหวะและสัดส่วนพื้นที่ในทางนอน ตามผังพื้นและกิจกรรมการใช้สอย เรือน V 09 มีการจัดวางพื้นที่ ระหว่างใน - นอก จากการใช้ระดับพื้นดิน ทั้งทางด้านหน้าเรือนที่เชื่อมต่อกับชานระเบียงยกพื้น และ ทางด้านหลังเชื่อมต่อกับส่วนอยู่อาศัยโดยกันฝาล้อมไว้เป็นพื้นที่ภายใน เช่นเดียวกับเรือน V 11 ซึ่งอยู่ในระบบระเบียบพื้นที่ที่คล้ายคลึงกัน ต่างที่รายละเอียดรูปแบบการปิดล้อมและการใช้สอยในแต่ละ ส่วน เรือนกรณีศึกษาทั้งสองจึงมีรูปแบบของพื้นที่ระหว่างที่ผสมผสาน ทั้งพื้นดินแบบปิดล้อม และ ระเบียงแบบเปิดโล่ง ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างภายใน - ภายนอก มากน้อยต่างกันไปในแต่ละ พื้นที่ ส่วนกรณีศึกษา V 10 พื้นที่ระหว่างใน - นอก ปรากฏอยู่บนพื้นยกของเรือน จากชานใต้หลังคา คลุม ถัดเข้าสู่ระเบียง และส่วนครัวที่มีขนาด 2 ช่วงเสา เนื่องจากประกอบอาชีพทำขนมขาย จึง ต้องการพื้นที่ครัวค่อนข้างใหญ่ แม้จะอาศัยอยู่เพียงคนเดียว โดยพื้นที่ทั้ง 3 ส่วนนี้ มีการปิดล้อมด้วย องค์ประกอบของฝาโปร่งเปิดโล่งออกสู่ชานทางด้านหน้าเรือน จากรายละเอียดของกรณีศึกษาทั้งสาม หลัง จะเห็นได้ว่าความต้องการและรูปแบบวิถีชีวิต เป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งปรากฏสู่รูปลักษณะอัน หลากหลาย สร้างสรรค์ให้เรือนแลดูมีชีวิตชีวา ดังภาพสะท้อนของจังหวะชีวิตผู้อยู่อาศัยภายในเรือน

รูปที่ 33 เปรียบเทียบระบบระเบียบพื้นที่ทางตั้ง - ทางนอน

กรณีศึกษา V 09 (บน), V 10 (กลาง) และ V 11 (ล่าง)

กล่าวโดยสรุป เมื่อได้ทำการวิเคราะห์กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นไทยที่นำมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่ารูปแบบการอยู่อาศัยของคนไทยผูกพันกับพื้นที่เรือนซึ่งมีคุณลักษณะแบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก โดยสัมพันธ์กับ 1.) ลำดับความเกี่ยวเนื่องของพื้นที่ ซึ่งพิจารณาได้จากผังพื้นที่ 2.) ระดับของพื้นที่ เรือน ซึ่งพิจารณาได้จากรูปตัด และ 3.) รูปแบบองค์ประกอบ/การปิดล้อมในส่วนต่างๆ ตามความเหมาะสมระหว่างเหตุปัจจัยภายในและภายนอก

ทั้งนี้ เมื่อเทียบเคียงกันโดยภาพรวมแล้ว พบคุณลักษณะที่เหมือนกันโดยทั่วไป คือ ความคลุมเครือระหว่างความเป็นพื้นที่ภายในกับภายนอก และความอเนกประสงค์ ยึดหยุ่นต่อกิจกรรมการใช้สอย ส่วนคุณลักษณะที่ต่างกันอย่างชัดเจนนั้น คงเป็นที่รูปแบบอันเกิดจากระบบระเบียบของพื้นที่ ทั้งคุณลักษณะที่ค่อนข้างมีความเคร่งครัดจากแบบแผนตามประเพณีหรือคติความเชื่อ แม้ว่าจะเป็นเรือนที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน อย่างเช่น กรณีศึกษา V01 เรือนกาแล, V 02 เรือนไทลื้อเมืองน่าน, V 05 เรือนไทดำ และ V 06 เรือนพื้นถิ่นในภาคอีสาน กับคุณลักษณะที่มีความผ่อนคลายเลื่อนไหลไปตามจังหวะของพื้นที่ในแต่ละส่วน ได้แก่ กรณีศึกษา V 04, V 09, V 10 และ V 11 ซึ่งชาวบ้านเจ้าของเรือนปลูกสร้างตามความนึกคิด โดยต้องการให้เกิดความเหมาะสมกับตนและคนในครอบครัว เป็นสำคัญ

2. กรณีศึกษา เรือนปั้นถื่นร่วมสมัย

2.1 ข้อมูลพื้นฐานและรูปแบบ

กลุ่มตัวอย่างเรือนปั้นถื่นร่วมสมัย พิจารณาตามรายละเอียดเนื้อหาที่ได้อธิบายไว้ในหัวข้อ การเลือกกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย โดยมีเกณฑ์สำคัญประการหนึ่งในการตัดสินใจหยิบยกมาเป็นกรณีศึกษา คือ เป็นผลงานออกแบบที่มีคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง ตามกรอบแนวคิดและกระบวนการศึกษาในเบื้องต้น ซึ่งมีแนวโน้มที่จะสามารถขยายความ กล่าวถึงได้ โดยเฉพาะในรายละเอียดต่อไป ภายหลังจากการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกลุ่มเรือนปั้นถื่นไทย และเปรียบเทียบภายในกลุ่มเรือนปั้นถื่นร่วมสมัยด้วยกันเอง

ข้อมูลของกรณีศึกษาเรือนปั้นถื่นร่วมสมัย นอกเหนือจากกรณีที่สามารถติดต่อขอข้อมูลจากผู้ออกแบบโดยตรงได้ วิธีการค้นหาและเก็บรวบรวมพยายามที่จะสืบค้นจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย โดยไม่จำกัดประเภทของสื่อหรือเอกสารอ้างอิง เพื่อรวบรวมรายละเอียดข้อมูลที่เกี่ยวข้องให้ได้มากที่สุด นอกจากนี้การมีข้อมูลเปรียบเทียบยังช่วยให้สามารถตรวจสอบ สร้างความถูกต้องของข้อมูลได้อีกทางหนึ่ง ดังนั้น ข้อมูลเบื้องต้นของกรณีศึกษาที่ปรากฏ จึงประกอบขึ้นจากการเรียบเรียงข้อมูลหลายลักษณะ ทั้งที่ยกอ้างมาโดยตรงจากข้อความที่ผู้ออกแบบเขียนบรรยายความคิดไว้ หรือจากคำบอกเล่าสนทนาระหว่างกัน บางส่วนมาจากบทความในวารสารทางสถาปัตยกรรม ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ จึงมีการแปลและร้อยเรียงใหม่จากผู้วิจัยด้วยส่วนหนึ่ง แตกต่างกันไปในแต่ละกรณี

เรือนปั้นถื่นร่วมสมัยที่นำมาเป็นกรณีศึกษาทั้งหมดในงานวิจัยนี้ มีจำนวน 10 หลัง จัดเรียงตามปีที่สร้างแล้วเสร็จ เพื่อให้เห็นความหลากหลายต่อเนื่องของแนวคิดในการสร้างสรรค์ ซึ่งสัมพันธ์กับรูปแบบของเรือนที่มีการประยุกต์ใช้คุณลักษณะของพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมปั้นถื่นในลักษณะต่างๆ ดังนี้

C 01 บ้านร้านค้า

ที่ตั้ง	บ้านวัด ต.โพพระ อ.เมือง จ.เพชรบุรี
เจ้าของ	จรัส - สงวน อินพันทั้ง
ผู้ออกแบบ	วีระ อินพันทั้ง
ปี พ.ศ.	2529
รางวัล	สถาปัตยกรรมดีเด่น สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ.2530 รางวัลดีเด่น ประเภทอาคารพักอาศัย
พื้นที่ใช้สอย	390 ตารางเมตร

แนวคิดในการออกแบบ

ใช้แนวรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยเป็นแกนหลักในการออกแบบ คือมีทั้งความเป็นไทยและความเป็นสมัยใหม่ผสมผสานกัน เพื่อให้กลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของบริบทที่แวดล้อมไปด้วยเรือนไทยและมีความเป็นปัจจุบันสอดคล้องกับกาลสมัย โดยการสรรเลือกลักษณะเด่นของเรือนไทย ได้แก่ การกระจายมวลอาคารออกเป็นหลังย่อย การใช้เสาลอย ชานกว้าง และหลังคาชัน มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบภายใต้รูปลักษณ์อาคารสมัยใหม่ (วีระ อินพันทั้ง: ผู้ออกแบบ)

... บ้านร้านค้าประกอบด้วยพื้นที่ 3 ส่วน ส่วนแรก คือ ร้านค้า ส่วนที่สอง คือ โรงทำขนม และส่วนที่สาม เป็นที่อยู่อาศัย การเข้าถึงพื้นที่ส่วนร้านค้าซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะกับส่วนที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัว แยกออกจากกันด้วยบันไดคนละตัว

พื้นที่ชั้นล่าง ร่นผนังห้องเข้าไปเห็นเสาลอย เกิดแสงเงาดูเป็นใต้ถุนโล่ง บันไดเวียนด้านประตูทางเข้าสำหรับขึ้นไปยังศาลาพักผ่อนและลานโล่งชั้นบน ส่วนบันไดภายในเป็นบันไดขึ้นไปห้องนอนรวมและห้องนอนแขกชั้นสอง

พื้นที่ชั้นสอง เป็นลานโล่ง มีห้องล้อมรอบลาน แบ่งพื้นที่เป็นสองส่วนไม่ปะปนกัน คือส่วนที่เป็นศาลาพักผ่อนขึ้นจากบันไดเวียน ส่วนห้องพักรวมและห้องพักแขกขึ้นจากบันไดทางตรง และมีประตูเปิดไปยังส่วนบันไดขึ้นชั้นสาม ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวของเจ้าของบ้าน

พื้นที่ชั้นสาม เป็นเรือนยาว วางตามแนวตะวันออกตะวันตก ทรงหลังคา
โปรงเบาแบบชนบท เงามจากหลังคาทอดไปยังโถงบันไดยามบ่าย ทำให้ลานพักผ่อน
บริเวณชั้นสองไม่ร้อน (ธนาคารอาคารสงเคราะห์, 2556: 120)

รูปที่ 34 รูปลักษณะภายนอกเรือน กรณีศึกษา C 01

ที่มา: วีระ อินพันทั้ง

บริเวณพื้นที่ว่างซึ่งเป็นลานโล่งกลางบ้าน ผู้ออกแบบตั้งใจให้ปลูกต้นไม้ใหญ่เพื่อสร้าง
บรรยากาศและให้ความร่มรื่น ซึ่งเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งตามลักษณะของเรือนไทย แต่เมื่อ
ก่อสร้างแล้วเสร็จ เจ้าของเรือนผู้อยู่อาศัยได้ปรับพื้นที่นี้เป็นบ่อน้ำกลางบ้าน เนื่องด้วยโดยรอบมีต้นไม้
อยู่มากตามสภาพแวดล้อมชนบท ประกอบกับบริเวณนี้จะมีร่มเงายามบ่ายจากตัวเรือนที่วางไว้ทางทิศ
ใต้อีกด้วย

วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง ประกอบด้วย ไม้ คอนกรีตเสริมเหล็ก และ คอนกรีตบล็อก อย่าง
วัสดุสมัยใหม่ เมื่อก่อรูปรวมกันด้วยแบบแผนพื้นที่ของเรือนไทย สามารถสร้างความร่วมสมัยให้เกิดขึ้น
ได้ตามแนวคิดในการออกแบบ

พื้นที่ใช้สอยบ้านร้านค้า ประกอบด้วย

1. ทางเข้า	10. พื้นที่เก็บของ
2. ระเบียง	11. ครั้ว
3. ร้านค้า	12. โรงทำขนม
4. ห้องรับแขก	13. ศาลาพักผ่อน
5. โถง	14. ห้องนอนแขก
6. ส่วนรับประทานอาหาร	15. ห้องนอนรวม
7. ห้องน้ำ - ส้วม	16. ห้องพระ
8. ห้องนอนพ่อ - แม่	17. ห้องนอน
9. บริเวณบรรจุหีบห่อ	18. ห้องแต่งตัว

C 02 บ้าน U3

ที่ตั้ง เอกมัย กรุงเทพฯ
 เจ้าของ กรรมการ รัตนปริตกุล - ครอบครัว
 ผู้ออกแบบ กรรมการ รัตนปริตกุล (บริษัท สถาปนิก สเปซไทม์ จำกัด)
 ปี พ.ศ. 2540

ภายหลังจากใช้ชีวิตที่สหรัฐอเมริกากว่า 14 ปี เมื่อกลับมาอาศัยอยู่ที่กรุงเทพฯ กรรมการได้รับมอบหมายจากทางครอบครัวให้ออกแบบบ้านบนที่ตั้งของบ้านเดิมในวัยเด็ก

แม้ว่าบ้านหลังนี้จะมีรูปลักษณะที่ปรากฏแบบเรือนร่วมสมัย ซึ่งตีความเรือนไทยประเพณีภาคกลางอย่างเรียบง่าย แต่ผู้ออกแบบได้อธิบายว่าลักษณะที่เกิดขึ้นมาจากรายละเอียดของโปรแกรมการอยู่อาศัยของสมาชิกในครอบครัว ไม่ได้เกิดจากความคิดในการทำซ้ำตามรูปทรงของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

โปรแกรมมีความท้าทายในการที่จะ “แยก และ เชื่อมโยง” (Separation and Connection) ไปพร้อมกัน น้องสาวกับตัวผู้ออกแบบในขณะนั้น แต่ละคนมีความอิสระจากกัน ดังนั้นบ้านจึงสะท้อนการแยกชีวิตส่วนตัวระหว่างน้องสาว - พี่สาว - พ่อแม่ ขณะที่เชื่อมโยงการอยู่อาศัยร่วมกัน กล่าวคือ มีความต้องการพื้นที่ส่วนตัว และต้องการที่จะรู้สึกถึงความเป็นครอบครัวไปพร้อมกันได้

ส่งผลให้เกิดการค้นหาพื้นที่ระหว่างกลาง ซึ่งสามารถตอบรับกับการแยกและการเชื่อมโยงตามความต้องการด้านโปรแกรมเป็นสาระสำคัญในการออกแบบ การแยกกลุ่มเรือนจึงเป็นแนวคิดที่สามารถตอบรับกับเงื่อนไขได้โดยตรง ประกอบด้วยส่วนของพื้นที่เรือน 3 หลัง คือ เรือนหลัก เรือนครัว และ เรือนโรงรถ วางตัวล้อมรอบพื้นที่ตรงกลางซึ่งเป็นลานโล่งระหว่างเรือนแต่ละหลัง ในรูปแบบตัว U ที่หันเปิดออกสู่ด้านทิศใต้

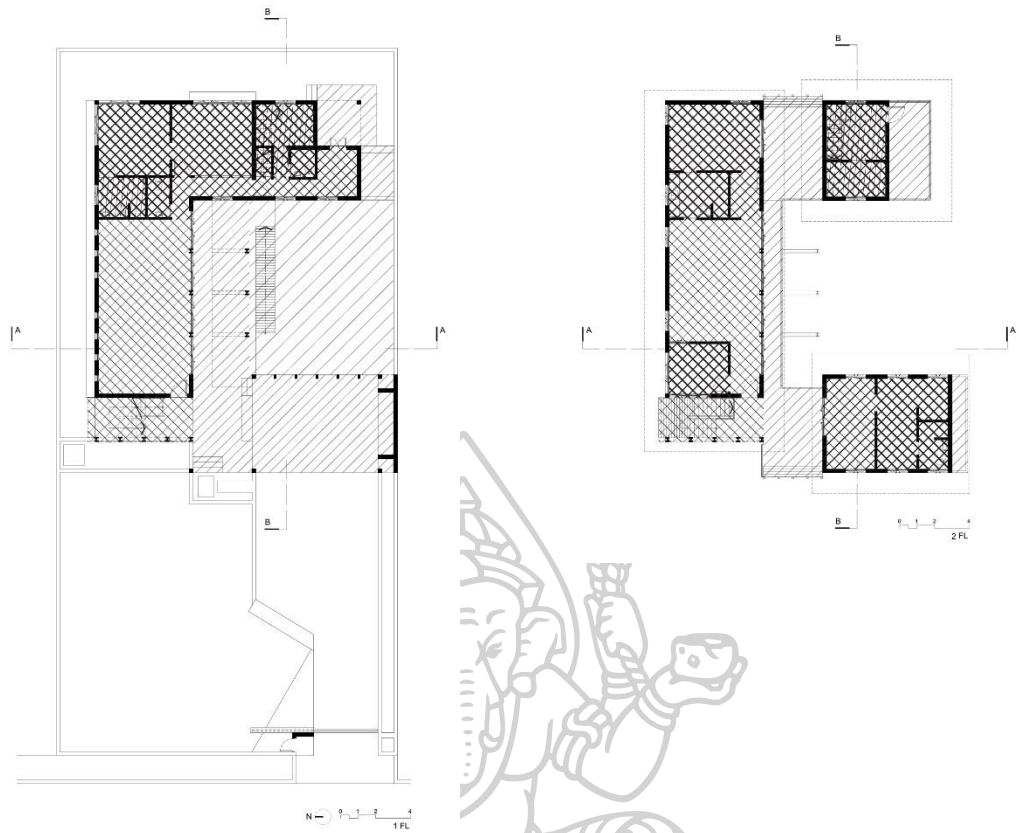
ทางเข้าส่วนพักอาศัยของพี่น้องทั้งสองคน ซึ่งแยกกันคนละหลัง เข้าถึงได้จากชานไม้ภายนอกบริเวณชั้นบน ทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมต่อและแบ่งแยกพื้นที่เข้าสู่ภายในส่วนพักอาศัยของแต่ละคน บันไดจากชั้นล่างขึ้นสู่ชั้นบนวางไว้ในตำแหน่งด้านทิศตะวันตก เชื่อมต่อกับชานไม้ภายนอกห้อง โดยมีส่วนของหลังคาและชายคายื่นคลุมไว้ รูปด้านสกัดส่วนข้างของบันไดตีปิดไว้ด้วยฝากระดานเว้นร่องเป็นระแนงสามารถระบายอากาศได้ ในขณะที่ช่วยกรองแสงแดดยามบ่ายที่ส่องเข้ามาโดยตรง กรรณิการ์ กล่าวว่า เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดในการออกแบบร่วมสมัย การนำบันไดมาไว้ภายนอกเป็นรูปแบบที่ไม่สอดคล้องต่อลักษณะของที่อยู่อาศัยแบบส่วนตัว แต่สามารถรองรับการใช้ชีวิตอย่างอิสระต่อกันในบ้านระหว่างพี่สาว - น้องสาว โดยไม่ต้องรบกวนผ่านพื้นที่ส่วนพักอาศัยหลักของพ่อแม่ การออกแบบวางผังบ้านหลังนี้จึงเกี่ยวข้องกับความคิดที่ต้องการต่อรองกันระหว่างพื้นที่แต่ละส่วน (Negotiating space)

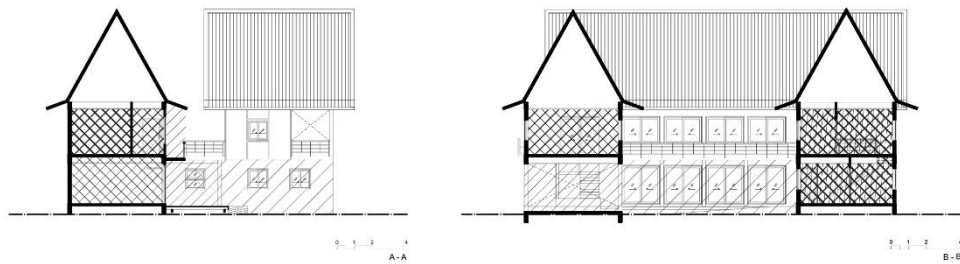
รูปที่ 35 รูปลักษณะภายนอกเรือน กรณีศึกษา C 02

ที่มา: Robert Powell (2003: 91)

แนวคิดในการวางผังพื้นที่และการกำหนดช่องเปิดในรูปด้านตอบสนองโดยตรงกับสภาพภูมิอากาศของไทย อย่างชัดเจน หน้าต่างทางด้านทิศเหนือถูกออกแบบให้มีขนาดเล็ก เนื่องจากต้องปะทะกับแสงแดดของช่วงบ่ายในฤดูร้อน แต่สัดส่วนที่เล็กแคบนั้นถูกดึงให้เป็นช่องสูง เพราะยังคงต้องการเปิดรับกับสายลมเย็นที่พัดจากตอนใต้ของจีนเข้ามาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงฤดูหนาว ในขณะที่หน้าต่างทางด้านทิศตะวันตก ถูกกำหนดให้มีปริมาณน้อยที่สุดตามความจำเป็น ต่างจากด้านที่หันเข้าสู่ลานโล่งตรงกลางระหว่างเรือนที่มีช่องเปิดขนาดใหญ่ เพื่อให้รับลมประจำฤดูทางทิศตะวันตกเฉียงใต้

รูปที่ 36 ผังพื้น แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 02

รูปที่ 37 รูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 02

ในส่วนของรูปลักษณะหลังคา ผู้ออกแบบต้องการแสดงถึงความเบาด้วยการสร้างมวลอันน้อยนิด แต่มีประสิทธิภาพสามารถใช้งานได้ดีเช่นเดียวกับรูปแบบหลังคาของเรือนประเพณีในท้องถิ่นไทย ส่วนของตัวเรือนนั้น การออกแบบได้คำนึงถึงประเด็นต่างๆ เช่น ทิศทางการจัดวางพื้นที่, ความเป็นพื้นที่ภายนอก, ความเป็นส่วนตัว, ทิศทางลม และแสง - เงา จากมุมของดวงอาทิตย์, ความชัดเจนของขอบเขตจากการใช้งานชานไม้ในทั้ง 2 ชั้น, การเชื่อมต่อของมุมมอง, การออกแบบให้สามารถระบายอากาศด้วยวิธีธรรมชาติจากการตัดผ่านของกระแสลมในพื้นที่แต่ละส่วน (Cross ventilation), เทคโนโลยี ตลอดจนการเลือกใช้วัสดุที่มีอยู่ทั่วไปในท้องที่ อย่างการใช้ไม้ร่วมกับเหล็ก I-Beam ฝิวปูนเปลือย หลังคา Metal Sheet และ แผ่น Asbestos-cement

กล่าวโดยสรุป บ้าน U3 เป็นผลรวมจากความต้องการของกรณีการ ผู้ออกแบบ ในการค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างการแทรกคุณค่าและวัฒนธรรมตะวันตก ร่วมกับการประยุกต์ลักษณะทางประเพณี สู่รูปแบบวิถีชีวิตไทยสมัยใหม่ ที่เกิดขึ้นด้วยประสบการณ์ในวัยเด็กที่สัมพันธ์กับท้องถิ่นไทย และประสบการณ์ของช่วงวัยที่ได้ใช้ชีวิตในต่างประเทศ

ถอดความและเรียบเรียงจาก The New Thai House (Powell, 2003: 90-95)

เงื่อนไขจากโปรแกรมการอยู่อาศัยของครอบครัว ส่งผลให้เกิดการต่อรองกันระหว่างพื้นที่แต่ละส่วน ซึ่งเป็นคุณลักษณะหนึ่งของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ด้วยแนวคิดในการใช้รูปแบบของลานโล่ง - ชาน - ระเบียง ในระบบระเบียบใหม่ ที่สัมพันธ์กับส่วนห้องซึ่งค่อนข้างปิดล้อมกำหนดการใช้สอยไว้ชัดเจนอย่างลักษณะพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นไทย

พื้นที่ใช้สอยบ้าน U3 ประกอบด้วย

1. ถนนทางเข้า	14. ชานบันได
2. พื้นที่จอดรถ	15. ส่วนพักผ่อนพี่สาว
3. ชานไม้ชั้นล่าง	16. ส่วนรับประทานอาหาร / ครีวเล็ก
4. ส่วนพักผ่อนพ่อ - แม่	17. ห้องนอน
5. ส่วนรับประทานอาหารพ่อ - แม่	18. ห้องน้ำ - ส้วม
6. ห้องส้วม	19. ห้องทำงาน
7. ห้องน้ำ	20. ส่วนพักผ่อน / ทำงาน น้องสาว

8. ห้องน้ำ	21. ห้องนอน
9. ห้องนั่งเล่นพ่อ - แม่	22. ครั้วเล็ก
10. เก้าอี้ของ	23. ห้องน้ำ - ส้วม
11. ครั้ว	24. ห้องแม่บ้าน
12. ระเบียง	25. ส่วนซักรีด
13. ชานไม้ชั้นบน	26. ระเบียง

C 03 บ้านฤกษ์ฤทธิ

ที่ตั้ง	ซอยวัดอุโมงค์ จ.เชียงใหม่
เจ้าของ	ฤกษ์ฤทธิ ตีระวนิช และ Antoinette Aurell
ผู้ออกแบบ	อรุณ ภูริทัต
ปี พ.ศ.	2550

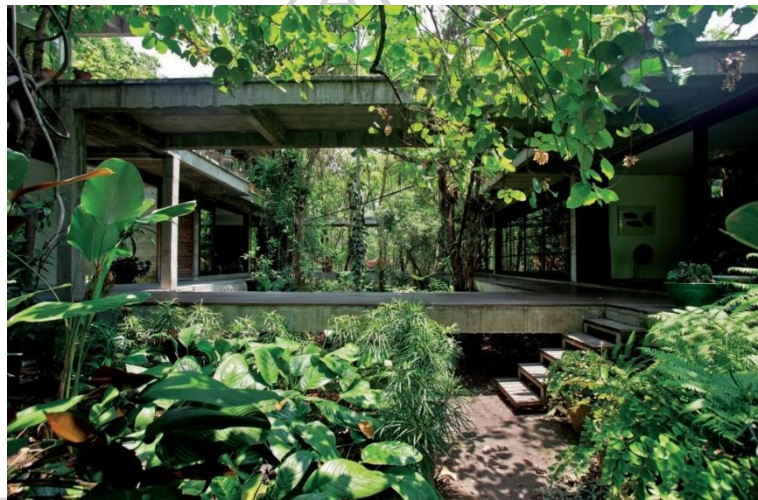
กรณีศึกษาหลังนี้ คัดเลือกจากคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ซึ่งปรากฏอยู่ภายใต้รูปแบบเรือนสมัยใหม่ จึงพยายามสืบค้นรายละเอียดที่มาทางความคิด เพื่อวิเคราะห์เชื่อมโยงสู่ระบบระเบียบพื้นที่ ซึ่งให้คุณภาพตามอย่างเรือนพื้นถิ่นไทย พบว่าจุดเริ่มต้นมาจากเจ้าของบ้าน ฤกษ์ฤทธิ ตีระวนิช ซึ่งต้องการสร้างบ้านที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ในที่ตั้งที่มีลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้น บริเวณซอยวัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่

อันที่จริงแล้ว แนวคิดในการออกแบบบ้านหลังนี้มาจากบุคคลและเนื้อหาทางความคิดหลายส่วน ที่ส่งผลเกี่ยวข้องโดยตรงกับมิติทางสถาปัตยกรรม คือ เจ้าของบ้านที่เป็นศิลปินร่วมสมัย สถาปนิกชาวอเมริกาซึ่งเป็นเพื่อนกับเจ้าของ และ อรุณ ภูริทัต สถาปนิกในท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่

บ้านสร้างขึ้นโดยมีความตั้งใจที่จะไม่ทำลายต้นไม้ในที่ตั้ง ดังนั้นตำแหน่งของต้นไม้จึงถูกระบุไว้ในตอนเริ่มต้น แล้วจึงวางผังตามที่วาง ซึ่งเหลือจากตำแหน่งต้นไม้เดิม พร้อมกับปล่อยให้ธรรมชาติคงอยู่ตามสภาพแวดล้อมและยกทุกอย่างลอยขึ้นเหนือผืนดิน ส่วนล่างคือพื้นเรือนจึงถูกยกสูง 1.00

เมตร ช่วยหลีกเลี่ยงความชื้นแฉะและน้ำขังหลังจากฝนตกหนัก รวมทั้งสัตว์เลื้อยคลาน พร้อมกับอนุญาตให้อากาศสามารถพัดผ่านถ่ายเทได้ภายใต้พื้นเรือนที่ยกขึ้นนี้อีกด้วย

การให้ความสำคัญกับต้นไม้ที่มีอยู่เดิมในพื้นที่ตั้ง ช่วยสร้างความกลมกลืนระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติกับองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ โดยค่อยๆ เริ่มวางส่วนของการใช้สอยตามจังหวะของพื้นที่ว่าง แทรกอยู่ระหว่างกลุ่มต้นไม้เดิม ก่อให้เกิดการโอบล้อมพื้นที่จากห้องที่มีการใช้สอยตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป

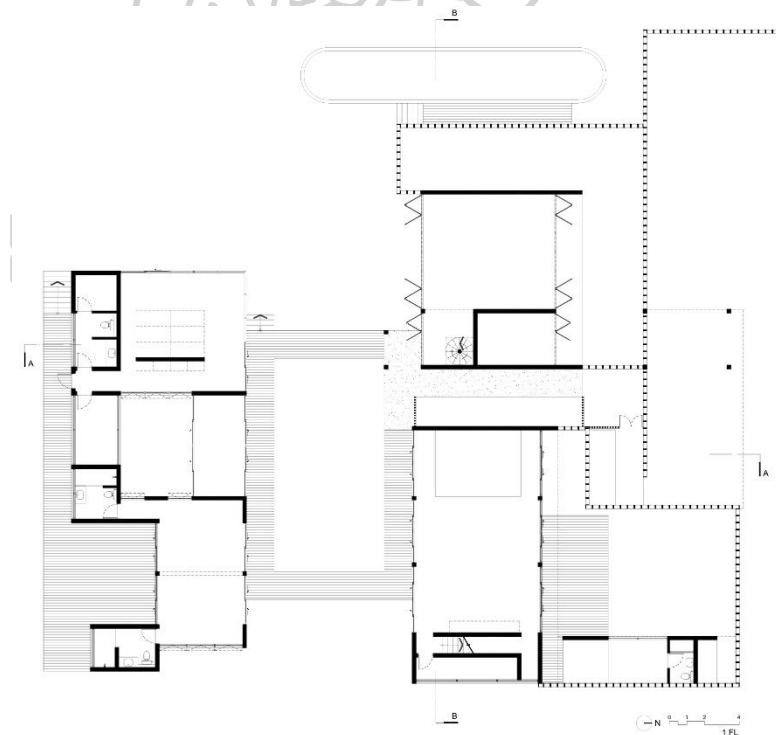
รูปที่ 38 ความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมโดยรอบเรือน กรณีศึกษา C 03

ที่มา: <http://tropical-architecture.blogspot.com/2016/05/soi-wat-umong-house.html>

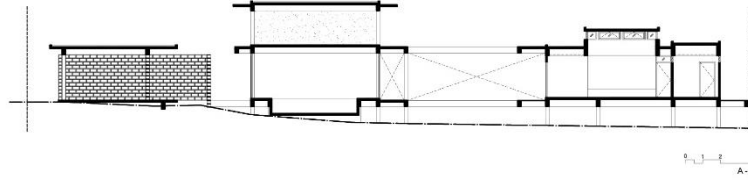
ในส่วนของหลังคา จากความชอบในรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ส่งผลให้ตัดสินใจใช้หลังคาแบน (Flat roof) ซึ่งตอบสนองความต้องการทางด้านรูปทรง โดยยอมรับถึงธรรมชาติและโอกาสที่น้ำฝนจะรั่วซึม แต่ยังมีการสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศท้องถิ่น ด้วยการยื่นหลังคาแบนเรียบ (Slab) ปกคลุมตามแนวขอบเขตพื้นที่ทางเดิน ส่งผลให้มีลักษณะของชายคาคลุมระเบียงอย่างในพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นไทย

...มีการวางกลุ่มอาคารแยกออกเป็นสองหลังและเชื่อมต่อด้วยระเบียงทางเดินไม้เป็นรูปตัว O โอบล้อมสวนตรงกลางซึ่งเป็นกลุ่มต้นไม้เดิม และมีการยกลอยตัวอาคารจากระดับพื้น แต่ไม่มากเท่ากับระดับการยกลอยของใต้ถุนของเรือนไทย ถึงแม้ว่าอาคารมีรูปแบบสากลคือรูปทรงกล่องสี่เหลี่ยมและหลังคาแบนราบ แต่รูปแบบโดยรวมแสดงลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมคือ ความโปร่งโล่ง และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติของที่ตั้งคือกลุ่มต้นไม้เดิมอย่างกลมกลืน (วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร, บุษกร เสรฐวรกิจ และวีระ อินพันทัง, 2558:2-44)

การเว้นที่ว่างเป็นลานเปิดโล่งตรงกลางระหว่างอาคารทั้ง 2 ส่วน คือส่วนนอกที่ต่อเนื่องมาจากทางเข้าด้านหน้า และส่วนในที่วางตัวถัดเข้าไปในพื้นที่ด้านหลัง แล้วเชื่อมต่อด้วยระเบียงไม้ทางเดินที่วิ่งเล่นโดยรอบ สร้างการเข้าถึงและเปิดโอกาสให้เกิดการใช้สอยที่หลากหลาย อีกทั้งยังช่วยให้มีสายลมโชยพัดผ่านพื้นที่ เกิดเสียงใบไม้พลิ้วไหว บ้านจึงมีลักษณะเด่นคือความเรียบง่าย

รูปที่ 39 ผังพื้น กรณีศึกษา C 03

รูปที่ 40 รูปตัด กรณีศึกษา C 03

เมื่อพิจารณาพื้นที่ใช้สอยของบ้าน อาคารทางด้านหน้า แบ่งย่อยออกเป็น 2 ส่วน คือ สตูดิโอ และส่วนพักผ่อนซึ่งอยู่ติดกับพื้นที่ครัวและรับประทานอาหาร เจ้าของบ้านมีวิถีชีวิตของครอบครัวและรูปแบบการใช้งานเน้นไปที่ผังแบบเปิด (open-plan) ส่วนอาคารทางด้านในเป็นห้องนอน ซึ่งมีห้องทำงานแทรกกลางอยู่กับพื้นที่เปิดโล่งภายใน

“คิดถึงพื้นที่ คิดถึงการใช้พื้นที่” แบบบ้านไทย คือ แยกการใช้สอยออกเป็นส่วนๆ พื้นที่ชั้นล่าง เป็นการใช้งานกึ่งสาธารณะ พื้นที่ทางด้านหลัง เป็นพื้นที่ส่วนตัว และส่วนทำงาน โดยใช้งานห้องนอนและห้องครัวเป็นส่วนใหญ่ กับพื้นที่ภายนอกของตัวเรือนในช่วงเวลากลางวัน ซึ่งไม่ได้กำหนดหน้าที่ใช้สอยไว้ชัดเจน ตามแต่ช่วงวัน เวลา และสภาพอากาศ (“เป็น อยู่ คือ,” 2554: “ฤกษ์ฤทธิ ดีระวีนิช” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส. 19 มีนาคม)

ส่วนหนึ่ง บ้านได้ถูกออกแบบโดยคนงานในที่ตั้ง ด้วยกระบวนการทำมือ (hand-made process) จากฝีมือช่างชาวบ้าน ก่อให้เกิดความงามในลักษณะที่ใกล้เคียงกับประติมากรรมมากกว่าสถาปัตยกรรม รายละเอียดต่างๆ คิดพร้อมปรับเปลี่ยนไปตามกระบวนการปลูกสร้างและฝีมือของช่างซึ่งเป็นแรงงานท้องถิ่น เช่น พื้นผิวด้านหนึ่งของผนังบริเวณทางเดินเข้าบ้าน ใช้ปากสับจากการทุบลำไฟให้แตกแล้วแผ่เป็นผืน ทำเป็นไม้แบบหล่อคอนกรีตโชว์แนว ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของคนงานที่คุ้นเคยกับไม้ไผ่แล้วได้นำวิธีการนี้มาใช้ในขั้นตอนหล่อแบบพื้น เป็นการผสมผสานองค์ความรู้พื้นถิ่นกับเทคนิควิธีการก่อสร้างสมัยใหม่ โดยมีโครงสร้างหลักเป็นโครงคอนกรีต (Concrete frame) แล้วสร้างระนาบปิดล้อมด้วยองค์ประกอบของคอนกรีตบล็อกและกระจก ส่วนของพื้นบ้านเป็นหินขัด กระเบื้อง และไม้ เนื่องจากตอบรับกับการใช้สอยตามสภาพอากาศของที่ตั้ง

พื้นที่ใช้สอยบ้านฤกษ์ฤทธิ ประกอบด้วย

1. พื้นที่จอดรถ	8. ห้องนอน
2. ทางเข้า	9. ห้องทำงาน
3. ระเบียงทางเดิน	10. ลาน
4. ส่วนพักผ่อน	11. ชานไม้
5. ส่วนรับประทานอาหาร / ครั้ว	12. ลานกลางบ้าน
6. สตูดิโอ	13. สวนบ่อน้ำ
7. ห้องนอน	

C 04 House KP

ที่ตั้ง กรุงเทพมหานคร
 เจ้าของ กิจชัย - ดวงพร จิตขจรวานิช
 ผู้ออกแบบ กิจชัย - ดวงพร จิตขจรวานิช
 ปี พ.ศ. 2550
 รางวัล บ้านอนุรักษ์พลังงาน ระดับดีมาก จากกระทรวงพลังงาน พ.ศ. 2550

บ้านหลังนี้ มีชื่อเรียกที่ตั้งตามลูกสาว 2 คน คือ ข้าวปั้น-ข้าวปุ้น เป็นเรือนหลังเล็กสร้างขึ้นในที่ดินส่วนหนึ่งของบ้านเดิม เชื่อมโยงครอบครัวยุคด้วยระบบพื้นที่ที่มีแนวคิดจากเรือนพื้นถิ่นตามประเพณี คือ แยกกลุ่มเรือนตามพื้นที่ใช้สอย เชื่อมด้วยชานกลาง พื้นยกลอยอยู่บนเสาสูง เกิดความต่อเนื่องระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอก จากเรือนหลังเล็กสู่เรือนหลังใหญ่ โดยสามารถสัญจรไปมาหาสู่กันได้ ด้วยทางลาดยาวรูปรางโค้งอิสระตามองค์ประกอบแวดล้อมของพื้นที่

สถาปนิกผู้ออกแบบบ้านหลังนี้ได้รับความประทับใจจากครั้งเมื่อทำงานวิจัยสภาวะสบายของคนท้องถิ่นในเรือนพื้นถิ่นไทยในภาคตะวันตก ซึ่งมีปริมาตรที่วางที่ชัดเจน ได้แก่ ใต้ถุนสูง ชานบนเรือน และการเล่นระดับที่ตอบสนองการใช้สอย... นำเทคโนโลยีเพื่อการประหยัดพลังงานอื่นๆ มาใช้ เช่น การใช้ผนังระบบ Sandwich Panel ฯลฯ บ้านโครงสร้างเหล็กหลังนี้ประกอบด้วย 2 เรือน เรือนหลังแรกทาสี

เหลือง เรือนอีกหลังทาสีแดง แยกโปรแกรมการใช้งานอย่างชัดเจน เรือนสีเหลืองใช้งานเวลากลางวัน เป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์กับผู้มาเยือน เป็นส่วนรับแขก ครั้ว และ พื้นที่รับประทานอาหาร ต่อเนื่องกับพื้นที่เปิดโล่งไปสู่เรือนสีแดง ที่ใช้เป็นพื้นที่พักผ่อนแบบเป็นส่วนตัวในเวลากลางคืน ได้แก่ ส่วนนอน อ่านหนังสือ ชมโทรทัศน์และสอนการบ้านลูก (ธนาคารอาคารสงเคราะห์, 2556: 195)

รูปที่ 41 พื้นที่ชานใต้หลังคาคลุมระหว่างเรือน กรณีศึกษา C 04

ที่มา: กิจชัย จิตขจรวานิช (2553: 128)

พื้นที่ใช้สอย House KP ประกอบด้วย

1. ทางลาดเข้าบ้าน	5. ส่วนพักผ่อน
2. ระเบียง	6. ห้องน้ำ - ส้วม
3. ส่วนรับประทานอาหาร / ครั้ว	7. ชาน
4. ส่วนนอน	8. เก้าอี้ของ

C 05 บ้านเขื่อนธรรม

ที่ตั้ง	ต.น้ำแพร่ อ.หางดง จ.เชียงใหม่
เจ้าของ	สมยศ สุภาพรเหมินทร์ - อุษาโบโรระ ชาโตะ
ผู้ออกแบบ	สถาบันอาศรมศิลป์
ปี พ.ศ.	2551
ขนาดที่ดิน	4 ไร่
พื้นที่ใช้สอย	1,100 ตารางเมตร

บ้านเขื่อนธรรม เป็นกลุ่มเรือนที่ตั้งกระจายอยู่ในพื้นที่ดินเดียวกันท่ามกลางธรรมชาติ ซึ่งล้อมรอบด้วยทิวเขา ประกอบไปด้วยเรือนน้อยใหญ่ที่มีหน้าที่ใช้สอยแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ โดยมีแนวคิดในการออกแบบประยุกต์ต่อยอดจากสถาปัตยกรรมตามสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่ตั้ง โดยที่ผู้ออกแบบต้องการสร้างสรรค์บ้านเขื่อนธรรมให้บรรลุเป้าหมาย 4 ข้อ ได้แก่

1. ให้บ้านหลังนี้เป็นบ้านที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ
2. ให้บ้านหลังนี้เป็นบ้านที่ใช้พุทธธรรมนำชีวิต เพื่อการอยู่และการตายอย่างสงบ
3. ให้บ้านหลังนี้เป็นชุมชนที่อยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ระหว่างกลุ่มคนหลายกลุ่มที่จะมาอยู่ร่วมกันในสถาปัตยกรรมชิ้นนี้
4. นำภูมิปัญญาพื้นถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการทำบ้านหลังนี้

(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สมาคมนิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2554: 129)

ผู้ออกแบบมีแนวคิดที่จะสร้างสถาปัตยกรรมแบบตะวันออกที่เปิดโล่ง เพื่อให้สอดรับกับธรรมชาติอันสมบูรณ์ เป็นต้นว่า ศาลาที่เปิดโล่ง เรือนพักอาศัยที่มีใต้ถุนเรือน สำหรับพื้นที่เอกเขนกตลอดวัน การมีชานเรือนที่เปิดโล่งเพื่อเปิดรับภาพธรรมชาติได้อย่างกว้างขวาง

... ชาน เต็น ระเบียง บ้านเฮือนธรรมได้สร้างพื้นที่ชานไว้ในทุกเรือน เพื่อให้
เกิดพื้นที่ที่ถึงส่วนตัวถึงไม่ส่วนตัว ที่ทำให้ผู้คนในเรือนได้มีโอกาสสัมผัสกับธรรมชาติ
และได้ปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

พื้นที่ใต้ถุน พบว่าใต้ถุนเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ระหว่างวันมากกว่า
พื้นที่บริเวณอื่น ข้อดีของใต้ถุนคือ เป็นพื้นที่ที่เย็นกาย เพราะไม่ร้อนและมีลมพัดโชย
มาตลอด เป็นพื้นที่ที่เย็นใจเพราะได้อยู่แวดล้อมธรรมชาติโดยรอบ บ้านเฮือนธรรม
ได้นำมาใช้กับเรือนพักอาศัย โดยประยุกต์ใช้บานเพ็ญที่ปิดได้โดยรอบ เพื่อป้องกัน
แมลงและยุงมารบกวนในเวลากลางคืน ส่วนในเวลากลางวันก็สามารถเปิดโล่งได้
พบว่าพื้นที่นี้ตอบสนองการใช้ชีวิตระหว่างวันได้เป็นอย่างดี โดยไม่ต้องพึ่งพา
เครื่องปรับอากาศ

จังหวะของฝาเรือน ฝาเรือนพื้นถิ่นมักมีความโปร่ง ลมพัดผ่านได้หรือเป็นฝา
ไผ่ที่สามารถเปิด-ปิด เลือกได้ว่าจะให้ลมพัดเข้ามาได้หรือไม่...

(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สมาคมนิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2554: 137,
143, 145)

นอกจากนี้ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2558: 2-75) ยังได้อธิบายคุณลักษณะที่สัมผัสได้จากบ้าน
เฮือนธรรมว่า การยกลอยตัวเรือนเป็นใต้ถุน มีชานเปิดโล่งเพื่อเปิดรับภาพธรรมชาติโดยรอบเสมือน
ลักษณะเปิดโล่งของเรือนไทย และนำเอาวัสดุพื้นถิ่น เช่น ไม้ กระเบื้องดินเผา ผสมผสานกับวัสดุ
สมัยใหม่ เช่น คอนกรีตเปลือย บรรยายภาพโดยรวมแสดงลักษณะไทยทั้งเชิงรูปธรรมจากรูปแบบเรือน
พื้นถิ่น และเชิงนามธรรมจากความโปร่งโล่ง ความสงบ ความสงบ รวมทั้งความร่มรื่น อันเกิดจากจาก
ธรรมชาติและขุนเขาโดยรอบ

รูปที่ 42 ใต้ถุนเรือนและความต่อเนื่องของพื้นที่ จากองค์ประกอบร่วมสมัย

ที่มา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สมาคมนิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ (2554)

ในงานวิจัยนี้ ได้ยกเรือนพี่สาวมาเป็นกรณีศึกษาตัวอย่างแทนกลุ่มเรือนในโครงการบ้าน
เฮือนธรรม เนื่องจากเป็นเรือนที่ใช้พักอาศัย และมีรูปแบบการใช้สอยตามวิถีชีวิตสมัยใหม่ ปรากฏ
คุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก อย่างชัดเจนบริเวณฮ่อมริน หรือพื้นที่รางน้ำที่วิ่งยาวตามแนว
ชายคา ซึ่งทอดลงมาจากห้องนอนทั้ง 2 ในส่วนบน ปกคลุมระบียงระหว่างตัวเรือน ช่วยให้ความรู้สึกที่
เกิดขึ้นในพื้นที่มีความเชื่อมต่อกันมากยิ่งขึ้น

รูปที่ 43 ฮ่อมรินบนเรือนพี่สาว บ้านเขื่อนธรรม กรณีศึกษา C 05

ที่มา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สมาคมนิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ (2554)

พื้นที่ใช้สอยบ้านเขื่อนธรรม ประกอบด้วย

1. ส่วนพักผ่อน	6. ส่วนนอน (เชื่อมต่อกับระเบียง-ชาน)
2. ส่วนรับประทานอาหาร	7. ห้องน้ำ - ส้วม
3. ห้องครัว	8. ห้องนอน
4. ห้องซักรีด	9. ห้องน้ำ - ส้วม
5. ห้องเก็บของ	10. ฮ่อมริน

C 06 บ้านต้นศิลป์

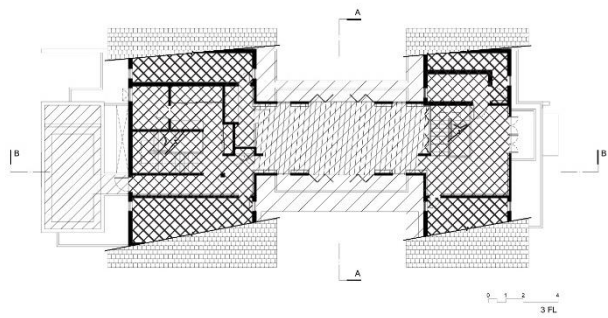
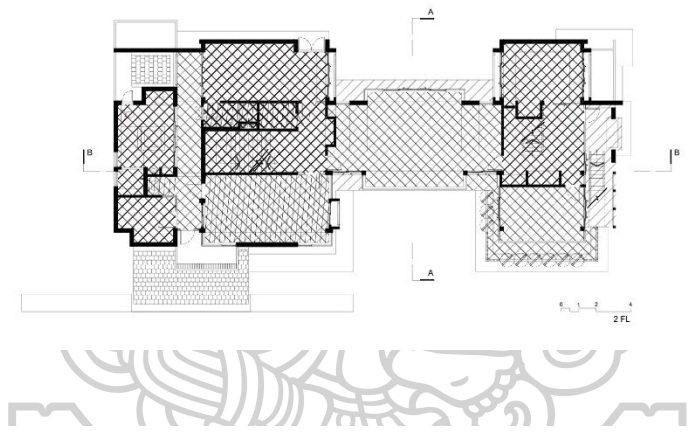
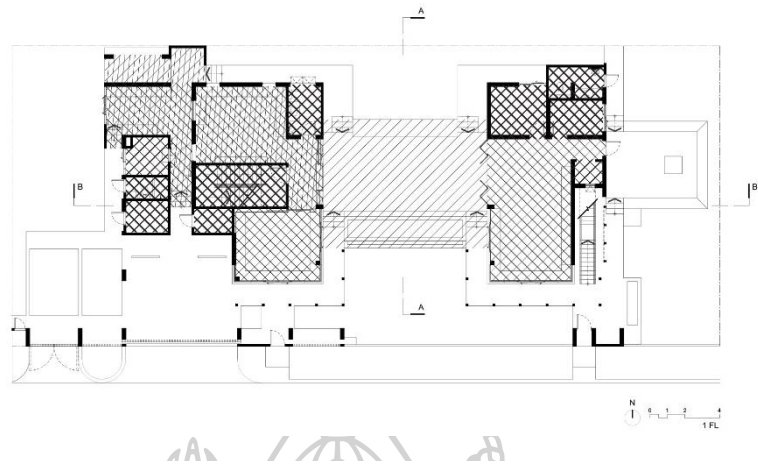
ที่ตั้ง	ถ.พระราม 2 กรุงเทพฯ
เจ้าของ	ชาตรี ลดาลลิตสกุล - ครอบครัว
ผู้ออกแบบ	ชาตรี ลดาลลิตสกุล
ปี พ.ศ.	2555
พื้นที่ดิน	170 ตารางวา

กรณีศึกษาหลังนี้ เป็นบ้านพักอาศัยที่ออกแบบโดยสถาปนิกเจ้าของบ้าน ประกอบไปด้วยสมาชิกในครอบครัว 3 คน คือ คุณชาตรี ภรรยา และลูก โดยมีวัตถุประสงค์ของการใช้สอยที่หลากหลาย มากกว่าการเป็นที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว การจัดวางพื้นที่จึงถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน โดยมีพื้นที่ระหว่างคั่นกลาง ส่วนแรก อยู่ทางฝั่งตะวันออก เป็นพื้นที่สาธารณะซึ่งใช้ทำงาน ประกอบด้วย ต้นศิลป์สตูดิโอและโรงเรียนสอนดนตรี อีกส่วนหนึ่ง อยู่ทางฝั่งตะวันตก คือพื้นที่ส่วนตัวของครอบครัว โดยมีชานใต้ถุนเรือนช่วงเสา 10.00 เมตร คั่นอยู่ระหว่างพื้นที่ชั้นล่าง และห้องทำงานของคุณชาตรีคั่นกลางในพื้นที่ชั้นบน

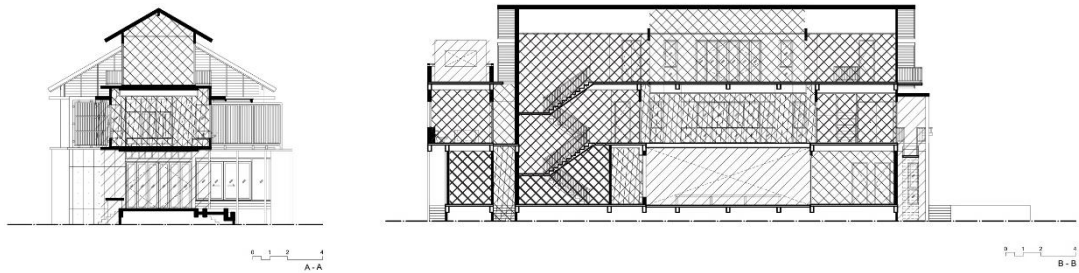
แนวคิดในการออกแบบต้องการให้เป็นเรือนร่วมสมัย โดยมีกลิ่นอายของเรือนพื้นถิ่นภาคเหนือ ตามภูมิสถาปัตยกรรมของคุณชาตรี ที่ใช้ภูมิปัญญาและฝีมือเชิงช่างชาวบ้านในส่วนของงานไม้ ร่วมกับโครงสร้างหลักที่เป็นคอนกรีตเสริมเหล็กผิวเปลือย

พื้นที่ใช้สอยของเรือนทั้ง 3 ส่วน คือ พื้นที่สาธารณะ - พื้นที่ระหว่าง - พื้นที่ส่วนตัว จัดวางผังเรียงต่อกันสัมพันธ์กับรูปร่างของที่ดิน ในแนวยาวตามทิศตะวันออก - ตะวันตก โดยหันหน้าเรือนออกสู่ทิศใต้ ให้รับลมประจำฤดู ซึ่งออกแบบให้พัดผ่านสระน้ำช่วยนำความเย็นสบายเข้าสู่พื้นที่เรือน

ชานใต้ถุนชั้นล่างสามารถรองรับการใช้งานได้หลากหลาย ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายนอกและพื้นที่ภายใน ให้ความรู้สึกเป็นพื้นที่ระหว่างภายใน - ภายนอก เช่นเดียวกับชั้นบนสุดซึ่งพื้นที่ทั้ง 3 ส่วน ถูกเชื่อมโยงรวมกันเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ โดยมีฝ้าเป็นประตูบานเพ็ญให้ความรู้สึกเชื่อมโยงสู่ภายนอกแม้จะใช้สอยอยู่ภายในเรือน

รูปที่ 44 ผังพื้น แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 06

รูปที่ 45 รูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 06

พื้นที่ใช้สอยบ้านต้นศิลป์ ประกอบด้วย

1. ชานใต้ถุน	11. พื้นที่จอดรถ
2. พื้นที่อเนกประสงค์	12. สระน้ำล้น
3. ห้องดนตรี	13. พื้นที่ทำงาน
4. ห้องน้ำ - ส้วม	14. ห้องอ่านหนังสือ
5. ชาน	15. โถง
6. ห้องพักผ่อน	16. ห้องทำงาน
7. ส่วนรับประทานอาหาร	17. ห้องนอน
8. ส่วนครัว	18. ห้องแต่งตัว
9. ห้องเก็บของ	19. ห้องน้ำ - ส้วม
10. ห้องน้ำ - ส้วม	20. พื้นที่อเนกประสงค์

C 07 Stilt House

ที่ตั้ง	ถ.พหลโยธิน เขตบางเขน กรุงเทพฯ
เจ้าของ	อรศิริ - อนันต์ ปาณินท์
ผู้ออกแบบ	Research Studio Panin
ปี พ.ศ.	2555
พื้นที่ใช้สอย	300 ตารางเมตร

ผลกระทบจากน้ำท่วมกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2554 ทำให้ครอบครัวปาณินท์ตัดสินใจสร้างบ้านหลังนี้ขึ้นใหม่ โดยรื้อถอนบ้านหลังเดิมที่มีอายุร่วม 40 ปี ซึ่งได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก

สภาพแวดล้อมเดิมมีต้นไม้ใหญ่ 5 ต้น กระจายอยู่ในผืนที่ดิน ในการจัดวางผัง ผู้ออกแบบจึงตัดสินใจให้พื้นที่ของตัวเรือนสัมพันธ์คู่กันไปกับต้นไม้เหล่านั้น โดยคำนึงถึงการอยู่อาศัยร่วมกันของคนในครอบครัวทั้ง 2 รุ่น ด้วยการแบ่งเนื้อที่ออกเป็น 2 ส่วน แต่ละส่วนจึงมีพื้นที่ส่วนตัว ในขณะที่ยังคงมีความใกล้ชิดกันกับพื้นที่อื่นๆ ที่เชื่อมต่อระหว่างกัน ทำให้ผู้อยู่อาศัยแต่ละคนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ถึงแม้จะแยกตัวออกมาอยู่อาศัยในพื้นที่ของตนเอง

การตัดสินใจที่จะยกพื้นเรือนไว้บนเสาสูง เกิดขึ้นจากแนวคิดที่เรียบง่าย เมื่อตัวเรือนถูกยกสูงขึ้นไป ยังเป็นการอนุญาตให้สมาชิกในครอบครัวใช้เวลาร่วมกันมากยิ่งขึ้น ในบริเวณพื้นที่ภายนอกของอาคารที่สัมพันธ์กับบรรยากาศของแมกไม้ ซึ่งได้กลายเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งของกิจวัตรประจำวัน

ขนาดสัดส่วนของเรือนหลังนี้ ถูกกำหนดด้วยขนาดพื้นที่ที่เล็กที่สุด ซึ่งสามารถใช้เพื่อการอยู่อาศัยในส่วนต่างๆ ทั้งพื้นที่ภายในและภายนอก สิ่งที่ได้รับภายหลังจากเหตุการณ์น้ำท่วม ด้วยการจัดพื้นที่ให้สามารถใช้สอยภายนอกได้ตามโอกาส คือความสุขใจจากการได้สัมผัสสายลมและแสงแดด ก่อให้เกิดความสบายโดยปราศจากความกังวลใจ อย่างที่เคยรู้สึกในช่วงก่อนหน้าที่จะปลูกสร้างบ้านหลังนี้

จากการใช้สอยพื้นที่ให้น้อยที่สุดตามความจำเป็น ขนาดพื้นที่ในหนึ่งช่วงเสาจึงมีขนาดเท่ากับ 3.00 x 3.00 เมตร เชื่อมต่อด้วยทางเดินภายนอก (Open air corridor) ที่ระบายอากาศตาม

ธรรมชาติ อีกทั้งยังสามารถรองรับการอยู่อาศัยใช้ชีวิตตามรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ทั้งกิจกรรมส่วนตัวหรือสาธารณะ โดยทำหน้าที่เชื่อมต่อทุกกิจกรรมเข้าไว้ด้วยกัน จากระบบระเบียบการจัดการพื้นที่ในลักษณะดังกล่าว

ในทุกพื้นที่ของบ้าน อากาศสามารถตัดผ่านได้ด้วยทางเดินภายนอก ซึ่งเล่นผ่านเชื่อมโยงพื้นที่ห้องต่างๆ เป็นพื้นที่ซึ่งไม่เคยถูกปิด ที่ค้อยๆ นำผู้อยู่อาศัยเข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติโดยรอบ การเดินทางเข้า - ออก / ขึ้น - ลง พื้นที่ส่วนต่างๆ จึงกลายเป็นพฤติกรรมหนึ่งซึ่งกระทำอย่างต่อเนื่อง ไม่สามารถตัดขาดหรือแบ่งแยกออกจากวิถีชีวิตประจำวันได้

ลักษณะของเรือนที่ปรากฏ ไม่ได้มีรูปแบบที่แสดงนัยของการจงใจร้อยเรียงให้เกิดขึ้น แต่เกิดจากความตั้งใจที่จะกำหนดนิยาม หรือตีความเรื่องราวธรรมดาต่างๆ ให้กลายเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างอย่างชัดเจน สร้างความหมายให้กับบ้านอย่างที่คาดการณ์ไว้ให้เปลี่ยนไป กลายเป็นสถานที่ซึ่งถูกกำหนดให้ตอบสนองกับความต้องการอย่างเฉพาะเจาะจง โดยยังปล่อยเว้นพื้นที่ว่างให้เกิดอิสระที่จะปรับเปลี่ยนและยืดหยุ่นต่อความต้องการอื่นๆ ได้ รูปลักษณะที่คุ้นเคย ซึ่งไม่ได้เกิดจากความจงใจในการปฏิบัติรูปแบบทางสถาปัตยกรรมด้วยภาษาที่รุนแรง แต่เป็นท่าทีที่เรียบง่าย ในฐานะพื้นที่ที่รองรับกิจกรรมทั่วไปตามปกติ

อีกนัยหนึ่ง กล่าวคือ บ้านหลังนี้ไม่ได้ดำรงอยู่และดูมีชีวิตชีวาจากลักษณะหน้าตาที่ปรากฏ แต่เกิดจากการมีที่ท่าที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ ทุกอย่างได้ย้าเตือนให้เข้าใจถึงเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์และภูมิอากาศของกรุงเทพฯ องค์ประกอบที่คุ้นเคยแต่มักจะถูกละเลยไป คือ ที่ว่างแสง และอากาศได้ทำงานสอดประสานร่วมกัน เพื่อสร้างสรรค์รูปแบบพื้นที่ที่เหมาะสมถูกต้องต่อพฤติกรรมการดำเนินชีวิตและสถานที่ที่ตั้งของ Stilt House หลังนี้

ถอดความและเรียบเรียงจาก Research Studio Panin

รูปที่ 46 รูปลักษณะภายนอกเรือน กรณีศึกษา C 07

ที่มา: Research Studio Panin

พื้นที่ใช้สอย Stilt House ประกอบด้วย

1. พื้นที่จอดรถ	7. ห้องทำงาน
2. ส่วนเก็บของ	8. ส่วนพักผ่อน
3. ครุฑเล็ก	9. ครุฑ
4. พื้นที่พักผ่อน	10. ห้องน้ำ - ส้วม
5. ซักรีด	11. ส่วนแต่งตัว
6. ห้องแม่บ้าน	12. ห้องนอน

C 08 บ้านอยู่เย็น

ที่ตั้ง	จ.นนทบุรี
เจ้าของ	สิทธิชัย บุรณะกิจไพบุลย์
ผู้ออกแบบ	TA - CHA Design
ปี พ.ศ.	2556
พื้นที่ใช้สอย	450 ตารางเมตร

บ้านอยู่เย็นมีแนวคิดหลักในการออกแบบ จากการจัดระบบพื้นที่ด้วย “ชาน” ทำหน้าที่ 3 ประการ คือ

1. สร้างความเชื่อมโยงระหว่างผู้อยู่อาศัย ซึ่งประกอบไปด้วยสมาชิกภายในครอบครัว 3 รุ่น
2. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่อาศัยกับธรรมชาติ อย่างเป็นมิตร
3. สร้างความเชื่อมต่อระหว่างผู้อยู่อาศัยภายในบ้านกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ โดยยังคงรักษาความเป็นส่วนตัวให้เกิดขึ้น

ตัวเรือนวางผังหันหลังให้ทางทิศใต้ แล้วใช้ส่วนพื้นที่บันไดรับแสงแดดและความร้อนก่อนเข้าถึงพื้นที่ใช้สอยหลักส่วนอื่นๆ โดยมีชานโล่งบริเวณกลางบ้าน ลักษณะเป็นโถงสูง 2 ชั้น เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ส่วนล่างกับส่วนบน ส่งผลให้เกิดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เด่นชัด คือ ประตูระแนงเหล็กโปร่งบานใหญ่ ซึ่งเป็นประตูทางเข้าด้านหน้าที่ต่อเนื่องกับชานกลาง ช่วยกำหนดขอบเขตและสร้างระดับการปิดล้อม ทำหน้าที่เชื่อมโยงหรือแบ่งกันระหว่างพื้นที่ภายในกับภายนอก อีกทั้งยังช่วยให้เกิดการระบายอากาศและคุณภาพของแสงธรรมชาติที่พอดีเข้าสู่พื้นที่อยู่อาศัย

รูปแบบหลังคาจั่วยื่นชายคายาว แล้วตั้งรับไว้ด้วยเท้าแขน เป็นลักษณะของเรือนพื้นถิ่นซึ่งถูกนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับจังหวะและท่าทีของตัวบ้าน เพื่อช่วยป้องกันแดดคุ้มฝนได้บ้างตามความต้องการใช้สอยพื้นที่ ส่วนนั่งเล่นบริเวณชั้นล่าง เป็นพื้นที่กึ่งเปิดกึ่งปิด สามารถเปิดรับกับสภาพแวดล้อม หรือปิดเพื่อสร้างพื้นที่ภายในให้เป็นสัดส่วนชัดเจน สร้างคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน -

นอกจากนี้ยังมีการจัดวางห้องนอนที่ชั้นล่าง ซึ่งสามารถใช้รองรับสำหรับแขกผู้มาเยี่ยมเยือน สะท้อนแนวคิดการใช้สอยพื้นที่เหมือนในเรือนพื้นถิ่น แต่มีการจัดสรรและกำหนดไว้อย่างเฉพาะเจาะจง

รูปที่ 47 รูปลักษณะภายนอกเรือน กรณีศึกษา C 08

ที่มา: THA-CHA Design

พื้นที่ใช้สอยบ้านอยู่เย็น ประกอบด้วย

1. ส่วนพักผ่อน	7. ห้องนอน
2. ชานโถง	8. ห้องเก็บของ
3. พื้นที่รับประทานอาหาร	9. ชักรีด
4. ห้องส้วม	10. พื้นที่จอดรถ
5. ส่วนครัวโชว์	11. ห้องนอนหลัก
6. ห้องครัว	12. ห้องน้ำ – ส้วม

C 09 บ้านอุตรธานี

ที่ตั้ง	อ.บ้านดุง จ.อุตรธานี
เจ้าของ	นิตยา ผ่านสำแดง - ปีแอร์ เวอร์เมียร์
ผู้ออกแบบ	กรรณิการ์ รัตนปรีดากุล (บริษัท สถาปนิก สเปซไทม์ จำกัด)
ปี พ.ศ.	2559
ขนาดที่ดิน	ประมาณ 2 งาน
พื้นที่ใช้สอย	260 ตรม.

กรณีศึกษาหลังนี้ อยู่ในย่านเกษตรกรรม โดยมีบริบทแวดล้อมในลักษณะชุมชนแบบ “บ้านนอก” อันหมายถึงขอบเขตของท้องถิ่นที่ตั้งอยู่พ้นบริเวณเมืองออกไป ซึ่งให้ความรู้สึกสบายและอบอุ่น ประกอบกับเป็นภูมิภาเนาที่อยู่อาศัยมานานกว่า 40 ปี เจ้าของจึงตัดสินใจรื้อถอนบ้านไม้เก่าแล้วสร้างใหม่บนที่ดินเดิม บนพื้นฐานความต้องการบ้านในรูปแบบไทยตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรม มีความโปร่งและระบายอากาศได้ด้วยวิถีธรรมชาติ ผู้ออกแบบจึงวางผังพื้นของบ้าน ยาวตามความลึกที่ดิน แล้วยกพื้นเรือนราว 1.00 เมตร เพื่อป้องกันความชื้นและช่วยให้อากาศหมุนเวียนผ่านได้

พื้นที่ใช้สอยภายในชั้นล่างเป็นผังแบบเปิดโล่ง (Open Plan) ประกอบด้วย ส่วนครัว รับประทานอาหาร และนั่งเล่นเชื่อมต่อกัน บนโถงทอดยาวอยู่ภายในบ้านชั้นสู่พื้นที่ชั้นบนบริเวณโถงกลางที่ต่อเนื่องสู่ระเบียงภายนอกทั้งทางด้านหน้าและด้านหลัง โดยมีพื้นที่ทำงานมุมเล็กๆ อยู่ด้วย โถงกลางนี้ยังทำหน้าที่แจกจ่ายสู่ห้องนอน 3 ห้อง และห้องน้ำ 2 ห้อง

การใช้สอยมีความต้องการใช้พื้นที่ภายนอกมากพอกับพื้นที่ภายใน ทั้ง 2 ชั้น จึงมีระเบียงชานทั้งบริเวณด้านหน้าและด้านหลัง ระเบียงด้านหน้าเชื่อมโยงกับถนนซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก สามารถมองเห็นเมื่อมีแขกไปใครมา อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ต้อนรับพูดคุยเมื่อเชื้อเชิญให้ขึ้นเรือน ตามวิถีไทยอย่างที่คุณนิตยาคุ่นเคยในฐานะคนในพื้นที่เดิม โดยมีพื้นที่ชั้นบนทำหน้าที่เป็นชายคายื่นมารับกับขอบเขตระเบียงส่วนล่างนี้ ในขณะที่ระเบียงด้านหลัง ตอบรับกับกิจกรรมและความต้องการของคุณปีแอร์ สามิชาวต่างชาติที่ต้องการใช้สอยพื้นที่ภายนอกอย่างเป็นส่วนตัว โดยล้อมรั้วต้นไม้และมีช่องประตูบานเล็กที่สามารถเปิดออกสู่ชุมชนที่อยู่อาศัยของเพื่อนบ้านโดยรอบ นอกจากนี้ พื้นที่บริเวณระเบียงชานชั้นล่าง ยังมีห้องส้วมตั้งแยกไว้อยู่มุมหนึ่ง ตามอย่างลักษณะการจัดวางพื้นที่ใช้สอยของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน

รูปที่ 48 ระเบียบ / ชาน รูปแบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 09

ที่มา: <https://www.baanlaesuan.com/21406/houses/thaihouse>

ในรายละเอียด ผู้ออกแบบมีแนวคิดในการใช้วัสดุสมัยใหม่เข้ามาผสมผสาน โดยมีส่วนของโครงสร้างหลัก เป็นโครงเหล็กร่วมกับไม้จริง อย่างเช่น ไม้เต็ง ตะแบก ตะเคียน และใช้ไม้เทียมในส่วนของฝ้าผนังกับบริเวณที่ต้องการปิดผิว ก่อรูปขึ้นเป็นเรือนที่มีทรวดทรงธรรมดาตามที่ปรากฏอยู่ทั่วไป ในละแวกท้องที่นั้น คือมีลักษณะเป็นเรือนไม้สี่เหลี่ยม พื้นยก หลังคาจั่วยื่นชายคา แต่กลับกลายเป็นรูปลักษณะที่มีความพิเศษ อันเกิดจากสมดุลระหว่างคุณลักษณะของเรือนพื้นถิ่นอีสานกับความร่วมสมัยในบ้านใหม่หลังนี้

พื้นที่ใช้สอยบ้านอุตรธานี ประกอบด้วย

1. ระเบียบหน้า	9. พื้นที่ทำงาน
2. ระเบียบข้าง	10. ห้องนอนหลัก
3. ระเบียบหลัง	11. ส่วนแต่งตัว

4. โถงบันได	12. ห้องน้ำ - ส้วม
5. พื้นที่ครัว	13. ห้องนอน
6. พื้นที่รับประทานอาหาร	14. ยุ้งข้าว
7. พื้นที่พักผ่อน	15. ศาลพระภูมิ
8. ห้องส้วม	

C 10 บ้านบนเนิน

ที่ตั้ง	อ.หนองหญ้าปล้อง จ.เพชรบุรี
เจ้าของ	พล.ต.ต.ชูเกียรติ ภัยลี
ผู้ออกแบบ	วีระ อินพันทัง

บ้านบนเนิน ออกแบบไว้เมื่อปี พ.ศ. 2543 แม้จะเป็นโครงการที่ไม่ได้ก่อสร้าง แต่มีการใช้แนวคิดต่อยอดจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในการสร้างสรรค์ออกแบบโครงการบ้านพักตากอากาศ ขนาดพื้นที่ใช้สอย 90 ตร.ม. และพื้นที่ลานอีก 90 ตร.ม. วีระ อินพันทัง ผู้ออกแบบได้อธิบายแนวคิดในการสร้างสรรค์ไว้ว่า

“สถาปัตยกรรมที่ปลูกขึ้นจากผืนดิน ณ ถิ่นที่ตั้ง” เดินตามแนวความคิดด้วยการเลาะเลียบริมสำรวจละแวกย่านที่ตั้งโครงการเพื่อหาสิ่งสร้างแรงบันดาลใจ และสรุปใช้

1. สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นลาวโซ่งเป็นต้นแบบในการสรรค์สร้าง
2. วัสดุท้องถิ่น เช่น หินภูเขา ไม้สน หญ้าแฝก เป็นส่วนประกอบสำคัญในการปลูกสร้าง

แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์คือรูปแบบเรือนและเล่าข้าวของชาวลาวโซ่ง หรือชาวไทดำ ตามคำเรียกตนเองของชนหมู่นี้ ตั้งแต่ครั้งที่อยู่อาศัยอยู่ในภูมิลำเนาเดิมที่สิบสองจุไทย ดินแดนส่วนหนึ่งทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนาม (วีระ อินพันทัง, 2555: 27) ครั้นอพยพโยกย้ายมาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ประเทศไทย รูปแบบสิ่งปลูกสร้างและบ้านเรือน จึงมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องต่อบริบทที่ใหญ่ โดยยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เดิม โดยมีรูปแบบพื้นที่เรือนเป็นเรือนพื้นยก คลุมครอบไว้ด้วยหลังคาจั่วทรงสูง มีปีกนกโคงร่มโค้งยื่นรับที่หน้าจั่วทั้งสองด้าน พื้นที่เรือนคั่นกลางระหว่างชานหน้าและชานหลังด้วยห้องล้อมฝาทั้ง 4 ด้าน ใช้เป็นพื้นที่พักอาศัยโดยมีครัว

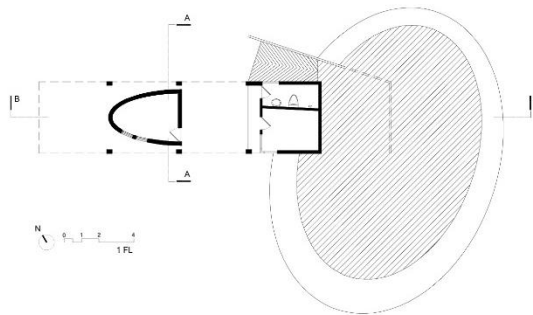
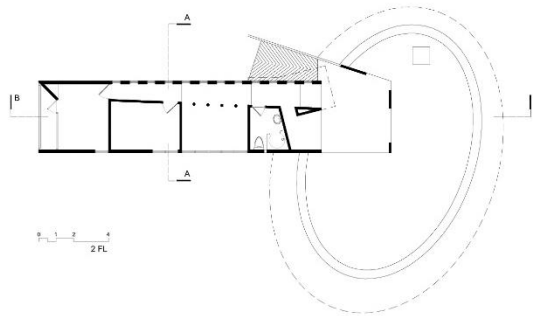
ไฟและห้องผีเรือนรวมอยู่ด้วย ส่งผลให้พื้นที่ใช้สอยของเรือนลาวโห่งมีลักษณะสลับไปมาระหว่างส่วนเปิดและส่วนปิดล้อม คือ ชานกับห้องนั่นเอง

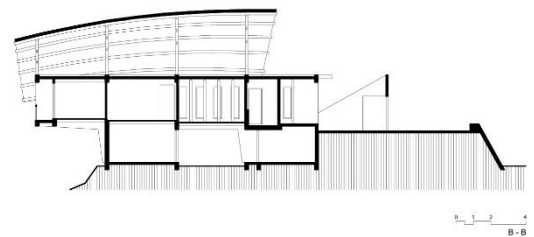
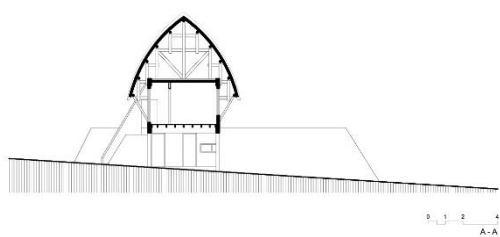
รูปที่ 49 หุ่นจำลอง กรณีศึกษา C 10

ที่มา: วีระ อินพันทั้ง

จากแนวคิดและรายละเอียดรูปแบบของเรือนลาวโห่งดังที่ได้กล่าวไปนั้น ส่งผลให้เนื้อหา งานออกแบบมีรูปลักษณะที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก โดยผู้ออกแบบได้ จัดเรียงพื้นที่ ลาน - ชาน - ระเบียง - โถง (มีองค์ประกอบเสาถอยเรียงเป็นแนวอยู่ภายในพื้นที่ได้ หลังคาคลุม แบบอย่างเรือนลาวโห่ง) โดยใช้แนวคิดในการวางระบบของพื้นที่เป็นเส้นตรง (Linear) ต่อเนื่องกันจากภายนอกสู่ภายในตามลำดับ ร่วมกับการใช้องค์ประกอบเพื่อปิดล้อมพื้นที่ตามจังหวะ ให้สอดคล้องกับการใช้สอย จากระดับการปิดล้อมที่น้อยที่สุดในส่วนลาน ถัดเข้ามาสู่พื้นที่ชาน โดยจัด วางขอบเขตพื้นที่ด้วยรูปทรงเรขาคณิตอย่างเป็นระบบ สัมพันธ์กันระหว่างสัดส่วนในทางนอนและทาง ตั้ง จนปิดล้อมเข้าสู่พื้นที่ภายในที่วางคั่นไว้ด้วยห้องปิดสลับกับพื้นที่เปิดตามรายละเอียดของการใช้ สอย เกิดเป็นรูปแบบซึ่งชวนให้ย้อนกลับไปนึกถึงลักษณะพื้นที่เรือนของชาวลาวโห่งตามที่ได้อธิบายใน ตอนต้น

รูปที่ 50 ผังพื้น กรณีศึกษา C 10

รูปที่ 51 ผังพื้นและรูปตัด กรณีศึกษา C 10

พื้นที่ใช้สอยบ้านบนเนิน ประกอบด้วย

1. ห้องนอน
2. ห้องครัว
3. ห้องน้ำ - ส้วม
4. ลาน
5. ชาน
6. ระเบียง
7. โถง

2.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย

จากข้อมูลเบื้องต้น กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้ มีแนวคิดในการออกแบบและความเกี่ยวเนื่องกับเรือนพื้นถิ่นไทยในรายละเอียดที่แตกต่างกัน ตามความต้องการ วัตถุประสงค์ของการอยู่อาศัย และบริบทแวดล้อมที่ตั้ง จากกรอบแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน รวมถึงเงื่อนไขอื่น ๆ ที่มีรายละเอียดซับซ้อน มีความเฉพาะเจาะจงหรือเป็นปัจเจกบุคคลต่างกันไปในแต่ละกรณี อย่างเช่น รูปแบบของสังคมวัฒนธรรมโดยรอบ หรืองบประมาณการก่อสร้าง ซึ่งจะไม่กล่าวลงรายละเอียดในกระบวนการศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของงานวิจัยนี้ ประกอบกับ กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยได้คัดสรรตามขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัย ซึ่งให้ภาพรวมไว้ในระดับหนึ่ง ว่าเป็นที่อยู่อาศัยในบริบทสังคมเมืองตามแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย จึงมุ่งเน้นในการเปรียบเทียบเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยภายในและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นหลัก

หากพิจารณาถึงพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยในเบื้องต้น ตามกรอบแนวคิด Intermediary Nature ซึ่งสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่เรือนกับธรรมชาติและสภาพแวดล้อมในรูปแบบที่หลากหลาย กับ Intermediary Zone ที่เกิดจากความเกี่ยวเนื่องระหว่างส่วนพื้นที่ที่มีความเป็นสาธารณะและความเป็นส่วนตัว สอดคล้องต่อกิจกรรมการใช้สอยของผู้อยู่อาศัยภายในกับภายนอกเรือน แตกต่างกันไปหลายระดับตามองค์ประกอบของพื้นที่พบว่า เรือนกรณีศึกษา C 03 บ้านฤกษ์ฤทธิ มีแนวคิดที่ชัดเจนจากความต้องการให้บ้านอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเดิม โดยการกำหนดคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก หลากหลายรูปแบบ ด้วยการจัดวางลำดับพื้นที่ภายนอกสู่ภายใน ตามแนวคิดใหม่ในการสร้างสรรค์ออกแบบ เช่น ลำดับพื้นที่จาก ลานกลางบ้าน - ระเบียงทางเดินใต้ชายคา - พื้นที่ใช้สอยภายใน ประกอบกับการทำทางเดินเลาะรอบขอบห้องเชื่อมต่อพื้นที่หลักแต่ละส่วน พร้อมกับมีหลังคาคลุมต่อเนื่องตามแนวเดียวกัน สร้างจังหวะที่เชื่อมโยงบรรยากาศของแมกไม้ภายนอกให้สัมพันธ์กับพื้นที่ภายใน หรือลำดับพื้นที่จาก สวนภายนอก - พื้นที่ใช้สอยระหว่างภายในภายนอก - ส่วนนอนภายในห้อง ที่ยกพื้นปูเสื่อ และกันไว้ด้วยฝาเลื่อนแบบญี่ปุ่น ส่งผลให้พื้นที่ใช้สอยส่วนต่างๆ เกิดระดับความสัมพันธ์กับองค์ประกอบทางธรรมชาติอันหลากหลายจากต้นไม้ สายลม และแสงเงา เป็นรูปแบบเฉพาะทางสถาปัตยกรรม อันเกิดจากตัวตนของผู้อยู่อาศัยที่ผสมผสานความต้องการหลากวัฒนธรรม จนเกิดคุณลักษณะของ Intermediary Nature ซึ่งเป็นผลรวมกันของวัฒนธรรมตะวันตกในรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่เจ้าของบ้านชื่นชอบ ร่วมกับบรรยากาศของพื้นที่อย่างตะวันออก จากทำเล

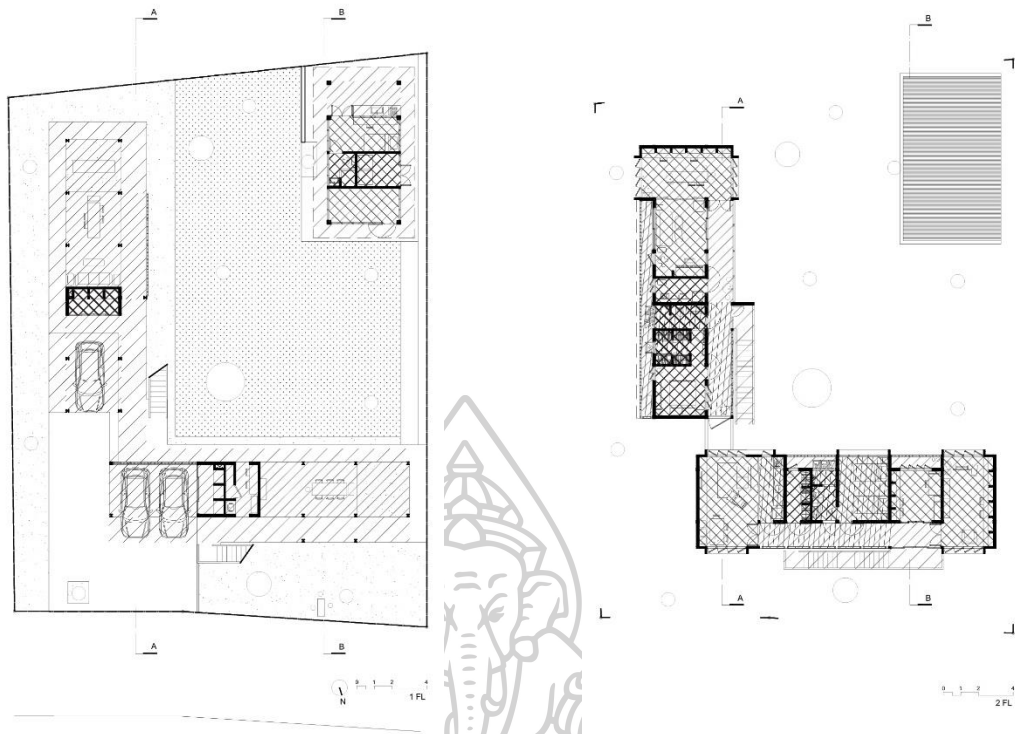
พื้นที่ที่ตั้งในประเทศไทย และความงามตามแบบแผนพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของเรือนญี่ปุ่นจาก
รสนิยมของภรรยา

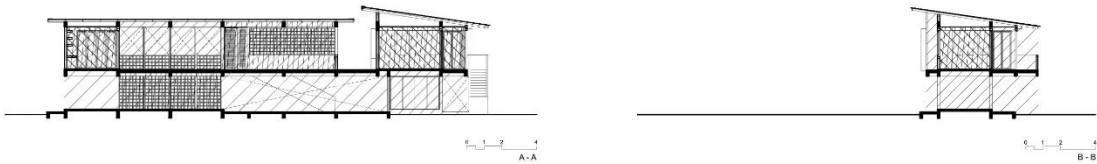
รูปที่ 52 คุณลักษณะพื้นที่ กรณีศึกษา C 03 ห้องนอน (ซ้าย) และส่วนพักผ่อน (ขวา)

ที่มา: <http://tropical-architecture.blogspot.com/2016/05/soi-wat-umong-house.html>

ต่างจากเรือนกรณีศึกษา C 07 Stilt House แม้จะมีแนวคิดหลักจากการสร้างสรรค์เรือน
อยู่อาศัยให้สอดคล้องต่อธรรมชาติเช่นเดียวกัน แต่ในรายละเอียดของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ยังมี
กรอบแนวคิดของ Intermediary Zone จากความต้องการพื้นที่ส่วนตัวของผู้อยู่อาศัยในหลายระดับ
ร่วมกันทั้งสองช่วงวัย การจัดกลุ่มเรือนจึงแยกเป็น 2 ส่วน วางตัวในรูปแบบตัว L ล้อมไพรต้นใหญ่
และลานโล่งเดิม โดยมีการดัดบังแดดและระเบียงทางเดินแยกออกมาจากส่วนใช้สอย ทำให้เกิดลักษณะ
พื้นที่โล่งใต้หลังคาคลุมอย่างในเรือนพื้นที่ เป็นคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ตามลำดับ
แนวนอน จากพื้นที่ภายนอก มีองค์ประกอบคือ ธรรมชาติแวดล้อม ลานโล่ง แสงแดดรำไรที่ลอดผ่าน
ต้นไม้ใหญ่และสายลม เชื่อมผ่านพื้นที่ระหว่างใน - นอก เข้าสู่พื้นที่ภายในห้องของเรือน โดยมี
องค์ประกอบของแผงผนังอิฐช่องลม ซึ่งให้คุณสมบัติคล้ายคลึงกับการสานผ้าเรือนด้วยไม้หรือไม้ซี่ แม้
จะใช้วิธีในการก่อสร้างรูปตามคุณสมบัติของวัสดุซึ่งแตกต่างกัน แผงของชุดฝาผนังโปร่งในลักษณะนี้เอง
ที่มีคุณลักษณะของความเป็นพื้นที่ ซึ่งทำให้ส่วนของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ยังสามารถเปิดรับ
อากาศบริสุทธิ์ให้พัดผ่านเข้าสู่พื้นที่เรือน ในขณะที่ช่วยบังตาให้เกิดจังหวะของความเป็นส่วนตัวต่อผู้
อยู่อาศัยภายใน

รูปที่ 53 ผังพื้น แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 07

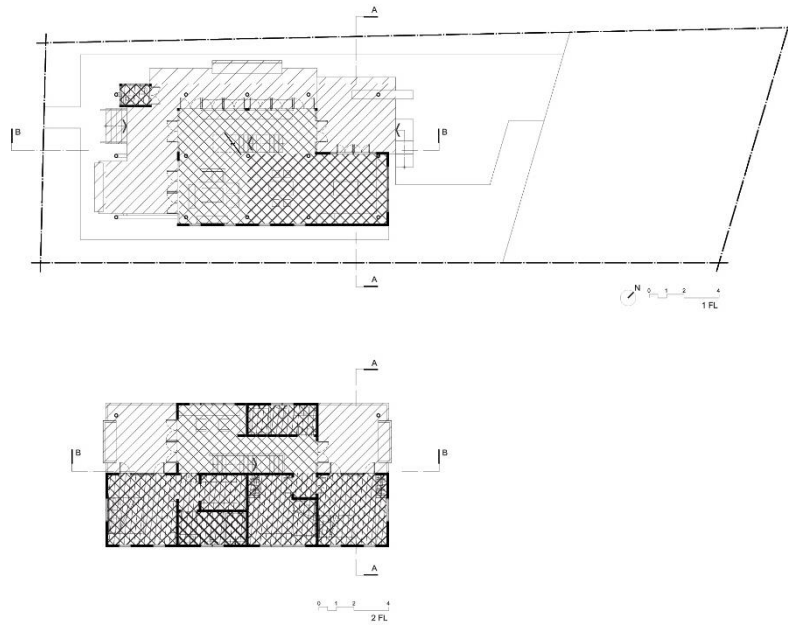
รูปที่ 54 รูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 07

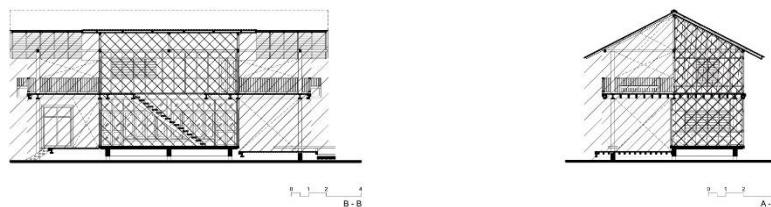
รูปที่ 55 แผงผนังอิฐช่องลมและองค์ประกอบของใต้ถุนเรือน กรณีศึกษา C 07

ที่มา: Research Studio Panin

เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดในการจัดวางส่วนของพื้นที่ซึ่งสามารถรองรับความต้องการของผู้อยู่อาศัย 2 กลุ่ม นอกจากรูปแบบการจัดแยกเรือนอย่างกรณีศึกษา C 07 ยังใช้วิธีการวางผังพื้นที่ของเรือนได้เช่นกัน ดังที่ปรากฏในกรณีศึกษา C 09 คุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของบ้านอุตรธานี เกิดจากความต้องการแบ่งแยกพื้นที่เพื่อใช้สอยตามวัตถุประสงค์ของผู้อยู่อาศัย 2 สามัภรรยา โดยยังคงสร้างความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมรอบเรือน แยกเป็นระเบียงหน้าที่ต้อนรับกับภรรยาคนในพื้นที่ชาวอีสาน มากกว่าส่วนของระเบียงหลัง ซึ่งสามีมักมีชาวต่างชาติต้องการใช้สอยอย่างเป็นส่วนตัว แม้ว่าบ้านหลังนี้จะมีขอบเขตซึ่งติดต่อกับพื้นที่สาธารณะทั้งสองด้าน คือถนนหลักทางด้านหน้าและชุมชนทางด้านหลังก็ตาม

รูปที่ 56 ผังพื้น แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 09

รูปที่ 57 รูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 09

ปฏิสัมพันธ์ของความเป็นส่วนตัวภายในบ้านพักที่อยู่อาศัย กับความเป็นสาธารณะภายนอก ถูกแบ่งแยกไว้ด้วยขอบเขตพื้นที่บ้าน สะท้อนผ่านรายละเอียดของรูปแบบรั้ว อย่างเช่น กรณีของบ้าน อุดรธานี เลือกใช้รั้วต้นไม้ให้คุณลักษณะที่เป็นมิตร แม้จะมีการซ่อนตะแกรงเหล็กไว้ภายในเพื่อป้องกันสุนัขและสัตว์เลื้อยคลาน ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์กันระหว่างภายนอกกับภายในตามสภาพแวดล้อม ชนบท คล้ายการใช้รั้วไม้ไผ่และปลูกต้นไม้ตามแนวอย่างที่พบในเรือนพื้นถิ่น ต่างจากบ้านพักอาศัยของ ฉัตรพงษ์ ชื่นฤติมล (CHAT Architect) ที่ตั้งอยู่ในซอยเอกมัย กรุงเทพมหานคร เจ้าของบ้านซึ่งเป็นสถาปนิกได้สร้างสรรค์ออกแบบรั้วบ้าน ด้วยบานเปิดที่มีความสูงถึงพื้น สามารถปรับเปลี่ยนระดับการปิดล้อมบนแนวขอบเขตเดิม เกิดความยืดหยุ่นต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ เชื่อมโยงพื้นที่ลานโล่งกลางบ้าน จากการจัดกลุ่มเรือนเป็นรูปตัว L กับถนนสาธารณะภายในชุมชนเพื่อนบ้าน สร้างความหมายของพื้นที่ และโอกาสในการเกิดกิจกรรม ซึ่งปรับเปลี่ยนไปตามจังหวะขององค์ประกอบ เกิดเป็นรูปแบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก ซึ่งมีความเฉพาะเหมาะสมต่อถิ่นที่ตั้ง แม้รูปแบบบ้านจะมีความร่วมสมัยแต่ยังให้รายละเอียดที่ยึดโยงอยู่กับถิ่นที่ ตอรับกับวิถีชีวิตท้องถิ่นของคนเมืองได้เป็นอย่างดี

รูปที่ 58 พื้นที่ระหว่างใน - นอก จากรูปแบบรั้ว (CHAT Architect)

ที่มา: <https://dsignsomething.com>

หากจะพิจารณาถึงการจัดวางกลุ่มเรือน รูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเรือนพื้นถิ่นไทย มีผลมาจากการแยกพื้นที่ใช้สอยออกเป็นหลัง ดังคำเรียก เรือนใหญ่ - เรือนเล็ก หรือ เรือนหลัก - เรือนรอง ตามขนาดพื้นที่ หากจะชี้ชัดด้วยทิศทางการวางตัวจึงเรียก เรือนยาว - เรือนขวาง เป็นต้น การวางกลุ่มเรือนล้อมกันให้เกิดลานโล่ง โดยมีระยะห่างระหว่างตัวเรือน จึงสอดคล้องกับการใช้งานอย่างอเนกประสงค์ตรงส่วนกลาง พบได้ในกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยเกือบทุกหลัง ตั้งแต่ C 01 - 08 ในรูปแบบที่ประยุกต์มากขึ้นแตกต่างกัน ที่ปรากฏชัดคือ C 01 บ้านร้านค้า, C 02 บ้าน U3 และ C 03 บ้านฤกษ์ฤทธิ

บ้านร้านค้า มีแนวคิดในการจัดการพื้นที่จากลักษณะเด่นของเรือนไทย คลี่คลายสู่ระบบตารางเก้าช่อง (9 Square grid) เปรียบดั่งการจัดวางผังเรือนล้อมลานโล่งกลางบ้านอย่างกลุ่มเรือนพื้นถิ่นภาคกลางตามแบบแผนประเพณี แต่มีการวางเรียงปริมาตรของพื้นที่ใช้สอยซ้อนกันไปมาขึ้นในทางตั้ง โดยปล่อยจังหวะของลานโล่งให้เลื่อนไหล เชื่อมโยงพื้นที่ 3 ส่วนตามแนวตั้งและแนวนอนไว้ด้วยกัน สัมพันธ์กับระดับความเป็นส่วนตัวและการใช้งานในแต่ละพื้นที่

ส่วนกรณีของบ้าน U3 รูปแบบความสัมพันธ์ของพื้นที่เกิดจากการอยู่อาศัยของคนในครอบครัว ส่งผลให้ลักษณะของการจัดกลุ่มวางผังเรือน มีองค์ประกอบของพื้นที่ระหว่างใน - นอก เป็นระเบียบทางเดินไม้ล้อมลาน ทั้งชั้นล่างและชั้นบน เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ของสมาชิกในครัวเรือนแต่ละส่วน พื้นที่ทางนอนของเรือนหลังนี้มีการเน้นให้เกิดขอบเขตของพื้นที่ระหว่างใน - นอก โดยเพิ่มองค์ประกอบของแนวเสา - คานเหล็กในพื้นที่ส่วนล่าง วางเรียงคลุมพื้นที่ระเบียบอยู่เป็นจังหวะเท่าๆ กัน ในขณะที่ พื้นที่ระหว่างของส่วนบนนั้น เกิดจากการทิ้งชายคาของส่วนหลังคายื่นมาคลุมระเบียบทางเดินไม้ ซึ่งมีจังหวะของค้ำยันรับตามแนวจันทัน เน้นให้เกิดทิวแถวของแนวทางเดินเพื่อเชื่อมต่อพื้นที่เรือนแต่ละหลัง

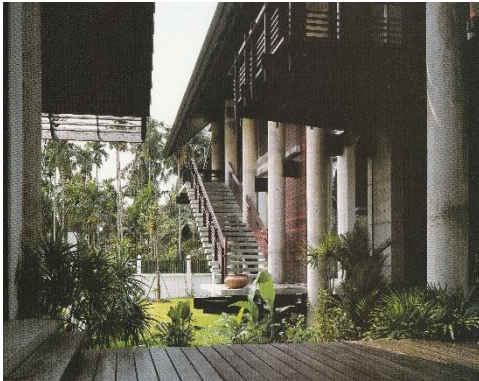

รูปที่ 59 พื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 02

ที่มา: Robert Powell (2003: 91, 93)

ข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ การจัดวางผังในรูปแบบเรือนล้อมชานหรือลานโล่งนี้ เกิดจากการตอบรับกับความต้องการด้านการใช้สอยเป็นหลัก โดยเป็นรูปแบบที่ยังสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศร้อนชื้นของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี จากการวางตัวเรือนแยกกันสัมพันธ์กับระดับการปิดล้อมอย่างเหมาะสมในพื้นที่แต่ละส่วน ก่อให้เกิดคุณภาพของพื้นที่รับกับกิจกรรมการใช้สอย

เมื่อเทียบเคียงคุณลักษณะของพื้นที่ส่วนล่างและชานโล่งของบ้าน U3 กับบ้านตะวันออก ที่สร้างแล้วเสร็จในช่วงเวลาต่อมา เมื่อปี พ.ศ. 2545 ออกแบบโดย พีรัช พัทธเศวต ซึ่งได้นำองค์ประกอบของชานจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทยมาใช้เช่นเดียวกัน แต่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างสภาวะสบายในการอยู่อาศัยให้กับผู้ใช้สอย ลักษณะของได้ทุนบ้านที่แทรกอยู่ในหลายพื้นที่ ก็กับการเชื่อมต่อด้วยชานโล่ง ที่เปิดทิ้งไว้ในลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ช่วยแบ่งแยกและเชื่อมโยงพื้นที่ใช้สอยตามความต้องการที่ต่างกัน อีกทั้งยังสร้างจังหวะของพื้นที่ให้เกิดความโปร่งเบา ไม่ทึบตัน ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของสถาปัตยกรรมเขตร้อนชื้น นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดปริมาตรของที่ว่างตามขนาดสัดส่วนความสูงจากรูปทรงหลังคา เพื่อการระบายอากาศ สัดส่วนขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและธรรมชาติยังสร้างความร่มรื่นให้พื้นที่ ทั้งบริเวณภายนอกและภายใน

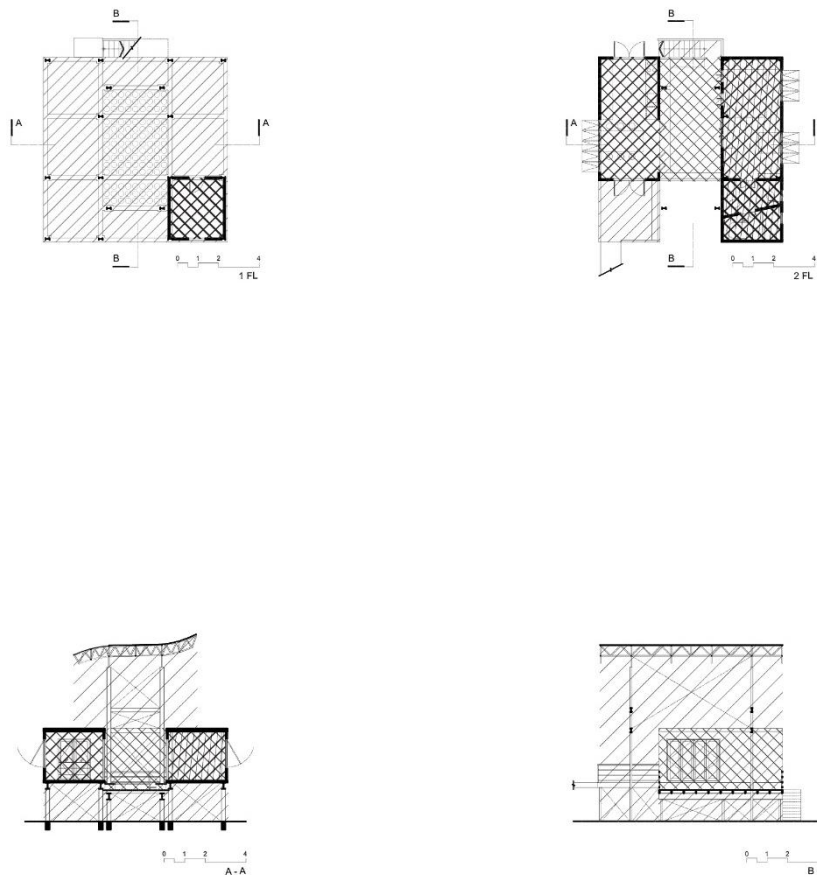

รูปที่ 60 ชานโล่ง (ซ้าย) และพื้นที่ส่วนล่าง (ขวา) บ้านตะวันออก

ที่มา: Robert Powell (2003: 99, 100)

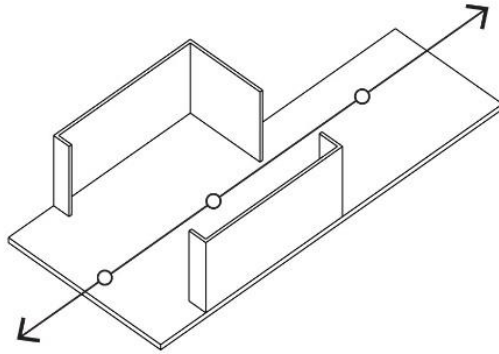
ในกรณีศึกษา C 04 - 08 พื้นที่ชานและลานโล่งได้ปรับให้กระชับสัมพันธ์กับพื้นที่ส่วนในของเรือนมากขึ้น เพื่อให้ใช้สอยไปมาระหว่างพื้นที่ได้สะดวกต่อเนื่องกัน โดยยังคงไว้ซึ่งลักษณะที่โล่งโปร่งของลานและชานบ้าน เกิดเป็นรูปแบบของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ซึ่งเป็นผลลัพธ์จากแนวคิดและกระบวนการออกแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ตอบรับกับวิถีชีวิตในสังคมเมืองปัจจุบัน

ตัวอย่างที่มีรูปลักษณะเรือนแบบร่วมสมัย แต่ยังคงไว้ซึ่งระบบระเบียบพื้นที่ และการวางผังจัดกลุ่มเรือนแบบพื้นถิ่น คือ กรณีศึกษา C 04 House KP ที่มีการจัดวางกลุ่มอาคารตามลักษณะแบบแผนของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน ที่ให้น้ำหนักความสำคัญของกรอบแนวคิดจาก Intermediary Nature ในพื้นที่ชานส่วนกลาง ซึ่งมีรูปแบบสอดคล้องกับความเป็นสถาปัตยกรรมเขตร้อนชื้น ด้วยการยกส่วนล่างให้สูง และมีส่วนหลังคาคลุมพื้นที่ระหว่างเรือน โดยยกระดับปล่อยช่องว่างไว้ให้อากาศสามารถระบายถ่ายเทได้ ประกอบกับการมี Intermediary Zone จากการจัดวางบันไดทางขึ้น และระดับพื้นเรือนส่วนต่างๆ ในลักษณะที่เป็นพื้นที่ระหว่างใน - นอก เชื่อมโยงส่วนทางตั้งกับส่วนทางนอนไว้ด้วยกัน สัมพันธ์กับองค์ประกอบในลักษณะกิ่งโปร่งอย่างราวกันตกและแผงระแนง ซึ่งทำหน้าที่กำหนดขอบเขตและปิดล้อมพื้นที่อย่างหลวมๆ ทำให้รูปแบบเรือนมีคุณลักษณะพื้นที่ที่เคลื่อนไหวไปได้อย่างอิสระ โดยมีจังหวะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ต่อเนื่องเชื่อมโยงกันแบบไล่ระดับตามแนวทแยง รับกับทั้ง 3 ส่วนทางตั้งและ 3 ส่วนทางนอน

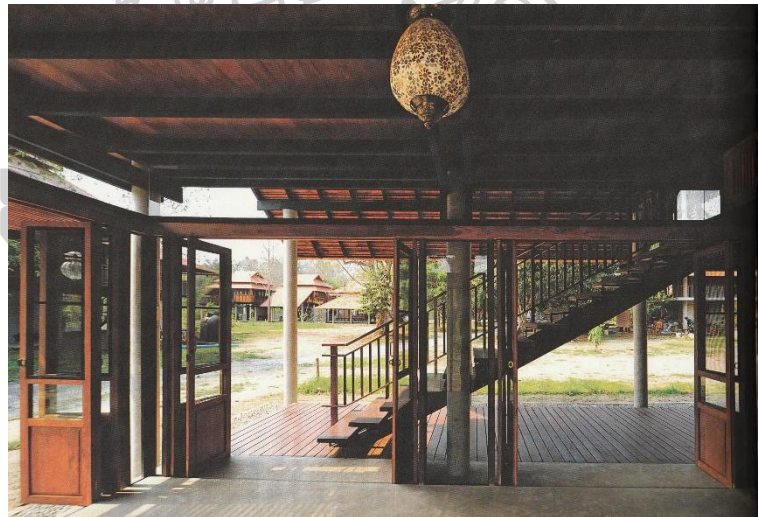

รูปที่ 61 ผังพื้นและรูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 04

แนวทางของการใช้ระเบียงชานเชื่อมกลุ่มเรือนที่มีลักษณะเป็นห้องสำหรับใช้สอยตามวัตถุประสงค์ที่ค่อนข้างชัดเจน เกิดเป็นรูปแบบของพื้นที่ระหว่างใน - นอก จากการนำระบบระเบียงพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นไทยมาปรับใช้ในการออกแบบวางผังจัดกลุ่มเรือนอย่างร่วมสมัย เช่น กรณีศึกษา C 05 บ้านเฮือนธรรม (เรือนพี่สาว) ส่วนนอนในเรือนหลังเล็ก ยกพื้นเตี้ย สูงเพียงหนึ่งชั้น เกิดคุณลักษณะที่ว่างระหว่างใน - นอก ด้วยระนาบพื้นซึ่งเชื่อมต่อในระดับเดียวกัน ต่อเนื่องจากลานดินพื้นระเบียงภายนอก เข้าสู่ส่วนนอน และถัดเข้ามาถึงบริเวณชานบันไดภายใต้หลังคาคลุมที่วางตัวอยู่ระหว่างเรือนเล็กและเรือนหลัก

รูปที่ 62 ระบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 05

รูปที่ 63 ความต่อเนื่องของพื้นที่ระหว่างใน - นอก จากระดับพื้นเรือนและการปิดล้อม

ที่มา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สมาคมนิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ (2554)

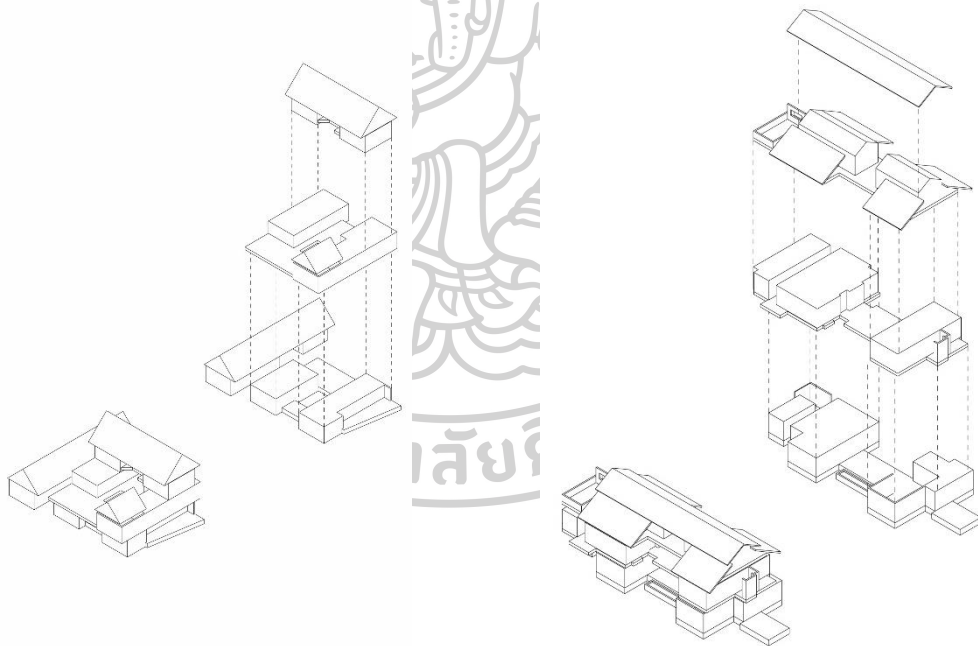
นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดในการแยกส่วนของห้องน้ำ - ส้วม อย่างเรือนพื้นถิ่นไทยด้วยระบบระเบียบการจัดวางผังตามแนวคิดใหม่ในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมร่วมสมัย โดยการสร้างพื้นที่ระหว่างเพื่อเชื่อมโยงไปสู่ส่วนนอน แม้ว่าส่วนห้องน้ำ - ส้วมจะวางแยกตัวอยู่ภายนอกชายคาออกมาจากเรือนนอนหลังเล็ก แต่หากพิจารณาในประเด็นของการเข้าถึง จะตั้งอยู่ในลำดับสุดท้ายของพื้นที่ต่างจากห้องน้ำ - ส้วมในเรือนพื้นถิ่นที่จัดพื้นที่วางแยกไว้ให้เข้าถึงได้จากภายนอกอย่างอิสระ อย่างไรก็ตาม กิติ ห่องน้ำ - ส้วมทั้งสองลักษณะ ก็สามารถใช้สอยและระบายอากาศได้ตามเหมาะสม

เมื่อพิจารณารูปตัดของบ้านเฮือนธรรม พบว่า จังหวะและขนาดสัดส่วนจากการดึงแนวชายคาสั้นยาวปกคลุมพื้นที่ส่วนต่างๆ สัมพันธ์กับการใช้สอยในผังพื้นที่สะท้อนถึงรูปลักษณะเรือนแบบพื้นถิ่นชาวบ้าน ซึ่งเกิดจากความต้องการคุณภาพพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่ตอบรับกับการอยู่อาศัย เช่น บริเวณชานบันไดระหว่างเรือนหลักกับเรือนนอนหลังเล็ก ที่มีเสาถอยรับชายคาคลุมอย่างเสาหลังหมาของเรือนพื้นถิ่นล้านนา หรือลักษณะของฮ่อมรินบริเวณระเบียงทางเดินชั้นบนที่อยู่ใต้แนวรางน้ำรับชายคาจากเรือนสองหลัง ช่วยสร้างความต่อเนื่องเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มเรือนที่ได้กำหนดส่วนใช้สอยไว้ตามความเป็นส่วนตัวและสาธารณะ (Function A/B, Private - Public) อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้เกิดรูปแบบปฏิสัมพันธ์หรือกิจกรรมได้อย่างอเนกประสงค์ สอดคล้องกับระดับความเป็นภายใน - ภายนอก (Inside - Outside) ของพื้นที่ แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างนัยทางสถาปัตยกรรมทั้ง 3 ลักษณะ

ขณะที่กรณีศึกษา C 06 บ้านต้นศิลป์ ที่มีแรงบันดาลใจในการออกแบบจากเรือนพื้นถิ่นภาคเหนือเหมือนบ้านเฮือนธรรม กลับมีรายละเอียดวิธีการในการจัดวางพื้นที่ในระบบระเบียบที่แตกต่างกัน เงื่อนไขซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญ 2 ประการ ประการแรก คือ ปัจจัยภายนอกเกี่ยวกับบริบทที่ตั้งซึ่งต่างกัน บ้านเฮือนธรรมตั้งอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมธรรมชาติในชนบท ส่วนบ้านต้นศิลป์ตั้งอยู่ในชุมชนเมือง ประการที่สอง คือ ปัจจัยภายใน จากความต้องการพื้นที่ใช้สอยและรายละเอียดของโปรแกรมที่มากกว่า

แม้ตัวเรือนจะมีขนาดใหญ่จากความต้องการพื้นที่ใช้สอยอันหลากหลาย แต่การจัดวางรูปแบบและจังหวะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ตามขนาดสัดส่วนเพื่อใช้สอย ทำให้คุณลักษณะพื้นที่จากมวลของอาคารมีความเบาบางลง เชื่อมโยงกิจกรรมภายในให้สัมพันธ์กับธรรมชาติภายนอก ซึ่งแวดล้อมอยู่โดยรอบได้ตามความเหมาะสม

เมื่อพิจารณาเทียบเคียงบ้านต้นศิลป์กับกรณีศึกษา C 01 บ้านร้านค้า จากความต้องการใช้สอยพื้นที่โดยรวมจำนวนมากและหลากหลาย สามารถจัดการได้ด้วยรูปแบบการวางผังและจัดกลุ่มเรือน โดยมีแนวความคิดและแรงบันดาลใจจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ซึ่งแทรกด้วยจังหวะของที่ว่างระหว่างเรือนในลักษณะที่ต่างกัน กล่าวคือ บ้านร้านค้ามีแนวทางสร้างสรรค์จากเรือนไทยพื้นถิ่นในภาคกลางแบบกลุ่มเรือนล้อมชาน ซึ่งมีพื้นที่ระหว่างใน - นอก อยู่บริเวณกลางบ้าน เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงไล่กันขึ้นไปสู่พื้นที่ภายในตามลำดับ ส่วนรูปลักษณะที่ปรากฏในบ้านต้นศิลป์ ผู้ออกแบบตั้งใจปรับใช้รูปแบบเรือนพื้นถิ่นในภาคเหนือ โดยวางตัวเรือนขนานข้างระเบียงทางเดิน ลักษณะเป็นเรือนยกพื้นสูง โดยมีการใช้สอยพื้นที่ส่วนล่างของเรือนวางตามรูปแบบกิจกรรมและความต้องการสมัยใหม่ ด้วยการปิดล้อมพื้นที่ไว้อย่างหลวมๆ แล้วเว้นว่างส่วนชานโล่งใต้ถุนเรือนยาว อันเป็นลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของบ้านไว้

รูปที่ 64 รูปแบบการจัดกลุ่มเรือน กรณีศึกษา C 01 (ซ้าย) และ C 03 (ขวา)

ลักษณะการวางผังจัดกลุ่มเรือนของบ้านทั้งสองหลัง ส่งผลให้เกิดคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ซึ่งให้คุณภาพต่อการอยู่อาศัยในรายละเอียดที่แตกต่างกัน แม้บางกรณี รูปลักษณะของพื้นที่ระหว่างนั้นจะมีลักษณะใกล้เคียงในระบบระเบียบเดียวกันก็ตาม อย่างส่วนชานใต้ถุนของบ้านต้นศิลป์ เมื่อเปรียบเทียบกับใต้ถุนเรือนของกรณีศึกษา C 07 Stilt House ที่มีพื้นที่ระหว่างใน - นอก จากการใช้สอยพื้นที่ส่วนล่างของเรือน ในลักษณะยกพื้นขึ้นสูงพื้นระดับศิระะเหมือนกันก็ตาม

กล่าวคือ ชานใต้ถุนของบ้านต้นศิลป์ทำหน้าที่หลักเชื่อมโยงเรือนวางทั้งสองฝากให้ต่อเนื่องใช้สอยพื้นที่ถึงกันได้อย่างสะดวก ขณะเดียวกัน ยังช่วยแบ่งแยกพื้นที่ส่วนตัวและส่วนสาธารณะออกจากกัน ต่างจากใต้ถุนเรือนของ Stilt House ซึ่งทำหน้าที่หลักเพื่อรองรับการใช้งานร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว เชื่อมโยงส่วนอยู่อาศัยให้สัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม แม้ว่าพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของทั้งสองเรือนนี้ จะเปิดโอกาสให้สามารถใช้งานได้ อย่างอเนกประสงค์ตามกิจกรรมและความต้องการต่างๆ เหมือนกัน อย่างเช่น เพื่อพักผ่อน นอนอ่านหนังสือ หรือนั่งเล่น รวมทั้งใช้เป็นพื้นที่ต้อนรับแขกซึ่งสะท้อนถึงลักษณะของพื้นที่ใน - นอก แบบพื้นที่ส่วนกลาง ซึ่งไว้ใช้สอยร่วมกันระหว่างคนในที่เป็นเจ้าของเรือนผู้อยู่อาศัยกับคนนอกผู้มาเยี่ยมเยือน

รูปที่ 65 ชานใต้ถุนเรือน กรณีศึกษา C 06

ที่มา: <http://malangphoo.com/?p=989>

แนวคิดในการจัดการพื้นที่ด้วยระบบระเบียบใหม่ โดยใช้ชานกลางรวมทั้งระเบียงเป็นตัวเชื่อมโยงพื้นที่ส่วนต่างๆ ยังพบในกรณีศึกษา C 08 บ้านอยู่เย็น ที่มีชานกลางเป็นพื้นที่ระหว่าง ซึ่งเปิดรับสัมพันธ์กับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม อีกทั้งยังทำหน้าที่เชื่อมต่อพื้นที่และสมาชิกในครัวเรือนแบบครอบครัวขยาย แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของบ้านหลังนี้แลดูเบาบางลงไป คงเป็นที่ความต่อเนื่องเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ส่วนล่างและส่วนบนนั้น เกิดขึ้นเพียงบริเวณชานกลางในลักษณะของโถงเปิดโล่ง สูงขึ้นไปรวมกับพื้นที่ส่วนหลังคา ในขณะที่พื้นที่ใช้สอยของเรือนนั้นแยกเป็นสองชั้น บน - ล่าง อย่างชัดเจน ความสัมพันธ์ซึ่งค่อยๆ เคลื่อนไหวเปลี่ยนถ่ายระดับเชื่อมโยงกันด้วยพื้นเรือน ตามวิธีการสร้างเส้นสายของการดำเนินชีวิตที่เลื่อนไหล (Life flow - Line) จึงไม่ปรากฏมากนัก แต่มีการใช้พื้นที่ส่วนล่างเป็นพื้นที่นั่งเล่นของครอบครัว ในลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก จากการออกแบบให้พื้นที่ที่มีความโล่งเลื่อนไหลต่อเนื่องกัน อีกทั้งยังสามารถเปิด - ปิด แบ่งกันขอบเขตพื้นที่ได้ด้วยบานเฟี้ยมยาวตลอดช่วงเสา เกิดความเป็นพื้นที่ถิ่นร่วมสมัย ที่ปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตปัจจุบัน

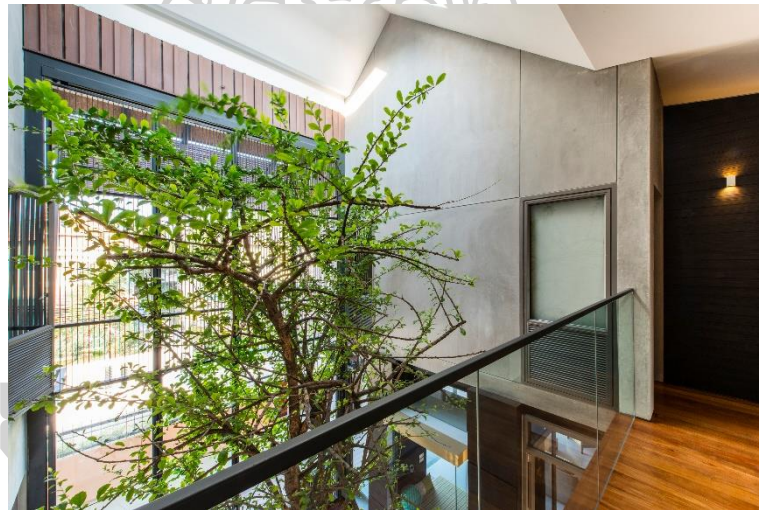
รูปที่ 66 ส่วนพักผ่อน กรณีศึกษา C 08

พื้นที่ระหว่างใน - นอก จากการขยายความสัมพันธ์สู่ธรรมชาติแวดล้อมภายนอก

ที่มา: THA-CHA Design

นอกจากนี้ บ้านอยู่เย็นยังมียังมีองค์ประกอบของ Intermediary Zone ร่วมกับ Intermediary Nature ด้วยการยื่นชายคาวาวคลุมพื้นที่ส่วนล่างทั้ง 2 ชั้น ทำหน้าที่ช่วยกรองแสงแดดและกันฝน พร้อมทั้งแสดงขอบเขตระหว่างพื้นที่บ้าน - ถนนสาธารณะ อีกทั้งยังช่วยสร้างความเชื่อมต่อระหว่างมวลและส่วนใช้สอยต่างๆ ของเรือน

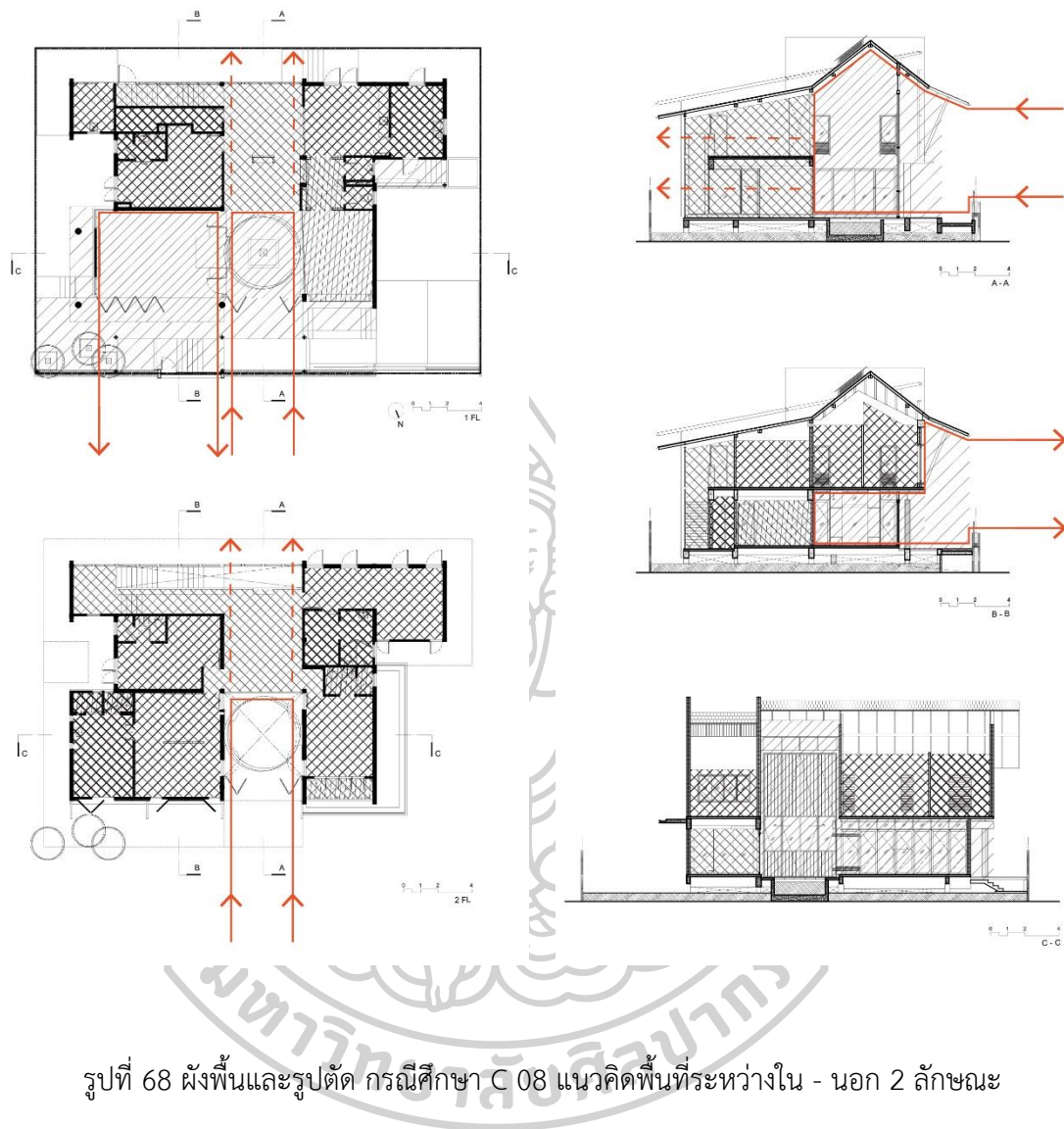
ประกอบกับ รูปแบบของประตูระแนงเหล็กโปร่งบานใหญ่ บริเวณทางเข้าหลักในส่วนโถงชานโล่งกลางบ้าน สร้างความเป็นพื้นที่ส่วนตัว - สาธารณะให้กับบ้าน จากระดับความเป็นภายใน - ภายนอก และก่อให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย ด้วยการเปิดหรือปิดประตูบานใหญ่เพื่อกั้นพื้นที่ ขณะที่สายลมและแสงธรรมชาติยังสามารถผ่านเข้ามาภายในได้ตลอดเวลา

รูปที่ 67 ส่วนโถงชาน กรณีศึกษา C 08

พื้นที่ระหว่างใน - นอก จากการตั้งธรรมชาติแวดล้อมเข้ามาสู่ภายใน

ที่มา: THA-CHA Design

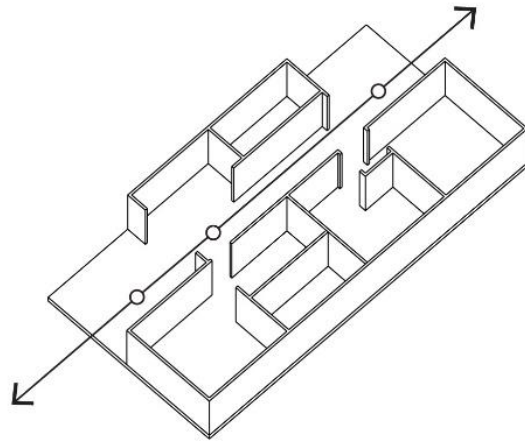
รูปที่ 68 ผังพื้นและรูปตัด กรณีศึกษา C 08 แนวคิดพื้นที่ระหว่างใน - นอก 2 ลักษณะ

รูปลักษณะโดยรวมของเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยที่ปรากฏ เป็นผลลัพธ์จากระบบระเบียบและองค์ประกอบของพื้นที่ ซึ่งถูกจัดวางไว้ตามเงื่อนไขปัจจัยด้านต่างๆ ส่งผลให้เกิดเอกลักษณ์ของเรือนที่อยู่อาศัยแต่ละหลัง ตามความสัมพันธ์ของทั้ง 3 ส่วนทางตั้ง และ 3 ส่วนทางนอน ดังเช่นประตูเหล็กโบราณใหญ่ ชายคายาว และโถงชานโล่งของบ้านอยู่เย็น แต่ในบางกรณี รูปลักษณะหรือทรวดทรงของเรือนไม่ได้มีลักษณะพิเศษอันโดดเด่น กลับมีรูปทรงธรรมดาเรียบง่ายแต่แฝงไว้ซึ่งความงามตามอย่างเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน ที่จำเป็นต้องพิเคราะห์ด้วยสายตาอันละเอียดอ่อนจึงจะแลเห็น อย่างเช่นกรณีศึกษา C 09 บ้านอุดรธานี

แม้ว่ารูปลักษณะของเรือนจะมีความเรียบง่ายอย่างเรือนในท้องถิ่น แต่มีความร่วมสมัยในระบบระเบียบของพื้นที่และองค์ประกอบต่างๆ ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏชัด คือพื้นที่ของระเบียง ที่เชื่อมพื้นที่ส่วนหน้าและส่วนหลังให้ต่อเนื่องถึงกัน ก่อให้เกิดพื้นที่ระหว่างใน - นอก ทางฝั่งทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวบ้าน ทั้งชั้นบนและชั้นล่างในรายละเอียดที่ต่างกันไป

ในส่วนชั้นล่าง ที่บริเวณระเบียงเชื่อมต่อกับโถงบันได เมื่อพิจารณาชุดฝาของเรือนซึ่งปิดล้อมกำหนดขอบเขตพื้นที่ จะพบว่ามีความโปร่งโล่งทั้ง 3 ด้าน ประกอบกับตำแหน่งประตูที่ออกสู่ระเบียงหน้าและระเบียงหลังอยู่ตรงแนวเดียวกัน ส่งผลให้พื้นที่ที่มีความเป็นระหว่างภายใน - ภายนอก ที่เชื่อมต่อกับพื้นที่สาธารณะทางด้านหน้าและชุมชนทางด้านหลัง บทบาทหน้าที่ของระเบียงทั้ง 3 ส่วน คือ ระเบียงหน้า ระเบียงข้าง และระเบียงหลัง เกิดขึ้นตามความต้องการของผู้ใช้สอย โดยมีลักษณะเป็นระเบียงหน้าเรือน - หลังเรือน ที่เชื่อมต่อกันผ่านพื้นที่กึ่งปิดกึ่งเปิด สร้างความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายในที่ใช้เป็นส่วนอยู่อาศัยกับพื้นที่ภายนอกตามธรรมชาติแวดล้อมในบริบทท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวคิด The Symbiosis of Interior and Exterior ของ Kurokawa

เมื่อพิจารณาผังพื้นที่ชั้นบน จะพบว่ามีการจัดวางผังอย่างเรือนพื้นถิ่นอีสาน ในลักษณะที่มีเฮือนโง่งวางติดกับเฮือนใหญ่ที่ใช้พักผ่อนนอนหลับ โดยมีพื้นที่ระหว่างเรือนทั้งสองเปิดเชื่อมโยงสู่ระเบียงหน้า - หลัง แต่ไม่มีการแยกระดับพื้นเรือนเป็นพักสูง พักต่ำ คือเป็นพื้นที่เรียบเสมอกันไปโดยตลอดพื้นที่ใช้สอยภายในส่วนบน ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งฝาเรือนขึ้นล้อมไว้ทั้ง 4 ด้าน ใช้เป็นห้องนอนเหมือนเฮือนใหญ่ แต่ในส่วนตำแหน่งของเฮือนโง่ง ที่สามารถใช้งานได้อย่างอเนกประสงค์ ได้ถูกกำหนดให้เป็นส่วนของห้องน้ำ - ส้วม และส่วนทำงาน ซึ่งมีความยืดหยุ่นต่อการใช้สอยได้ในระดับหนึ่ง

รูปที่ 69 ระบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก แบบเอือนโข่ง กรณีศึกษา C 09

รูปที่ 70 พื้นที่ระหว่างใน - นอก แบบเอือนโข่ง กรณีศึกษา C 09

ที่มา: <https://www.baanlaesuan.com/21406/houses/thaihouse>

หากพิจารณาถึงการจัดวางผังพื้นที่ สอดคล้องต่อการใช้สอย กรณีศึกษา C 10 บ้านบนเนิน มีแนวคิดในการจัดลำดับการเข้าถึงจากภายนอกสู่ภายใน ด้วยการร้อยเรียงพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมพื้นที่ ถิ่นในรูปแบบใหม่ โดยมีพื้นที่ระหว่างใน - นอก จากการกำหนดช่องเปิดตามแนวผนังของพื้นที่แต่ละ

ส่วน แม้ว่าลำดับการเข้าถึงจะอยู่ภายในสัมพันธ์ตามระดับการใช้สอยจากสาธารณะสู่ความเป็นส่วนตัว เริ่มจากภายนอกเป็นลานโล่งบนเนินดิน แล้วล้อมผนังรอบบางส่วนเพื่อเป็นชานทางเข้าต่อเนื่องไปสู่พื้นที่ภายในด้วยระเบียงทางเดินที่เปิดช่องหน้าต่างยาวโล่งเป็นจังหวะเรื่อยมาทางด้านข้าง จนถึงโถงส่วนกลางที่อยู่ระหว่างห้องน้ำและห้องนอน มีฝาเป็นหน้าต่างบานใหญ่โปร่งโล่ง เปิดรับสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมได้ตามต้องการ เนื่องจากมีชายคาที่คลุมต่ำช่วยป้องกันแดดคุ้มฝนตามจำเป็น

กล่าวโดยสรุป จากที่ได้ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย พบว่า เรือนทุกหลังปรากฏคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก โดยมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป แม้ว่ากระบวนการออกแบบจะไม่ได้เริ่มต้นจากแนวคิดในการสร้างสรรค์ที่ต้องการให้เกิดผลลัพธ์ของพื้นที่ซึ่งมีรูปแบบระหว่างใน - นอก แต่การคำนึงถึงความสอดคล้องต่อกันที่ตั้ง ทั้งกรณีที่มีเรือนพื้นถิ่นเป็นแรงบันดาลใจหรือไม่ก็ตาม กลับส่งผลให้พื้นที่มีคุณลักษณะระหว่างใน - นอก ร่วมอยู่ด้วยเสมอ

ดังเช่นการสร้างสรรคเรือนพื้นถิ่นไทย ทั้งในแบบแผนตามประเพณีหรือตามวิถีชาวบ้าน ซึ่งปลูกสร้างจากความเข้าใจในธรรมชาติของสภาพแวดล้อมตามบริบทที่ตั้ง สัมพันธ์กับความต้องการในการดำเนินชีวิต ยังคงปรากฏคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก เช่นเดียวกัน จึงยืนยันได้ว่าเป็นรูปแบบพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยในท้องถิ่นไทย โดยจะได้ทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงสู่แนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย จากนั้นที่เกี่ยวข้องกับเรือนพื้นถิ่นไทย ตามรายละเอียดพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของกรณีศึกษาทั้งสองกลุ่ม

3. พื้นที่ระหว่างใน - นอก: การสร้างสรรค์ผ่านกรณีศึกษา

เนื้อหาในส่วนนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างเรือนพื้นถิ่นไทย กับเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย เพื่อเชื่อมโยงรายละเอียดของคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่สามารถสังเคราะห์เพื่อสร้างเป็นแนวทางและหลักการในการออกแบบได้ โดยเมื่อพิจารณาตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีสามารถสรุปเป็นหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์รายละเอียดของกรณีศึกษา เพื่อค้นหาและอธิบายคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ได้เป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนแรก วิเคราะห์ตามเหตุปัจจัยภายนอก - ภายใน ว่าส่งผลต่อรูปลักษณ์ทางกายภาพเรือนอย่างไร โดยอ้างอิงทฤษฎี The Symbiosis of Interior and Exterior ตามกรอบแนวคิด Intermediary Nature และ Intermediary Zone ทั้งนี้ ในกรณีศึกษาหนึ่ง อาจมีลักษณะของพื้นที่ตามกรอบแนวคิดทั้งสองปรากฏอยู่ด้วยกัน แตกต่างกันอยู่คนละพื้นที่ หรือมีภาพรวมไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง จึงควรพิจารณาเหตุปัจจัยกับพื้นที่ให้ครอบคลุมในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับความสัมพันธ์ในภาพรวมกับบริบทภายนอก ระดับโครงสร้างของพื้นที่ (Configuration) ระหว่างตัวเรือนกับบริเวณของที่ตั้ง และ ระดับของพื้นที่เรือนส่วนย่อยที่มาประกอบกัน

ขั้นตอนที่สอง วิเคราะห์ว่าพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเรือนมีความสัมพันธ์กับนัยทางสถาปัตยกรรมทั้ง 3 อย่างไร โดยพิจารณาคู่กันกับพื้นที่ข้างเคียง ได้แก่ วัตถุประสงค์และการใช้สอย (Function A - Function B), ความเป็นส่วนตัว - ความเป็นสาธารณะ (Private - Public) และ ความเป็นภายใน - ความเป็นภายนอก (Inside - Outside)

ขั้นตอนที่สาม วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของพื้นที่เรือน (Relationship) 3 ส่วนทางตั้ง - 3 ส่วนทางนอน ที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อมต่อของพื้นที่ตามแนวทแยง โดยพิจารณาประกอบกับระบบการจัดกลุ่มเรือน (Organization) ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ผังพื้นและรูปตัด (Plan and Section Analysis) เพื่อให้เข้าใจระดับ/ลำดับ และขนาดสัดส่วนของพื้นที่ กับการวิเคราะห์องค์ประกอบและระดับการปิดล้อมพื้นที่ (Elements and Enclosure) เพื่อให้เข้าใจระดับความเป็นภายใน - ภายนอกของพื้นที่

โดยกระบวนการข้างต้น ให้พิจารณาร่วมกับเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ 3 รูปแบบตามกรอบแนวคิดของ “Set of two elements (A/B)” ได้แก่ 1.) ความสัมพันธ์ของพื้นที่ A/B ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้าม (Contradictory A/B), 2.) ความสัมพันธ์ของพื้นที่ A/B ซึ่งมีระดับโครงสร้างของ

พื้นที่แตกต่างกัน (Hierarchical A/B) และ 3.) ความสัมพันธ์ของพื้นที่ A/B ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกัน (Similar A/B)

ทั้งนี้ โครงสร้างเนื้อหาของการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างกรณีศึกษาทั้ง 2 กลุ่ม ได้อธิบายตามประเด็นสำคัญของพื้นที่ระหว่างใน - นอก เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่เชื่อมโยงระหว่างกรณี โดยมีรายละเอียดที่ชัดเจนขึ้นถึงคุณลักษณะซึ่งเป็นสาระตามประเด็นต่างๆ

3.1 องค์ประกอบ กับ รูปแบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของเรือน

3.1.1 เสา - ช่วงเสา

การกำหนดตำแหน่งเสาและช่วงเสามีความสัมพันธ์โดยตรงต่อคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก เนื่องจากเป็นการวางขอบเขตเนื้อที่ใช้สอยให้ตอบรับกับความต้องการตามเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ อีกทั้งยังเกี่ยวเนื่องกับคุณลักษณะของพื้นที่จากความสูงยาวของเสาแต่ละต้น เป็นโครงร่างซึ่งรวมองค์ประกอบ พื้น ผนัง และหลังคา เข้าไว้ด้วยกัน การวิเคราะห์เสา - ช่วงเสา จึงเป็นกระบวนการวิเคราะห์ผังพื้นและรูปตัดไปพร้อมกัน ในระดับโครงร่างของพื้นที่

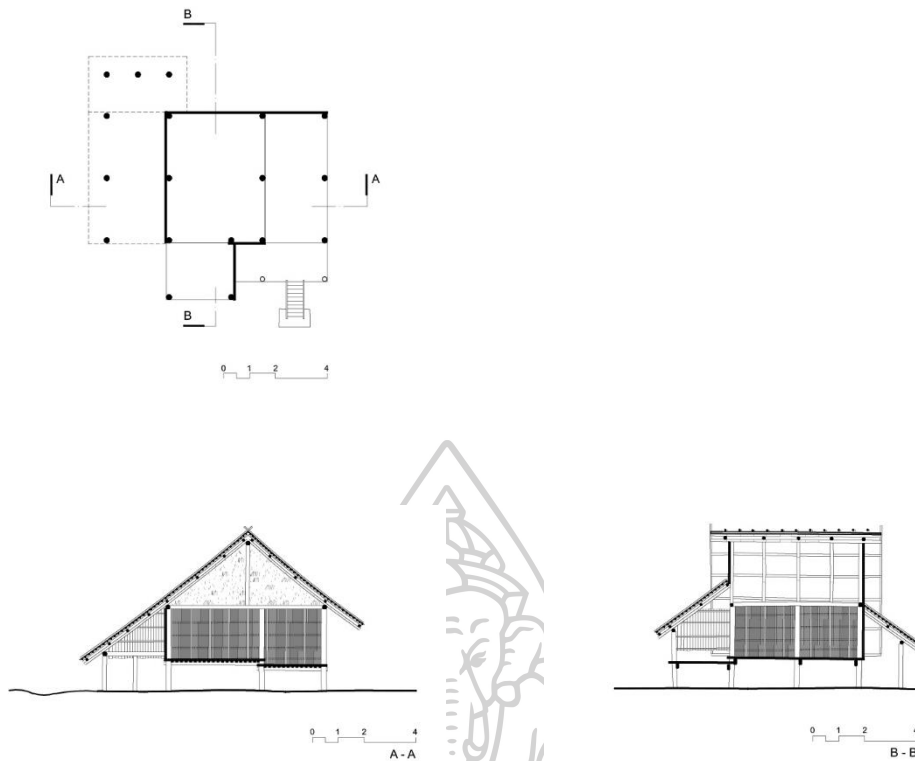
หากพิจารณาในระดับผังบริเวณของบ้าน ที่สัมพันธ์กับการกำหนดตำแหน่งเสาของกลุ่มเรือน วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2558: 2-75) ได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ออกแบบกรณีศึกษา C 05 ไว้ดังนี้

การนำลักษณะเชิงนามธรรมของเรือนไทยเหล่านี้มาใช้ภายใต้สภาพสังคมสมัยใหม่ที่วิถีชีวิตแตกต่างไปจากอดีต และมีกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบมากขึ้น จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่น่าไปสู่สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ได้ ตัวอย่างการสื่อความหมายเชิงนามธรรมในสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ประเภทบ้านพักอาศัย เช่น บ้านเรือนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ มีการวางผังบริเวณเพื่อรองรับวิถีชีวิตสมัยใหม่คือเป็นพื้นที่ทั้งสำหรับการพักผ่อนและการทำงาน โดยใช้แนวคิดการวางผังของเรือนและหมู่บ้านในชนบท คือมีการแยกตัวเรือนออกเป็นเรือนย่อยๆ เพื่อแยกพื้นที่พักผ่อนออกจากพื้นที่ทำงาน และมีศาลาธรรมเป็น 'ใจบ้าน' เพื่อเป็นพื้นที่ต้อนรับแขก และเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

พื้นที่ระหว่างใน - นอก จึงอาจมองเป็นโครงสร้างของพื้นที่ในระดับใหญ่หรือมองในภาพกว้างซึ่งขยายออกไปจากตัวสถาปัตยกรรม เป็นระดับความสัมพันธ์ของภาพรวมกับบริบทภายนอก อย่างกรณีของบ้านเฮือนธรรมที่สร้างความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับพื้นที่โครงการส่วนต่างๆ จากจังหวะเนื้อหาของความเป็นใน - นอก ที่ตอบสนองต่อผู้คนและพื้นที่ กล่าวคือ พื้นที่ของคนใน - คนนอก เกี่ยวเนื่องกับความเป็นพื้นที่ภายใน - ภายนอก แต่หากพิจารณาในระดับย่อยลงมาสู่รายละเอียด โครงร่างของพื้นที่เรือน พบว่า

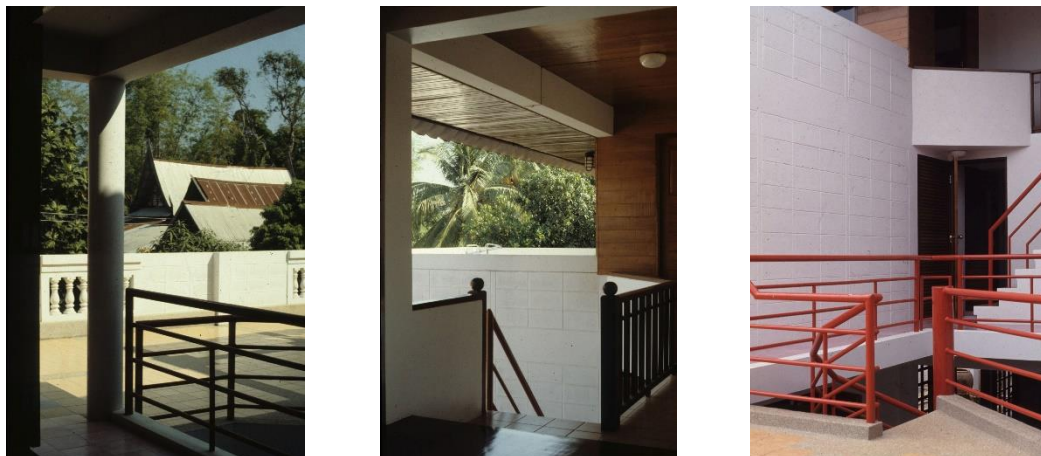
ในเรือนพื้นถิ่นตำแหน่งเสาสัมพันธ์กับผังพื้นและการกั้นฝาล้อมห้องให้เป็นส่วนปิดภายใน เพื่อให้เกิดความเป็นส่วนตัวสอดคล้องต่อการใช้งาน ระยะระหว่างห้องหรือกลุ่มเรือนจึงเกิดเป็นพื้นที่ระหว่างใน - นอก ปรากฏชัดเจนในกรณีของเรือนที่มีแบบแผน เช่น กรณีศึกษา V 01, 03, 06 ส่วนรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านจะมีกลุ่มเสาที่ค่อนข้างสอดคล้องกับข้อจำกัดของวัสดุและโครงสร้าง คือ มีช่วงเสาเป็นระบบในจังหวะที่สม่ำเสมอเท่าๆ กัน แล้วจึงล้อมฝากันห้องตามส่วนใช้สอย เป็นส่วนเปิดบ้าง - ปิดบ้าง หรือกึ่งเปิดกึ่งปิด ตามความต้องการ ต่างจากแบบแรกที่ระบบระเบียบพื้นที่เริ่มจากการจัดกลุ่มเรือน หากอยากได้พื้นที่ซึ่งพิเศษเฉพาะออกไปจากตำแหน่งเสาที่วางไว้ ก็ใช้วิธีวางเสริมในช่วงเสาเดิม หรือต่อเติมขยายออกไปตามเหมาะสม กล่าวคือ เรือนแบบแผนประเพณี พื้นที่ระหว่างใน - นอก เกิดตามระเบียบพื้นที่ของการวางห้อง ส่วนในแบบแผนชาวบ้านนั้นค่อนข้างมีอิสระในการเลือกเปิดหรือกั้นฝาปิดตามจังหวะช่วงเสาที่วางไว้ต่างกันไป เช่น รูปแบบพื้นที่ของกรณีศึกษา V 02 และ V 04

รูปที่ 71 ผังพื้นและรูปตัด กรณีศึกษา V 04 แบบแผนเรือนที่อิสระสอดคล้องต่อวิถีชีวิต

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบสู่เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย พบว่ามีรูปแบบการจัดวางตำแหน่งและช่วงเสาทั้ง 2 แนวทาง ตามกรอบแนวคิดและการปรับใช้คุณลักษณะของเรือนพื้นถิ่นไทยในการออกแบบ โดยสามารถจัดการได้อย่างอิสระ สามารถมีช่วงเสาที่กว้างยาวตอบรับกับความต้องการพื้นที่ จากวัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้างที่ทันสมัย พื้นที่ระหว่างใน - นอก จึงเกิดจากการกำหนดองค์ประกอบของการปิดล้อมเช่นเดียวกับเรือนพื้นถิ่นไทย แต่ให้คุณลักษณะที่ร่วมสมัยจากระบบโครงสร้าง วัสดุ และปริมาตรของพื้นที่ ตัวอย่างเช่นกรณีศึกษา C 01 แม้จะมีช่วงเสาในระบบตารางขนาด 4.00 x 4.00 เมตร เท่ากันทั้งหลัง แต่กลับมีจังหวะในการเลือกเปิดปิดที่บิดเอียงจากแนวเสา หรือมีระดับการปิดล้อมที่หลากหลาย จึงให้คุณลักษณะของพื้นที่ซึ่งเลื่อนไหลเชื่อมโยงระหว่างกัน ตามความเหมาะสมของเนื้อหาหน้าที่การใช้งานในแต่ละส่วน สะท้อนถึงพื้นที่ระหว่างใน - นอก อย่างเรือนพื้นถิ่นไทย ซึ่งได้อธิบายไว้ในตอนต้นเป็นอย่างดี

รูปที่ 72 ความเลื่อนไหลเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายใน - ภายนอก กรณีศึกษา C 01

ที่มา: วีระ อินพันทัง

ดังนั้น การกำหนดตำแหน่งและระยะของช่องเสา จึงเป็นการสร้างระบบระเบียบของพื้นที่ขึ้นในเบื้องต้น ตัวอย่างเช่น กรณีศึกษา C 01 และ C 06 ที่ใช้แนวทางในการจัดผังและวางกลุ่มอาคารด้วยรูปแบบเรือนพื้นถิ่นไทย โดยแยกพื้นที่ใช้สอยออกเป็น ส่วน ครอบคลุมไว้ด้วยตัวเรือนย่อยๆ แล้วร้อยเรียงเชื่อมต่อกัน โดยมีเรือนยาวหรือส่วนที่เป็นพื้นที่ใช้สอยหลัก วางตามตะวันในแนวทิศตะวันออก - ตะวันตก และมีเรือนขวางที่หันแนวสันหลังคาตั้งฉากขนานข้างไว้

ในรายละเอียด กรณีศึกษา C 01 วางเสาอยู่ในระบบตาราง 9 ช่อง แล้วกำหนดให้เรือนยาวทอดตัวอยู่ทางส่วนบน ซ้อนไว้ด้วยเรือนขวางในส่วนล่าง โดยมีพื้นที่ระหว่างใน - นอก เกาะเกี่ยวกันขึ้นไป ในขณะที่ C 06 วางตำแหน่งเสาตามกลุ่มเรือนขวางทั้งสองข้าง แล้วเว้นระยะห่างระหว่างทั้งสองส่วนเป็นเรือนยาวที่มีพื้นที่ด้านสกัดหัวท้ายต่อเนื่องร่วมกันกับพื้นที่ภายในของห้องเสาชุดกลาง เรือนขวาง พื้นที่ระหว่างใน - นอก จึงปรากฏชัดที่ส่วนของช่องว่างระหว่างเรือนขวาง ซึ่งให้คุณลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละชั้น

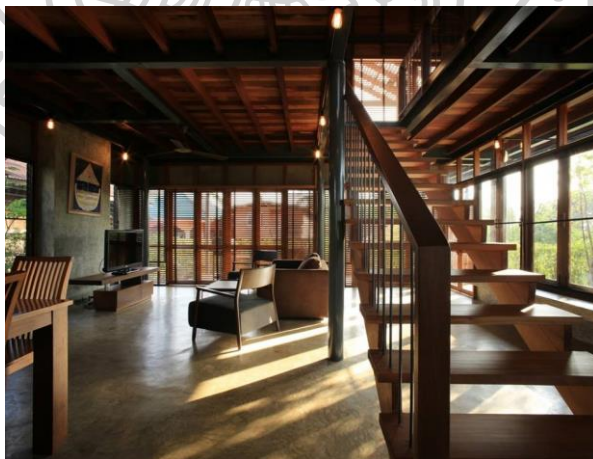
เป็นที่น่าสังเกตว่า รูปแบบตามอย่างเรือนพื้นถิ่นเดิม จะใช้ระบบระเบียบในการเชื่อมต่อพื้นที่ด้วยระเบียบงาน ซึ่งเป็นพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่แยกตัวเรือนหรือห้องออกจากกันค่อนข้างชัดเจน แต่ที่ปรากฏในเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ในส่วนของพื้นที่ระหว่างนี้จะมีภาวะกระชับให้เกิดความต่อเนื่องเชื่อมโยง และใช้วิธีการเพิ่มเติมองค์ประกอบในการปิดล้อมที่มีลักษณะโปร่งโล่งและยืดหยุ่น

เพื่อให้สามารถสัญจรไปมาระหว่างพื้นที่ได้อย่างสะดวก สอดรับกับความต้องการและรูปแบบวิถีชีวิตในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ กรณีศึกษา C 09 ซึ่งมีระบบระเบียบพื้นที่รับกับตำแหน่งของช่วงเสา โดยมีรายละเอียดของพื้นที่ระหว่างใน - นอก สัมพันธ์กับการใช้สอยที่แตกต่างกัน (Function A/B) ในแต่ละห้องเสา ดังนี้

ชั้นล่างเป็นการจัดพื้นที่ใช้สอยแบบผังเปิดโล่ง (Open plan) เชื่อมต่อกับระเบียงชานต่อเนื่องกันระหว่างส่วนครัว - ส่วนรับประทานอาหาร - ส่วนพักผ่อน สอดคล้องกับรูปแบบการใช้พื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน เช่นเดียวกับกรณีศึกษา C 03 ที่มีวิถีชีวิตในบ้านสัมพันธ์กับผังแบบเปิดที่บริเวณส่วนพักผ่อน โดยเชื่อมต่อกับชานทางด้านหน้าและระเบียงทางเดินล้อมลานกลางบ้านที่อยู่ถัดมาภายใน

พื้นที่โถงชั้นบน มีระบบพื้นที่ในลักษณะเปิดสู่ภายนอกบริเวณระเบียง ทั้งทางด้านหน้าและด้านหลัง คล้ายรูปแบบของเรือนโง่ง ที่กั้นฝาเรือนเพียง 3 ด้าน โดยเปิดระเบียงทางเดินที่ด้านหัว - ท้าย ให้สามารถเชื่อมต่อกับระเบียงชาน เกิดคุณภาพของพื้นที่ซึ่งสอดรับกับกิจกรรมที่เป็นสาธารณะภายในครอบครัวได้อย่างอเนกประสงค์

รูปที่ 73 คุณลักษณะพื้นที่เชื่อมต่อของผังเปิดโล่ง กรณีศึกษา C 09

ที่มา: <https://www.baanlaesuan.com/21406/houses/thaihouse>

รูปที่ 74 ระเบียงทางเดินล้อมลานกลางบ้าน กรณีศึกษา C 03

ที่มา: http://www.gotarch.com/projects/2009/rirkrit_house.html

3.1.2 พื้น และ ผังพื้น - ลำดับ และ ระดับ

รายละเอียดจากองค์ประกอบของเสา - ช่วงเสา ที่สอดคล้องต่อระบบระเบียบของพื้นที่ ถูกกำหนดรูปแบบการใช้สอยและกิจกรรมด้วยระนาบพื้น ต่างกันไปตามระบบของผัง - ลำดับ และ ระดับ

ในเบื้องต้น เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างเรือนและที่ตั้ง จากความสำคัญในการคำนึงถึงคุณภาพพื้นที่ซึ่งอยู่ระหว่าง พื้นดิน - ท้องฟ้า จากรูปแบบเรือนพื้นถิ่นไทย ได้ให้ความหมายของพื้นดิน และพื้นยกบนเสาสูง ดังนี้

การปรับระดับพื้นดินเพื่อแสดงขอบเขตพื้นที่พักอาศัย พบเห็นได้จากส่วนล่าง ทั้งแบบโรงเรือน อย่างกรณีศึกษา V 07 หรือใต้ถุนของพื้นเรือนส่วนบนที่ยกลอยขึ้นไป เช่น กรณีศึกษา V 02, 09, 11 เป็นการกำหนดเนื้อหาระหว่างใน - นอก ของตัวเรือนกับอาณาบริเวณบ้านให้ต่างกัน ส่งผลต่อความรู้สึกทางด้านจิตใจในความเป็นที่อยู่อาศัย อีกทั้งยังเกิดความสะดวกสบายต่อการใช้สอย

เนื่องจากสามารถหลีกเลี่ยงปัญหาน้ำท่วมขัง และยังใช้งานพื้นที่ได้ดีจากการบดอัดผิวดินให้แน่นกว่าภายนอก

การเปลี่ยนถ่ายระดับพื้นเพียงเล็กน้อยในลักษณะดังกล่าว ของพื้นที่ส่วนต่างๆ ระหว่างภายนอกกับภายใน นอกจากบริเวณพื้นดินส่วนล่างดังที่ยกตัวอย่างข้างต้น พื้นเรือนส่วนบนยังมีการยกสูงต่ำตามลำดับของพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดขอบเขตหน้าที่ขององค์ประกอบ เฉลียง ระเบียง ชาน ห้อง ซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะการใช้สอยและความต้องการของผู้อยู่อาศัย เป็นลักษณะที่พบเห็นได้ทั่วไปในเรือนพื้นถิ่นทุกรูปแบบ

ในภายหลัง เมื่อเป็นเรือนพื้นยกและใช้สอยพื้นที่ในส่วนล่างมากขึ้น ตามเงื่อนไขของพื้นที่เรือนซึ่งมีจำกัดประกอบกับรูปแบบวิถีชีวิตสมัยใหม่ จึงพบเห็นการต่อเติมบริเวณใต้ถุนเรือนเพื่อใช้งานเกิดการปิดล้อมพื้นที่ ส่งผลให้ความต่อเนื่องเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ส่วนล่าง - ส่วนบน และ พื้นที่ระหว่างใน - นอก ของเรือนพื้นถิ่นขาดหายไป เทียบเคียงกับการออกแบบเรือนร่วมสมัย อาจเกิดจากปัญหาด้านความต้องการพื้นที่ใช้สอยที่มีความหลากหลายและต้องการขนาดของพื้นที่มากยิ่งขึ้น สวนทางกันกับข้อจำกัดของขนาดที่ดินในบริบทเมือง ทำให้มีความจำเป็นต้องวางพื้นที่แยกเป็น 2 ชั้นอย่างชัดเจน ผลที่ตามมา แม้ว่าจะใช้สอยพื้นที่ได้เพิ่มเติมตามต้องการ แต่กลับขาดคุณภาพของพื้นที่ที่เหมาะสมต่อวิถีชีวิตและกิจกรรม การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ส่วนล่างและส่วนบนด้วยคุณสมบัติของพื้นที่ระหว่างใน - นอก จึงเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างชั้นให้เกิดคุณลักษณะพื้นที่ซึ่งมีคุณภาพต่อการอยู่อาศัย

ตัวอย่างเช่น กรณีศึกษา C 02 บ้าน U3 ที่มีการจัดสัดส่วนของ ส่วนล่าง - ส่วนบน - ส่วนหลังคา ตามรูปทรงของเรือนที่สะท้อนความเป็นพื้นถิ่น คือ ยกพื้นสูง กับหลังคาจั่วลาดชัน ยื่นชายคาปกคลุมตลอดด้านยาวของตัวเรือน แม้จะไม่เกิดลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน ส่วนทางตั้งจากการเปลี่ยนถ่ายระดับพื้นเรือน คือ ตัวเรือนมีความเป็นชั้นล่าง - ชั้นบน แยกกันอย่างชัดเจน แต่หากพิจารณาในรายละเอียดเทียบเคียงกับรูปแบบพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน บริเวณบันไดภายนอกที่เชื่อมโยงพื้นที่ส่วนล่างและส่วนบนให้ต่อเนื่องกันด้วยชานไม้นี้ ยังให้คุณลักษณะแบบบันไดให้หลังคาคลุมของเรือนภาคเหนือ ที่ทอดตัวจากพื้นดินขึ้นสู่พื้นเรือนบริเวณชานหน้า ซึ่งมีลำดับต่อเนื่องถัดเข้ามาสู่เดิน หรือระเบียง ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ที่วางซิดติดตัวเรือน หากพิจารณาห้องประกอบบริเวณบันได เรือนภาคเหนือจะมีเสาดั้งลวดหรือเสาหลังหมา เป็นเสาLOYรับชายคาที่คลุมพื้นที่ส่วนบนใต้ชั้นเรือน ทั้งยังช่วยกำหนดขอบเขตระหว่างพื้นที่ภายใน - ภายนอกให้ชัดเจนมากขึ้น เมื่อย้อนกลับมาเปรียบเทียบกับรูปแบบบันไดของบ้าน U3 ผู้ออกแบบมีการกำหนดขอบเขตด้วยเสาLOY

รับกับแนวชายคาใต้หน้าจั่วที่ยื่นมาครอบคลุมพื้นที่บันได โดยตีระแนงไม้แผ่นและแผงกระจกฝ้า เพื่อกรองแสงแดดช่วงบ่ายและช่วยบังสายตาเมื่อมองจากภายนอกสู่ภายใน คุณลักษณะของพื้นที่บันได จึงมีความโปร่งเปิดรับสัมพันธ์กับพื้นที่ภายนอก ในลักษณะของ Intermediary Nature แต่ก็มีความเป็น Intermediary Zone จากองค์ประกอบที่ช่วยแบ่งกันพื้นที่ให้เกิดความเหมาะสมตามหน้าที่ใช้สอย ในลักษณะเดียวกันกับการใช้ชานโถงโถงที่มีปริมาตรสูง 2 ชั้น ของกรณีศึกษา C 08 ก่อให้เกิดคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก แต่มีรายละเอียดจากองค์ประกอบของเรือนพื้นถิ่นไทยในรูปแบบที่ต่างกัน คือ ส่วนบันไดใต้ชายคาคลุม กับ ชานโถงโถงใต้หลังคาคลุม

รูปที่ 75 ชานโถงโถงสูง 2 ชั้น กับองค์ประกอบของเรือน กรณีศึกษา C 08

ที่มา: THA-CHA Design

ในรายละเอียดของ การกำหนดระดับพื้นเรือน ที่สัมพันธ์กับระดับความเป็นภายใน - ภายนอก อีกทั้งยังมีการเปลี่ยนถ่ายพื้นที่ไปตามลำดับอย่างเป็นจังหวะ โดยมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับการใช้สอยในแต่ละส่วน พบได้จากการสร้างสรรค์กรณีศึกษา C 04 House KP ด้วยการวางลำดับ

พื้นที่เรือนเปลี่ยนผ่านจากภายนอกสู่ภายใน พร้อมกับการเปลี่ยนระดับจากส่วนล่างขึ้นสู่ส่วนบนซึ่งใช้
อยู่อาศัย โดยมีขนาดสัดส่วนพื้นที่กะทัดรัดสอดคล้องกับร่างกายขณะใช้สอยอย่างพอเหมาะ จัดเป็นเรือน
กรณีศึกษาหลังหนึ่งที่สะท้อนแนวคิดและรูปแบบของพื้นที่ระหว่างใน - นอก โดยมีคุณลักษณะของ
พื้นที่อย่างเรือนพื้นถิ่นไทยอย่างชัดเจน

3.1.3 ฝาเรือน - รูปแบบการปิดล้อมพื้นที่

ฝาเรือน เป็น องค์ประกอบสำคัญซึ่งกำหนดลักษณะความเป็นใน - นอก ของพื้นที่
เนื่องจากทำหน้าที่สร้างรูปแบบการปิดล้อมทางตั้ง ซึ่งสัมพันธ์กับขอบเขตของพื้นที่เรือนในส่วนต่างๆ
โดยอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะตามระบบระเบียบพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นไทย ซึ่งสอดคล้องตามตำแหน่ง
เสาและผังพื้น ดังที่กล่าวข้างต้น

ฝาเรือน - รูปแบบการปิดล้อม ลักษณะแรก คือ รูปแบบที่ปิดล้อมรอบห้องเสาทั้ง 4 ด้าน
เป็นตัวเรือนหรือห้อง ที่แยกระหว่างภายนอกกับภายในอย่างชัดเจน โดยมีจำนวนห้องเสาตามขนาด
พื้นที่ที่ต้องการ ส่วนมากแนวฝาหรือผนังมักจะรับกับแนวเสาของเรือน ตัวอย่างที่พบในการ
ประยุกต์ใช้กับเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย เช่นกรณีศึกษา C 02, 03, 06, 07

กรณีศึกษา C 06 บ้านต้นศิลป์ แม้จะมีการกั้นฝาผนังทั้ง 4 ด้าน ตามห้องเสา แต่พื้นที่ส่วน
หน้าของเรือนขวางที่ชั้น 1 และ ชั้น 2 ถูกกำหนดด้วยผนังทึบซึ่งเป็นองค์ประกอบในการปิดล้อมเพียง
บางด้าน แล้วกั้นส่วนด้วยการใช้หน้าต่างลูกฟูกกระจกใสและบานเฟี้ยมเพิ่มเติม เพื่อให้ตอบรับกับ
กิจกรรมการใช้สอยตามวิถีชีวิตสมัยใหม่ โดยยังให้คุณภาพพื้นที่โปร่งโล่งต่อเนื่องกับภายนอก ให้
คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก คล้ายกับพื้นที่เดิน หรือระเบียงในส่วนหน้าของเรือนพื้นถิ่น
ภาคเหนือ ที่มีความกึ่งทึบกึ่งโปร่งและใช้งานได้อย่างยืดหยุ่น

บริเวณชานใต้ถุนที่อยู่ระหว่างเรือนขวางทั้ง 2 ด้าน มีรูปแบบเกิดจากการปิดล้อมของ
ระนาบ 4 ด้าน คือ พื้นชานด้านล่าง พื้นชั้นบน และส่วนของผนังเรือนขวางทั้งสองข้าง เกิดเป็น
รูปแบบพื้นที่ระหว่างใน - นอก จากพื้นที่ส่วนล่างของเรือน เปรียบเทียบกับกรณีศึกษา C 07 Stilt
House ที่บริเวณใต้ถุนเรือน เกิดจากการปิดล้อมด้วยระนาบทางนอนเพียง 2 ด้าน คือพื้นชั้นล่างและ
พื้นชั้นบน ร่วมกับแนวของห้องเสาที่เป็นองค์ประกอบทางตั้ง พื้นที่ส่วนบนมีรูปแบบที่ปิดล้อมรอบห้อง
เสายาวตลอดตัวเรือนทั้ง 4 ด้าน โดยแบ่งพื้นที่ภายในออกเป็นสอยส่วนใช้สอยต่างๆ จากการกั้นฝาผนังใน

แนวขวางตามความต้องการของพื้นที่และกิจกรรม เชื่อมต่อด้วยทางเดินโล่งใต้หลังคาคลุม ซึ่งทำหน้าที่เป็นพื้นที่ระหว่างใน - นอก ปิดบังไว้ด้วยแผงผนังคอนกรีตช่องลมเป็นจังหวะเพื่อสร้างความเป็นส่วนตัวที่สอดคล้องต่อพื้นที่ภายใน

รูปที่ 76 รูปแบบการปิดล้อมใต้ถุนเรือน กรณีศึกษา C 07

ที่มา: Research Studio Panin

ฝาเรือน - รูปแบบการปิดล้อม อีกลักษณะหนึ่ง คือ การกั้นฝาเรือนตามจังหวะสัดส่วนของพื้นที่ที่ต้องการ โดยไม่จำเป็นต้องอิงกับแนวเสาในบางช่วงแถว เกิดคุณลักษณะของการปิดล้อมพื้นที่บางส่วน ซึ่งส่งผลให้เกิดระดับการแบ่งแยกพื้นที่ภายใน - ภายนอก ที่ชัดเจนมากขึ้นแตกต่างกัน หลากหลายรูปแบบ สร้างความต่อเนื่องเลื่อนไหลให้เกิดขึ้นระหว่างพื้นที่แต่ละส่วน เกิดเป็นคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่ชัดเจนมากขึ้น ตัวอย่างเช่น กรณีศึกษา C 01, 08, 10

สังเกตได้ว่า รูปแบบของฝ้าผนังเรือนมีผลต่อคุณภาพพื้นที่ สามารถเชื่อมโยงระหว่างภายนอก - ภายใน ก่อให้เกิดการปิดล้อมพื้นที่ในระดับต่างๆ อย่างเช่น กรณีศึกษา C 04 House KP รูปลักษณะอันโดดเด่น คือขนาดสัดส่วนของเรือนมีความกะทัดรัด โดยใช้ผู้คอนเทนเนอร์เป็นส่วนของห้อง ซึ่งปิดล้อมตามลักษณะของเรือนพื้นถิ่นไทย ในระบบพื้นที่แบบวางห้องสลับกับระเบียงชาน ส่วนห้องของผู้คอนเทนเนอร์ที่มีลักษณะเป็นกล่อง ให้คุณลักษณะที่คล้ายจะปิดทึบ แต่ด้วยรายละเอียดของฝ้าผนังกับจังหวะของช่องเปิดประตู - หน้าต่าง ทำให้เกิดระดับการปิดล้อมที่ต่างกัน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่เรือน ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมในแต่ละส่วน

3.1.4 โครงหลังคา - รูปแบบทรงหลังคาและจังหวะชายคา

องค์ประกอบสุดท้ายของเรือน คือหลังคาในส่วนบน ทำหน้าที่ปิดล้อมและครอบคลุมส่วนต่างๆ ของเรือน กรณีศึกษาร่วมสมัยที่มีรูปทรงหลังคาและจังหวะชายคา สอดรับกับขนาดสัดส่วนของตำแหน่งเสา ขอบเขตพื้น และแนวฝา เกิดคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก อย่างเรือนพื้นถิ่นชัดเจน เช่น C 05 บ้านเขื่อนธรรม ในส่วนของฮ่อมริน ระเบียงทางเดินระหว่างเรือนนอนสองหลัง และชายคาปีกนกด้านสกัดที่ยื่นรับกับชานเดินทางด้านใต้ และหิ้งชานคลุมตำรับชานบันได้เชื่อมต่อไปยังส่วนล่างระหว่างเรือนใหญ่และเรือนเล็ก ให้คุณลักษณะคล้ายพื้นที่ส่วนบันไดของกรณีศึกษา C 02 บ้าน U3

รูปทรงหลังคานับว่าเป็นองค์ประกอบอันโดดเด่นของเรือนพื้นถิ่นไทย โดยเฉพาะในเรือนพื้นถิ่นแบบแผนชาวบ้าน เพราะมักเกิดจากการสร้างสรรค์พื้นที่จนมีเอกลักษณ์ของเรือนตามความต้องการที่แตกต่างกันของผู้อยู่อาศัย เช่นเดียวกับกรณีศึกษา C 08 บ้านอยู่เย็น แม้จะเป็นบ้านพักอาศัยสูง 2 ชั้น แต่กลับมีหลังคาทรงจั่วที่ยื่นชายคายาวคลุมต่ำจากส่วนบน รองรับไว้ด้วยค้ำยัน เพื่อปกป้องพื้นที่พักผ่อนของครอบครัวในส่วนล่าง สรรค์สร้างให้เกิดพื้นที่ระหว่างใน - นอก ซึ่งมีลักษณะเด่นอันเป็นรูปแบบเฉพาะ

นอกจากนี้ยังมีกรณีตัวอย่างเกี่ยวกับแนวคิดในการนำรูปแบบหลังคาของเรือนพื้นถิ่นไทยมาใช้ในการออกแบบให้สอดคล้องต่อยุคสมัย และปัจจัยภายนอกอย่างสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้หลังคาจำเป็นต้องหึ่งชายคุ่มต่ำ จนทำให้เกิดคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ดังเช่นที่ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2558: 4-6) ได้อธิบายถึงแนวทางการสร้างสรรค์บ้านตะวันออก (East House) ไว้ว่า

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไทยในบริบทปัจจุบันของพีริส ไม่จำเป็นต้องออกแบบหลังคาให้เป็นรูปแบบจั่วเสมอไป แต่เน้นไปที่การออกแบบให้หลังคามีคุณสมบัติคุ้มแดด คุ้มฝน ไม่สะสมความร้อน และไม่รั่วซึม (เพราะไม่มีรอยต่อของหลังคา มีหลังคาจั่วแยกเป็นหลังๆ) และสามารถทำให้ผู้ใช้งานอาคารอยู่แล้วสบายใจ...

รูปที่ 77 รูปแบบหลังคาและจังหวะพื้นที่ระหว่างใน - นอก บ้านตะวันออก

ที่มา: Robert Powell (2003: 96)

3.2 คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก

หากพิจารณาคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ได้ศึกษาไว้ในเนื้อหาส่วนแรกของงานวิจัย สรุปเทียบเคียงกับกรณีศึกษาทั้งสองกลุ่มได้ดังนี้

3.2.1 มีความคลุมเครือ (Ambiguity)

คือคุณลักษณะซึ่งสามารถตีความพื้นที่ได้มากกว่าหนึ่ง (Multivalency) เช่น ลักษณะกึ่งที่บังโปร่ง หรือ ปิดล้อมบางส่วน

ตัวอย่างเช่น กรณีศึกษา V 07 ความหมายของเรือนพักอาศัยแบบ “โรงนา” แม้จะเป็นรูปแบบเรือนติดดิน ที่มีรูปลักษณะที่ปรากฏค่อนข้างทึบ และตัดขาดจากภายนอกด้วยการล้อมฝาไว้โดยรอบเพื่อใช้สอยพื้นที่ภายใน แต่พื้นที่ในลักษณะของพื้นดินแบบปิดล้อม ประกอบกับระบบระเบียบพื้นที่ภายใน และคุณสมบัติของวัสดุปลูกสร้าง ยังคงให้ความรู้สึกตรงข้ามเมื่ออยู่ในเรือน

...รูปแบบโรงนาจุดเด่นสำคัญคือ อาคารพักอาศัยที่สร้างติดดินนั่นเอง โดยใช้พื้นที่ภายในที่เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ส่วนใหญ่เป็นพื้นดิน แม้ในระยะหลังชาวนาจะนำวัสดุถาวรบางอย่างมาปิดล้อมส่วนฝาก็ตาม แต่อาคารยังเป็นอาคารติดดินไม่ยกพื้นอยู่ชานนาก็ยังคงเรียกอาคารพักอาศัยว่า “โรง” หรือ “โรงนา” อยู่เช่นเดิม และมีทัศนะว่าอาคารพักอาศัยแบบ “โรงนา” นี้ เป็นอาคารที่มีคุณค่าต่อยกกว่าเรือนฝากระดานยกพื้นสูง แต่ชาวนาทุกคนที่อาศัยอยู่ในโรงนาจะให้ความเห็นว่า หากอยู่เรือนไม่จริงยกพื้นสูง จะรู้สึกคับแคบอึดอัด เพราะบริเวณภายในโรงนาพื้นที่โล่งตลอดถึงกันจะไม่ปิดล้อมเป็นห้อง ส่วนที่เป็นบริเวณเปิดโล่งก็มีปริมาณมากกว่าจึงทำให้เกิดความรู้สึกกว้างขวางโปร่งโล่ง จากความเคยชินที่สัมผัสกับความโล่งโล่งภายในโรงนาที่ตนอาศัยอยู่เป็นเวลานาน... (วิวัฒน์ เตมียพันธ์, 2555: 61)

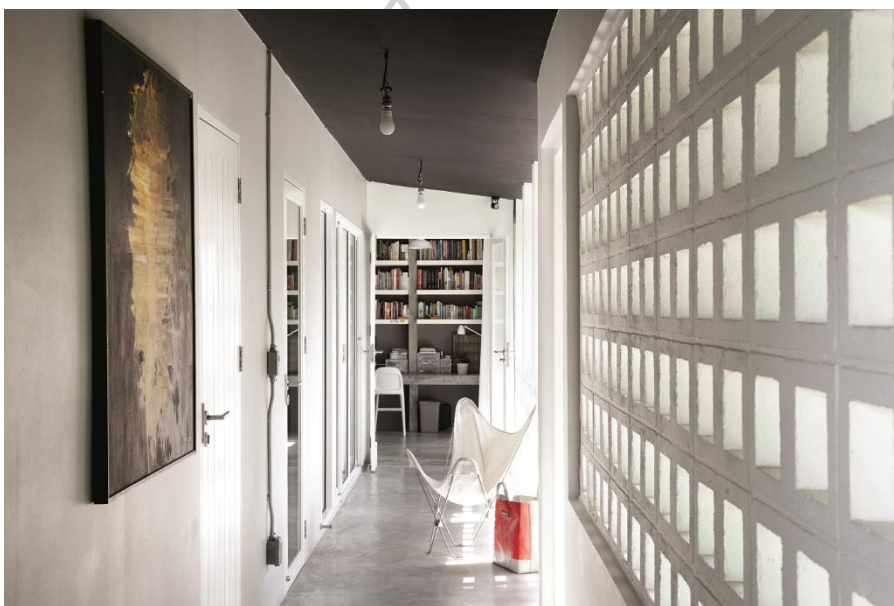
นอกจากนี้ ลักษณะเรือนที่คลุมเครือ คือปรากฏรูปลักษณะภายนอกโดยรวมแลดูทึบตัน แต่คุณภาพของพื้นที่ภายในกลับโปร่งสบาย อันเนื่องมาจากองค์ประกอบและรูปแบบของพื้นที่ระหว่างใน - นอก พบได้ในกรณีศึกษา C 01 บ้านร้านค้า, C 03 บ้านฤกษ์ฤทธิ และ C 06 บ้านต้นศิลป์

3.2.2 มีความสมดุล หรือ มีความเป็นกลาง

- 1.) ระหว่างพื้นที่สองส่วน (A/B),
- 2.) ระหว่างการเปิดรับกับปัจจัยภายนอก และ การปิดล้อมที่ตอบสนองปัจจัยภายใน

ตัวอย่างเช่น กรณีศึกษา C 05 บ้านเขื่อนธรรม จากรูปแบบเรือนพื้นถิ่นภาคเหนือ ตัวเรือนมีความปิดล้อมเพื่อใช้สอยอย่างส่วนตัว แต่ยังคงวางต่อเนื่องกับพื้นที่ชานระเบียง เพื่อเชื่อมโยงกับส่วนสาธารณะและเปิดรับธรรมชาติแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็พร้อมที่จะป้องกันแสงแดดและสายฝนด้วยหลังคาทรงมนิลาที่หึ่งชายคาคลุมต่ำ, C 07 Stilt House ส่วนของทางเดินใต้ชายคา ระหว่างภายใน -

ภายนอก ทำหน้าที่สร้างความสมดุลระหว่างพื้นที่ส่วนตัวภายในกับส่วนสาธารณะที่ใช้ร่วมกันของครอบครัว เช่น ลานโล่งกลางบ้านหรือใต้ถุนเรือน , C08 บ้านอยู่เย็น ลักษณะเด่นที่นำองค์ประกอบของชานโล่งซึ่งโดยปกติจะเป็นพื้นที่ภายนอก มาเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายในด้วยระบบระเบียง จั๋งหะ และสัดส่วนของเรือนอย่างร่วมสมัย ให้คุณลักษณะที่มีความพอดีของส่วนเปิดและส่วนปิด ที่สอดคล้องต่อการนำธรรมชาติภายนอกเข้ามาสู่พื้นที่ภายใน โดยยังมีความเป็นส่วนตัวในขณะที่ขอบเขตของพื้นที่อยู่ชิดติดกับพื้นที่สาธารณะ

รูปที่ 78 คุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ส่วนทางเดินใต้ชายคา กรณีศึกษา C 07

ที่มา: Research Studio Panin

3.2.4 มีความเชื่อมโยงไหลต่อเนื่อง

คือคุณลักษณะที่มีความเชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่ สอดคล้องกับวิถีชีวิต ตัวอย่างเช่น กรณีศึกษา C 09 บ้านอุดรธานี จากความต้องการที่จะใช้สอยพื้นที่ภายนอกอย่างเป็นส่วนตัว ทำให้เกิดพื้นที่ระเบียงด้านหลัง ซึ่งเข้าถึงได้ลำดับสุดท้ายจากด้านหน้าเรือน กำหนดคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ด้วยการสร้างเงื่อนไขความสัมพันธ์เป็นลำดับชั้นของพื้นที่แต่ละส่วน (Hierarchical

A/B) จากระเบียงหน้าต่อเนื่องกับที่จอดรถและถนนสาธารณะ ใช้สำหรับนั่งเล่นหรือรับแขก แทรกด้วยโถงบันไดทางเข้าเรือน ที่มีคุณลักษณะของพื้นที่แบบกึ่งภายนอก - ภายใน ใช้เป็นส่วนเปลี่ยนผ่าน (Transition) โดยมีระเบียงข้างซึ่งสามารถเดินเชื่อมต่อส่วนหน้าและส่วนหลังได้จากภายนอก หรือใช้เพื่อนั่งเล่นตามอัธยาศัย ต่อเนื่องไปสู่พื้นที่ระเบียงหลังที่ค่อนข้างเป็นส่วนตัวจากการจัดวางระบบพื้นที่ในรูปแบบดังกล่าว แม้จะติดกับชุมชนทางด้านหลัง แต่ยังมีระยะของพื้นที่บ้านเว้นห่างไว้ประมาณหนึ่ง การมีพื้นที่แทรกอยู่ระหว่างแต่ยังเชื่อมโยงพื้นที่ส่วนต่างๆ ไว้ด้วยกันได้ ไม่ว่าจะด้วยการมองเห็นเข้าถึงได้ทางสายตา หรือความสามารถในการนำพาสายลมและแสงสว่างให้เลื่อนไหลผ่านเข้าออกพื้นที่ ล้วนเป็นคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่ตอบรับกับรูปแบบการอยู่อาศัยในที่ตั้งแทบทั้งสิ้น

3.2.4 สามารถปรับเปลี่ยนได้ (Adjustment)

คือคุณลักษณะที่มีความชั่วคราวเกี่ยวเนื่องกับเวลา หรือมีความยืดหยุ่นของการใช้สอยพื้นที่ ตัวอย่างเช่น ส่วนชานใต้หลังคาคลุม ของกรณีศึกษา C 04 House KP, พื้นที่ส่วนชานใต้ถุน และโถงอเนกประสงค์ชั้น 3 ของกรณีศึกษา C 06 บ้านต้นศิลป์, พื้นที่ส่วนล่างของกรณีศึกษา C 07 Stilt House และพื้นที่ระเบียงหน้า - หลัง ของกรณีศึกษา C 09 บ้านอุตรธานี สังเกตได้ว่า โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นรูปแบบพื้นที่อย่างเฉลียง ระเบียง ชาน และใต้ถุนโล่ง ที่มีขอบเขตพื้นที่สัมพันธ์กับส่วนภายในของเรือน หรืออยู่ภายใต้องค์ประกอบที่ยื่นมาปกคลุม เช่น หลังคาหรือแผ่นพื้นชั้นบน โดยไม่ได้กำหนดการใช้สอยไว้ชัดเจน

จากรายละเอียดข้อมูลของกรณีศึกษา แม้ว่าปัจจัยต่างๆ จะส่งผลให้เกิดรูปแบบเรือนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะไม่เหมือนกัน แต่กลับพบว่าเรือนแต่ละหลังนั้น มีพื้นที่ระหว่างใน - นอก ปรากฏอยู่ด้วยเสมอ ในลักษณะที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ซึ่งคัดสรรมาเป็นกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย แม้จะไม่ได้มีความตรงต่อประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับการนำพื้นที่ระหว่างใน - นอก มาปรับใช้เป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบ แต่ยังคงแฝงไว้ด้วยคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก เช่นเดียวกับรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นไทย

4. แนวทางการออกแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย

จากรายละเอียดเนื้อหาของงานวิจัย ตั้งแต่หลักการตามกระบวนการทบทวนทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จนถึงรายละเอียดข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง ทั้งกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นไทยและเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ที่ให้รายละเอียดของวิถีชีวิตซึ่งสัมพันธ์กับวิธีการสรรค์สร้างที่อยู่อาศัยในบริบทและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ จึงขอสรุปไว้เป็นแนวทางเพื่อใช้ในการสร้างสรรค์ออกแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยให้เกิดความสอดคล้องต่อบริบทที่ตั้งของประเทศไทย ตามกรอบแนวคิดของการประยุกต์ใช้คุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นเนื้อหา 2 กลุ่ม ได้แก่ 1.) หลักการ - วิธี - วิธี และ 2.) ถิ่นที่ตั้ง - การปิดล้อม - วัสดุ (Site - Enclosure - Materials) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1. หลักการ - วิธี - วิธี

เนื้อหากลุ่มแรก ว่าด้วยเรื่อง หลักการในการสร้างสรรค์พื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต และแนวทางของวิธีการในการออกแบบ โดยในเบื้องต้นจะขอกกล่าวถึงสุนทรียะและความงามตามคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก เนื่องในเรือนพื้นถิ่น อันมีคุณค่าจากภูมิปัญญาในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยของไทย

4.1.1 คุณค่า สุนทรียะ และความงาม

วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2559: 35, อ้างจาก Read, 1984: 18) ได้อธิบายไว้ในหนังสือรวมบทความทางวิชาการเรื่อง “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” ความว่า “...ภารกิจเฉพาะของช่างก่อสร้างหรือสถาปนิกนั้น อยู่ที่การแสดงความสามารถของตนออกมาในงาน “ก่อสร้างอาคาร” ให้ประโยชน์ใช้สอยกับความงามสัมพันธ์กันอย่างสมเหตุผล ตรงตามความมุ่งหวังที่คาดหวังไว้” แสดงถึงเนื้อหาทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีความสัมพันธ์กันระหว่าง บทบาทหน้าที่ซึ่งรองรับการใช้งาน และการสรรค์สร้างสิ่งซึ่งตรงตามหลักสุนทรียศาสตร์ อันก่อให้เกิดคุณค่าซึ่งแฝงไว้ในรูปลักษณ์ที่ปรากฏ

สถาปัตยกรรมเป็นสิ่งหนึ่ง (สิ่งก่อสร้าง) ที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของชีวิตมนุษย์ให้ปรากฏเห็นได้ตามครรลองที่ควรจะเป็น ด้วยอาคารที่สร้างขึ้นนั้นเป็นสิ่งก่อสร้างที่ตั้งอยู่ระหว่างที่ว่างของพื้นดินและท้องฟ้า ฉะนั้นอาคารเองจะต้องแสดงถึงความหมายในคุณลักษณะที่แน่ชัดว่าตั้งอยู่บนพื้นดิน และสูงขึ้นไปเบื้องบนท้องฟ้าได้อย่างไร (หมายถึงรูปแบบทรงอาคารจะต้องสะท้อนถึงธรรมชาติของวัสดุและระบบ

วิธีการก่อสร้างที่เหมาะสม มีความมั่นคงแข็งแรง) อาคารจะ “กินเนื้อที่กว้างออกไป” (extend) จะ “เปิด” จะ “ปิด” (open - close) ได้ด้วยวิธีการอย่างไร (หมายถึงการจัดวางเนื้อที่ให้สอดคล้องกับหน้าที่ใช้สอยแบบแผนทางวัฒนธรรม และให้สอดคล้องกับสภาพดินฟ้าอากาศและเทคนิควิทยาในการก่อสร้าง) สิ่งทีกล่าวนี้นี้เป็นคุณค่าเบื้องต้นของภาษาทางสถาปัตยกรรมที่สถาปนิกหรือผู้ออกแบบจะต้องเข้าใจและสามารถใช้ภาษานี้ได้อย่างงดงามและมีประสิทธิภาพ (วิวัฒน์ เตมียพันธ์, 2559: 35, อ้างจาก Norberg-Schulz, 1981: 12)

จากเนื้อความข้างต้น แสดงถึงคุณค่าของเรือนพื้นถิ่นไทย อันเนื่องมาจากรูปลักษณะที่มีความธรรมดา สมดุลระหว่างเหตุปัจจัยตามความต้องการและธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งสร้างสรรค์ขึ้นจากภูมิปัญญาในการปลูกสร้างบนผืนดินถิ่นที่ตั้ง อย่างเหมาะสมตามช่วงเวลา ทั้งนี้ เมื่อกาลผันเปลี่ยนไป จึงควรคำนึงถึงรายละเอียดและเงื่อนไขในหลายด้าน ทั้งนี้ วีระ อินพันทัง (2542) ได้ให้ข้อคิดในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ไว้ว่า

ไม่มีข้อจำกัดตายตัวว่ารูปแบบจากอดีตสกุลช่างใดบ้างหรือส่วนของงานสถาปัตยกรรมส่วนไหนบ้างที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อผสมผสานกับรูปแบบจากกระแสโลก ผู้ออกแบบแต่ละคนประทับใจรูปแบบไทยในอดีตด้วยมุมมองที่แตกต่างกันและเลือกสรรบางส่วนจากอดีตด้วยวิธีการที่ไม่เหมือนกัน ข้อสำคัญ คือ ควรยึดเอาสถาปัตยกรรมในท้องถิ่นเป็นต้นแบบ มิใช่ถือเอารูปแบบจากส่วนกลางเป็นตัวแทนของงานสถาปัตยกรรมทั่วแผ่นดินไทย อย่างไรก็ตามการรู้ซึ่งถึงการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมของช่างไทยแต่ก่อนมา อันก่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่แท้จริงของผลงานที่เป็นแม่แบบเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนารูปแบบสู่สมัยใหม่ ทั้งนี้ผู้ออกแบบจะต้องเล็งเห็นช่องทางกว้างไกลในการพัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ มิใช่รู้สึกจนยึดติดและเห็นรูปแบบที่พัฒนาแปลกแยกจากของเดิมกลายเป็นของผิดไป

แนวทางการสร้างสรรค์คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก จากการเปิดรับ - ปิดล้อมสัมพันธ์กับพื้นที่ภายในและภายนอก หลากหลายระดับ ด้วยวิธีการก่อรูปซึ่งมีความสอดคล้องทั้งความงามกับการใช้สอย จึงเป็นหลักการทางความคิดที่พยายามเว้นระยะห่างจากกายภาพหรือรูปลักษณะเรือน เพื่อพิจารณาคุณค่าของที่อยู่อาศัยซึ่งประสานผูกพันกันกับวิถีชีวิตให้เหมาะสมตามกาลเทศะ

สอดคล้องกับข้อคิดเห็นส่วนหนึ่งจากการศึกษาเปรียบเทียบเรือนพื้นถิ่นในอุษาคเนย์ของ อรศิริ ปาณินท์ (2543: 78) ซึ่งได้กล่าวไว้ภายหลังจากที่ได้วิเคราะห์กรณีศึกษา V 04 เรือนนายเกลี้ยง ตามแบบแผนชาวบ้านภาคกลางในจังหวัดสุพรรณบุรี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พิจารณาความสัมพันธ์ของที่ว่าง มวล และรูปทรงที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของ เจ้าของบ้าน และวิเคราะห์รูปทรง ลักษณะ จังหวะของตัวเรือนแล้วมีความเห็นว่า เรือนพื้นถิ่นมีรูปลักษณะที่งดงามสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการออกแบบ สถาปัตยกรรมร่วมสมัยได้อย่างดี หากสนใจศึกษาความสัมพันธ์ของที่ว่าง มวล และ รูปทรงกับวิถีชีวิตให้ถ่องแท้

ทั้งนี้ หากเริ่มต้นตั้งคำถามว่าด้วยเรื่องความงามของเรือนกับการใช้สอยพื้นที่ จากวิถีที่ เปลี่ยนไปแล้วนั้น จะมีวิธีการออกแบบอย่างไรเพื่อคงคุณค่าความงาม และคุณลักษณะของพื้นที่อัน สอดคล้องต่อการอยู่อาศัยในบริบทไทย

คำตอบของคำถามอาจอยู่ที่การทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนว่า “รูปลักษณะอาจเปลี่ยนไป แต่ใจความสำคัญของคุณลักษณะยังคงอยู่” ดังเช่น วิถีคิดของ ฤกษ์ฤทธิ ตีระวนิช จากกรณีศึกษา C 03

เมื่อถามว่า “จะทำให้เป็นไทยได้อย่างไร?” ฤกษ์ฤทธิ เจ้าของบ้านได้อธิบายว่า “จริงๆ แล้ว เราก็เป็นตัวของตัวเอง คือไม่ต้องทำอะไรมาก มันก็เป็นไทยอยู่แล้ว” (“เป็น อยู่ คือ,” 2554: “ฤกษ์ฤทธิ ตีระวนิช” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส. 19 มีนาคม)

บทสนทนาข้างต้น สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของความเป็นพื้นถิ่นไทย ที่สัมผัสได้จากวิธีการ ออกแบบตามเงื่อนไขปัจจัยของที่ตั้ง และการผสมผสานแนวคิดทั้งทางฝาผนังตะวันตกกับตะวันออก รวมกับความหลงใหล ตามรสนิยมของผู้อยู่อาศัย ฤกษ์ฤทธิ ตีระวนิช ศิลปินที่ชื่นชอบงาน สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ โดยใช้รูปแบบกล่องสี่เหลี่ยมเรียบง่ายกับหลังคาแบน

ประกอบกับแรงบันดาลใจในวัฒนธรรมญี่ปุ่น ซึ่งปรากฏในพื้นที่ส่วนห้องนอนหลัก และ องค์ประกอบของฝากั้นห้องที่มีลักษณะเป็นผนังบานเลื่อนรูปแบบต่างๆ รวมทั้งสวนเมืองร้อน (Tropical Garden) ที่จัดไว้ในพื้นที่ทางทิศเหนือของบ้าน ทั้งหมดสร้างสรรค์ขึ้นโดยภรรยา Antoinette Aurell ช่างภาพชาวอเมริกา-ญี่ปุ่น ส่งเสริมให้บ้านมีกลิ่นอายวัฒนธรรมการอยู่อาศัย

อย่างตะวันออกของญี่ปุ่นและไทย ผสมผสานอยู่ในรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ตามแบบแผน ตะวันตก

บ้านหลังนี้ จึงเป็นเหมือนชิ้นงานศิลปะจากแนวคิดทางสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดสุนทรียภาพของพื้นที่ตามอย่างงานศิลป์ ซึ่งสัมพันธ์กลมกลืนกับที่ตั้ง ให้คุณภาพของพื้นที่ ระหว่างใน - นอก ที่มีลักษณะพิเศษรูปแบบหนึ่ง ตามความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นที่ร่วมสมัย

รูปที่ 79 ความต่อเนื่องของพื้นที่ระหว่างใน - นอก กรณีศึกษา C 03

ที่มา: <http://tropical-architecture.blogspot.com/2016/05/soi-wat-umong-house.html>

นอกจากนี้ ในมุมมองของ Powell (2012: 156) เห็นว่า ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่ออยู่อาศัย ให้ความรู้สึกเหมือนเป็นผลงานชิ้นใหม่ของศิลปินเจ้าของบ้าน ผ่านสื่อกลางคืองานสถาปัตยกรรม โดยได้อ้างถึงบทสัมภาษณ์ของฤกษ์ฤทธิ์ที่เคยให้ไว้เกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานว่ามีแนวคิดหลายๆ อย่างที่อยู่เบื้องหลัง ซึ่งหยิบยืมมาจากหลักของพระพุทธศาสนา โดยการทำสิ่งทีน้อย คือพยายามที่จะไม่ประดับ

ประดาให้มากมาย แต่ให้ผลลัพธ์มากกว่าที่เป็น คล้ายคลึงกับแนวคิดตามทฤษฎี Symbiosis ของ Kurogawa ที่มีการใช้หลักปรัชญาของศาสนาพุทธ ในการสรรค์สร้างพื้นที่ที่มีความสมดุลตามธรรมชาติ ก่อเกิดคุณภาพและความหมายมากมายในทางสถาปัตยกรรม

แม้ว่าจะไม่ได้มีแนวคิดในการออกแบบจากความตั้งใจที่จะนำคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก มาประยุกต์ใช้ แต่เมื่อได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ด้วยหลักการตามทฤษฎีจากกระบวนการวิจัย พบว่า รูปลักษณะของเรือนนั้น ให้คุณภาพของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ซึ่งตอบรับกับปัจจัยสำคัญต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

แสดงให้เห็นว่า ลักษณะและคุณภาพพื้นที่อย่างไทย และรายละเอียดของพื้นที่ว่างระหว่างใน - นอก ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นจากรูปแบบหรือองค์ประกอบหน้าต่างในลักษณะไทยเพียงเท่านั้น อาจเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ วิเคราะห์ และตีความสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเดิม เพื่อกำหนดนัยของพื้นที่ที่มีความหมายและรูปแบบใหม่ ดังเช่นหลักคิดที่เกี่ยวข้องกับวิธีการสร้างสรรค์เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ตามแนวทาง Reinterpreting tradition ของ William S.W. Lim (1998)

4.1.2 ความสัมพันธ์ของพื้นที่: เรขาคณิต - วิธีคิดอย่างเป็นระบบ

นอกเหนือจากการพิจารณาคูณค่าและความงามตามหลักสุนทรียศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับเรือนและพื้นที่ใช้สอย อันเปรียบเสมือนหลักคิด ในการค้นหาและสร้างความเข้าใจถึงความหมายของพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นแนวคิดซึ่งช่วยกำหนดทิศทางหรือวิธีการในการออกแบบ ให้ตอบรับกับเงื่อนไขและความต้องการในการอยู่อาศัยได้อย่างมีคุณภาพ วิธีการคิดอย่างเป็นระบบ ยังเป็นส่วนสำคัญซึ่งช่วยสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ของพื้นที่ ซึ่งมีคุณลักษณะระหว่างใน - นอก ให้สอดคล้องกับรายละเอียดต่างๆ ได้ตามวัตถุประสงค์ของผู้ออกแบบด้วยอีกทางหนึ่ง

เนื่องจากพื้นที่ระหว่างใน - นอก มีคุณลักษณะที่คลุมเครือ และประกอบไปด้วยประเด็นเนื้อหาที่ผูกพันคาบเกี่ยวกันอย่างหลากหลาย ทั้งจากเหตุปัจจัยและนัยทางสถาปัตยกรรมต่างๆ ดังนั้น วิธีคิดอย่างเป็นระบบ ช่วยให้เราสามารถกำหนดบทบาทของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม ตามหลักการของ Intermediary Nature - Intermediary Zone อีกทั้งยังช่วยให้สามารถตัดสินใจในรูปแบบทางกายภาพ จากรายละเอียดขององค์ประกอบ ตลอดจนขนาดสัดส่วนของพื้นที่และรูปทรงเรือนให้สอดคล้องกัน ด้วยกรอบแนวคิด The Symbiosis of Part and Whole จากวิธีการสร้างความสัมพันธ์ของพื้นที่ในสองระดับ คือ ระดับภาพรวม กับ พื้นที่ส่วนย่อย ซึ่งมีเงื่อนไขเกี่ยวเนื่องเรียง

ร้อยกันเป็นคู่ๆ (A/B) ตามลักษณะโครงสร้างของพื้นที่สองส่วนที่ซ้อนรวมอยู่ด้วยกัน อันส่งผลให้เกิดความยืดหยุ่นของการใช้สอยพื้นที่ได้อย่างอเนกประสงค์ สร้างความหมายที่หลากหลายในคุณภาพ (Multiple meaning in equipoise) ให้เกิดขึ้นแก่พื้นที่อย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ

วิธีการหนึ่งซึ่งสามารถสร้างมิติของพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมอันซับซ้อน อย่างคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก คือ กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ ด้วยระเบียบแบบแผนของรูปร่างรูปทรงทางเรขาคณิตพื้นฐาน ซึ่งก่อให้เกิดแนวทางในการสรรค์สร้างความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอกทางสถาปัตยกรรม ดังเช่น วิธีคิดในกระบวนการออกแบบ Wheel of Heaven Church (Aldo Van Eyck, 1966) และ Azuma House (Tadao Ando, 1976)

ในส่วนของการสรรค์สร้างจัดวางพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นในรูปแบบร่วมสมัย พบวิธีการใช้ระบบระเบียบทางเรขาคณิตในการออกแบบ เช่น กรณีศึกษา C 10 บ้านบนเนิน ที่แสดงถึง วิธีคิด - วิธีการ ผ่านระบบพื้นที่เรือนแบบเส้นตรง (Linear) สลับระหว่าง ชาน - ห้อง - ชาน ตามลักษณะของเรือนไทดำ คลุมครอบด้วยหลังคาจั่วทรงโค้งใหญ่ ส่งผลให้ปริมาตรพื้นที่ส่วนบนใต้หลังคามีความสูงในสัดส่วนใกล้เคียงกับตัวเรือน โดยมีระดับของพื้นที่จากภายนอกสู่ภายในเริ่มจาก ลาน - ชาน - ระเบียง - ห้อง - โถง - ห้อง ทั้งนี้เสากลมที่เรียงรายลอยอยู่ในส่วนโถง ยังช่วยสร้างความต่อเนื่องเชื่อมโยงพร้อมกับกำหนดขอบเขตของพื้นที่ในเวลาเดียวกัน

จากการจัดสรรพื้นที่ด้วยระบบระเบียบดังกล่าว ส่งผลให้คุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่บริเวณส่วนชาน ระเบียงทางเดิน และโถง โดยมีลำดับและรูปแบบการใช้สอยพื้นที่ที่เทียบเคียงได้อย่างเรือนอยู่อาศัยของชาวไทดำ แม้ว่าระบบการวางผังจัดกลุ่มพื้นที่และความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละส่วนจะเป็นแบบเส้นตรงที่ตอบสนองการใช้สอยตามวิถีร่วมสมัย อย่างเช่น การมีห้องน้ำอยู่ภายในเรือน หรือการใช้พื้นที่ใต้หลังคาระหว่างผืนคอนกรีตเสริมเหล็กที่เปรียบเสมือนผ้าชั้นบนกับโครงหลังคาทรงโค้งที่มีรูปลักษณ์พื้นถิ่น สำหรับวางงานระบบเครื่องปรับอากาศ แสดงถึงแนวคิดในการใช้สอยปริมาตรพื้นที่อย่างเรือนพื้นถิ่นไทย ให้สอดคล้องตามความต้องการและวัตถุประสงค์สมัยใหม่

ในการสรรค์สร้างเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย จึงควรคำนึงถึงหลักและวิธีในการออกแบบที่ตอบรับกับวิถีที่เปลี่ยนแปลงไป ตามความแตกต่างในรายละเอียดของการใช้สอยพื้นที่ เช่น พื้นที่กองเก็บของในส่วนใต้ถุนเรือนพื้นถิ่น - ห้องเก็บของในบ้านร่วมสมัย, ตำแหน่งและรูปแบบห้องน้ำ - ส้วม, ลักษณะของพื้นที่ทำงานที่มีรูปแบบต่างกันตามการดำเนินชีวิตและบริบท หรือ บทบาทของพื้นที่ ซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามระบบความเชื่อและค่านิยมต่างยุคสมัย

นอกจากนี้ พื้นที่ระหว่างใน - นอก ยังสามารถเกิดจากระบบที่ไม่เป็นระเบียบของเรขาคณิต ด้วยการจัดผังวางกลุ่มเรือนรูปทรงสี่เหลี่ยมหลังคาเอียงลาดอย่างอิสระ เชื่อมต่อกันด้วยระเบียงชาน พื้นที่ส่วนใน คือห้อง พื้นที่ส่วนนอก คือ ผืนดินถื่นที่ตั้ง ในส่วนของพื้นที่ระหว่างนั้นคือ ระเบียงชาน ซึ่งปกคลุมไว้ด้วยแมกไม้และชายคาบางส่วน ดังที่ปรากฏ ณ บ้านสวนจันทิตา จังหวัดอุทัยธานี (Forest house) ออกแบบโดย ประกิจ กัณหา (STUDIOMITI) สร้างสรรค์ความเป็นพื้นที่จากคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ในระดับการจัดกลุ่มความสัมพันธ์ของพื้นที่เรือน โดยการแยกเรือนพักผ่อน 4 หลัง ออกจากกัน วางผังล้อมรอบลานโล่ง เล่นเชื่อมด้วยชาน โดยมีบันไดทอดขึ้นสู่ชานหน้าและระเบียงของเรือนแต่ละหลัง กับการใช้องค์ประกอบและวัสดุที่ให้ความรู้สึกถึงเรือนพื้นถิ่น เพื่อตอบรับกับโปรแกรมใหม่

รูปที่ 80 การจัดผังวางกลุ่มเรือน บ้านสวนจันทิตา (Forest house)

ที่มา: <http://www.studiomiti.com/blog/forest-house-uthaithani>

รูปแบบของระบบพื้นที่ อันเกิดการจัดผังเพื่อสร้างที่ว่างระหว่างกลุ่มเรือน ยังสามารถรองรับการต่อขยายได้ตามความต้องการในอนาคต อย่างแนวทางในการออกแบบของกรณีศึกษา C 04 House KP ที่มีวิธีคิดจากรูปแบบพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นไทย ในระบบพื้นที่ของหน่วยสี่เหลี่ยม ด้วยการใช้ตู้คอนเทนเนอร์ตั้งลอยบนโครงเสาเหล็ก เกิดเป็นพื้นที่ระหว่างส่วนล่างซึ่งยังว่างเว้นเป็นได้ถุน

เรือนกับส่วนบน ที่ยังสามารถทำการปิดล้อมต่อเติมเป็นพื้นที่ใช้สอย ให้รองรับกับการขยายตัวของครัวเรือนได้เมื่อต้องการ

นอกจากนี้ ยังสามารถประยุกต์ใช้คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ออกแบบสถาปัตยกรรมให้เกิดความสัมพันธ์ตามความต้องการของโปรแกรม อย่างเช่น เงื่อนไขของผู้ใช้สอยซึ่งเป็นสมาชิกภายในครอบครัว โดยยังคงสอดคล้องต่อสภาพแวดล้อมตามบริบทที่ตั้ง ด้วยการกำหนดคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ตามความเหมาะสมกับระบบระเบียบพื้นที่ ให้มีรูปแบบตอบรับกับรายละเอียดทางโปรแกรมนั้นๆ ในลักษณะของการต่อรองกันระหว่างพื้นที่แต่ละส่วน (Negotiating space) อย่างแนวคิดในกระบวนการออกแบบของกรณีศึกษา C 02 บ้าน U3 และ C 07 Stilt House

โดยสรุปแล้ว แนวทางในการออกแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ควรให้ความหมายของพื้นที่ระหว่างใน - นอก เกิดคุณค่าทางสุนทรียะและความงาม จากความสมดุล เหมาะสมพอดีของพื้นที่ส่วนต่างๆ อันเกิดจากรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของพื้นที่ ด้วยการสร้างสรรค์รูปร่างรูปทรงทางเรขาคณิต และวิธีคิดอย่างเป็นระบบ ซึ่งตอบรับกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทที่ตั้ง

4.2. ถิ่นที่ตั้ง - การปิดล้อม - วัสดุ

จากประเด็นเนื้อหาในกลุ่มแรก คือ หลักการ - วิถี - วิธี ซึ่งได้อธิบายไว้เป็นแนวทางในการออกแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยตามรายละเอียดข้างต้น ยังมีความเกี่ยวข้องเนื่องกับการสร้างสรรค์พื้นที่ระหว่างใน - นอก ตามประเด็นเนื้อหาในกลุ่มที่สอง ซึ่งสัมพันธ์กัน 3 ส่วน ตามระดับเนื้อหาและรายละเอียดขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ 1.) ถิ่นที่ตั้ง (Site) - บริบทในภาพกว้าง, 2.) การปิดล้อม (Enclosure) - เรือน / สถาปัตยกรรม และ 3.) วัสดุ (Materials) - รายละเอียดอาคาร (Detail)

4.2.1 ความเป็นพื้นถิ่น กับ ที่ตั้ง

ในบางกรณี การสร้างสรรค์ออกแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ให้เกิด “ความเป็นพื้นถิ่น” แต่กลับเป็นผลลัพธ์จากความสัมพันธ์ที่สถาปัตยกรรมนั้นยึดโยงอยู่กับบริบทของถิ่นที่ตั้ง ดังเช่น กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยที่นำมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง ไม่ใช่

ทั้งหมดที่มีเจตนาโดยตรงในการนำแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบหรือคุณลักษณะพื้นที้อย่างเรือนพื้นถิ่นไทย มาประยุกต์ใช้ แต่กระบวนการออกแบบตามเงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องอยู่กับที่ตั้ง ส่งผลให้เกิดคุณลักษณะเรือนที่มีความเป็นพื้นถิ่นไทยไปโดยปริยาย

กรณีการ รัตนปริตาทกุล ได้อธิบายถึงเอกลักษณ์พื้นถิ่นอันเกิดจากแนวคิดในการออกแบบกรณีศึกษา C 02 บ้าน U3 ว่าเกิดจากความตั้งใจที่จะสร้างสถาปัตยกรรมให้เป็นส่วนหนึ่งกับสภาพแวดล้อม ตามรายละเอียดและเงื่อนไขของโปรแกรมใหม่ โดยให้ความคิดเห็นว่า

“One’s identity is never there to be “found” or “discovered”... I believe that one does what one does with an investigative mind and with precision - and one’s identity will emerge from that - genuine and unpretentious.”

(ความเป็นเอกลักษณ์ของสิ่งหนึ่ง ไม่เคยมีอยู่เพื่อให้ “ประสบ” หรือ “ถูกค้นพบ”... เชื่อว่า สิ่งใดที่ทำการคิดพิจารณาอย่างแม่นยำ - เอกลักษณ์ของสิ่งนั้นจะปรากฏด้วยความจริงอย่างไม่อ้อวอด”

กรณีการ รัตนปริตาทกุล (Powell, 2003: 95)

แนวคิดเกี่ยวกับการเกิดเอกลักษณ์ข้างต้น สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะจากเงื่อนไขและรายละเอียดของบริษัทแวดล้อมที่ตั้ง ซึ่งปรากฏเป็นองค์ประกอบตามแนวกำแพงรั้วบ้านพักอาศัยของฉัตรพงษ์ ชื่นฤติมล (CHAT Architect) ซึ่งสามารถเปิดเชื่อมต่อบริเวณพื้นที่ลานภายในบ้าน กับถนนสาธารณะภายนอกของชุมชน เป็นแนวทางการออกแบบที่ก่อให้เกิดเอกลักษณ์และความหมายของรูปแบบเรือนร่วมสมัย จากเนื้อหาของถิ่นที่ตั้งในระดับชุมชน

นอกจากนี้ หลักคิดของ ฤกษ์ฤทธิ์ ตีระวนิช ในการออกแบบกรณีศึกษา C 03 เกี่ยวกับการสร้างความเป็นไทย ซึ่งส่งผลให้เกิดคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก อันเนื่องมาจากความต้องการที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อมของถิ่นที่ตั้งเป็นสำคัญ รั้งสรรค์ให้เกิดความเป็นพื้นถิ่นไทยในรูปลักษณะสากล

อีกประเด็นหนึ่งของความเป็นพื้นถิ่น เกิดขึ้นจากบริบทที่ตั้งซึ่งแตกต่าง ส่งผลโดยตรงต่อความต้องการพื้นที่ใช้สอยที่มากขึ้น โดยทั่วไปเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยตามลักษณะของที่อยู่อาศัยใน

บริบทสังคมเมือง จะมีความต้องการพื้นที่จากรูปแบบวิถีชีวิตของคนเมืองในปัจจุบันมากกว่าที่ปรากฏในเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านตามชนบท ส่งผลต่อขนาดสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยและมวลโดยรวม อย่างการมีพื้นที่ทำงานรวมอยู่ในพื้นที่ใช้สอยของเรือน ตัวอย่างเช่น กรณีศึกษา C 06 บ้านต้นศิลป์ แม้จะมีคุณลักษณะที่ปรากฏภายนอกอย่างเรือนพื้นถิ่น คือ รับรู้ได้ถึงความสะดวกสบาย และรู้สึกได้ถึงความสัมพันธ์กับถิ่นที่ตั้ง แต่เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบปริมาณของพื้นที่ จะมีขนาดโดยภาพรวมค่อนข้างใหญ่ แลดูไม่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับขนาดสัดส่วนร่างกายอย่างในรูปแบบเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน แต่หากพิจารณาในส่วนพื้นที่ย่อยๆ รายละเอียดองค์ประกอบของเรือนที่ประกอบกัน ยังก่อเกิดคุณลักษณะพื้นที่ซึ่งให้ความรู้สึกถึงความเป็นบ้าน (Home) ที่อยู่อาศัยได้อย่างอบอุ่นของครอบครัว

ตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นถึงวิถีคิดและแนวทางในการสร้างสรรค์เรือนร่วมสมัย กับนัยของความเป็นพื้นที่ถิ่นที่เกี่ยวเนื่องกันในรายละเอียดของบริบทที่ตั้ง หากพิจารณาย้อนกลับไปถึงรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นไทย อันที่จริงแล้ว เกิดขึ้นด้วยสำนึกในถิ่นที่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์จากความต้องการลงหลักปักฐานเป็นสำคัญ ส่วนการสร้างเอกลักษณ์ของเรือนนั้น เกิดขึ้นตามคติความเชื่อเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะบุคคล ดังนั้น การออกแบบสร้างสรรค์เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยไทย จึงควรมีความเข้าใจในถิ่นที่ตั้ง อันเป็นบริบทในภาพกว้างที่ช่วยให้เงื่อนไขในรายละเอียดของการออกแบบ ระหว่างพื้นที่ภายนอกตามสภาพแวดล้อมโดยรอบกับพื้นที่ภายในเรือน

4.2.2 การปิดล้อม และ วัสดุ

เมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้ จากความสัมพันธ์ซึ่งยึดโยงอยู่กับบริบทของถิ่นที่ตั้งในประเทศไทย ส่งผลให้เรือนอยู่อาศัยเกิดความเป็นพื้นถิ่นไทย ด้วยรูปแบบของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ซึ่งมีคุณลักษณะเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับการปิดล้อมพื้นที่ และการเลือกใช้วัสดุ

“การปิดล้อม” (Enclosure)

กำหนดขอบเขตของพื้นที่จากสภาพแวดล้อม แต่ยังคงสร้างความต่อเนื่อง เชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่ เพื่อตอบวัตถุประสงค์บางประการในการอยู่อาศัย ดังที่ ผุสดี ทิพทัส (2539: 705-706) อธิบายถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ช่วง พ.ศ. 2475 - 2537 เกี่ยวกับแนวทางการออกแบบอาคารพักอาศัยที่สอดคล้องให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก คือ

การจัดเนื้อที่ใช้อยู่ที่คำนึงถึงความสัมพันธ์กับทิศทางแดด-ลม และการจัดเนื้อที่ใช้อยู่ที่กระชับ เชื่อมต่อระหว่างกัน และเชื่อมต่อกับภายนอก

โดยมีเนื้อหาส่วนหนึ่งกล่าวในเรื่องของความสัมพันธ์กับทิศทางแดด-ลม ไว้ดังนี้ “...เป็นอาคารที่มีชายคากว้างยื่นยาวออกมาคลุมตัวบ้านทั้ง 2 ชั้น และเฉลียงชั้นล่าง โดยมีเสารับชายคาเรียงเป็นแนว เป็นการกันแดดให้กับช่องเปิดต่างๆ แต่สามารถรับลมได้เต็มที่ อันแสดงถึงการคำนึงถึงสภาพดินฟ้าอากาศในแถบร้อนชื้นของไทย”

ส่วนเรื่องของการจัดเนื้อที่ใช้อยู่ที่ได้อธิบายไว้ว่า

“...เริ่มมีการจัดเนื้อที่ใช้อยู่ที่กระชับขึ้น ใช้ประโยชน์ได้คุ้มค่า เนื้อที่แต่ละห้องมีขนาดเล็กและเหมาะสมตามการใช้สอย การจัดผังพื้นที่ชั้นล่างมักไม่กันแยกกันแต่ห้องตายตัว แต่แบ่งส่วนใช้สอยโดยใช้เครื่องเรือนเป็นตัวกันแบ่งเนื้อที่ระหว่างส่วนรับแขก และรับประทานอาหาร บันไดอยู่ตำแหน่งที่สะดวกในการใช้สอย แม้จะใช้เนื้อที่น้อย แต่ไม่รู้สึกรู้สึกแคบหรืออึดอัด เพราะเนื้อที่ใช้อยู่ที่สำคัญจะเชื่อมต่อกันทางความรู้สึก โดยที่ไม่ต้องมีผนังเป็นตัวกั้น”

ตามรายละเอียดข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับขนาดสัดส่วนและระบบระเบียบของพื้นที่ ตามกรอบความคิดที่สอดคล้องกับลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของเรือนพื้นที่ถิ่นชาวบ้าน ที่มีปริมาตรกับมวลของที่ว่างอย่างพอเหมาะ เกาะเกี่ยวเลื่อนไหลสัมพันธ์ซึ่งกัน หากมีองค์ประกอบในการแบ่งกันปิดล้อมพื้นที่ ก็ยังคงมีคุณลักษณะโดยรวมที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน

ตัวอย่างเช่น พื้นที่ระหว่างใน - นอก ของกรณีศึกษา C 07 อันเกิดจากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และรูปแบบการปิดล้อมส่วนต่างๆ ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการระบายอากาศตัดผ่านพื้นที่เรือน (Cross ventilation) ตอบรับกับปัจจัยภายนอกด้านสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้น และทำให้เกิดสภาวะสบายเหมาะสมต่อการใช้สอยพื้นที่ภายในเรือน ตามหลักการออกแบบที่พึ่งพาธรรมชาติ (Passive design)

ดังนั้น การสร้างสรรค์ความต่อเนื่องเพื่อใช้สอยพื้นที่ จากการจัดวางจังหวะขององค์ประกอบ ซึ่งแบ่งแยกระหว่างพื้นดิน - ท้องฟ้า และ ปิดล้อมระหว่างพื้นที่ภายนอก - ภายในของ

ตัวเรือน จึงเป็นเรื่องที่ควรต้องคำนึงถึงอย่างถี่ถ้วน ในการออกแบบเรือนร่วมสมัยเพื่อให้เกิดความสอดคล้องต่อถิ่นที่ตั้งของประเทศไทย

การให้ความสำคัญและการใช้ประโยชน์จากพื้นดิน ซึ่งสัมพันธ์กับปริมาตรและพื้นที่เรือน จากกระบวนการออกแบบที่คำนึงถึง 3 ส่วนทางตั้ง และ 3 ส่วนทางนอน ก่อให้เกิดคุณลักษณะของความเคลื่อนไหวถ่ายเทพื้นที่เป็นจังหวะตามแนวทแยง (Diagonal) อย่างเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน เป็นวิธีการออกแบบสร้างสรรค์เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย จากการสร้างความสัมพันธ์ของพื้นที่ส่วนต่างๆ อย่างเป็นระบบ จนเกิดเป็นโครงร่างของพื้นที่ (Configuration) ซึ่งมีคุณลักษณะระหว่างใน - นอก สอดคล้องต่อวิถีชีวิตและการใช้สอยตามถิ่นที่ตั้ง ปรากฏเป็นรูปแบบเรือนที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไทย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับบริบทสังคมเมืองปัจจุบัน

ดังที่ Hasegawa (2011: 80) ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับแนวคิดในการออกแบบที่อยู่อาศัย ในบริบทร่วมสมัยของชุมชนเมือง อย่างเช่น ในย่านพักอาศัยที่หนาแน่นมากของโตเกียว ไว้ว่า แม้การปิดล้อมพื้นที่ด้วยระนาบพื้น (Plane) จะไม่สามารถแก้ปัญหาในเรื่องของแสงแดดและความเป็นส่วนตัว รูปตัด (Section) กลับสามารถจัดการได้เสมอ หรือการทำงานร่วมกันอย่างประณีตบรรจงของผังพื้นที่และรูปตัด ก็สามารถเปิดเผยความเป็นไปได้ เกี่ยวกับรูปแบบความสัมพันธ์อันมากมายของพื้นที่ว่าง ซึ่งแต่เดิมก่อนหน้าที่มีลักษณะหยุดนิ่งไม่เคลื่อนไหว ส่งผลอย่างมาก ด้วยสถานการณ์จากความสัมพันธ์ในแนวทแยง ซึ่งในทางสถาปัตยกรรม Hasegawa พยายามสร้างแนวเส้นของท้องฟ้าพื้นดิน และการอยู่อาศัยของมนุษย์ ให้อยู่ในลักษณะของเส้นแนวทแยง เมื่อท้องฟ้าและพื้นดินทำงานร่วมกับขอบเขตการปิดล้อมเพื่อให้อยู่อาศัยของมนุษย์ จะสามารถสัมผัสได้ว่า สถาปัตยกรรมนั้นเบาบางและเป็นอิสระมากขึ้นกว่าที่เคยเป็นอยู่ในอดีต

นอกจากนี้ รายละเอียดการเลือกใช้วัสดุขององค์ประกอบที่นำมาสร้างการปิดล้อมพื้นที่ อย่างชนิดและรูปแบบฝาเรือนลักษณะต่างๆ ซึ่งมีความโปร่ง ยังส่งผลให้เกิดคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและหน้าที่ใช้สอยในส่วนต่างๆ

“วัสดุ” (Materials) พื้นถิ่น – ร่วมสมัย

หากย้อนกลับไปพิจารณาในรายละเอียดรูปแบบของกรณีศึกษาและการเลือกสรรวัสดุปลูกสร้าง สามารถกล่าวได้ว่า ความเป็นพื้นถิ่นร่วมสมัยไม่จำเป็นต้องใช้ไม้เป็นวัสดุหลัก เพราะต่างจากสมัยก่อนที่ไม่เป็นทรัพยากรซึ่งหาได้ทั่วไปในทุกท้องที่ สอดคล้องกับวิถีที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ ดังที่ (วี

ระ อินพันทั้ง, 2545: 75) ได้อธิบายไว้ว่า “บรรดาเรือนพื้นบ้านที่รวบรวมไว้จำนวน 20 หลัง เพื่อเก็บข้อมูลด้านสถาปัตยกรรมล้วนปลูกสร้างด้วยวัสดุพื้นถิ่นทั้งหลังหรือเป็นส่วนใหญ่ บางหลังมีการใช้วัสดุสำเร็จรูปที่วางขายตามท้องตลาดผสมผสานด้วย โดยมากใช้ในส่วนหลังคา คือมุงด้วยสังกะสีหรือกระเบื้องลอนแทนจากหรือแฝก”

แม้ว่าวัสดุสมัยใหม่จะถูกนำมาใช้ผสมผสานกับวัสดุทางธรรมชาติ แต่ยังคงสามารถสร้างสรรค์ให้เกิดความสอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรวมของถิ่นที่ตั้งได้ด้วยวิธีการอันหลากหลาย หากเข้าใจธรรมชาติและคุณสมบัติของวัสดุ ตามเนื้อหาที่ได้ขยายความถึงประเด็นอันเกี่ยวเนื่องระหว่างวัสดุกับรายละเอียดของถิ่นที่ตั้งไว้ว่า

เรือนทั้งหลังออกเป็นสีน้ำตาลตามสีธรรมชาติของต้นไม้และใบไม้แห้งที่ใช้เป็นวัสดุปลูกเรือน ที่มุงหลังคาด้วยสังกะสีหรือกระเบื้องลอนนั้นเพียงเวลาผ่านไปไม่นานก็ขึ้นสนิมขึ้นราจนเป็นสีคล้ำเข้ากับสีไม้ เรือนเหล่านี้จึงมีรูปลักษณะสีสนิมที่แสดงออกถึงความอ่อนนุ่มกลมกลืนไปกับสีของพื้นดินที่เรือนปลูกอยู่และสีของต้นไม้ใบหญ้าที่ขึ้นแวดล้อม (วีระ อินพันทั้ง, 2545: 75)

โดยหากพิจารณาถึงธรรมชาติของวัสดุ และระบบในการปลูกสร้างของเรือนกรณีศึกษา C 07 Stilt House จะเห็นได้ว่ามีรูปแบบและวิธีการคล้ายตามแนวคิดของ Yoshinobu Ashihara ที่กล่าวถึงการใช้โครงเหล็กและกรอบกระฉาก ซึ่งเป็นวัสดุที่มีความร่วมสมัยในปัจจุบัน มีวิธีการก่อรูปในลักษณะเป็นโครงเสาคาน แบบเดียวกันกับสถาปัตยกรรมโครงสร้างไม้ (Wooden architecture) ในเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน

การก่อสร้างเรือนด้วยวัสดุสองประเภทนี้ ยังสามารถทำให้เกิดความสัมพันธ์กับภูมิทัศน์และองค์ประกอบทางธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมได้ง่าย เนื่องจากการก่อรูปในระบบเสาคาน จะก่อให้เกิดคุณลักษณะของพื้นที่เป็นโครงโปร่ง เปิดรับสัมพันธ์กับพื้นที่ภายนอก แล้วจึงค่อยปิดกั้นฝา ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่กำหนดรูปแบบการปิดล้อมพื้นที่ให้เกิดสัดส่วนเหมาะสมตามจำเป็นต่อการอยู่อาศัย โดยที่ฝาเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านนั้นมีคุณสมบัติที่ให้ความรู้สึกของการสานขัด (Lattice) เป็นตาราง หรือเป็นซี่ถี่ห่างอย่างระแนงไม้ ดังนั้น เหล็ก และ กรอบกระฉาก รวมถึงการเรียงตัวของแผงอิฐช่องลมที่ให้คุณสมบัติอย่างที่ใช้ใน Stilt House จึงอาจเป็นวัสดุทางเลือกในการสรรค์สร้าง เพื่อให้ได้คุณลักษณะของพื้นที่ซึ่งมีความเชื่อมโยงระหว่างใน - นอก แทนที่พญากรไม้ที่ลดน้อยลง

สรุปแนวทางการออกแบบสร้างสรรค์เรือนพินถิ่นร่วมสมัย ตามกรอบแนวคิดของ ขั้นตอนการวิเคราะห์พื้นที่ระหว่างใน - นอก

ในขั้นตอนแรก พิจารณาเพื่อกำหนดความต้องการตามเงื่อนไขของเหตุปัจจัยภายนอก - ภายใน ว่าเป็นไปในทิศทางของหลักการใด ระหว่าง Intermediary Nature และ Intermediary Zone โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์กัน 3 ระดับ คือ ภาพรวมกับบริบทภายนอก - โครงร่างของพื้นที่ เรือนกับพื้นที่ที่ตั้ง - ส่วนย่อยของพื้นที่เรือนที่มาประกอบกัน ร่วมกับการวิเคราะห์นัยทางสถาปัตยกรรมทั้ง 3 ลักษณะ คือ

- วัตถุประสงค์และการใช้สอย (Function A/B)
- ความเป็นส่วนตัว - ความเป็นสาธารณะ (Private - Public)
- ความเป็นภายใน - ความเป็นภายนอก (Inside - Outside)

แล้วจึงกำหนดรายละเอียดในการออกแบบจากองค์ประกอบส่วนต่างๆ ซึ่งช่วยสร้างระดับการปิดล้อมพื้นที่ภายใน - ภายนอก ตามความต้องการที่ตั้งไว้ บนความสัมพันธ์ของพื้นที่เรือน 3 ส่วนทางตั้ง - 3 ส่วนทางนอน โดยใช้วิธีการจัดการระหว่างส่วนของพื้นที่ด้วยกรอบแนวคิดของ “Set of two elements (A/B)” ตามแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ของพื้นที่ ด้วยเรขาคณิตและวิธีคิดอย่างเป็นระบบ

ระบบระเบียบของพื้นที่ว่างระหว่างใน - นอก 3 ลักษณะ

1. คุณลักษณะอันเกิดจากการจัดผังวางส่วนใช้สอยที่ปิดล้อมตามห้องเสา หรือการจัดกลุ่มเรือน
2. คุณลักษณะอันเกิดจากการกั้นส่วนด้วยองค์ประกอบที่แบ่งแยกพื้นที่ในแต่ละส่วน
3. คุณลักษณะอันเกิดจากการเพิ่มเติมองค์ประกอบที่สร้างความต่อเนื่องของพื้นที่ในแต่ละส่วน

นัยของพื้นที่ระหว่างใน - นอก อันเกิดจากขั้นตอนในการกำหนดองค์ประกอบที่ปิดล้อมพื้นที่ ได้แก่ พื้น ฝาผนัง และหลังคา บนโครงร่างของพื้นที่ คือ เสา - ชวงเสา

พื้น - มีนัยสัมพันธ์กับการใช้สอย

หลังคา - มีนัยสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม

ฝาผนัง - มีนัยสัมพันธ์กับระดับความเป็นส่วนตัว ที่ต่อปรับและส่งเสริมกับองค์ประกอบ พื้น ในมิติของวัตถุประสงค์กับการใช้สอยพื้นที่ และ หลังคา ในท่าทีที่เปิดรับหรือปิดล้อมแบ่งแยกสภาพแวดล้อมภายนอก ทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างต่างๆ ฝาผนัง จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญ เนื่องจากทำหน้าที่สร้างการปิดล้อมทางตั้ง เชื่อมโยงระหว่างส่วนล่างและส่วนบนของเรือน และสัมพันธ์โดยตรงกับรายละเอียดของวัสดุที่เลือกใช้ เพื่อให้เกิดคุณลักษณะของความเป็นพื้นที่ระหว่างใน - นอก ได้ตามความต้องการ

ข้อสังเกตประการหนึ่งเมื่อพิจารณาขนาดพื้นที่ระหว่างใน - นอก จากกรณีศึกษาทั้งหมดพบว่า มีสัดส่วนตั้งแต่ร้อยละ 50 - 80 ของพื้นที่เรือนทั้งหมด สอดคล้องกับ ฤทัย ใจจงรัก (2543) และ อรศิริ ปาณินท์ (2543) ซึ่งได้กล่าวไว้ถึงส่วนเปิดโล่งในเรือนไทยและเรือนพื้นถิ่นไทยว่ามีขนาดมากกว่าพื้นที่ใช้สอยภายใน คือ มีมากถึงร้อยละ 60 - 80

โดยเฉพาะที่ปรากฏในกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย เป็นที่น่าสนใจว่า โดยส่วนใหญ่ยังคงมีขนาดสัดส่วนของพื้นที่ระหว่างใน - นอก มากกว่าร้อยละ 50 แม้ว่าสภาพแวดล้อมและบริบทจะแปรเปลี่ยนไปเป็นแบบสังคมเมืองมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก นั้น เป็นรูปแบบสำคัญต่อการอยู่อาศัยของไทยอย่างชัดเจน

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบขนาดพื้นที่ระหว่างใน - นอก ของกรณีศึกษา

	พื้นที่ (ตร.ม.)					พื้นที่ (%)		
	ใน	ระหว่างใน - นอก	นอก	รวม		ใน	ระหว่างใน - นอก	นอก
V 01	65.00	53.50	34.00	152.50	43	35	22	
V 02	28.00	29.50	0.00	57.50	49	51	0	
V 03	100.00	192.00	17.00	309.00	32	62	6	
V 04	19.50	46.00	0.00	65.50	30	70	0	
V 05	38.50	47.50	0.00	86.00	45	55	0	
V 06	61.00	69.50	18.50	149.00	41	47	12	
V 07	26.00	46.50	0.00	72.50	36	64	0	
V 08	27.00	65.00	0.00	92.00	29	71	0	
V 09	18.00	41.00	0.00	59.00	31	69	0	
V 10	9.50	46.00	0.00	55.50	17	83	0	
V 11	12.00	34.00	0.00	46.00	26	74	0	
	พื้นที่ (ตร.ม.)					พื้นที่ (%)		
	ใน	ระหว่างใน - นอก	นอก	รวม		ใน	ระหว่างใน - นอก	นอก
C 01	189.50	252.50	89.50	531.50	36	48	17	
C 02	137.00	303.50	81.00	521.50	26	58	16	
C 03	87.00	613.50	280.00	980.50	9	63	29	
C 04	53.50	102.00	0.00	155.50	34	66	0	
C 05	115.00	229.00	0.00	344.00	33	67	0	
C 06	376.50	290.00	46.00	712.50	53	41	6	
C 07	96.50	290.00	0.00	386.50	25	75	0	
C 08	251.50	263.00	0.00	514.50	49	51	0	
C 09	74.50	192.50	0.00	267.00	28	72	0	
C 10	45.00	102.50	95.00	242.50	19	42	39	

บทที่ 5

บทสรุป

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย ในรายละเอียดของคุณลักษณะที่วางทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกับแนวคิดในการออกแบบ มีประเด็นสำคัญเกี่ยวกับคุณภาพของพื้นที่ในการอยู่อาศัย จากรูปแบบบ้านในปัจจุบัน ที่ไม่สามารถตอบรับกับการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ จึงเกิดคำถามถึงคุณลักษณะของเรือนอันเหมาะสม ซึ่งนำมาสู่วัตถุประสงค์ของการวิจัย ในการค้นหาและอธิบายรูปแบบเฉพาะที่สอดคล้องต่อวิถีชีวิตเนื่องในเรือนพื้นถิ่นชาวบ้าน ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่ก่อรูปขึ้นจากภูมิปัญญาในการปลูกสร้าง โดยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับถิ่นที่ตั้ง พร้อมกับเสนอแนวทางในการสร้างสรรค์ โดยสามารถประยุกต์และปรับใช้คุณลักษณะเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นที่ค้นพบ สู่การออกแบบเรือนร่วมสมัยให้สอดคล้องกับบริบทไทยได้มากขึ้นต่อไป

จากข้อสงสัยในคุณลักษณะเฉพาะอันเหมาะสมของเรือน กรอบแนวคิดในการวิจัยจึงมุ่งเน้นในการพิจารณารูปลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งตอบรับกับเหตุปัจจัยทั้งหลาย จนคลี่คลายสู่คุณลักษณะอันโดดเด่นตามบริบทที่ตั้ง โดยยังคงต้องการให้บรรลุเป้าประสงค์ในการสร้างความเชื่อมโยงองค์ความรู้และหลักการทางวิชาการกับการปฏิบัติสร้างสรรค์ออกแบบทางวิชาชีพ ด้วยการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีในการวิเคราะห์และออกแบบสถาปัตยกรรม ผ่านความเข้าใจในวิถี ของรูปแบบการดำเนินชีวิตที่สนองต่อความต้องการในการอยู่อาศัย เพื่อเสนอแนะวิธีการสร้างสรรค์ อันเป็นแนวทางการออกแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย

รูปแบบของงานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยพื้นฐาน โดยมีวิธีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางหลัก ซึ่งประกอบด้วยเอกสารวิชาการ 2 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มที่ว่าด้วยเรื่องของที่ว่างและหลักการออกแบบทางสถาปัตยกรรม กับ กลุ่มที่สองที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ทั้งตามความหมายสากลโดยทั่วไปและที่เฉพาะเจาะจงในท้องถิ่นไทย ส่งผลให้ประชากรของการศึกษา คือ เรือนอยู่อาศัยที่มีคุณลักษณะเฉพาะจากรายละเอียดของถิ่นที่ตั้ง โดยมีวิธีการคัดสรรกลุ่มตัวอย่างแบบไม่อิงความน่าจะเป็น ด้วยการเลือกตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยแบ่งออกเป็นกรณีศึกษา เรือนพื้นถิ่นไทย และเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ในจำนวนที่เพียงพอต่อการสร้างความเข้าใจ ซึ่งสามารถ

อธิบายเชื่อมโยงกลับไปถึงประเด็นคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ในตอนต้นได้ ด้วยแนวทางการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล จากหลักการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบผ่านรูปลักษณะเรือนอันเกี่ยวเนื่องและส่งผลกระทบต่อคุณลักษณะที่สัมพันธ์กัน

ผลการวิจัย จากการศึกษาเรือนพื้นถิ่นแบบแผนชาวบ้านเทียบเคียงกับเรือนพื้นถิ่นไทยตามประเพณี ปรากฏรูปแบบของพื้นที่ระหว่างใน - นอก อันมีคุณลักษณะสอดคล้องต่อการอยู่อาศัยในบริบทของท้องถิ่นไทย สามารถตอบรับกับปัจจัยต่างๆ ทั้งปัจจัยภายนอกด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและชุมชน กับปัจจัยภายในตามคติความเชื่อและความต้องการของผู้อยู่อาศัยโดยตรง ซึ่งมีรายละเอียดสัมพันธ์กันระหว่างเนื้อหาของถิ่นที่ตั้ง ระดับการปิดล้อมพื้นที่ และการเลือกใช้วัสดุ ทั้งนี้ เมื่อนำหลักการและกรอบแนวคิดที่ได้ มาวิเคราะห์เปรียบเทียบเชื่อมโยงกับเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ยังพบว่ามีความคล้ายคลึงกันระหว่างพื้นที่ระหว่างใน - นอก ร่วมอยู่ด้วยเช่นกัน จึงสามารถนำมาใช้ในการกำหนดแนวทางสร้างสรรค์ออกแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องต่อบริบทสังคมเมืองปัจจุบันได้

ข้อค้นพบจากการวิจัย

ประเด็นสำคัญข้อแรกที่สามารถสรุปได้จากงานวิจัยนี้ คือ ความเหมาะสมสอดคล้องของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ต่อบริบทที่ตั้งของไทย เป็นคุณลักษณะเฉพาะที่สามารถต่อยอดพัฒนาจากภูมิปัญญาการปลูกสร้างเรือนพื้นถิ่น สู่ออกแบบเรือนร่วมสมัยที่อยู่ในสภาพแวดล้อมแบบสังคมเมือง ซึ่งสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ข้อ 1 ของการวิจัย

เมื่อพิจารณาโดยทั่วไป แม้รูปแบบเรือนจะมีความหลากหลาย แต่กลับพบว่า ทั้งเรือนพื้นถิ่นไทยและเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ต่างมีคุณลักษณะของพื้นที่บางประการที่สอดคล้องไปในทางเดียวกัน โดยมีถิ่นที่ตั้งของประเทศไทยเป็นเงื่อนไขหลักซึ่งเชื่อมโยงระหว่างเรือนกรณีศึกษาทั้งสองกลุ่ม รูปลักษณะเรือนที่มีลักษณะกึ่งทึบกึ่งโปร่งจากการปิดล้อมบางส่วน ให้คุณลักษณะพื้นที่ซึ่งมีความเคลื่อนไหวต่อเนื่องกัน อันเนื่องมาจากการตอบรับกับปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของที่ตั้ง และความเหมาะสมต่อการประกอบกิจกรรมใช้สอยพื้นที่

ทั้งนี้ ยังมีมุมมองที่สรุปได้เพิ่มเติมระหว่างการศึกษา คือหากพยายามที่จะไม่จำกัดกรอบความคิด แบ่งแยกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมตามอย่างตะวันตกหรือตะวันออก แต่พิจารณาด้วยสภาพ

ความเป็นจริงของถิ่นที่ตั้ง จะพบทั้งลักษณะความเหมือนและความต่าง กับกระแสแนวคิดที่ถ่ายเทระหว่างกันของผู้คนในแต่ละภูมิภาค ซึ่งส่งผลให้เกิดคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ด้วยรูปลักษณ์อันแตกต่างหลากหลาย รวมทั้งที่ปรากฏในท้องถิ่นไทย ว่าไม่จำเป็นต้องมีลักษณะทางกายภาพซึ่งแสดงออกถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยด้วยองค์ประกอบต่างๆ อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ ยังสามารถประยุกต์ใช้คุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก เป็นแนวทางเมื่อต้องการค้นหารูปแบบวิธีการทางกายภาพของพื้นที่ เพื่อตอบสนองระหว่างเนื้อหาทางสถาปัตยกรรม 2 ส่วนที่อยู่ร่วมกัน ตามประเด็นจากงานวิจัย เช่น รายละเอียดของกิจกรรมที่ต่างกัน, ความเป็นส่วนตัว - สาธารณะ หรือ ความเป็นภายใน - ภายนอก โดยไม่จำกัดอยู่แค่การสร้างสรรค์ออกแบบเพียงประเภทอาคารพักอาศัยเท่านั้น

กล่าวคือ ความรู้จากข้อค้นพบที่ได้ สามารถนำไปปรับใช้ในกระบวนการวิเคราะห์ หรือประยุกต์กับขั้นตอนการออกแบบสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมได้หลากหลายในประเด็นต่างๆ เช่น บริบทที่ตั้งโครงการ (Context - Site), ประเภทของอาคาร (Building Type), ขนาดของโครงการ ทั้งบ้านพักอาศัยส่วนตัวขนาดเล็ก หรือโครงการสาธารณะขนาดใหญ่ เนื่องจากที่ว่างทางสถาปัตยกรรมมีความเกี่ยวเนื่องกันอยู่ในหลายระดับ แตกต่างกันไปตามการอ้างอิง

ประเด็นที่สอง คือ ค้นพบความเชื่อมโยงซึ่งสามารถอธิบายได้ระหว่างหลักการทางวิชาการกับหลักปฏิบัติในการออกแบบ เกี่ยวกับคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่สามารถให้คำตอบตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 ของการวิจัย

อันที่จริงแล้ว ในวงวิชาการทางสถาปัตยกรรม มีการกล่าวถึงคุณลักษณะของพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมในรูปแบบเดียวกันนี้อยู่บ้าง ดังเช่นที่ปรากฏในเนื้อหาบทที่ 2 ของงานวิจัย อย่างคำว่า “พื้นที่สีเทา” “พื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน” หรือ “พื้นที่ในระหว่าง” แต่ยังไม่มีการค้นหา วิเคราะห์ และอธิบายเพื่อสรุปสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องไว้ในรายละเอียดตามหลักการและแนวคิดทฤษฎีทางวิชาการที่ชัดเจน ประกอบกับยังไม่พบว่ามีมีการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่ได้เชิงวิชาการในเรื่องเกี่ยวกับคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก สู่แนวคิดในการสร้างสรรค์ตามหลักปฏิบัติของกระบวนการออกแบบ

งานวิจัยนี้ ได้สรุปแนวทางในการออกแบบสร้างสรรค์เรือนพื่นถิ่นร่วมสมัย ตามกรอบแนวคิดของพื้นที่ระหว่างใน - นอก อันเกิดจากการศึกษาค้นคว้าคุณลักษณะเฉพาะของเรือนพื่นถิ่น

ไทย ด้วยทฤษฎี Twin Phenomena ในเนื้อหาเกี่ยวกับ In-between Realm และทฤษฎี Symbiosis ในเนื้อหาเกี่ยวกับ Intermediary space โดยมีวิธีการจัดการกับพื้นที่สองส่วนด้วยแนวคิดของ “Set of two elements (A/B)” โดยให้คำนิยามถึงความสอดคล้องกันระหว่าง หลักการ - วิธี - วิธี ที่เกี่ยวเนื่องกันด้วยนัยทางสถาปัตยกรรม 3 ระดับ คือ ถิ่นที่ตั้ง - การปิดล้อม - วัสดุ

ในส่วนของการข้อค้นพบอีก 3 ประเด็น เป็นการย้อนกลับไปอธิบายปัญหาตามวัตถุประสงค์สุดท้ายของการวิจัย และแสดงความสอดคล้องของผลการวิจัยต่อสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ดังนี้

ประเด็นที่สาม คือ ค้นพบว่า นอกจากหลักการในการออกแบบแล้ว หลักคิดหรือทัศนคติ ที่เป็นความคิดเห็นต่อเรือน รวมถึงหลักสุนทรียศาสตร์ ที่ก่อให้เกิดความงาม ยังส่งผลต่อการกำหนดรูปแบบพื้นที่ซึ่งมีคุณลักษณะเฉพาะของเรือน

ดังตัวอย่างเช่น กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย สังเกตได้ว่า รูปลักษณ์ทางกายภาพของเรือนที่ปรากฏมักมีแนวคิดในการนำหลักคิดทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้เป็นแนวทางในการออกแบบ ทั้งที่ชัดเจนจากคำอธิบายของผู้ออกแบบ อย่างเช่น บ้านเฮือนธรรม และบ้านต้นศิลป์ หรือที่แฝงไว้จากแนวคิดส่วนตัวของผู้สร้างสรรค์ เช่น บ้านฤกษ์ฤทธิ ที่นำหลักปรัชญาทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ ตั้งแต่การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ตลอดจนบ้านพักอาศัยส่วนตัว สอดคล้องต่อแนวคิดของ “พื้นที่ระหว่าง” หรือ “Intermediary space” ตามทฤษฎี The Philosophy of symbiosis ของ Kisho Kurokawa

ประเด็นที่สี่ คือ ระบบความสัมพันธ์ของพื้นที่ในมิติที่หลากหลาย จากลักษณะเรือนแบบแผนชาวบ้าน สามารถนำมาใช้ในกระบวนการสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรม ให้เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยในบริบทเมืองของไทย ด้วยคุณลักษณะของการเลื่อนไหลถ่ายเทพื้นที่เป็นจังหวะตามแนวทแยง (Diagonal) โดยการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างส่วนของพื้นที่ทางนอนกับส่วนของพื้นที่ทางตั้ง ระดับการปิดล้อมพื้นที่ ตลอดจนรายละเอียดขององค์ประกอบและวัสดุต่างๆ อย่างเหมาะสม

เมื่อย้อนมาพิจารณาหารายละเอียด ในมิติซึ่งสัมพันธ์กันระหว่างรูปลักษณ์และคุณลักษณะเรือน พบข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ เนื้อหาทางวิชาการซึ่งอธิบายไว้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมในท้องถิ่นไทยว่า “โปร่งโล่ง” และ “เบาลอย” จากการศึกษาวិเคราะห์และสังเกตผ่านรูปลักษณ์ทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นไทยพบว่า มีคุณลักษณะที่ โปร่ง แต่ไม่โล่งนัก เนื่องจากมีการกั้นฝาปิดล้อมเพื่อใช้สอยพื้นที่อยู่พอสมควร และมีคุณลักษณะที่ เบา แต่ไม่ถึงกับลอย เนื่องจากโดยภาพรวมของ

เรือนยังคงแลดูมีน้ำหนักจากส่วนบนและส่วนหลังคา ที่วางตัวยึดโยงอยู่บนผืนดินถิ่นที่ตั้ง แม้จะมีเสาเรือนลอยรับ ยกระดับไว้จากส่วนล่าง ดังนั้น คุณลักษณะของทั้งเรือนพื้นถิ่นไทย และเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย จึงเป็นไปในลักษณะที่ “โปร่งเบา” เสียมากกว่า อันเกิดจากการมีคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ที่ไม่ปิดทึบหรือเปิดโล่ง คือมีรูปลักษณะกึ่งทึบกึ่งโปร่งจากการปิดล้อมบางส่วน และไม่ยกลอยตัดขาดจากพื้นดินหรือมีความหนักอย่างการตั้งตัวเรือนติดดินด้วยวัสดุก่อ ทางใดทางหนึ่ง เป็นคุณลักษณะซึ่งสอดคล้องตามธรรมชาติสอดคล้องกับปัจจัยแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในของบริบทไทย

ข้อค้นพบในประเด็นสุดท้าย จากกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัยที่ได้ยกมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่ายังไม่ปรากฏรูปแบบของพื้นที่ซึ่งสัมพันธ์กันในแนวทแยงตามอย่างลักษณะเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นชาวบ้านมากนัก มีเพียงลักษณะของพื้นที่ระหว่างซึ่งต่อเนื่องทางตั้งอย่างโถงลานโล่งที่เปิดสูงสองชั้น หรือทางนอนอย่างพื้นที่อเนกประสงค์ของส่วนพักผ่อน ซึ่งเชื่อมต่อสู่ระเบียงชานกับลานภายนอกเรือน อย่างไรก็ตามระบบระเบียบพื้นที่ของกรณีศึกษาดังกล่าว อาจสร้างความสัมพันธ์ทางการมองเห็นที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ตามแนวทแยงได้ระดับหนึ่ง คุณลักษณะที่เชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่ตามแนวทแยง โดยคำนึงถึงสัดส่วนความสัมพันธ์ของพื้นที่ภายใน - ภายนอก เป็นคุณสมบัติที่สามารถรองรับเงื่อนไขในการอาศัยอยู่ภายในเรือนได้ตามต้องการ ซึ่งสอดคล้องสัมพันธ์กับข้อจำกัดของสภาพแวดล้อมจากบริบทที่ตั้ง

โดยสรุปแล้ว รูปแบบบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในประเทศไทย ทั้งจากกรณีศึกษาตามงานวิจัย และที่พบได้ในปัจจุบัน ปรากฏคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ร่วมอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก แม้จะไม่ได้มีแนวคิดในการสร้างสรรค์ ซึ่งได้แรงบันดาลใจเริ่มต้นจากเรือนพื้นถิ่นไทยโดยตรง หรือมีวัตถุประสงค์ตั้งต้นในการออกแบบที่ต้องการให้เกิดผลลัพธ์ของพื้นที่ลักษณะดังกล่าว ยิ่งเป็นสิ่งยืนยันได้ถึงความเหมาะสมของคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ซึ่งฝังลึกอยู่ภายใต้จิตสำนึกของผู้สร้างสรรค์ออกแบบบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ให้เกิดความสอดคล้องต่อบริบทที่ตั้งของไทยเป็นอย่างดี

ข้อจำกัดในการวิจัย

1. ประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และสมมุติฐานงานวิจัยมีหลายเรื่อง และต้องการรายละเอียดค่อนข้างมาก โดยเกี่ยวเนื่องกัน 3 ส่วน คือ “ที่ว่าง” ทางสถาปัตยกรรม, “เรือน” ในฐานะที่อยู่อาศัย ทั้งเรือนพื้นถิ่นไทย - เรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย และส่วนสุดท้าย คือ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ “พื้นที่ระหว่างใน - นอก” ทั้งต้นทางความคิดจากฝากฝั่งตะวันตก - ตะวันออก ส่งผลให้

จำเป็นต้องทำการศึกษาในทางกว้างเพื่อรวบรวมข้อมูลให้มากเพียงพอต่อการนำมาเชื่อมโยงเพื่อสร้างความเข้าใจให้เกิดเนื้อหาที่ชัดเจนและสามารถอธิบายได้ในทางลึก จึงเป็นข้อจำกัดเชิงปริมาณของข้อมูลระหว่างการวิจัย ที่จำเป็นต้องค้นหารายละเอียดความสัมพันธ์อันเกี่ยวเนื่องระหว่างเนื้อหาทั้ง 3 ส่วน ให้ได้เสียก่อน

2. ข้อจำกัดของกลุ่มตัวอย่างที่คัดสรรมาเป็นกรณีศึกษาในงานวิจัย บางกรณียังมีความตรง (Valid) ต่อเนื้อหาและประเด็นในการวิจัยไม่มากนัก อย่างในกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่น สาเหตุเนื่องมาจาก โดยส่วนใหญ่หนังสือตำราทางวิชาการหรืองานวิจัยได้ศึกษาไว้ถึงเรือนในระบบแบบแผนตามประเพณีค่อนข้างมาก ยังคงมีที่ศึกษาไว้ในทิศทางตามอย่างเรือนแบบแผนชาวบ้านอยู่เพียงจำนวนหนึ่ง ในส่วนของกลุ่มตัวอย่างเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย แม้ว่ากรณีศึกษาจะมีแนวคิดซึ่งได้แรงบันดาลใจมาจากเรือนพื้นถิ่น แต่ก็ไม่ได้มีวัตถุประสงค์โดยตรงที่จะสร้างสรรค์ออกแบบด้วยคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก

แม้ว่าวัตถุประสงค์และสมมติฐานของงานวิจัยที่วางไว้ จะมุ่งเน้นไปในการค้นหาคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่ในเรือนพื้นถิ่นแบบแผนชาวบ้าน แต่จากข้อจำกัดข้างต้น ระหว่างทำการศึกษาพบว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกลับไปสู่แบบแผนของเรือนพื้นถิ่นตามประเพณีในแต่ละภูมิภาค ยังสามารถก่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาของพื้นที่ระหว่างใน - นอก ได้ดียิ่งขึ้น กระบวนการวิเคราะห์กรณีศึกษาและอธิบายขยายความในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ในบางกรณี จึงได้ปรับใช้คำว่า “เรือนพื้นถิ่นไทย” เพื่อแสดงนัยถึงแบบแผนของเรือนทั้งสองลักษณะ

3. ข้อจำกัดด้านข้อมูลของเรือนกรณีศึกษาที่สามารถสืบค้นได้ มีสัดส่วนข้อมูลในแต่ละหลังมาน้อยแตกต่างกัน ส่งผลต่อประเด็นเนื้อหาในกระบวนการวิเคราะห์ และการจัดทำแบบทางสถาปัตยกรรมเพื่อประกอบสาระสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะกรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นไทยบางกรณี แบบทางสถาปัตยกรรมต้องเขียนเพิ่มเติมขึ้นจากเนื้อหาที่แหล่งข้อมูลได้อธิบายรายละเอียดไว้ บางเรือนมีการสันนิษฐานรูปตัดตามข้อมูลอ้างอิงจากแหล่งอื่นๆ ที่เชื่อถือได้ตามหลักวิชาการประกอบกัน โดยพยายามลดความให้มีลักษณะเนื้อหาใกล้เคียงถูกต้องมากที่สุด

4. ข้อจำกัดจากกระบวนการตามกรอบวิธีวิจัยที่เลือกใช้ ในทิศทางของวิจัยเชิงคุณภาพ อาจส่งผลให้เกิดอัตวิสัยในรายละเอียดของการเขียนอธิบายเนื้อหาที่ได้วิเคราะห์ สังเคราะห์ และอภิปรายผล ซึ่งสะท้อนไปในทัศนคติทางบวกของผู้วิจัยที่มีต่อเรือนพื้นถิ่นไทยเพียงด้านเดียว ทั้งนี้ผู้วิจัยได้พยายามพิจารณาเนื้อหาข้อมูลตามสภาพความจริงที่ปรากฏ เกี่ยวกับคุณค่าและผลลัพธ์จาก

การนำภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในเรือนพื้นถิ่นไทย โดยเฉพาะแบบแผนอย่างเรือนที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ซึ่งนำมาประยุกต์ปรับใช้กับการออกแบบเรือนร่วมสมัยในบริบทไทยอย่างรอบคอบ

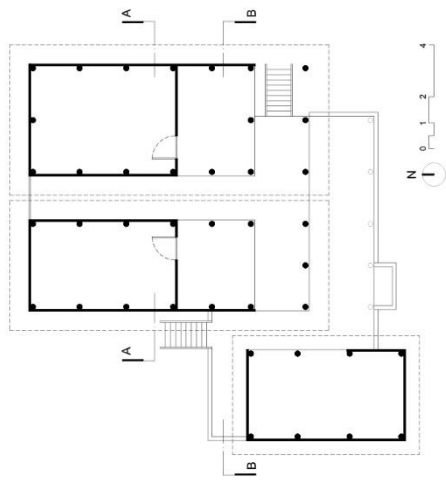
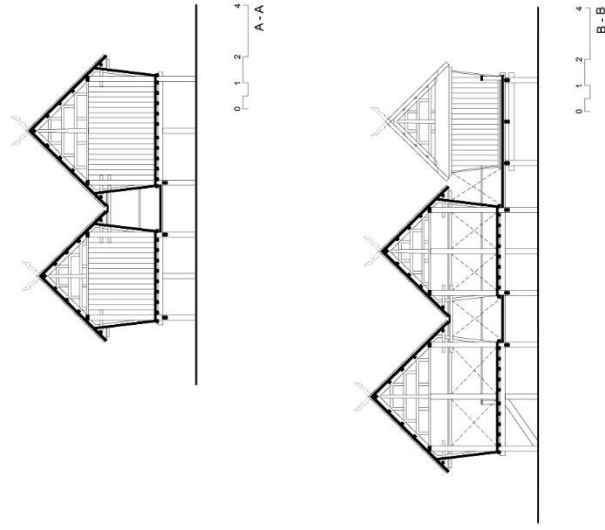
ข้อเสนอแนะการวิจัย

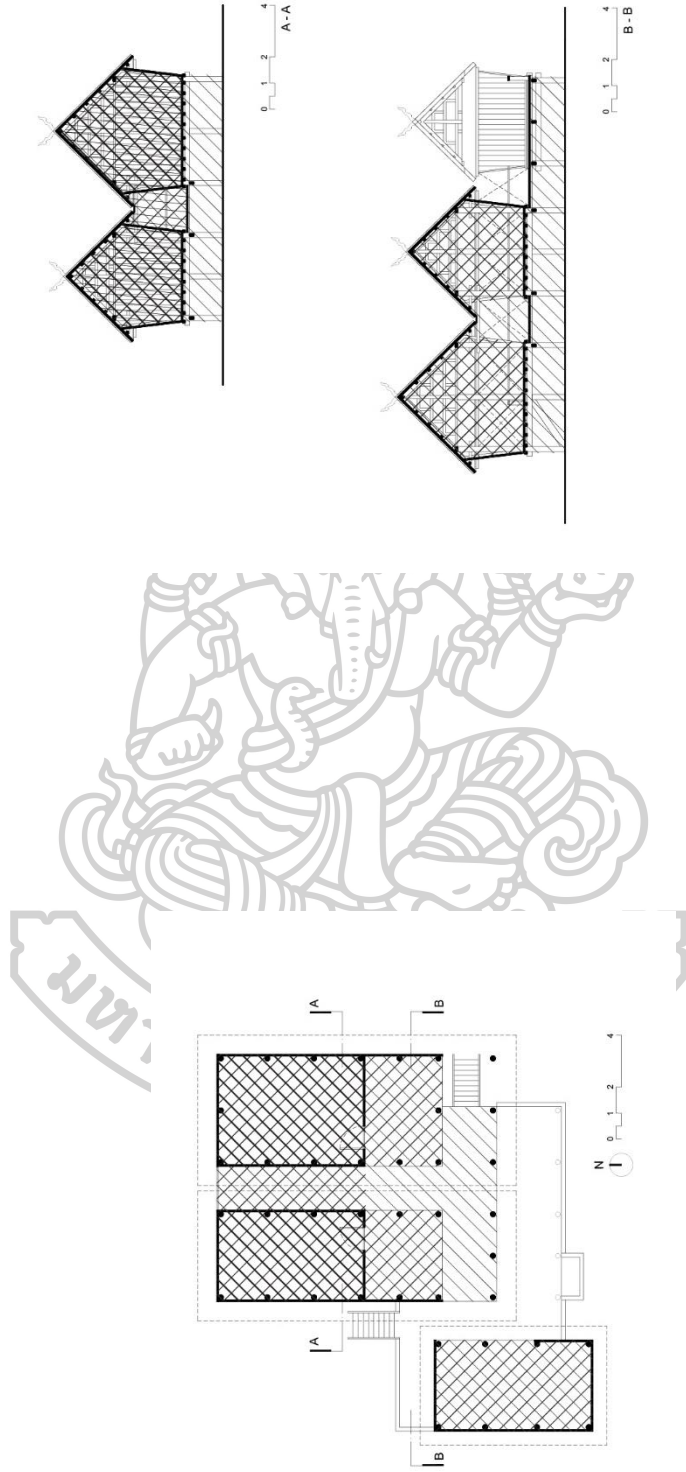
1. การวางขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัยลงไปในทางลึก เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างประเด็นเนื้อหาตามหลักทฤษฎีเรื่องที่ว่า หลักการออกแบบทางสถาปัตยกรรม วิธีชีวิตกับการสรรค์สร้างเรือนพื้นถิ่น และวิธีในการประยุกต์ใช้เพื่อการออกแบบเรือนพื้นถิ่นร่วมสมัย ทั้งนี้ยังสามารถลงลึกในรายละเอียดจากเนื้อหาส่วนใดส่วนหนึ่ง เพื่อให้เกิดข้อสรุปจากการวิจัยในครั้งต่อไปที่มีความเฉพาะเจาะจง ซึ่งให้ผลที่เกิดความสะดวกและง่ายต่อการนำไปปรับใช้ในภายหลัง

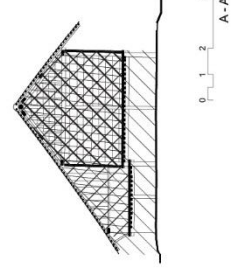
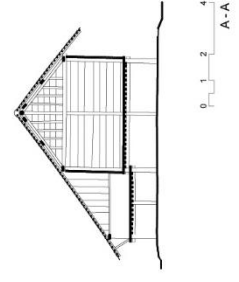
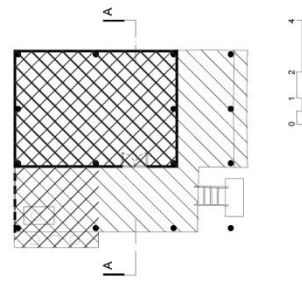
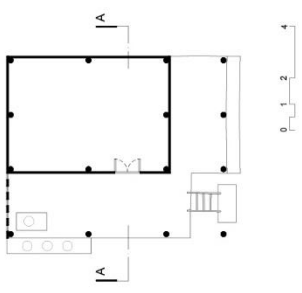
2. การขยายขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัยเพิ่มเติมในทางกว้าง จากช่องว่างของงานวิจัยในประเด็นเรื่องรูปลักษณะและคุณลักษณะของพื้นที่ระหว่างใน - นอก อันแตกต่างจากท้องถิ่นที่ตั้งอื่นๆ ยังคงเปิดโอกาสให้ตั้งคำถามได้ในการวิจัยครั้งต่อไป เพื่อสร้างความชัดเจนของคุณลักษณะพื้นที่ระหว่างใน - นอก ให้สะท้อนต่อบริบทที่ตั้งของไทย ในรายละเอียดที่แตกต่างจากภูมิภาคโดยรอบซึ่งอยู่ละแวกเดียวกัน ในทางตรงกันข้าม ยังสามารถจำกัดขอบเขตด้านพื้นที่ให้อยู่ในวงแคบ เพื่อสร้างความเข้าใจในรูปแบบ ระบบระเบียบพื้นที่ ที่เกี่ยวเนื่องกับองค์ประกอบและคุณลักษณะของเรือนได้อย่างเฉพาะกลุ่ม

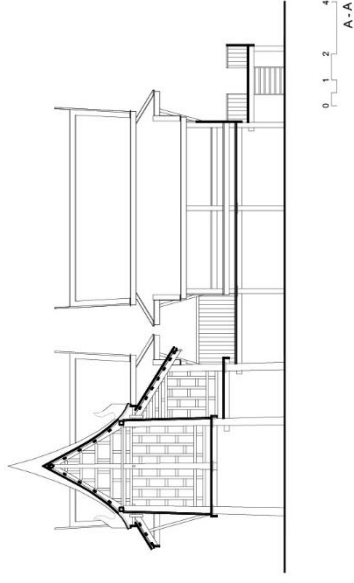
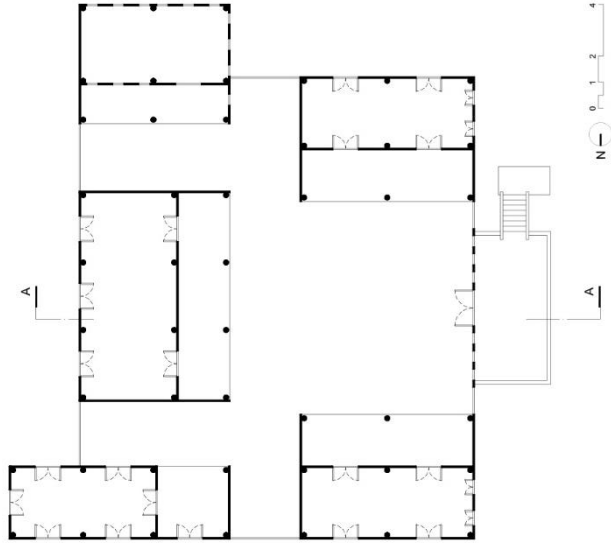
3. การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ที่เชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาสาระของบริบทแวดล้อมตามลักษณะเงื่อนไขของปัจจัยภายนอก ในรายละเอียดความสัมพันธ์ระหว่างเรือนที่อยู่อาศัย (สถาปัตยกรรม) กับสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างโดยรอบ ยังเป็นแนวทางที่สามารถค้นหาเพิ่มเติมต่อยอดจากการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งมุ่งเน้นในประเด็นเนื้อหาอันเกี่ยวเนื่องในรายละเอียดของตัวเรือนที่อยู่อาศัยหรือมิติทางสถาปัตยกรรมเป็นหลัก

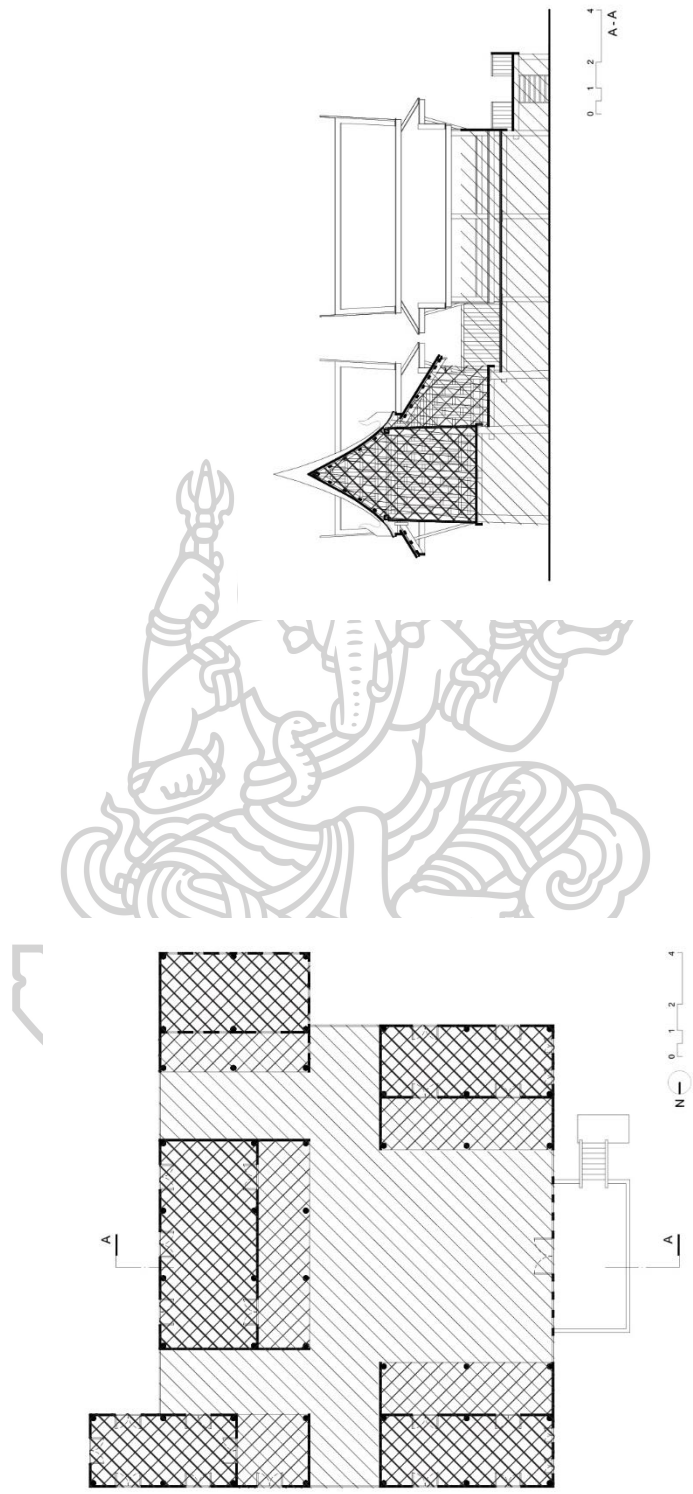

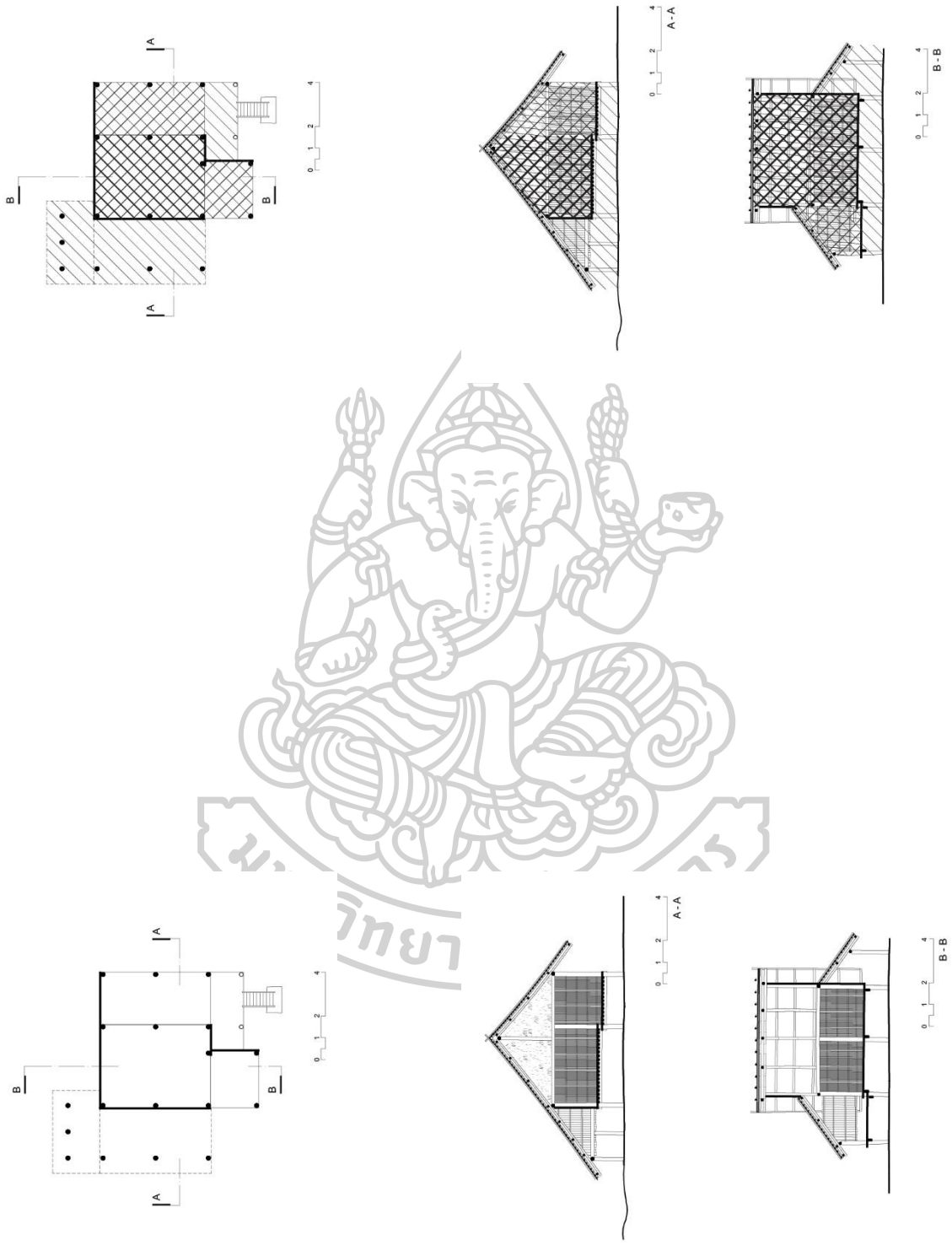

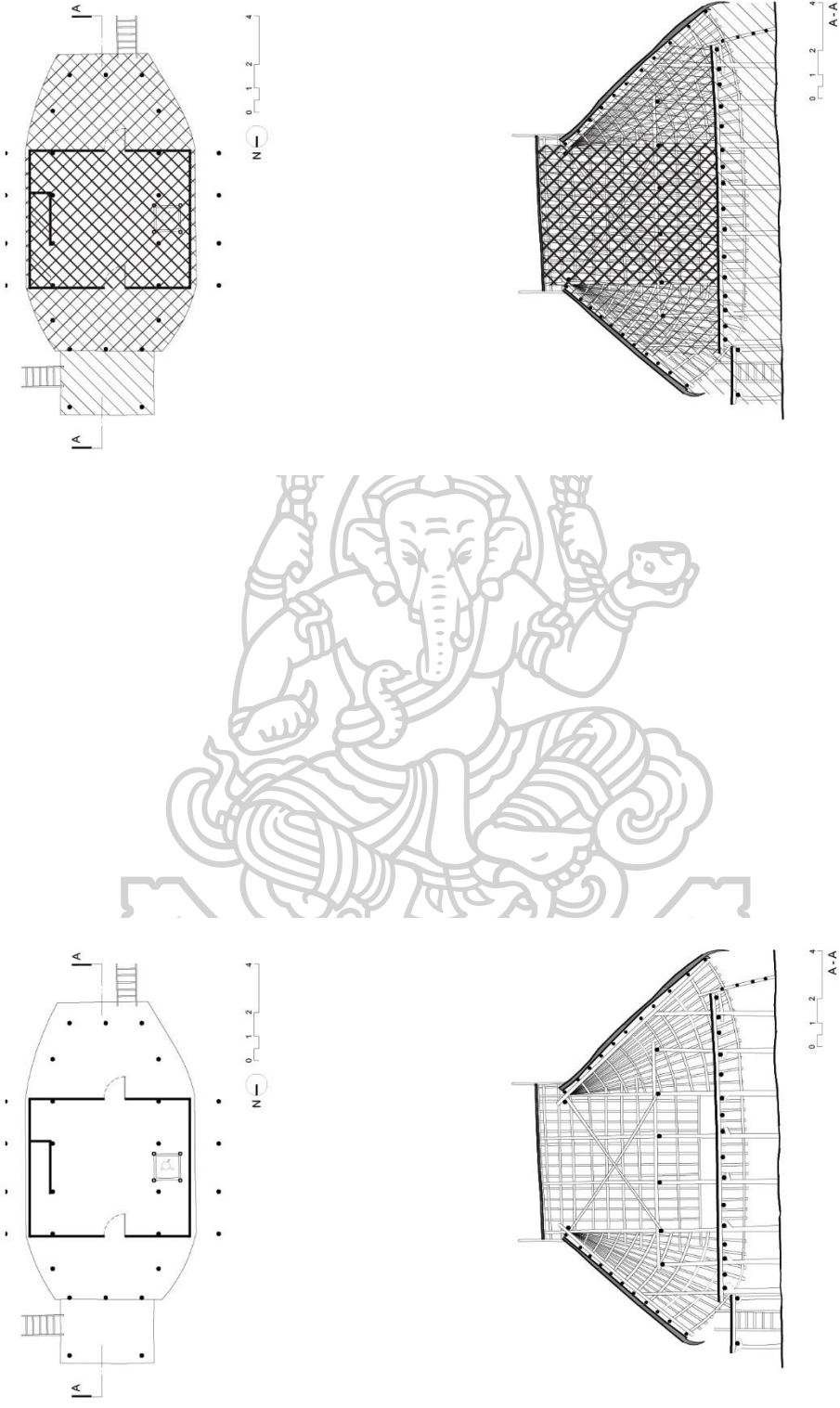

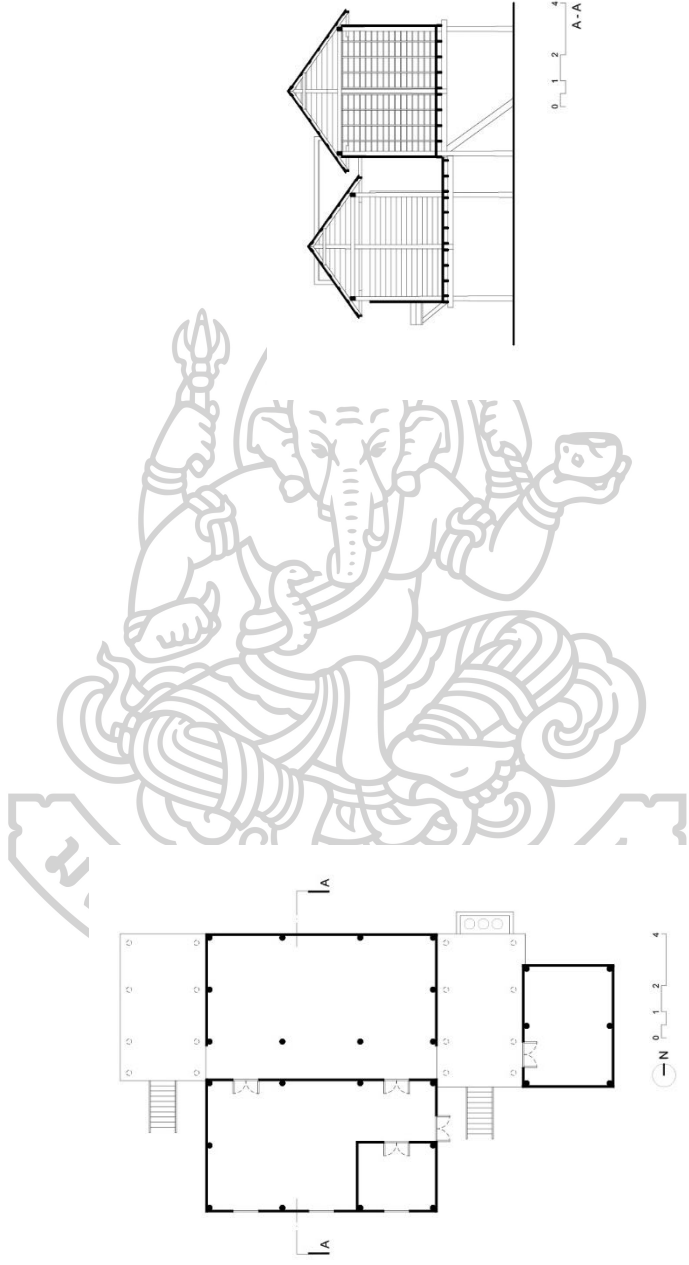
V 03 ผังพื้นและรูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

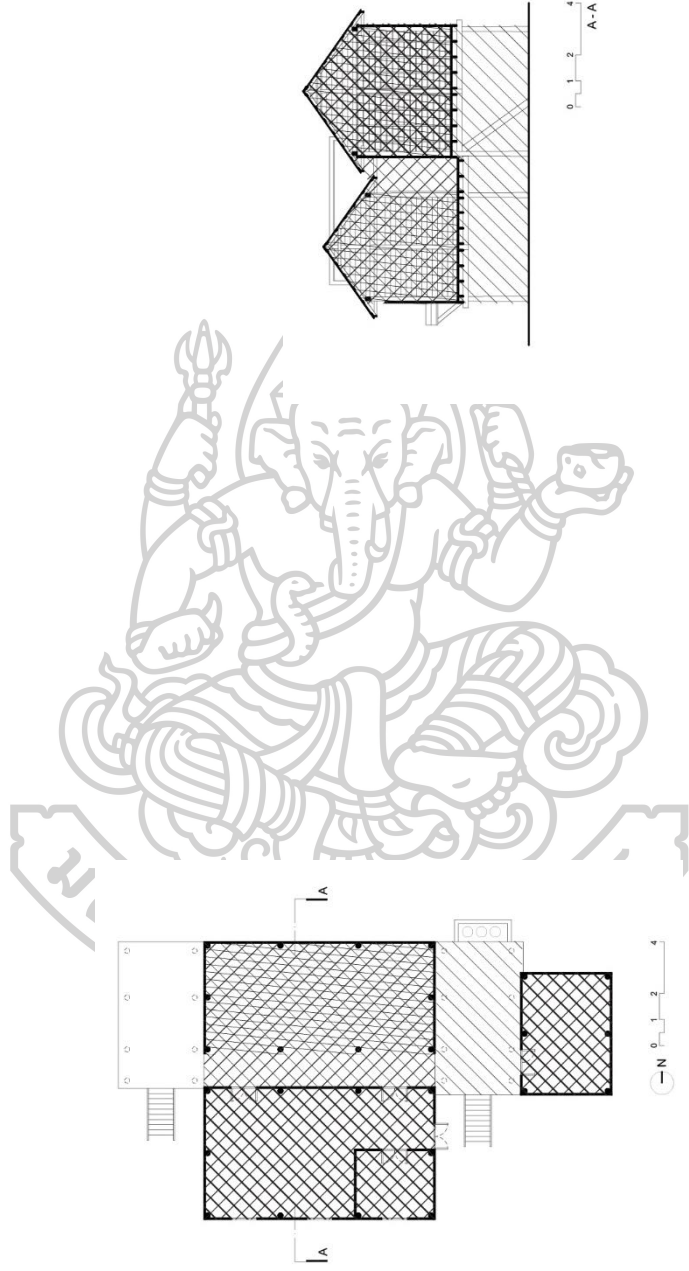

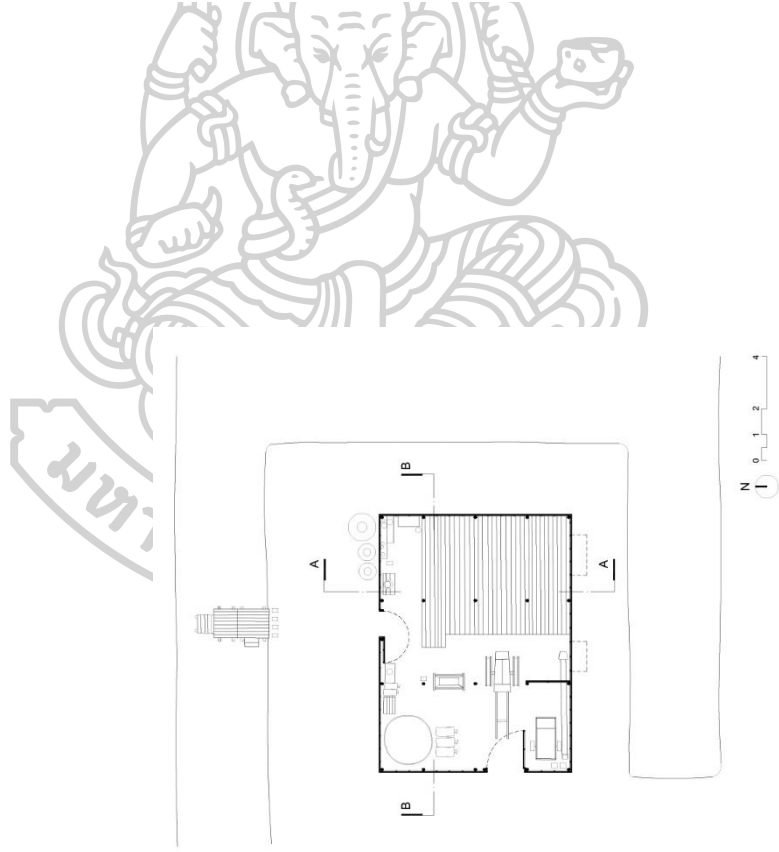
V 04 ผังพื้นและรูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

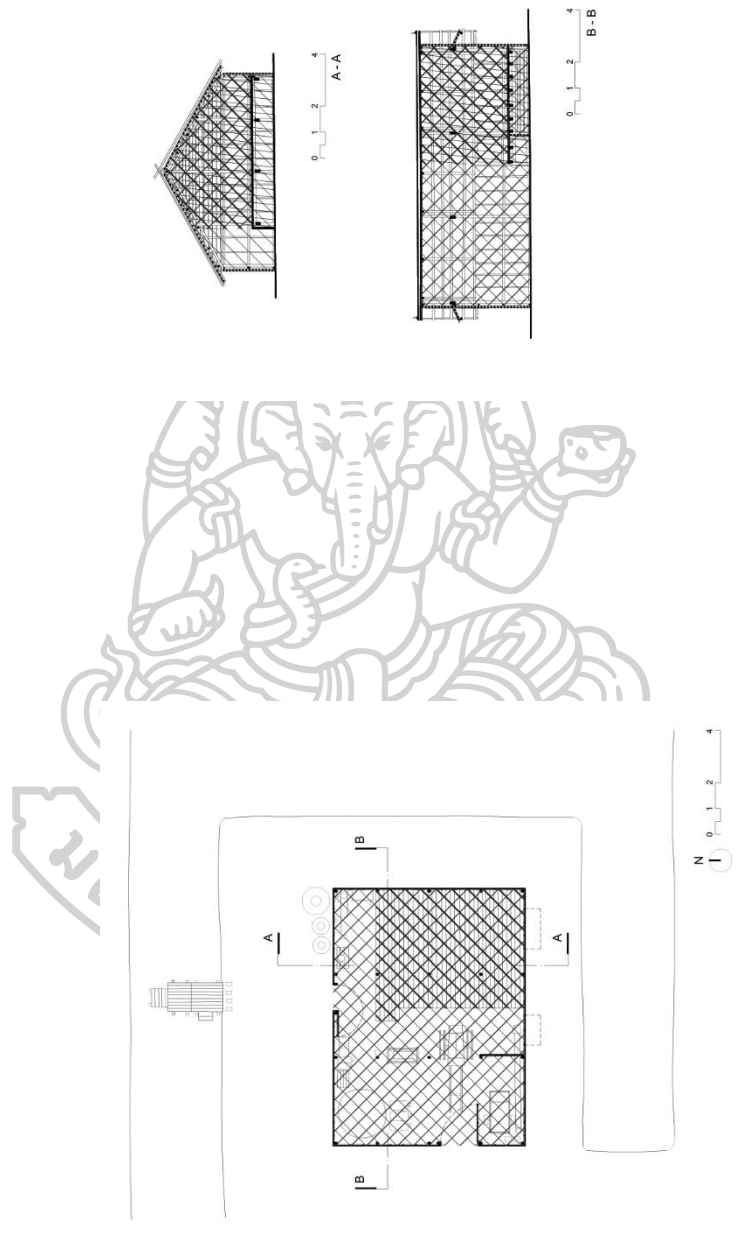

V 05 ผังพื้นและรูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

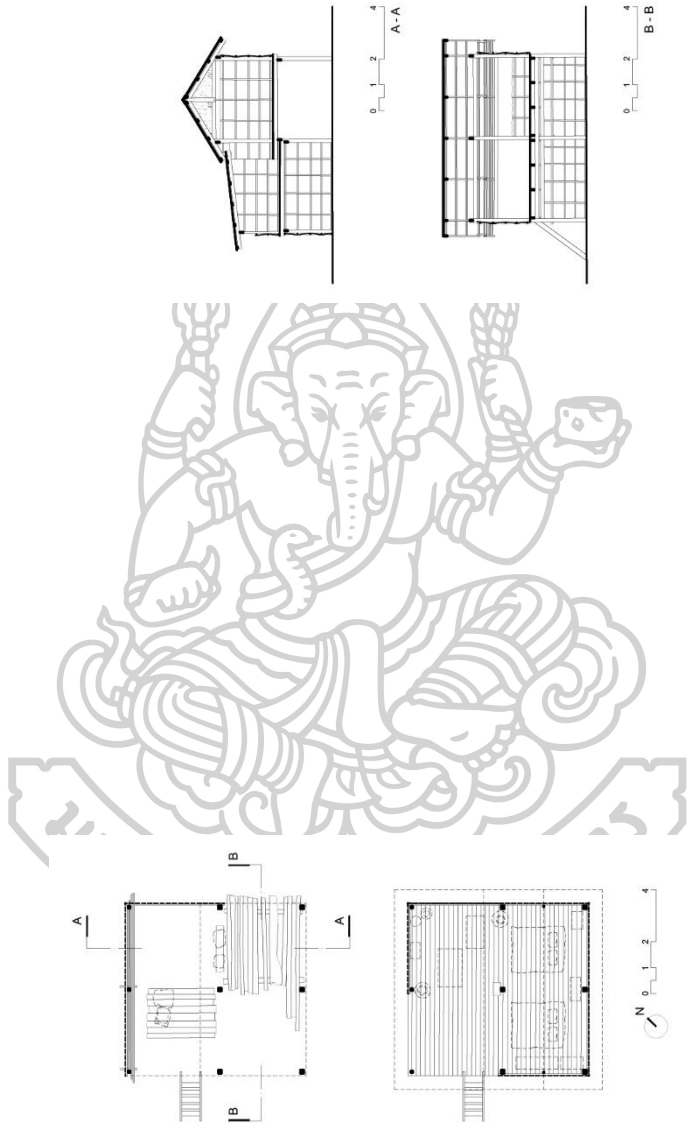

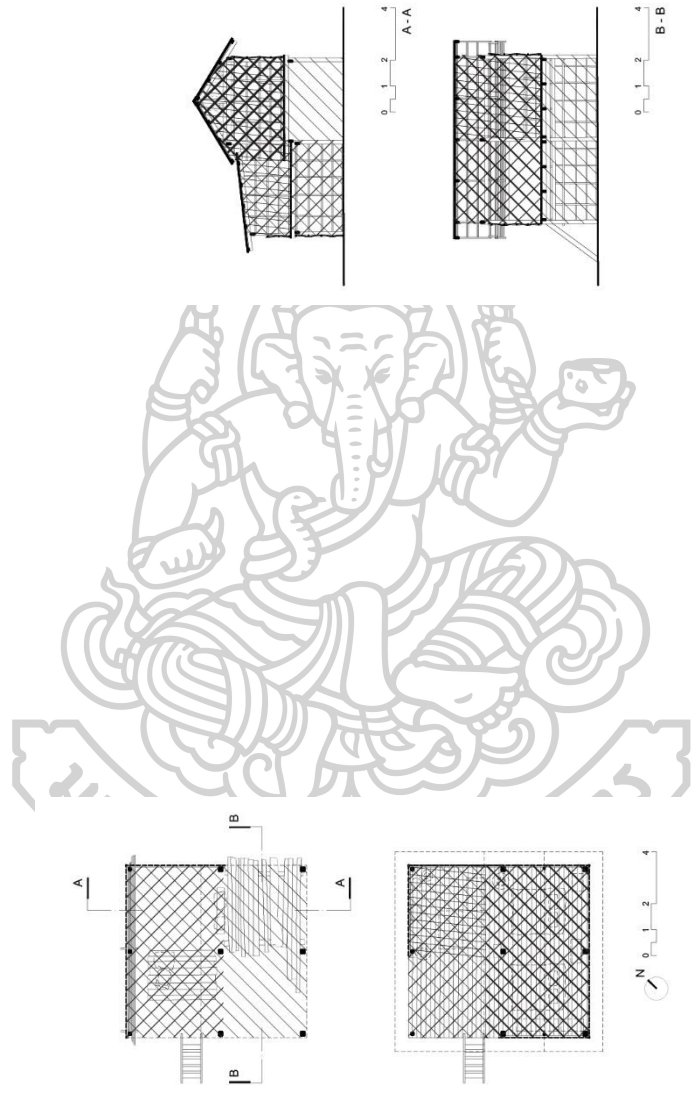

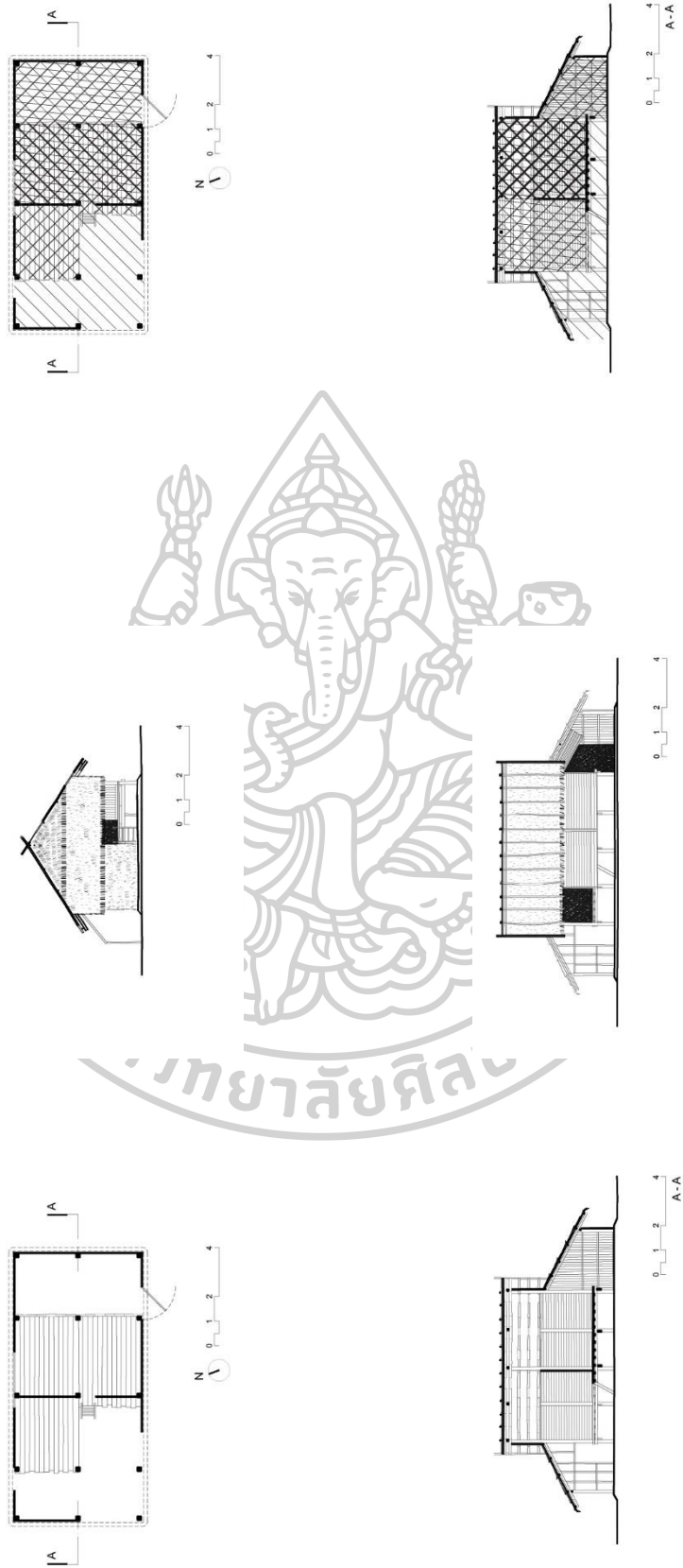

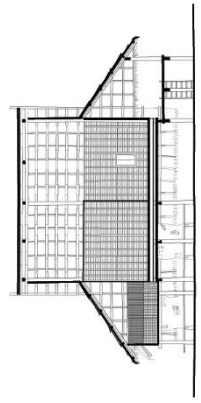
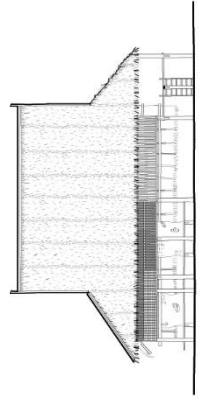
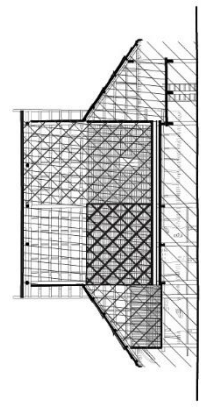
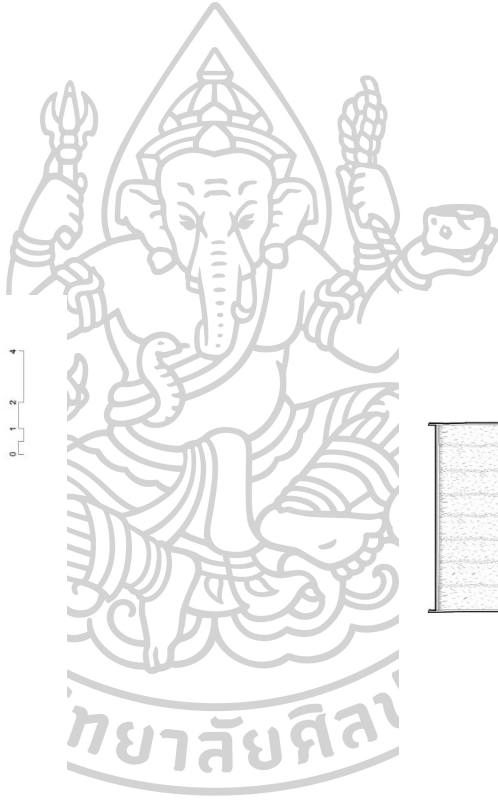
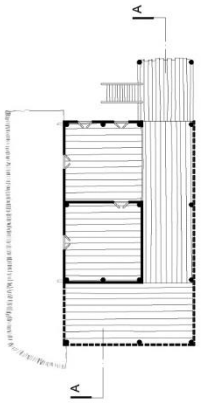
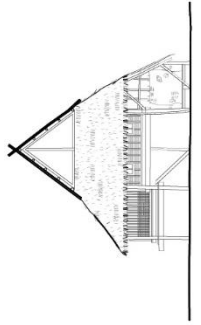
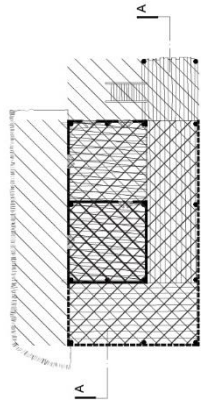
V 07 ผังพื้นและรูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

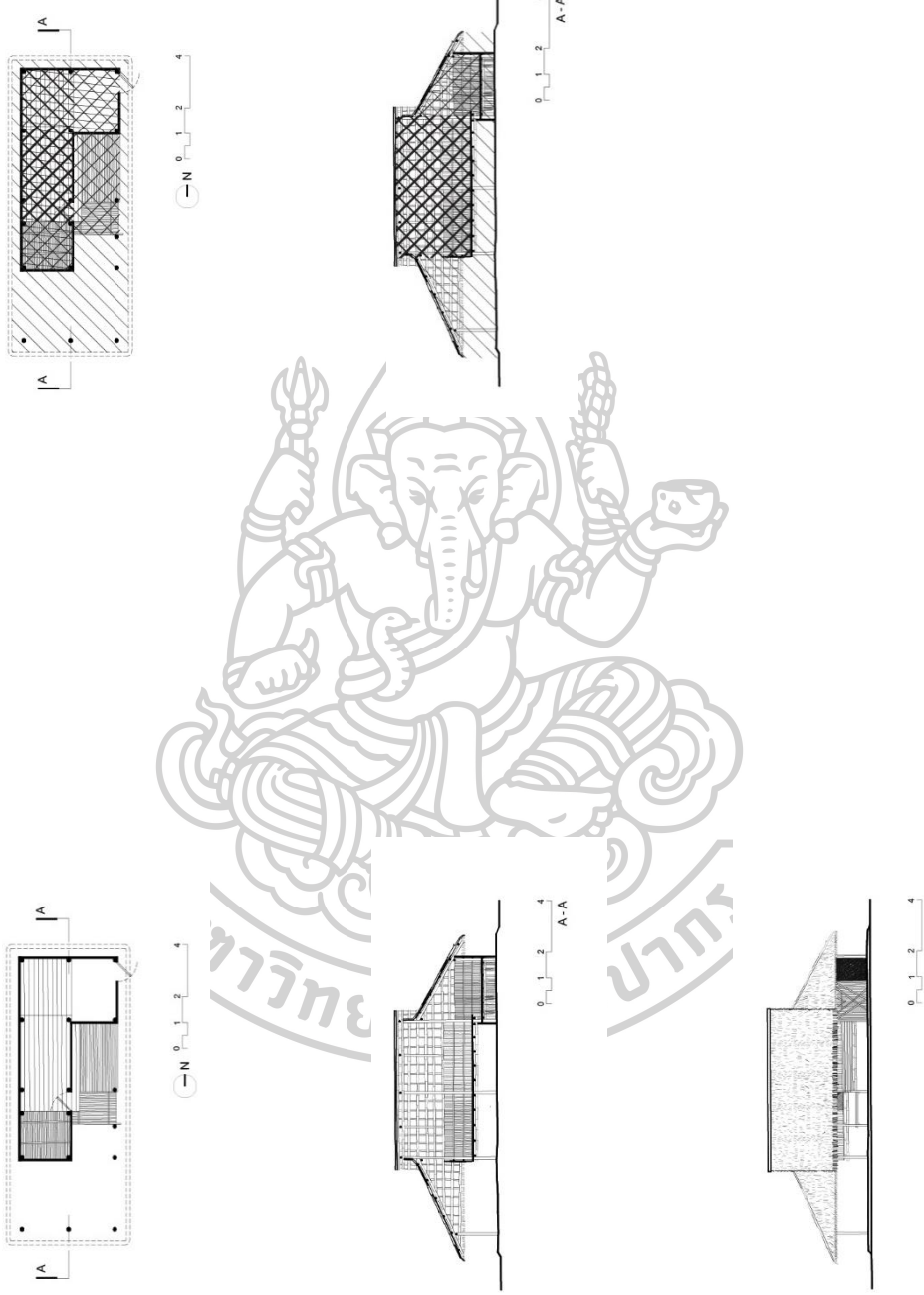

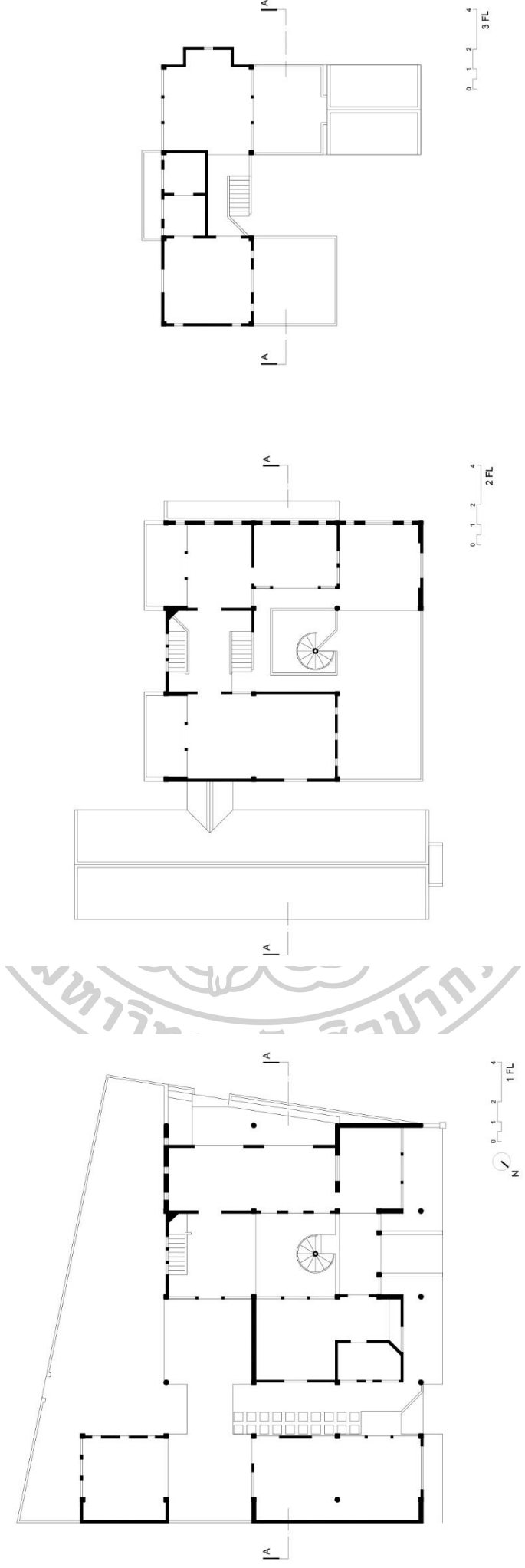
V 09 ผังพื้นที่และรูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

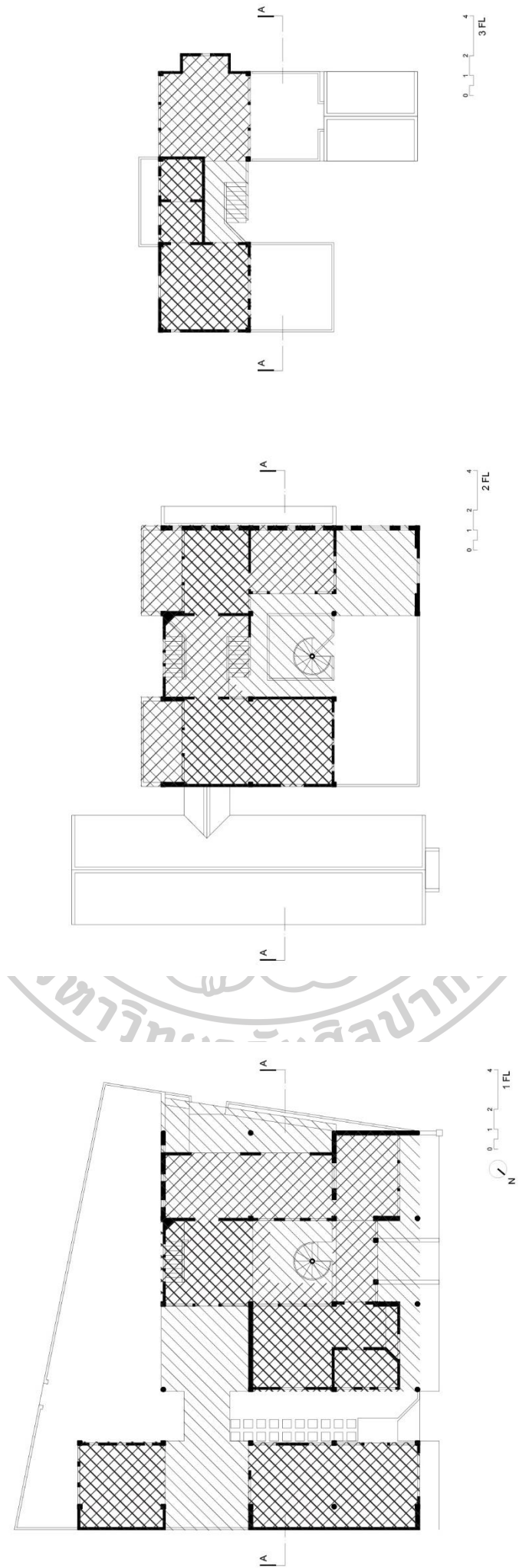
V 10 ผังพื้น รูปตัดและรูปด้าน แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

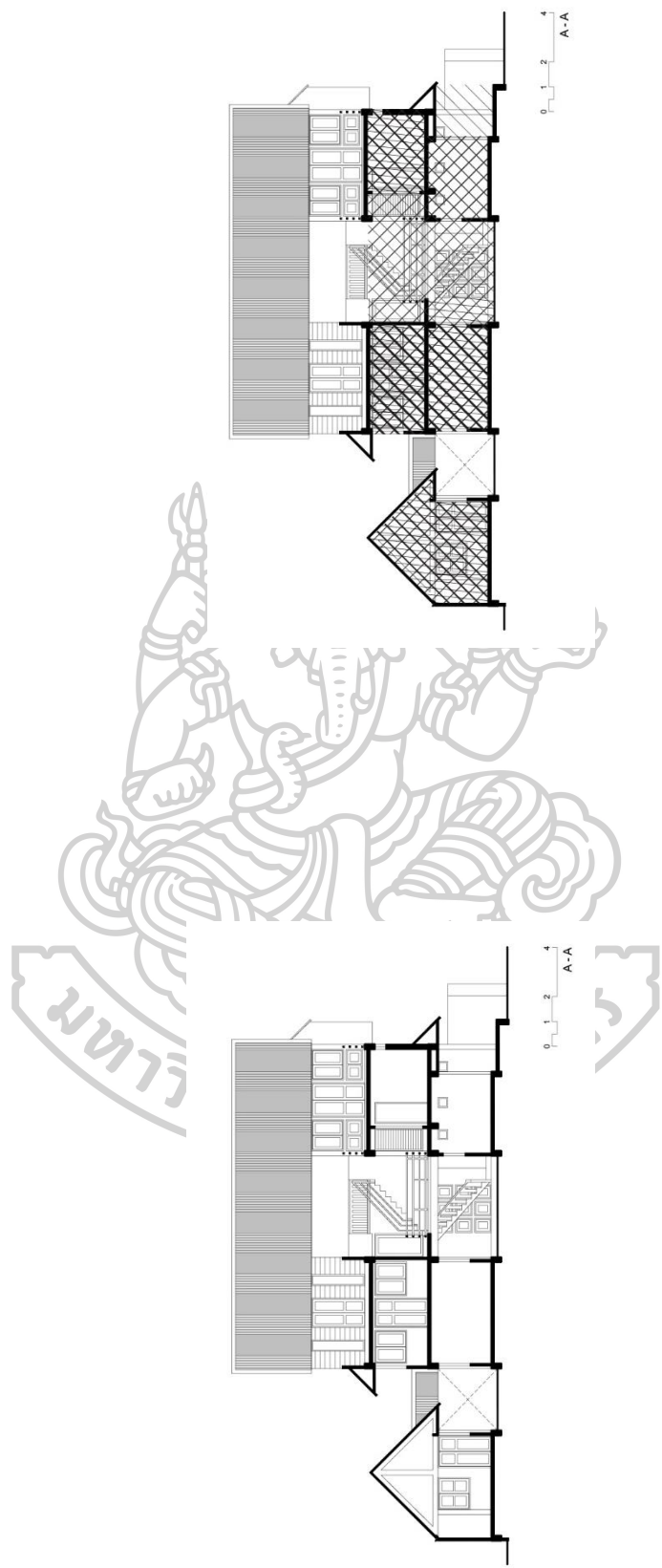
V 11 ผังพื้น รูปตัดและรูปด้าน แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

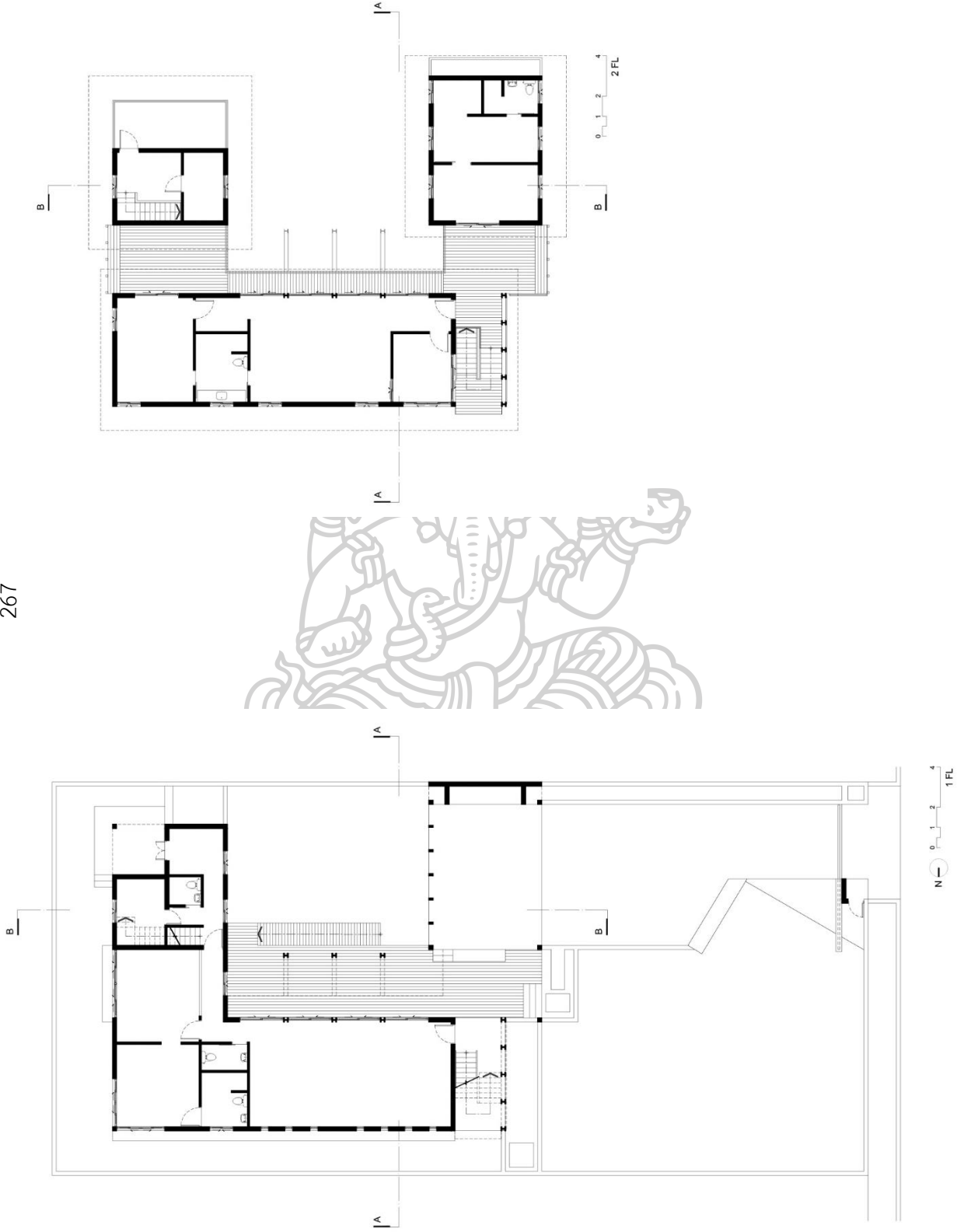
C 01 ผังพื้นที่ชั้น 1, 2, 3

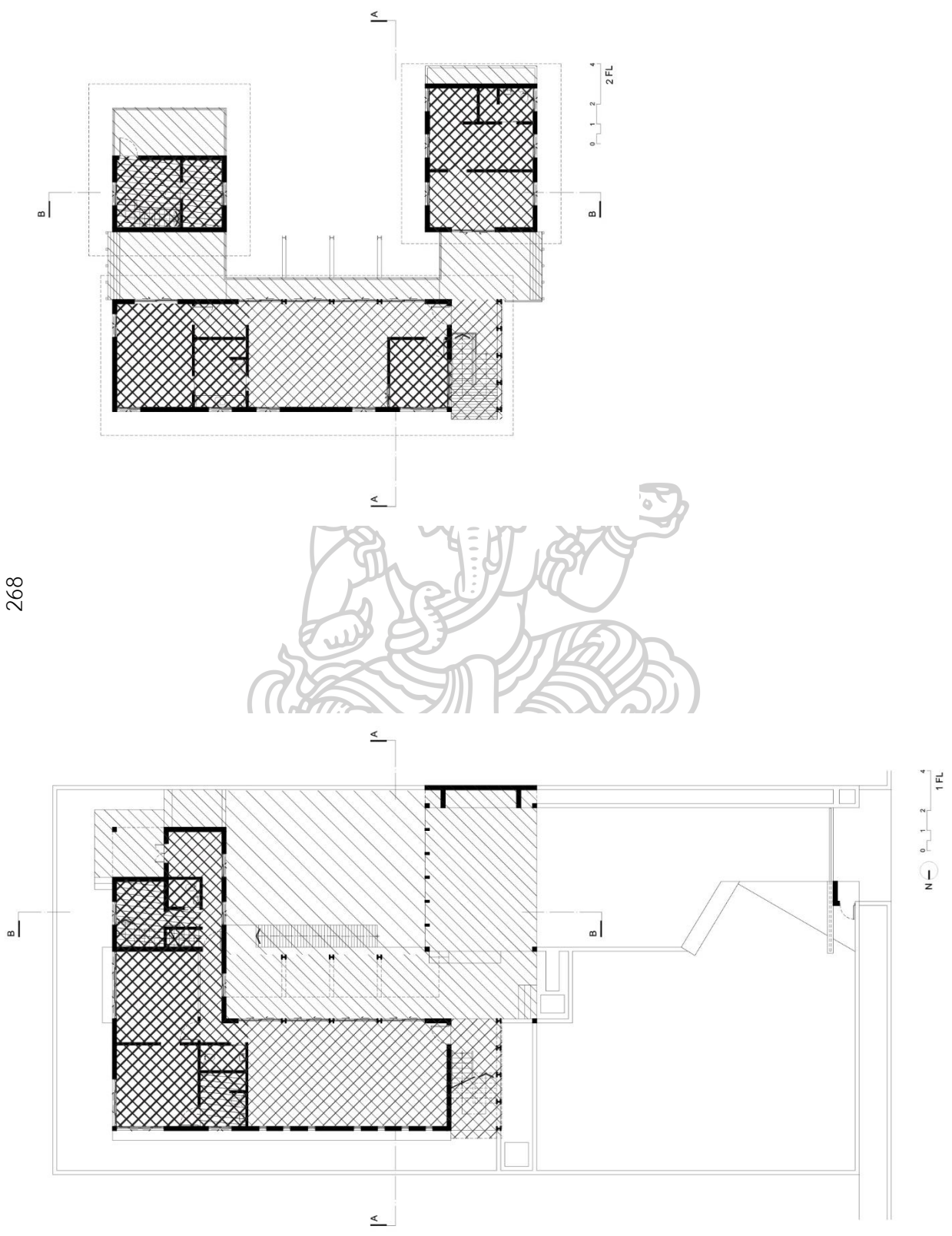

C 01 ผังพื้นที่ 1, 2, 3 แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

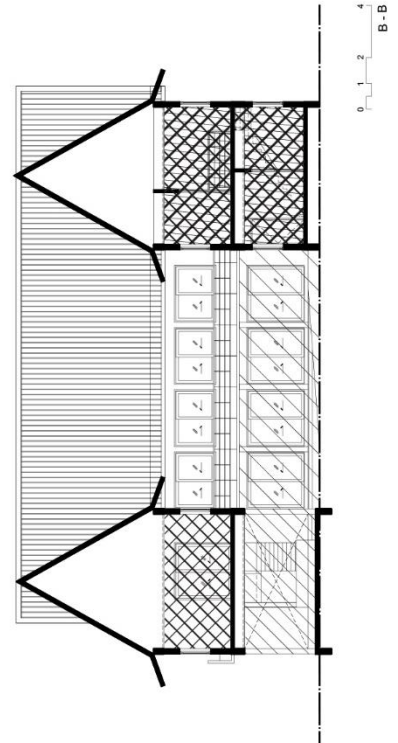
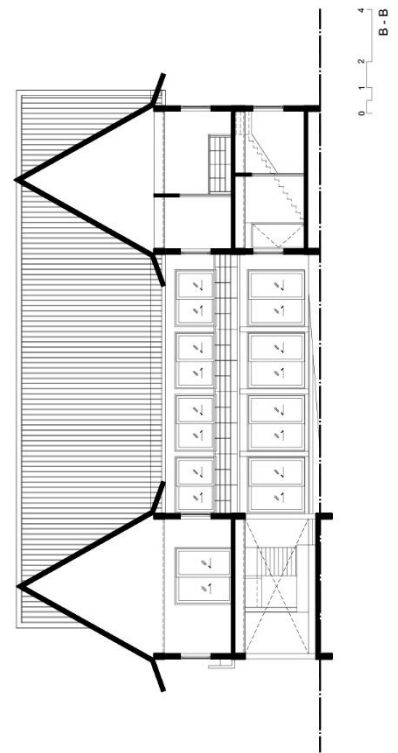
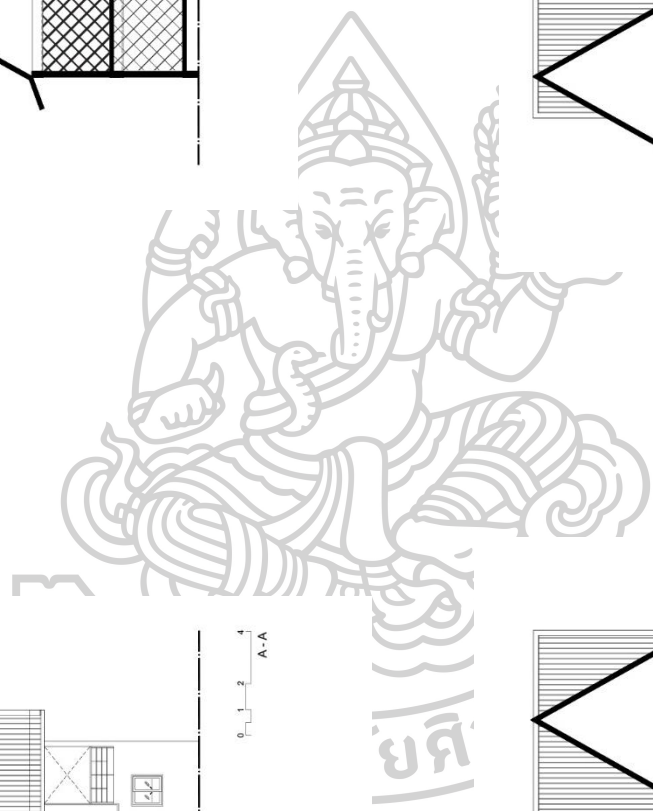
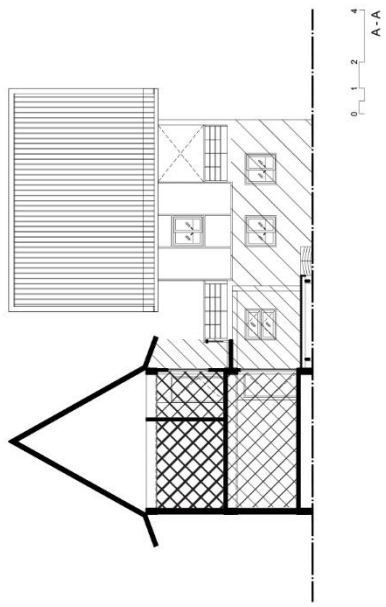
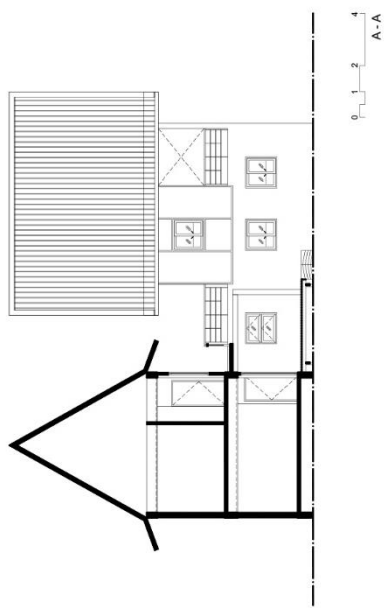

C 01 รูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

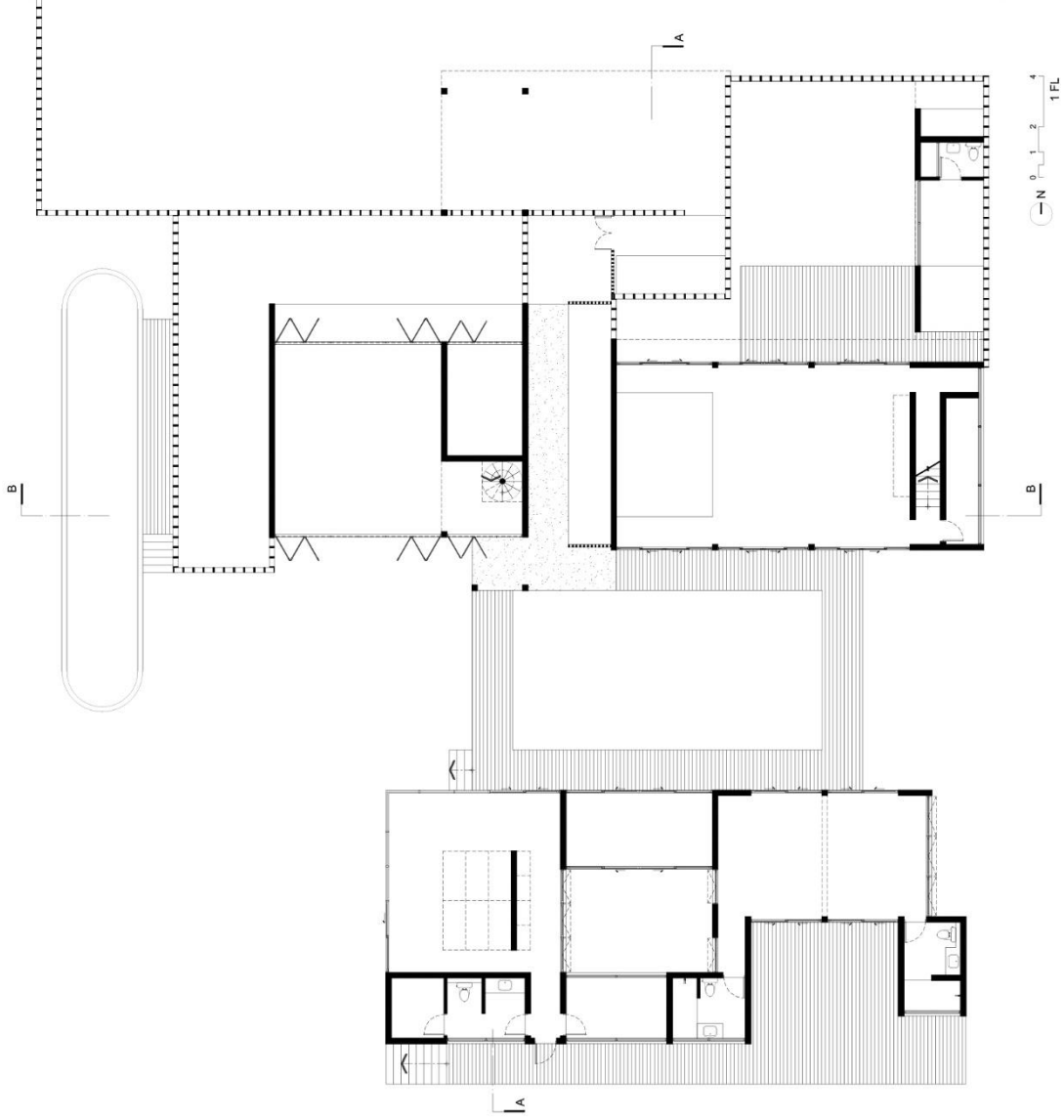

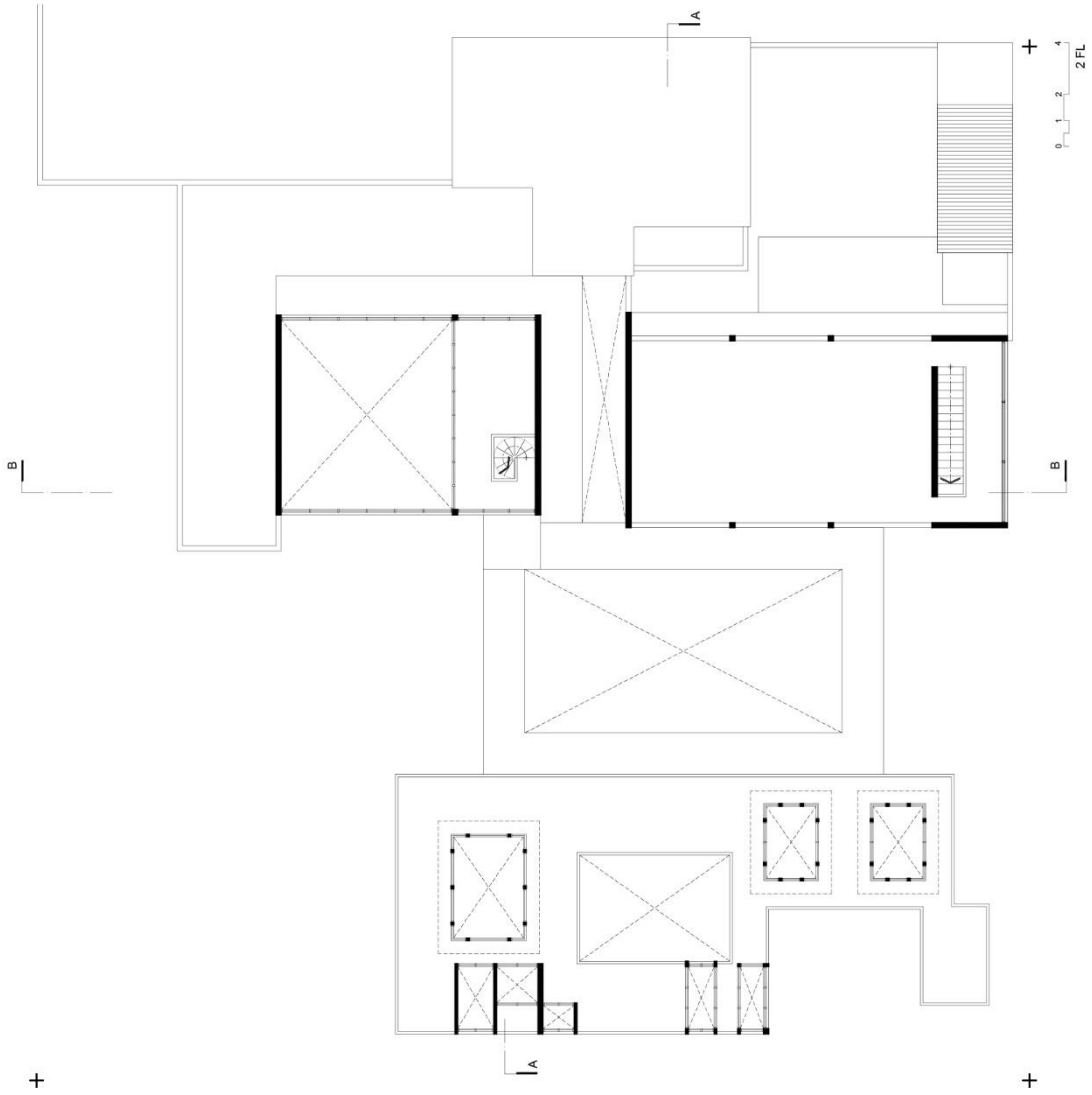
C 02 ผังพื้นที่ชั้นล่าง - ชั้นบน แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

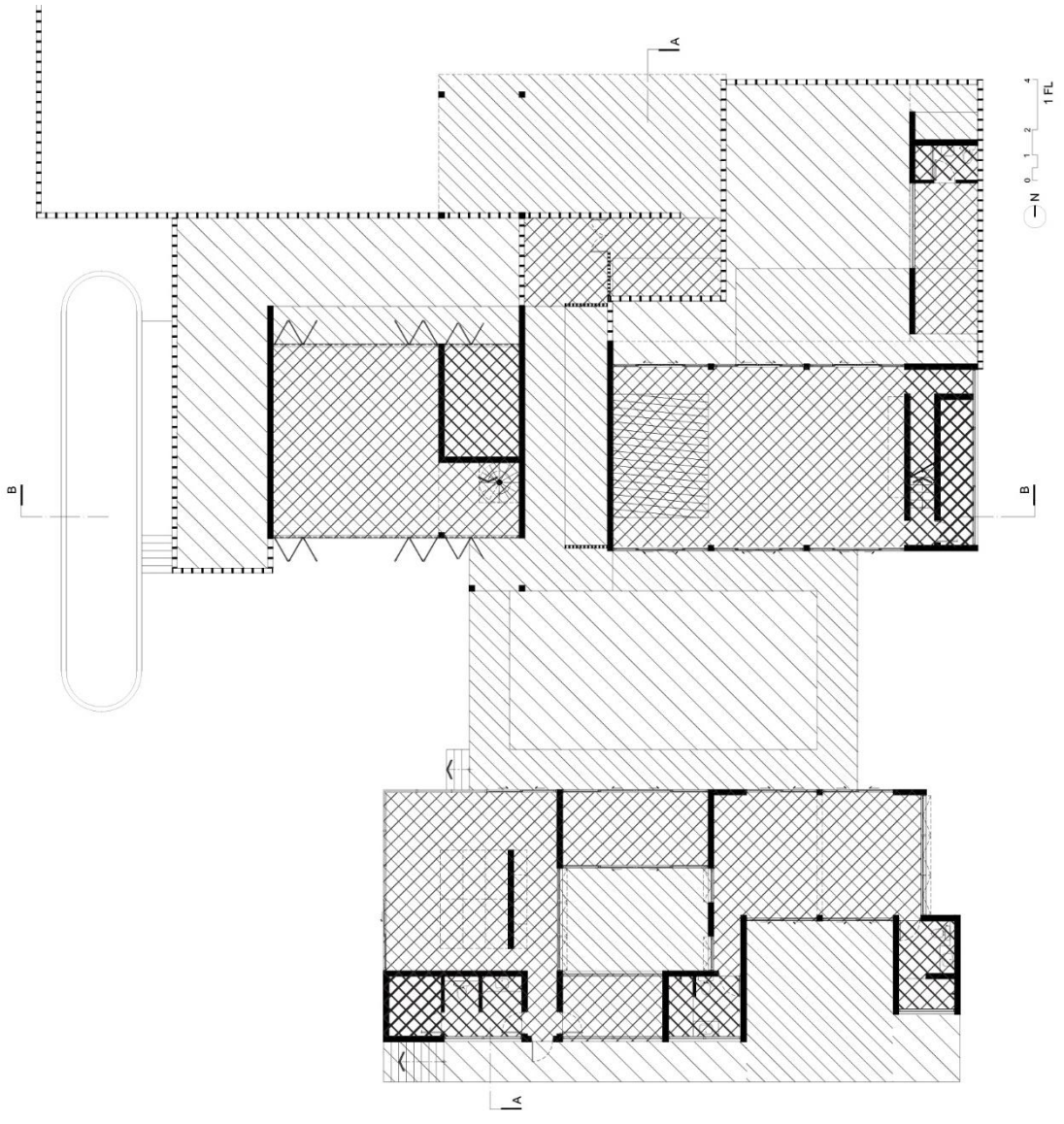

270

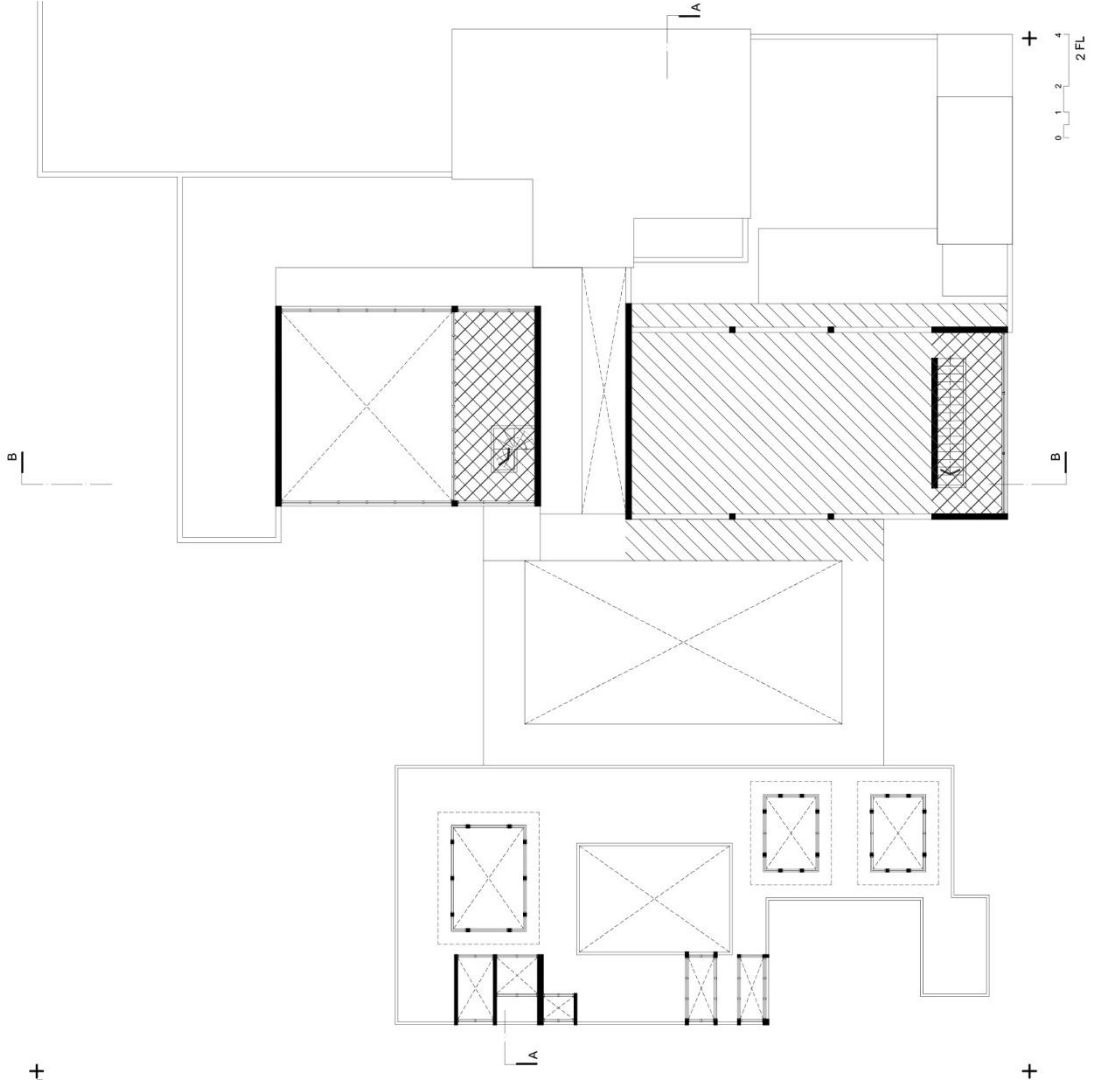

C 03 ผังพื้นที่ชั้นล่าง

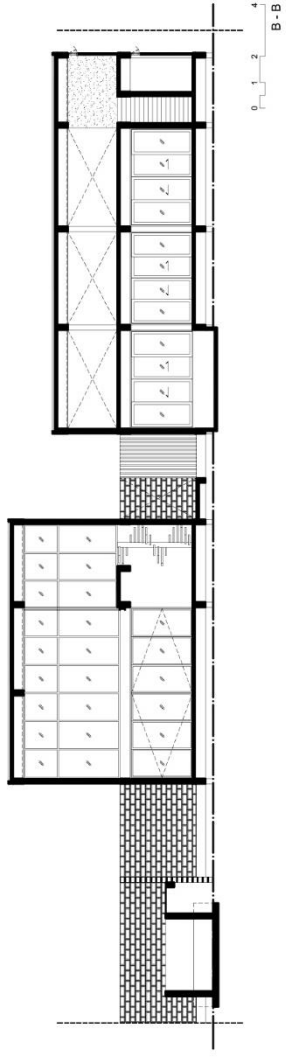
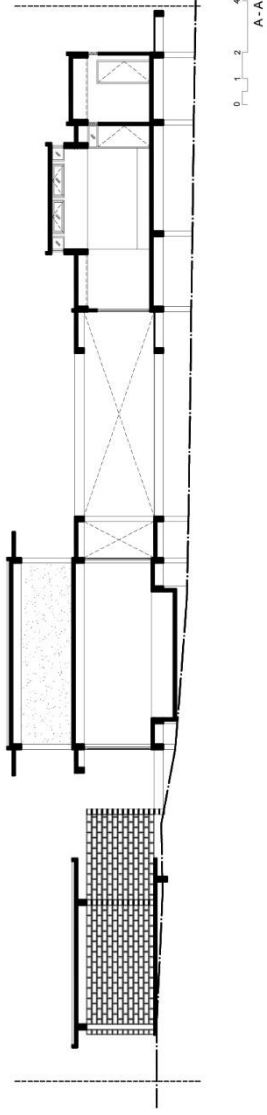

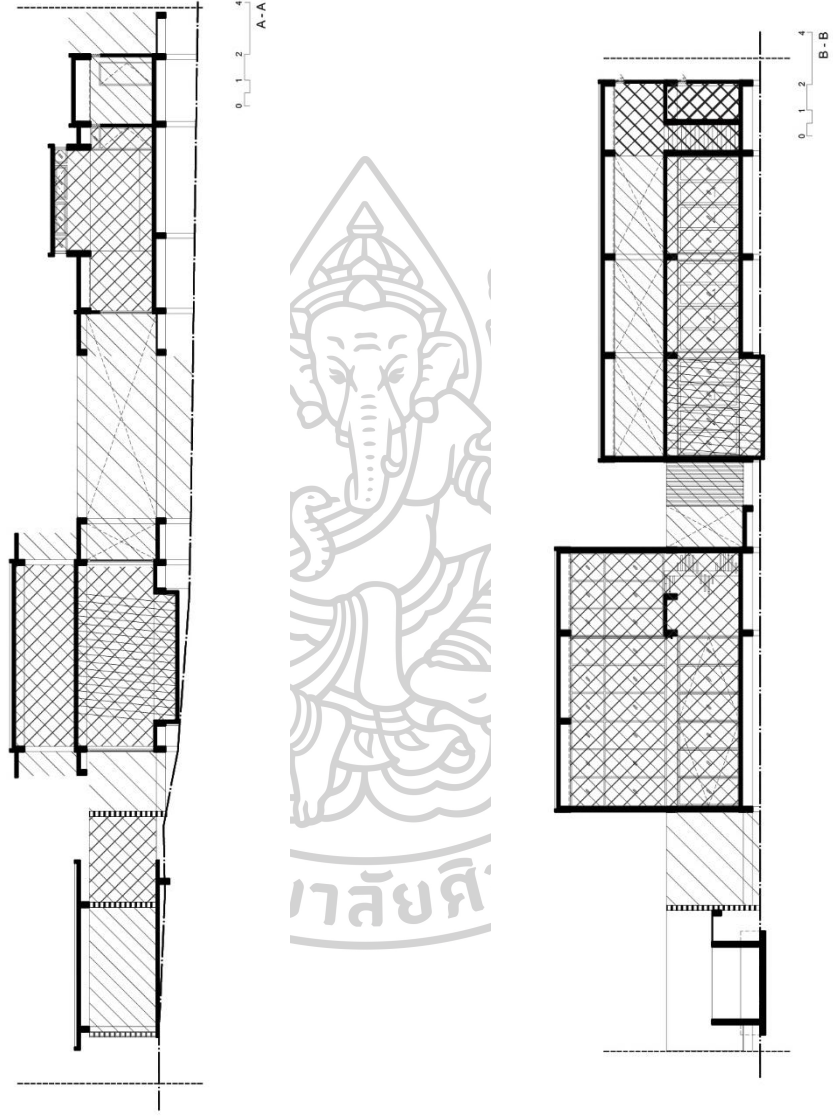

C 03 ผังพื้นที่ชั้นล่าง แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

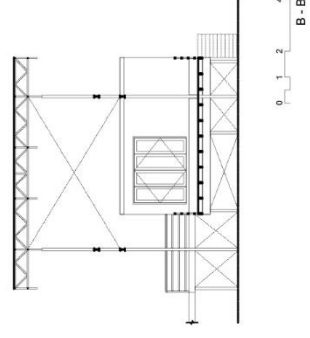
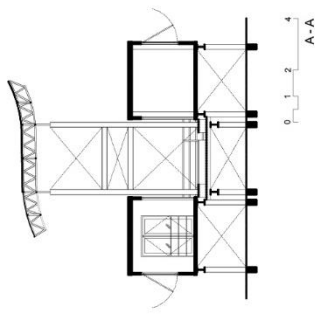
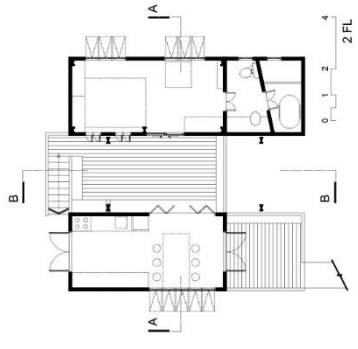
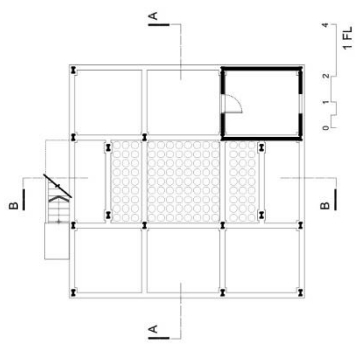

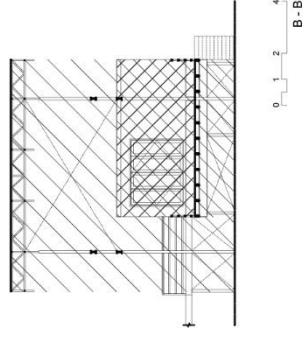
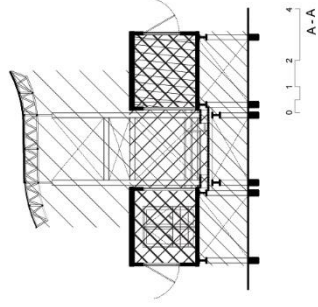
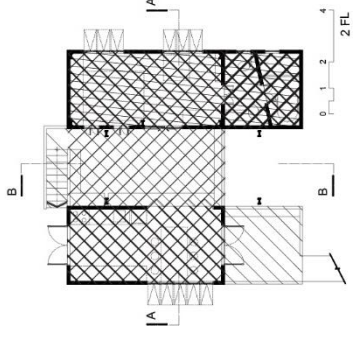
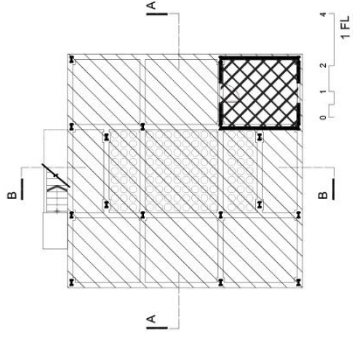
C 01 ผังพื้นที่ชั้นบน แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

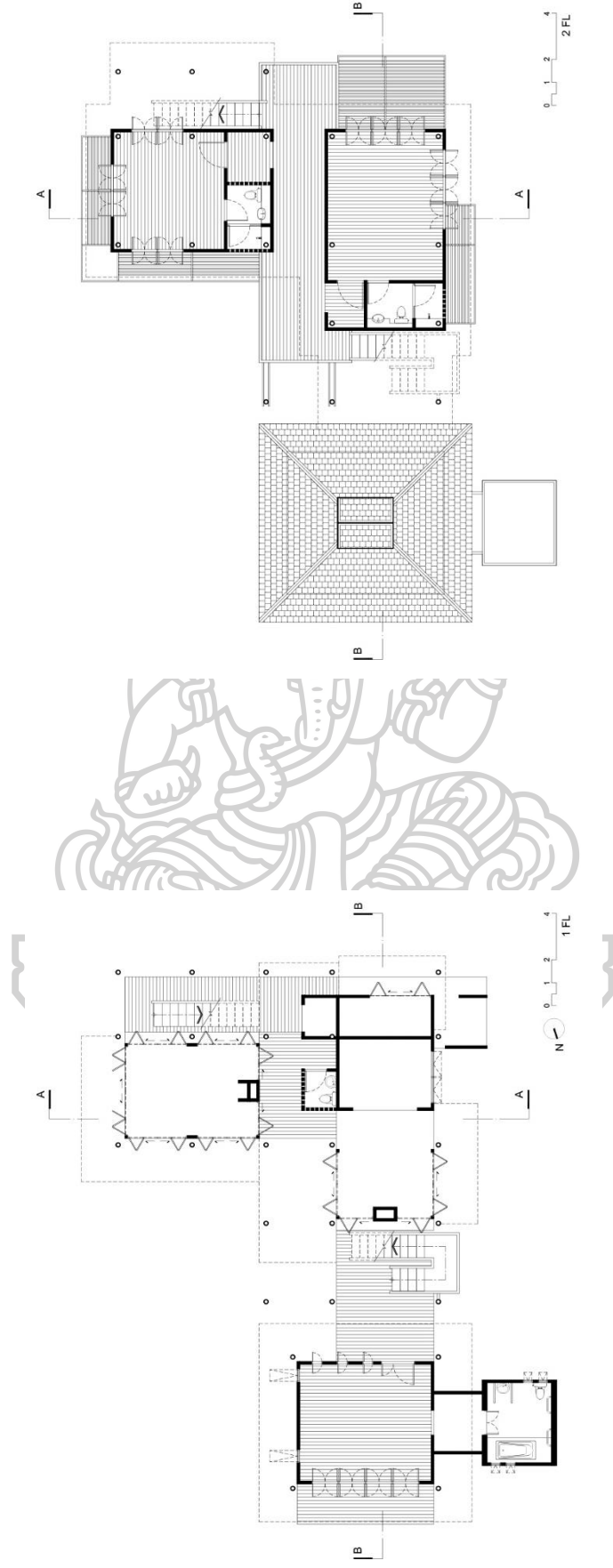

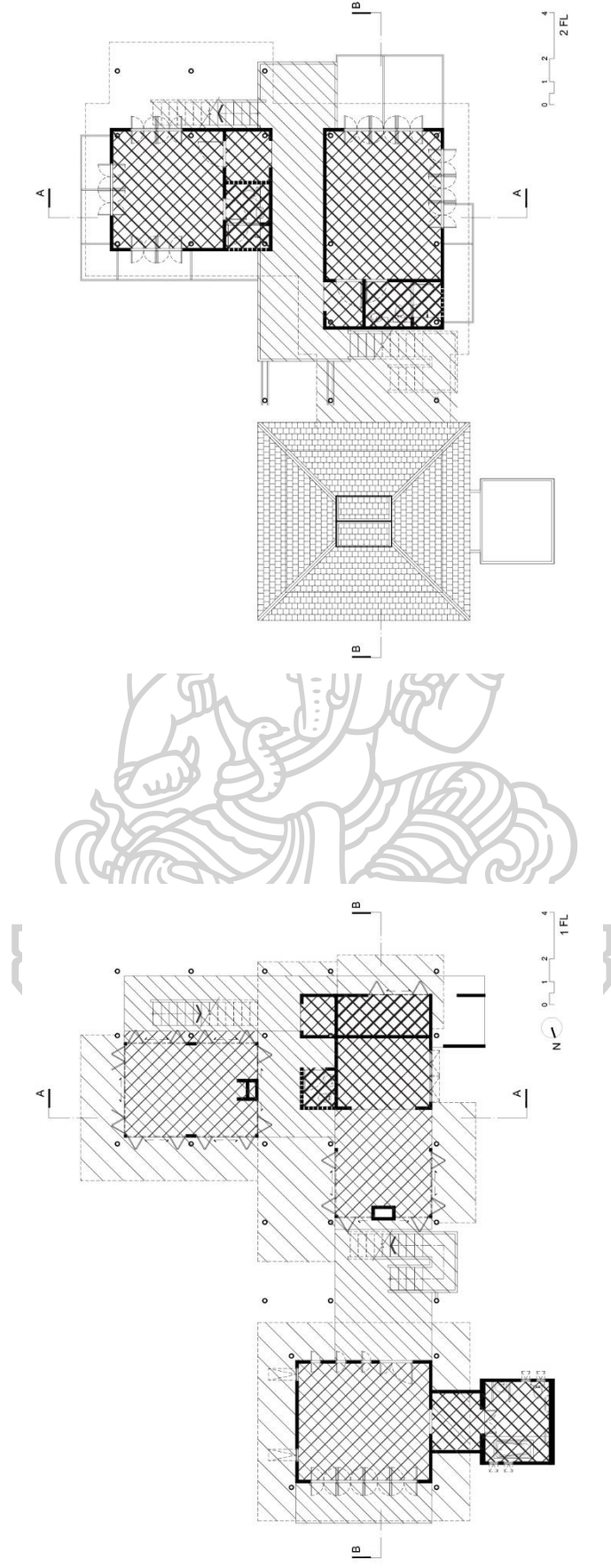

C 03 รูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

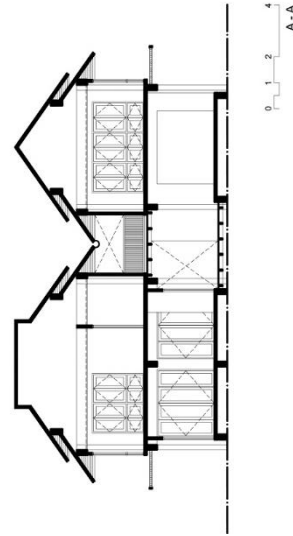
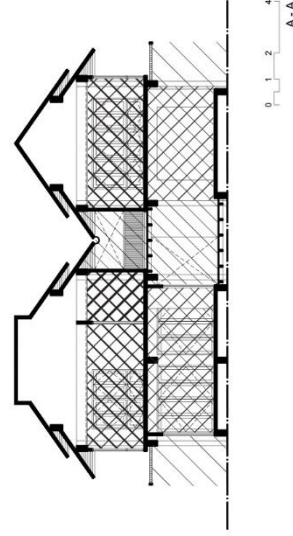
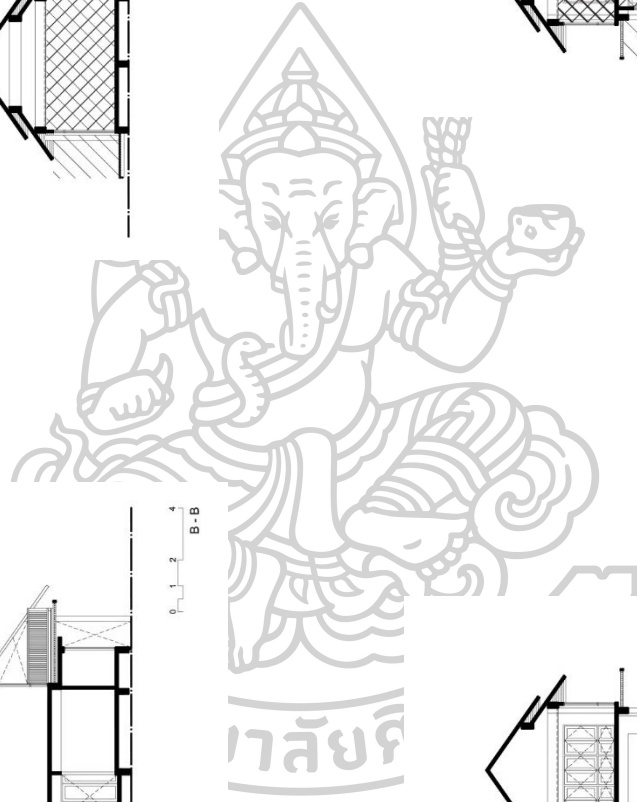
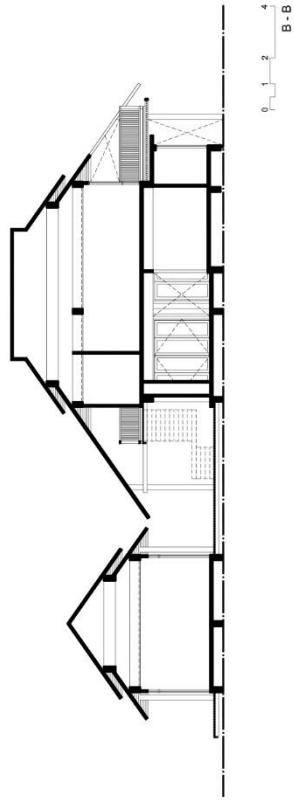
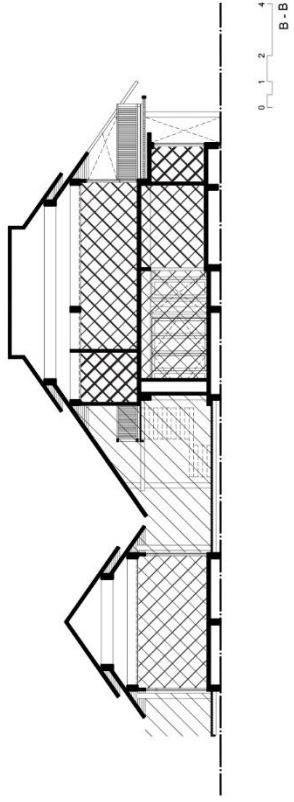

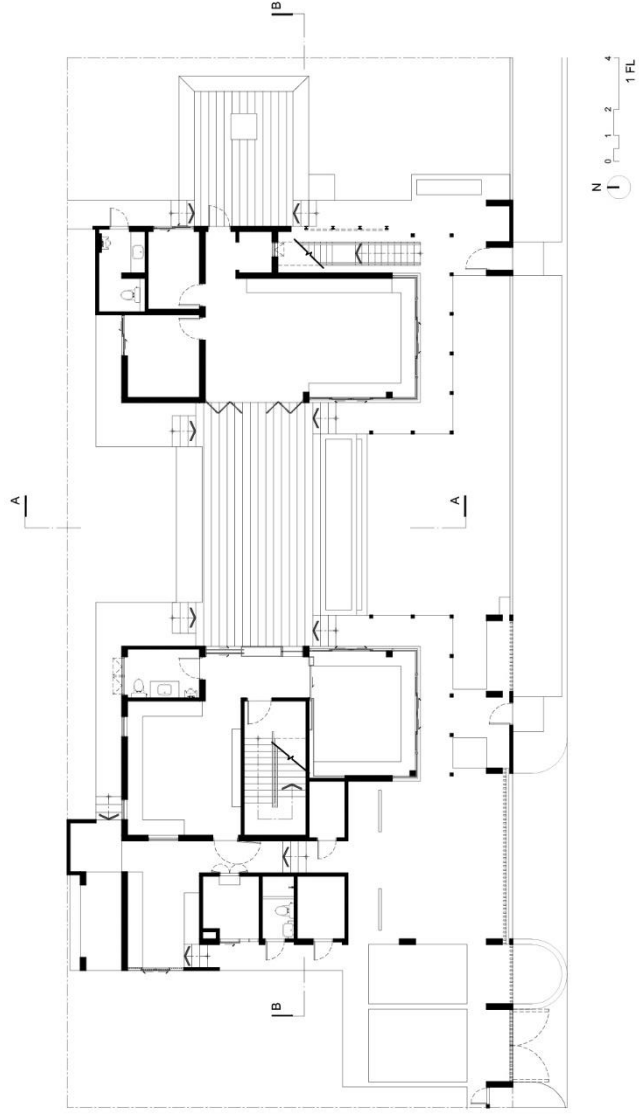

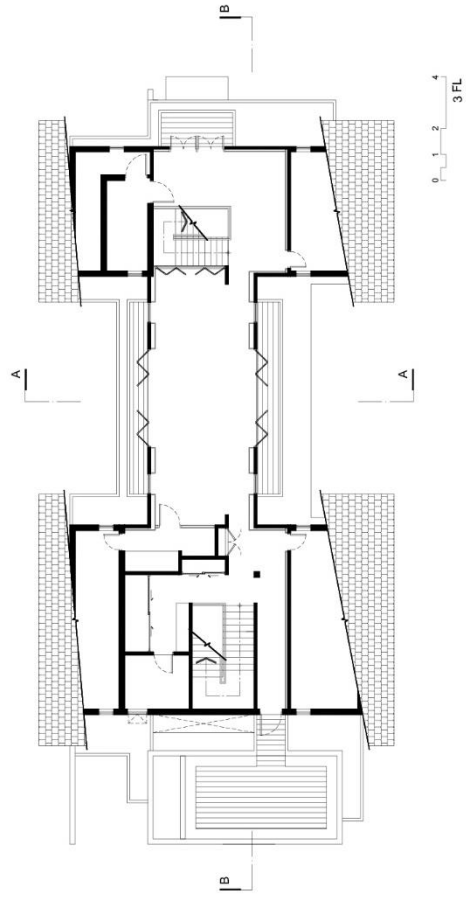
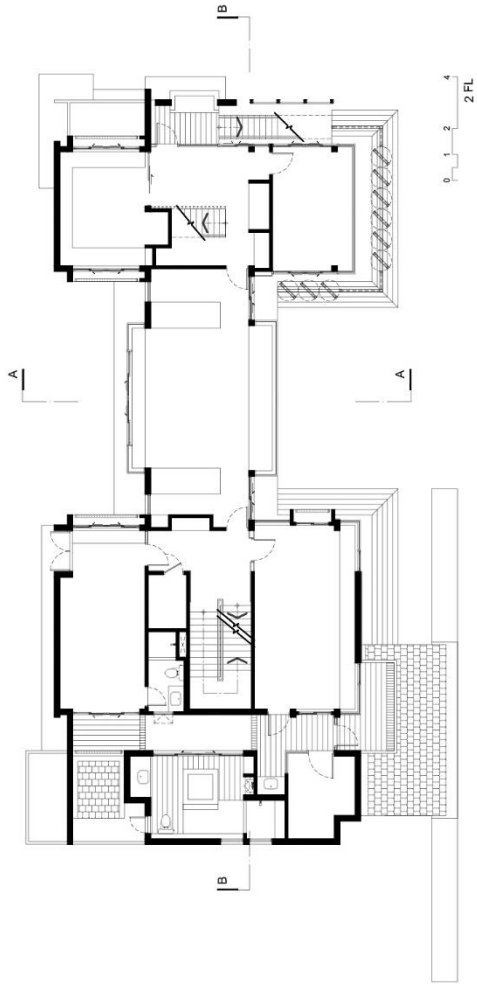

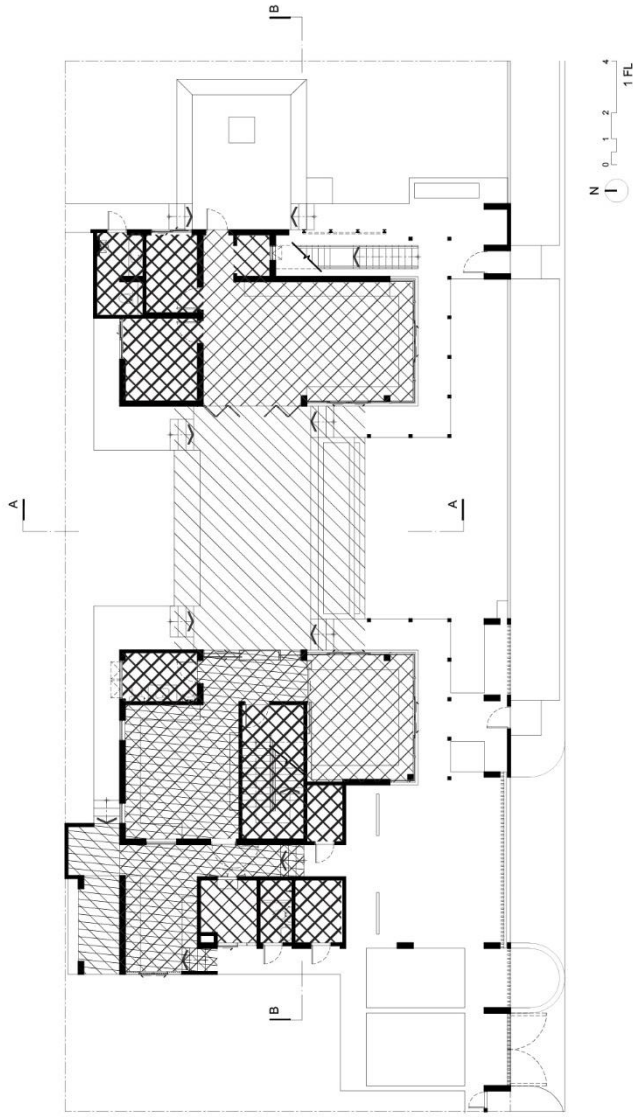

C 05 ผังพื้นที่ชั้นล่าง - ชั้นบน แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

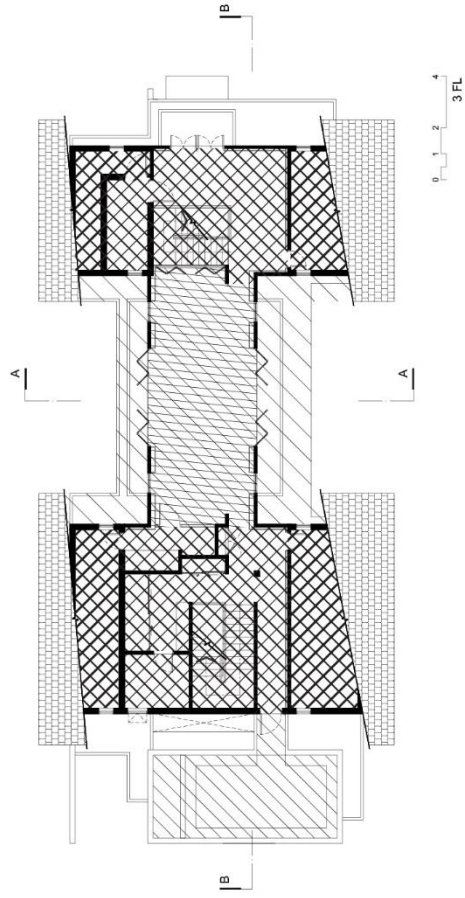
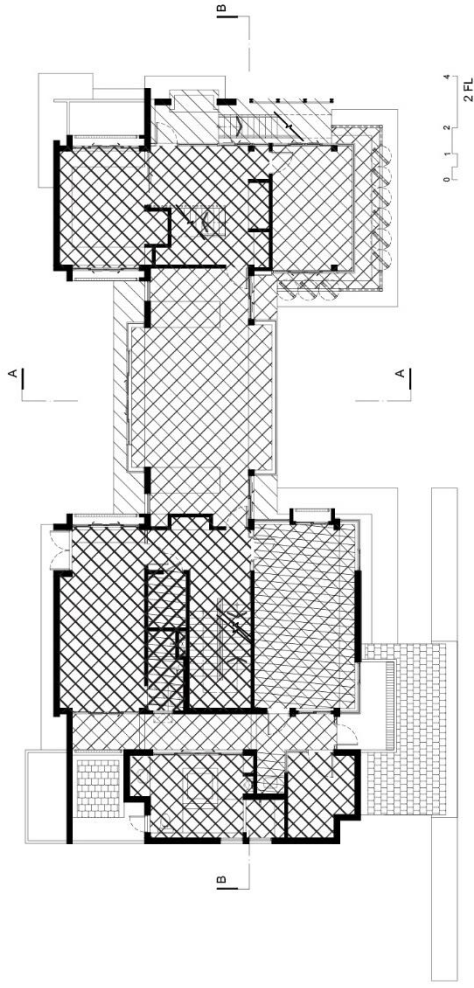

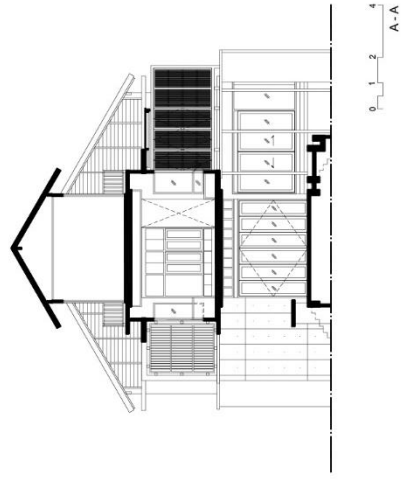
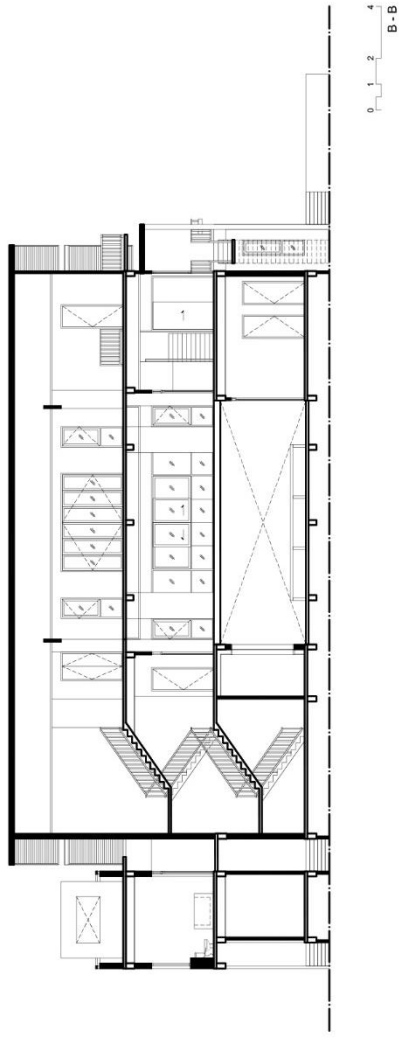

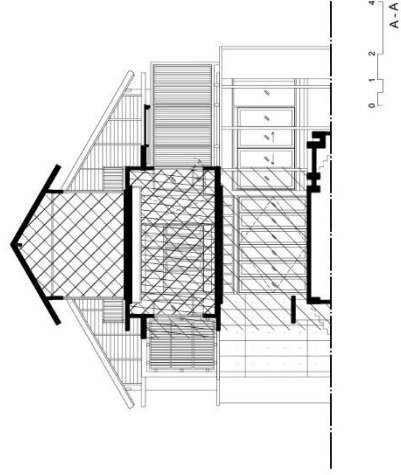
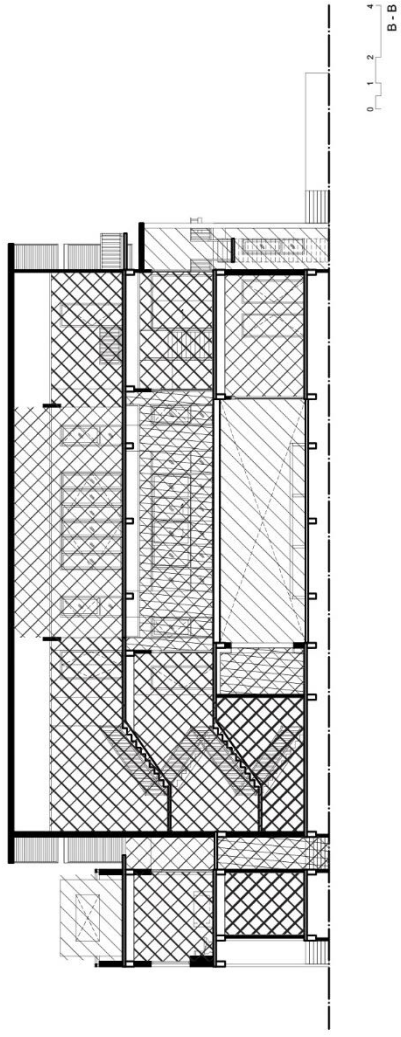

C 06 ผังพื้นที่ชั้น 1 แสดงพื้นที่ระหว่างโถง - นอก

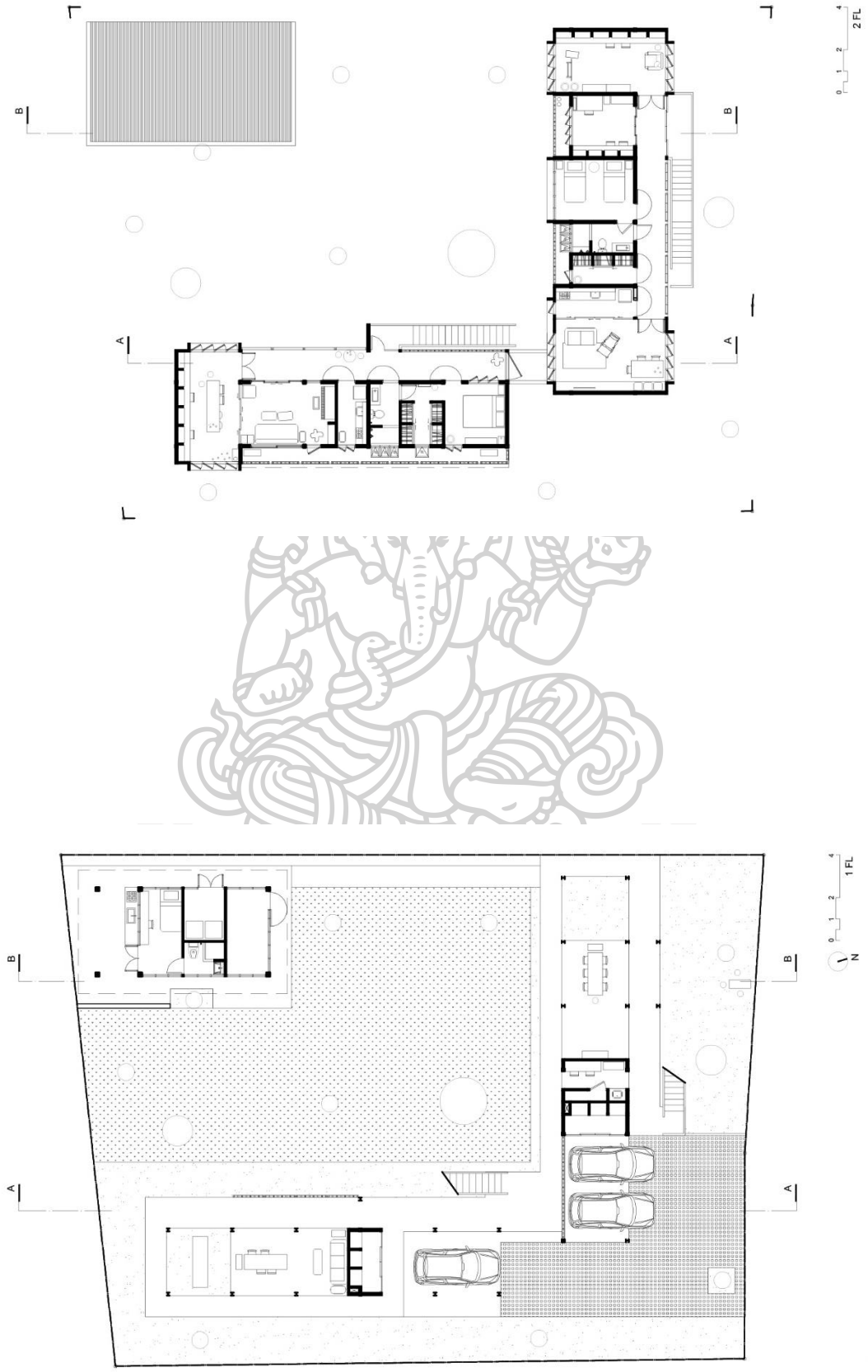

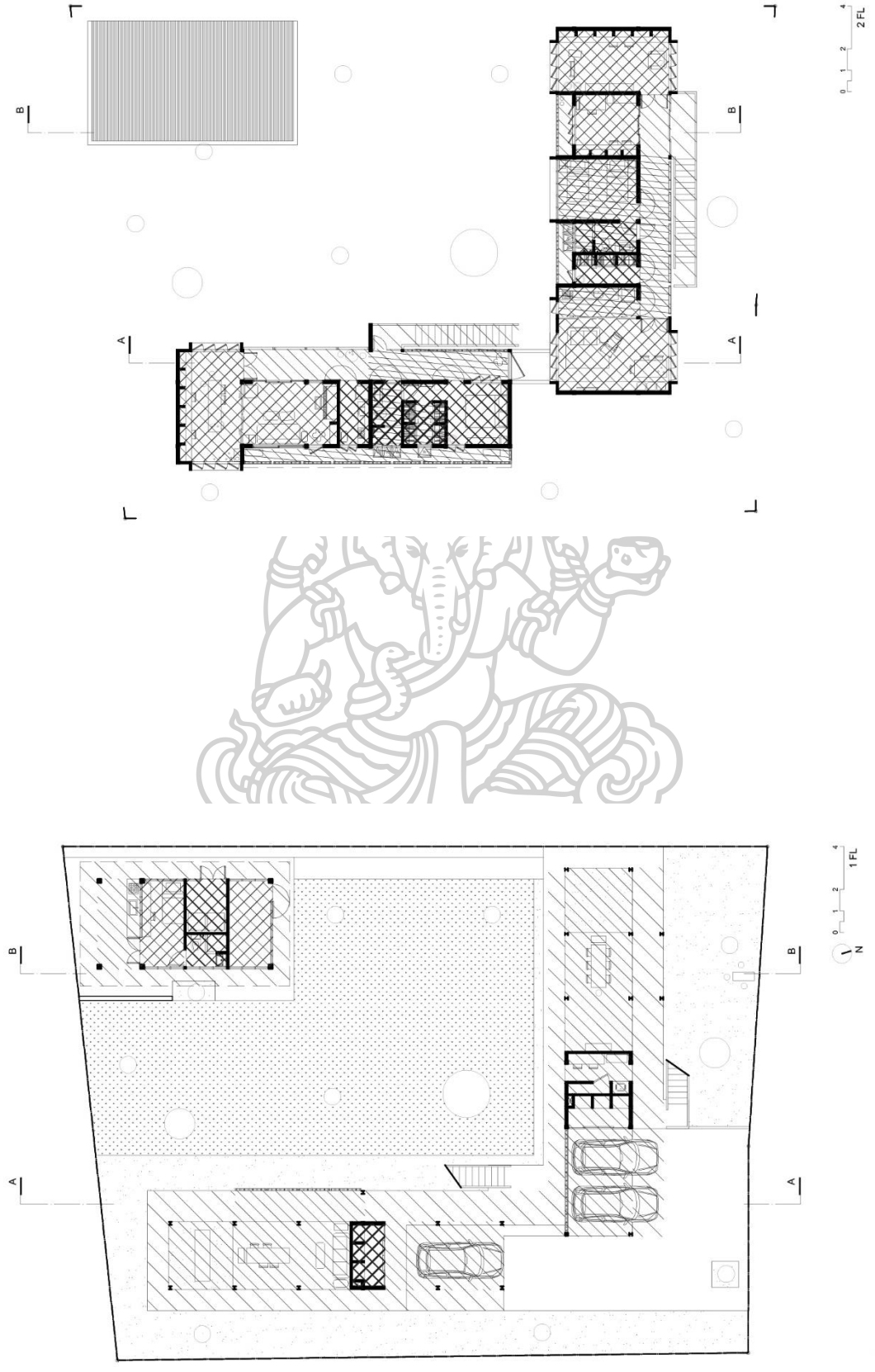
C 06 ผังพื้นที่ชั้น 2, 3 แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

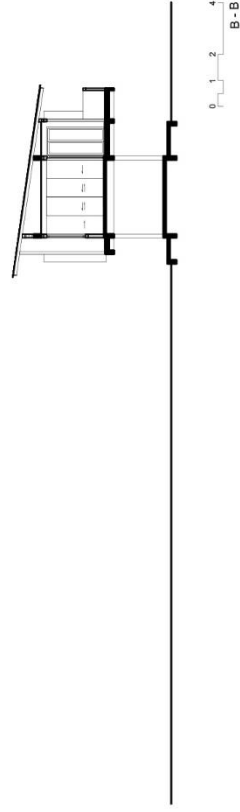
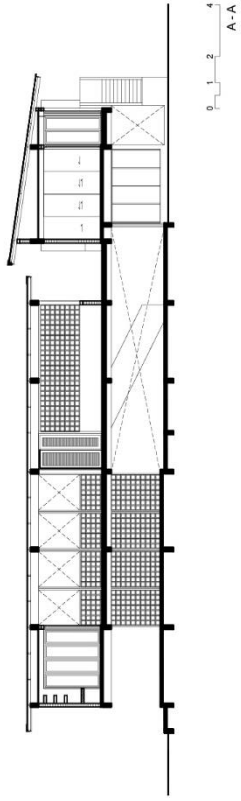

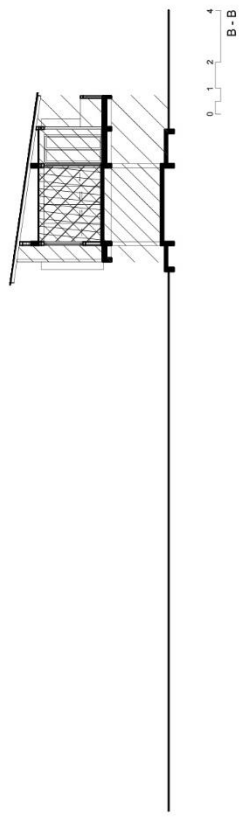
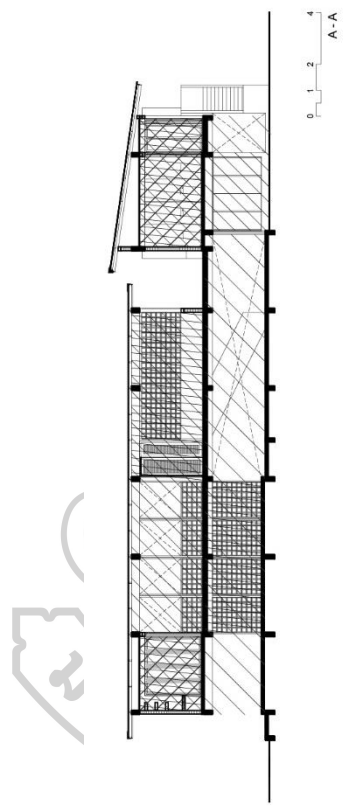
C 06 รูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

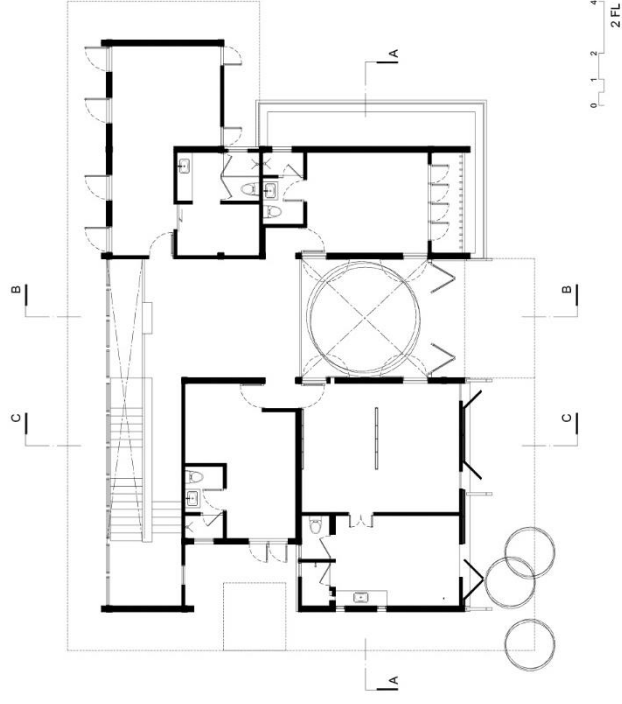
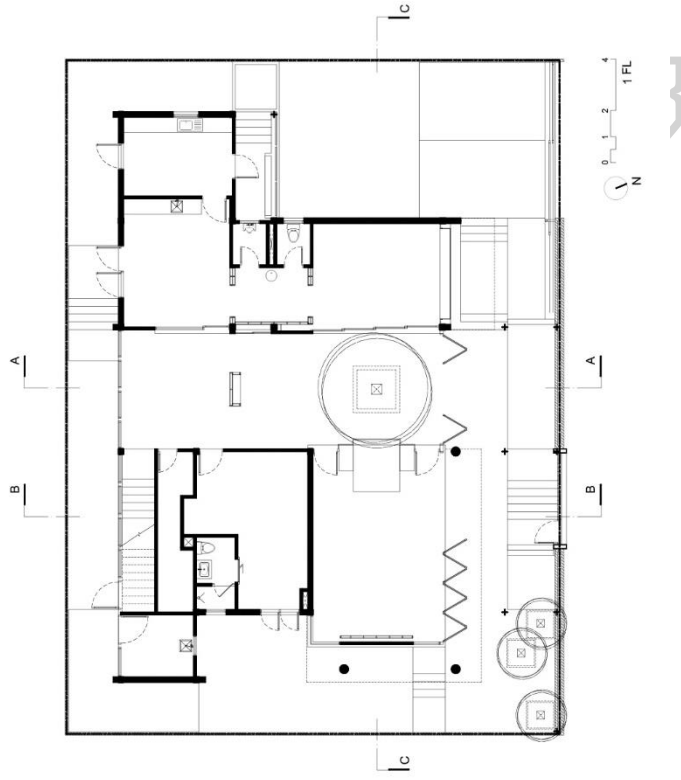

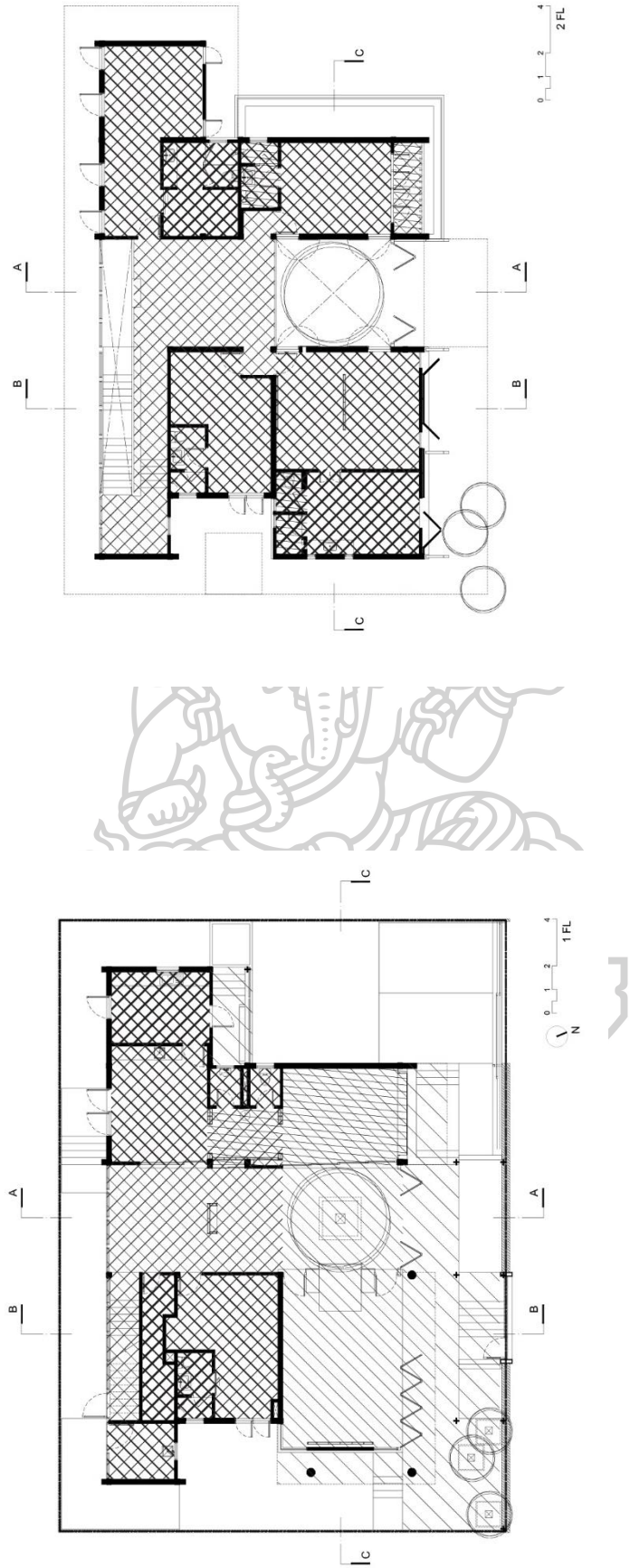
C 07 ผังพื้นที่ชั้นล่าง - ชั้นบน แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

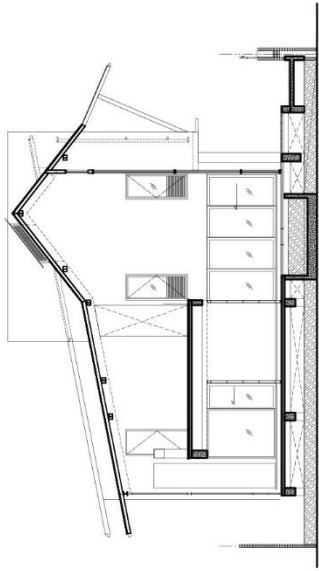

C 07 รูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

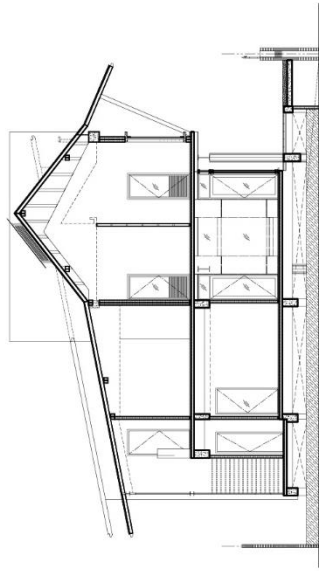

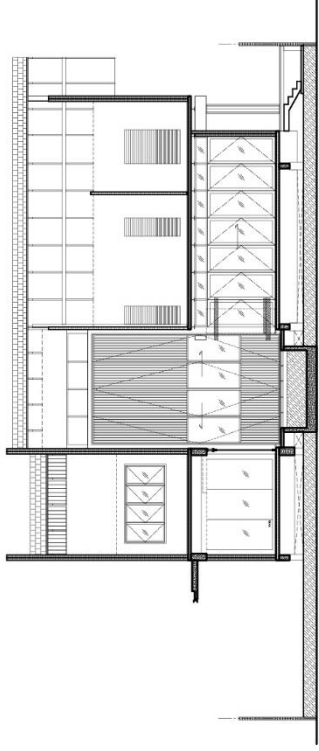
C 08 ผังพื้นที่ชั้นล่าง - ชั้นบน แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

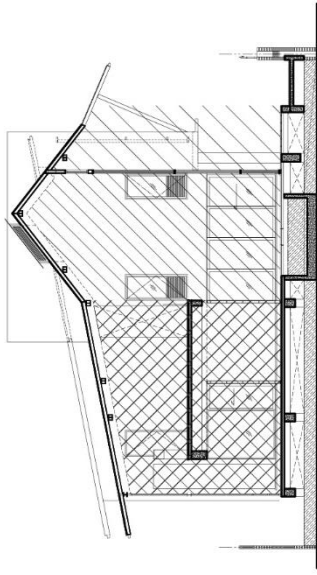
A-A

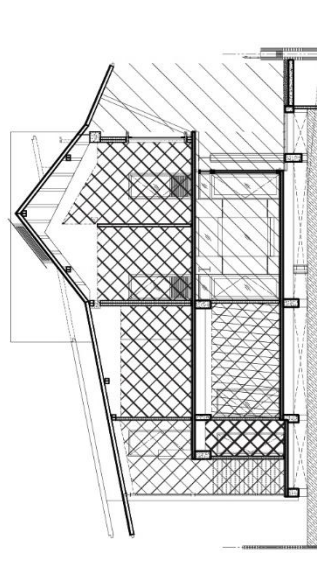
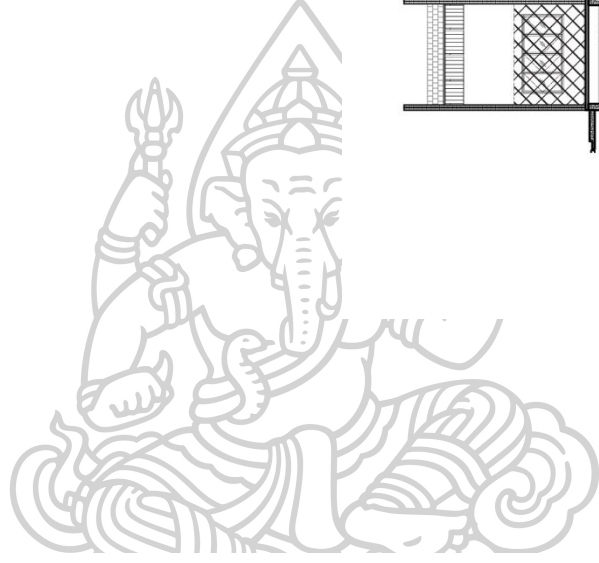
B-B

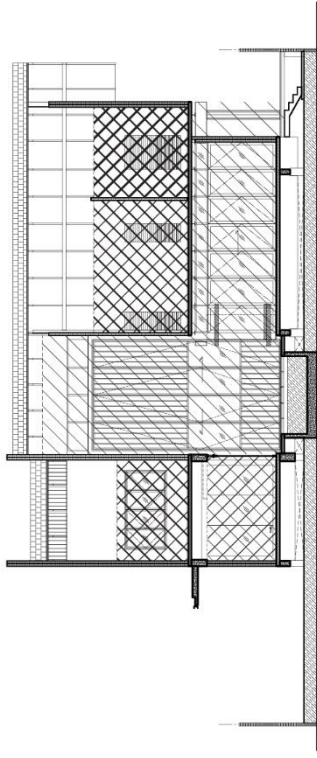
C-C

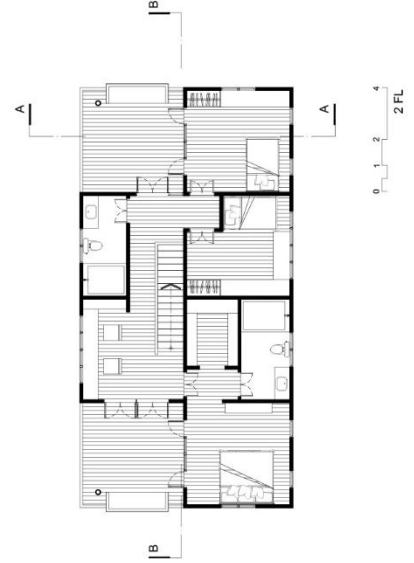
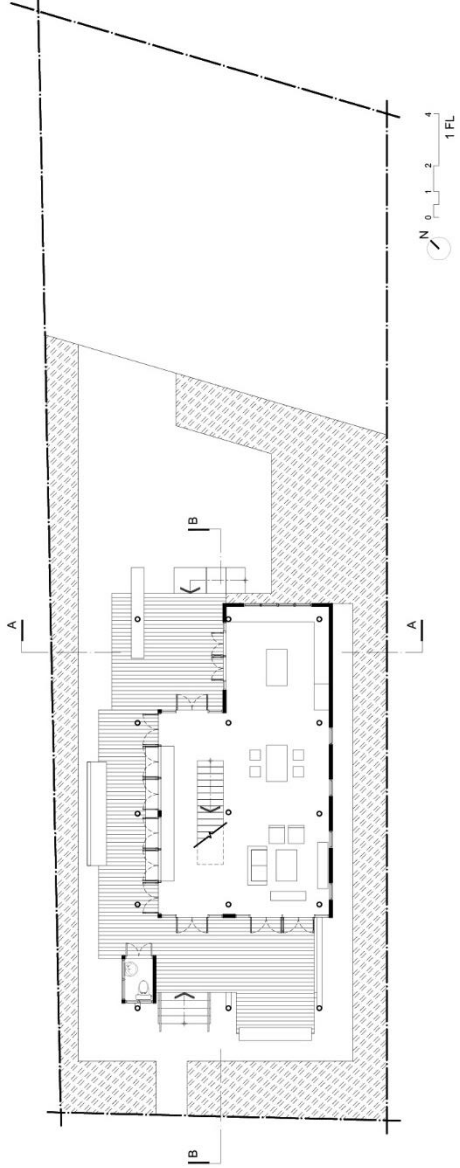
A-A

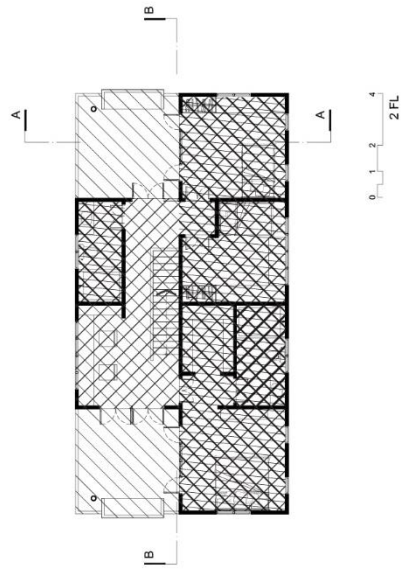
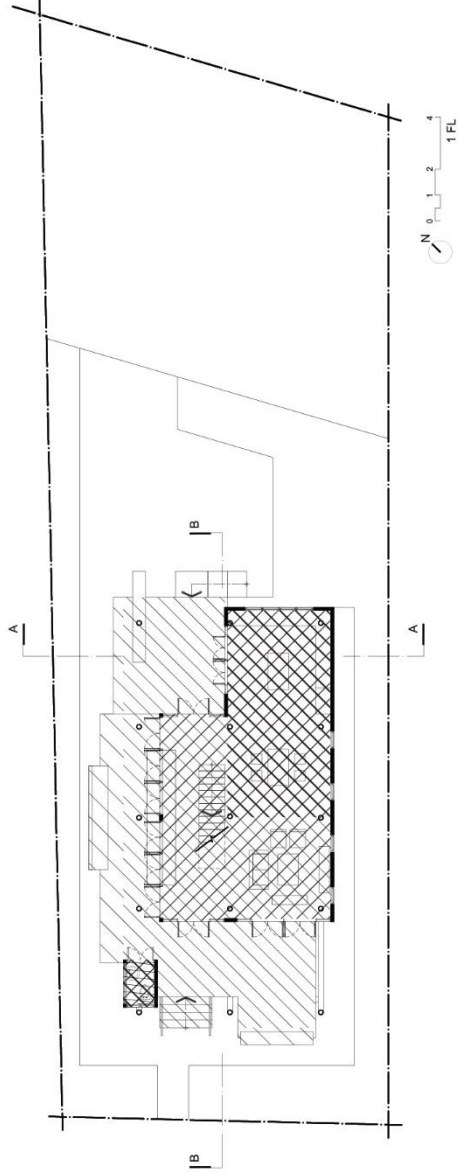
B-B

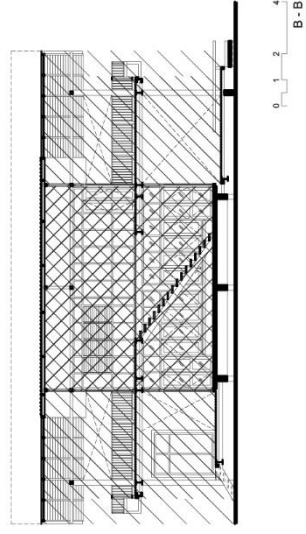
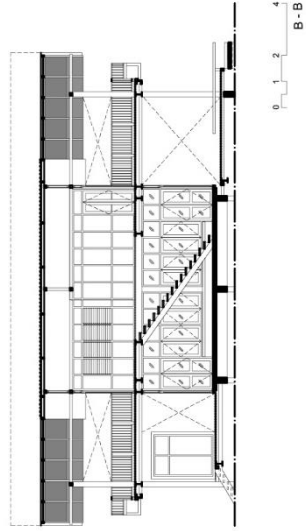
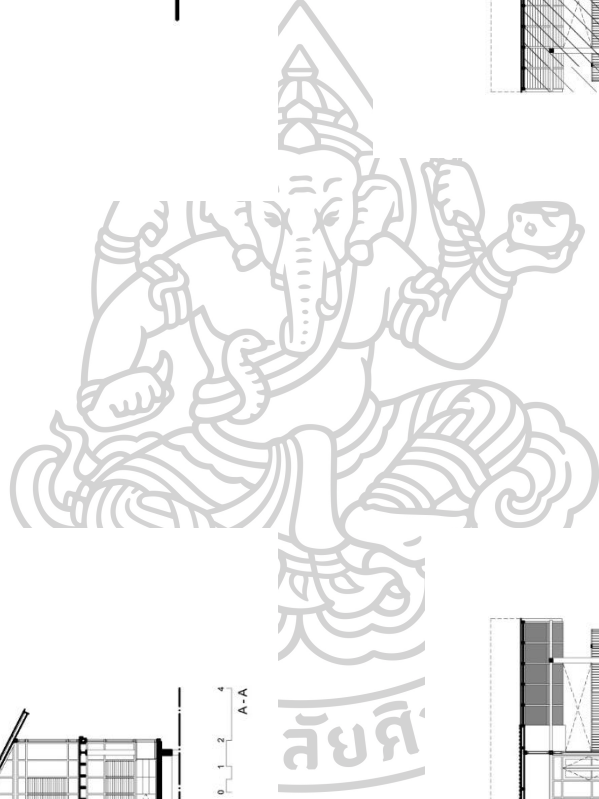
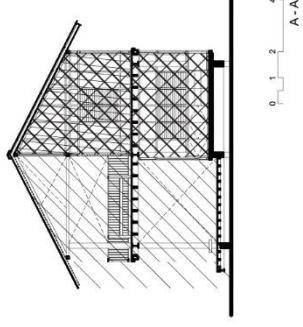
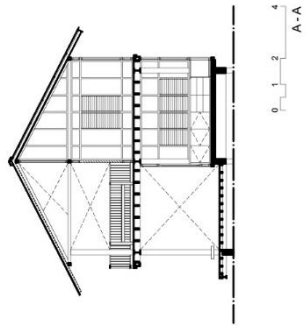
C-C

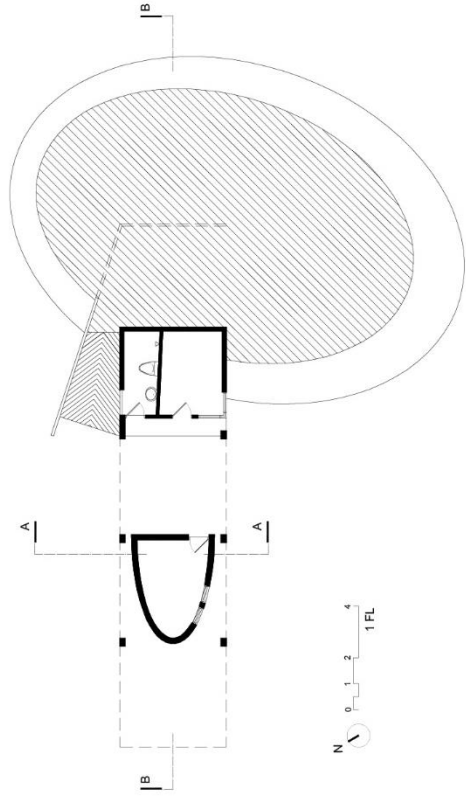
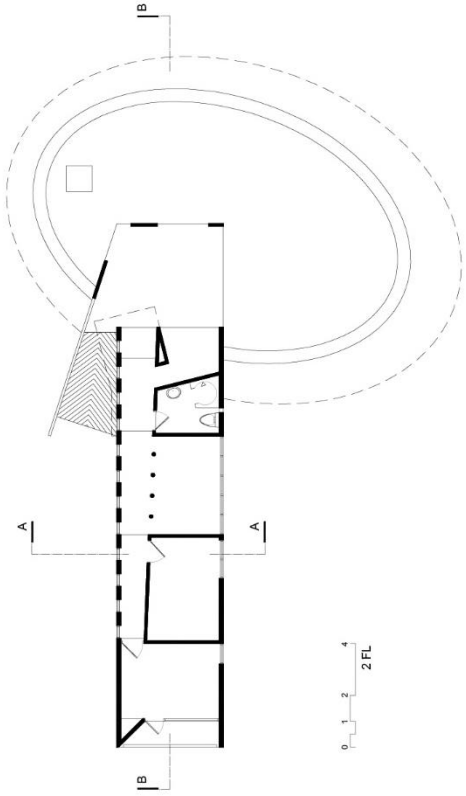

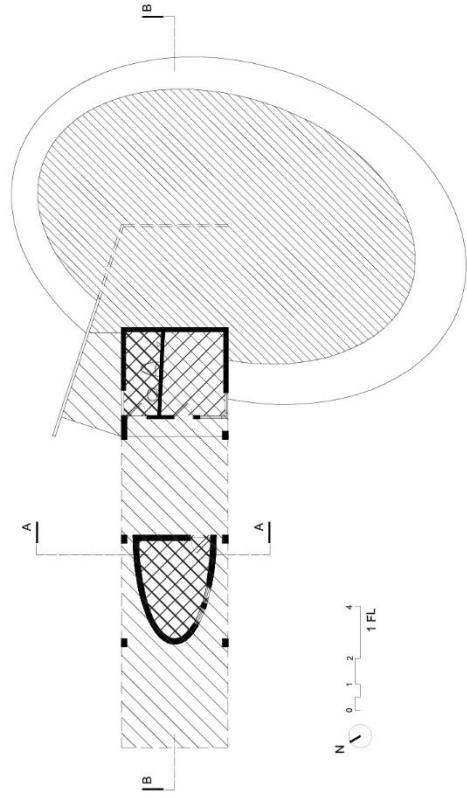
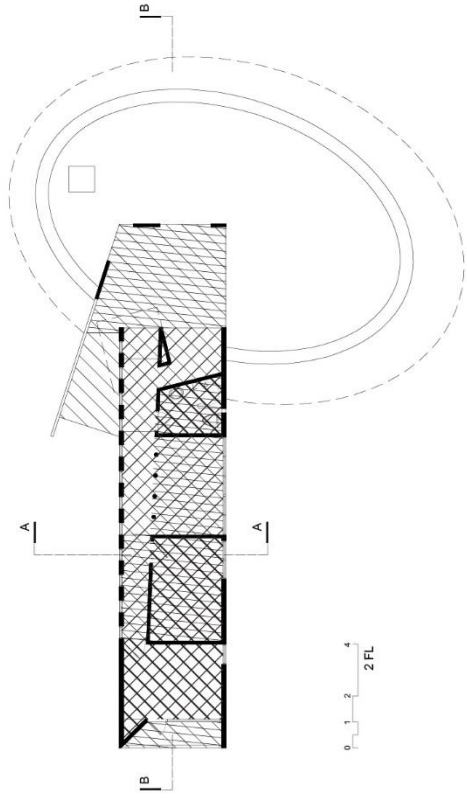
C 09 ผังพื้นที่ชั้นล่าง - ชั้นบน

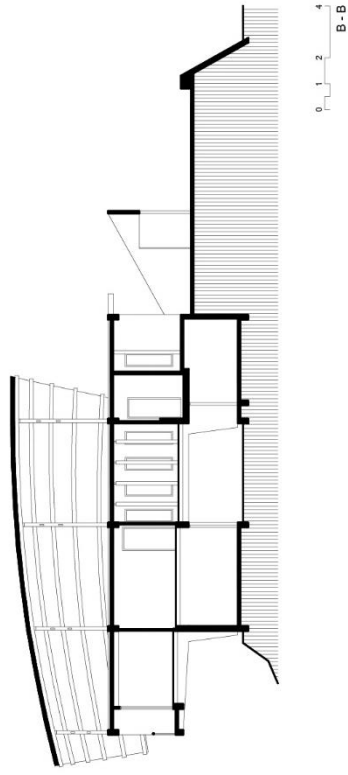
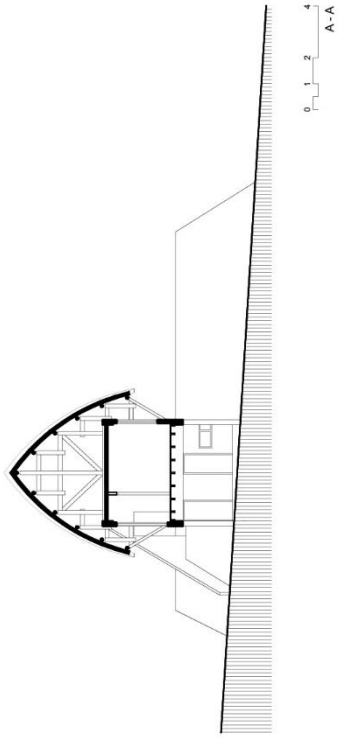

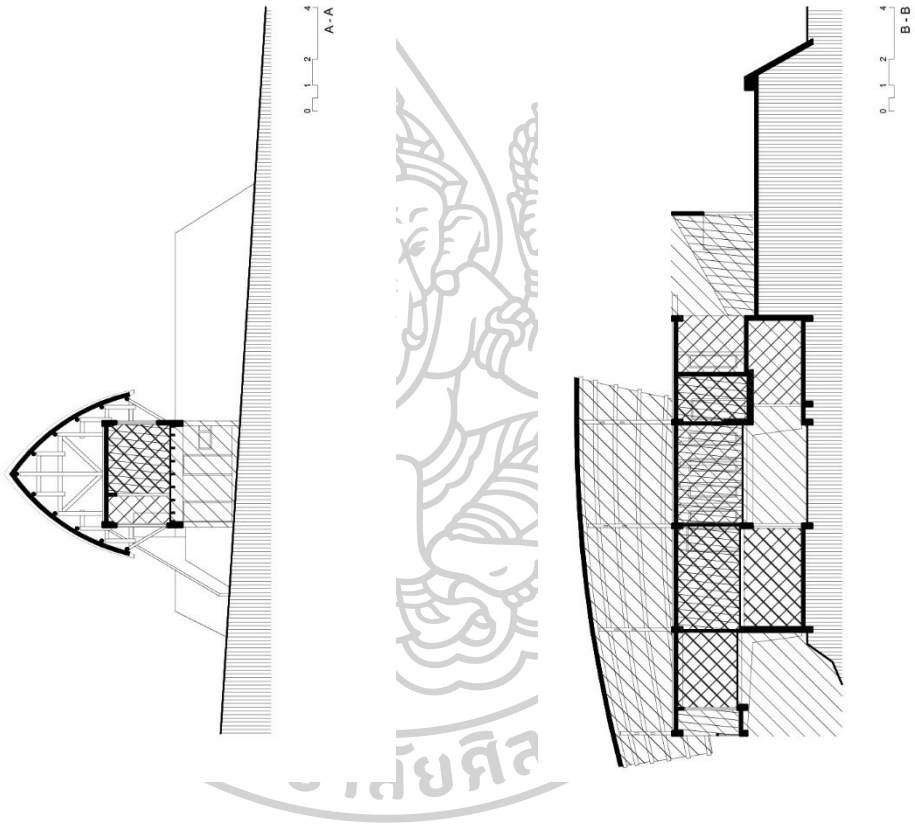
C 09 ผังพื้นที่ชั้นล่าง - ชั้นบน แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

C 10 รูปตัด แสดงพื้นที่ระหว่างใน - นอก

รายการอ้างอิง

- Ashihara, Y. (1970). *Exterior design in architecture*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Ching, F. D. K. (2007). *1943-Architecture: form, space & order*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Farhady and Nam. (2009). Comparison of In-between Concepts by Aldo Van Eyck and Kisho Kurokawa -Through Theories of 'Twin Phenomena' and 'Symbiosis'-.
- Hasegawa, G. (2011). *Thinking, Making Architecture, Living*. Tokyo: INAX Publishing.
- Kultermann, U. (1993). *Architecture in the 20th Century*. Florence, Kentucky, U.S.A.: Van Nostrand Reinhold.
- Kurokawa, K. (1988). *Rediscovering Japanese space*. New York: Weatherhill.
- Kurokawa, K. (1994). The philosophy of symbiosis.
- Lim, W. S. W. (1998). *Contemporary vernacular: Evoking traditions in Asian architecture*. Singapore: Select Books.
- Oliver, P. (1997). *Encyclopedia of vernacular architecture of the world volume 1*: Cambridge University Press.
- Panin, T. (2009). *Architectural spatiality: The dialectic between the concepts of Ruam and Bekleidung*. Germany: VDM Verlag.
- Powell, R. (2003). *The new Thai house*. Singapore: Select Publishing.
- Powell, R. (2012). *The modern Thai house : innovative design in tropical Asia*. Tokyo: Tuttle Publishing.
- (2554, 19 มีนาคม). [Television series episode]. เป็น อยู่ คือ, เป็น อยู่ คือ.
- ไม่ธรรมดา สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในวิถีชีวิตร่วมสมัย. (2561). Paper presented at the งานสถาปนิก 61, กรุงเทพฯ.
- กาญจนา ต้นสุวรรณรัตน์. (2546). สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น : กรณีศึกษาเรือนโคราช จังหวัดนครราชสีมา. นครราชสีมา: สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- กิจชัย จิตขจรวานิช. (2553). *TRANSITION Architectue by LAAN DESIGN*. กรุงเทพฯ: ดีดี มีเดีย.
- จุนจิโร ทานิชากิ. (2553). *เฮรเงาสลัว (สุวรรณมา วงศ์ไวยศวรรณ, Trans.)*. กรุงเทพฯ: Openbooks.
- ฉัตรชัย อินทรโชติ. (2557). *เรือนพื้นบ้าน : จังหวัดสุพรรณบุรี*. กรุงเทพฯ: ทริบเพิ้ลกรุ๊ป.
- ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์. (2550). *รู้สึกและนึกคิด เรขาคณิตของ ทาดาโอะ อันโดะ*. กรุงเทพฯ: คอร์ปอเรชั่น

โพร์ดี.

ธนาคารอาคารสงเคราะห์. (2556). 60 ปี ธนาคารอาคารสงเคราะห์ มุ่งสร้างรากฐาน มีบ้านมีสุข.

กรุงเทพมหานคร: แพลน โมทีฟ.

นิจ หิญชีระนันท์. (2550). สถาปัตยกรรมไทย. : ปาฐกถา ชุด "สิรินธร" ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สถาบัน
 อักษรศิลป์.

ประทีป มาลากุล, ม. ล. (2530). พัฒนาการบ้านของคนไทยในภาคกลาง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.

มุสดี ทิพทัส. (2539). สถาปนิกสยาม: พื้นฐาน บทบาท ผลงาน และแนวคิด (พ.ศ. 2475-2537).

กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม.

พีระเดช จักรพันธ์, ม.ร.ว. และคณะ. (2553). ภูมิปัญญาชาวบ้าน.. สู่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. ASA
 ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ: พลัสเพรส.

ฤทัย ใจจงรัก. (2543). เรือนไทยเดิม. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม.

วาริชา วงศ์พยัต. (2018). จากบ้านชานาสู่กระท่อมชงชาแห่งพระราชนิเวศน์คัตทิสระ: พื้นที่ในระหว่าง
 ในสถาปัตยกรรมญี่ปุ่น. อาษา(01), 26-47.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. (2553). การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่: ปัญหา, แนวทางการ
 สร้างสรรค์และพัฒนา และโอกาสในเศรษฐกิจสร้างสรรค์. ใน การจัดประชุมวิชาการประจำปี
 2553.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, บุษกร เสธฐวรกิจ และวีระ อินพันทัง. (2558). “พื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรม
 ไทย *Fundamentals of Thai architectural identity*.” (รายงาน 1/6) ในโครงการวิจัย
 หลัก การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ *The creation of modern Thai
 architectural identity*. Retrieved from กรุงเทพฯ: จี ปี พี เซ็นเตอร์:

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ. (2536). พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม อดีต
 ปัจจุบัน อนาคต. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ. (2560). เป็ดมิติเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ = *In revealing
 modern Thai architectural identity*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. (2532). สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น: ฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมกับการออกแบบ
 ปัจจุบันและความหมายของที่อยู่อาศัยตามโลกทัศน์ล้านนาโบราณ. ใน การสัมมนาทางวิชาการ
 ล้านนาคติศึกษา ในหัวข้อ “ที่อยู่อาศัยตามโลกทัศน์ล้านนาโบราณ”. ณ สหวิทยาลัยล้านนา
 วิทยาลัยครูเชียงใหม่ (ราชภัฏเชียงใหม่).

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. (2553). ภูมิปัญญาชาวบ้าน.. สู่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. ASA ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ:

พลัสเพรส.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. (2555). คลองมอญ : รูปแบบเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นของชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญ
ย่านคลองมอญ หัวตะเข้ อำเภอลาดกระบัง. กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. (2559). สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น : รวมบทความทางวิชาการในงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น.
กรุงเทพฯ: ทริปเพิ้ลกรุ๊ป.

วีระ อินพันทั้ง. (2542). รวมบทความทางวิชาการ. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.

วีระ อินพันทั้ง. (2545). “เหย้าเรือนพื้นบ้านย่านตะวันตก Vernacular house in the western
region.” รายงานวิจัยโดย วีระ อินพันทั้ง; (ผู้ช่วยวิจัย สุภาวดี เชื้อพรหมณ์, ธิติมา พิเชฐ
คุณากร, มยุรี พรสีภาค) Retrieved from กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร:

วีระ อินพันทั้ง. (2550). ปลุกเรือนค้อยตามผืนดิน ปักถิ่นค้อยตามสายน้ำ: รวมบทความทางวิชาการ
ว่าด้วยสถาปัตยกรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วีระ อินพันทั้ง. (2555). เรือนลาวโซ่ง: การกลายรูปในรอบสองศตวรรษ. กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์.

ศรีศักดิ์ พัฒนาศิน. (2545). ทศนคติต่อที่ว่าง อัตลักษณ์ที่ซ่อนเร้นในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเอเชียร่วม
สมัย. วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ฉบับที่ 1.

สมคิด จิระทัศนกุล. (2559). อภิธานศัพท์ช่างสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมชาติ จีงสิริอารักษ์. (2553). สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2480.
กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมชาติ จีงสิริอารักษ์. (2556). ความล้มเหลวของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: คอมม่อนบุ๊กส์.

สมภพ ภิรมย์. (2514). บ้านไทยภาคกลาง. พระนคร: โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์.

สมภพ ภิรมย์. (2515). บ้านไทยภาคกลาง. พระนคร: โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์.

สมาคมนิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จ. (2554). a+A 07: โรงเรียนรุ่งอรุณ สถาบันอาศรมศิลป์
และบ้านเฮือนธรรม. กรุงเทพฯ: สมาคมนิสิตเก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

อดิศร ศรีเสาวนันท. (2558). Paper presented at the สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และสภาพแวดล้อม
สรรค์สร้าง.

อนุวิทย์ เจริญศุกุล. (2539). เรือนล้านนาไทยและประเพณีการปลูกเรือน. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิก

สยาม.

อรรถจันทร์ เศรษฐบุตตร. (2551). สถาปัตยกรรมสี่เหลี่ยม: การทำทลายเพื่อความยั่งยืน. อาษา, ตุลาคม-พฤศจิกายน, 65-71.

อรรศิริ ปาณินท์. (2538). ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). ปทุมธานี: Rangsit University Press.

อรรศิริ ปาณินท์. (2543). ปัญญาสร้างสรรค์ในเรือนพื้นถิ่นอุษาคเนย์ กรณีศึกษา ไทย ลาว อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ผ่านที่ว่าง มวล และชีวิต. กรุงเทพฯ: เจ.พี.ริ้นท์.

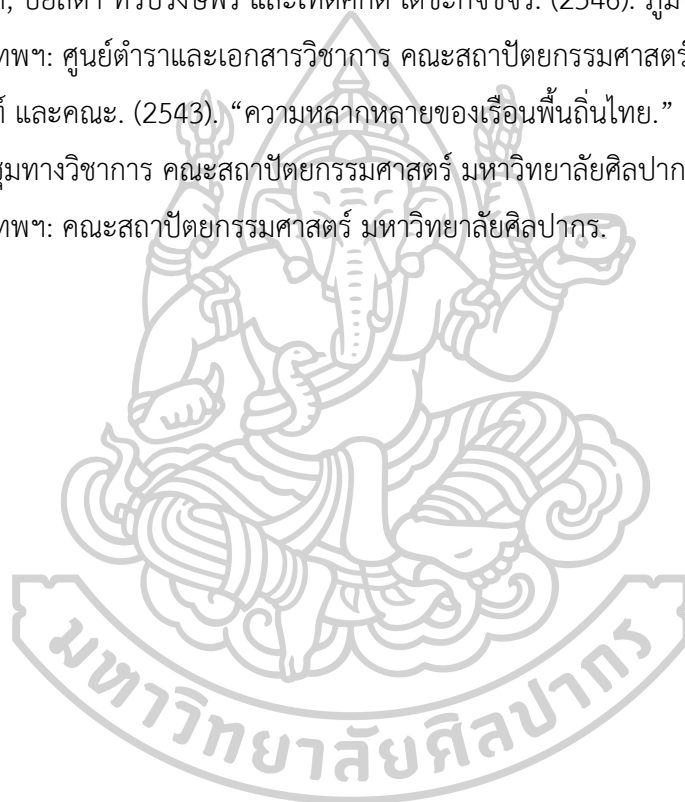
อรรศิริ ปาณินท์, ปิยลดา ทวีปรั้งชีพ และเทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร. (2546). ภูมิปัญญาสถาปัตยกรรม.

กรุงเทพฯ: ศูนย์ตำราและเอกสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรรศิริ ปาณินท์ และคณะ. (2543). “ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย.” เอกสารประกอบการ

ประชุมทางวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 22-23 มิถุนายน 2543

กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	เจนยุทธ ล่อใจ
วัน เดือน ปี เกิด	4 มิถุนายน 2525
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
ที่อยู่ปัจจุบัน	119 ดิวานนท์ 52 ถ.ดิวานนท์ ต.ท่าทราย อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000

